

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ALEX. FOSS

I KRIGSAARENE

1914-1919

ALEX. FOSS
I KRIGSAARENE
1914—1919

FORLAGT AF H. ASGHEHOUG & CO.
KØBENHAVN MGMXX

Mit ufrivillige Otium under min Sygdom saavel som Opfordringer fra Venner har foranlediget mig til at samle de vigtigste af mine Taler under Krigen og udgive dem i Sammenhæng.

Samtidig vil jeg gerne angive mig som Forfatter til Skriftet »Udenrigsminister Scavenius og Genforeningen« af Videant, som er skrevet i August 1919. Naar jeg ikke har optaget dette Skrift i Bogen, er det, fordi det allerede foreligger udgivet paa samme Forlag. De, der interesserer sig for min Opfattelse af Erik Scavenius og Udenrigsministeriets Virksomhed under Krigen, vil derfor kunne danne sig en Forestilling om denne ved at gennemlæse dette Skrift. Naar jeg ikke udgav det under eget Navn, er det, fordi jeg ikke ønskede, at mine Grunde skulde staa for Partiets Regning, eller i det hele Skriftet opfattes som et partipolitisk Indlæg. Først efter at jeg er gaaet ud af Rigsdagen, tør jeg derfor med Rette angive mig som dette Skriffs Forfatter.

Høivildgaard, i August 1920.

Alex. Foss.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Krigen og Idealerne	1
Rustale 1914	6
Industrimødet 1915	15
Industrien og Krigen	31
Industriforeningens Generalforsamling, April 1916	44
Den danske Gradmåling	54
Industrielle Statsmonopoler	58
Ole Rømers Statue	65
Den skandinaviske Vareudveksling	69
Landbruget og Industrien	95
Danmark og Island	118
Industriraadet og Krigen	147
Verdensfreden og de internationale sociale Opgaver ...	173
Rustale 1919	195
Socialpolitiske Reformers	205
Flensborg	239
Selvstændighed og Samarbejde	253

KRIGEN OG IDEALERNE.*)

Professor *Fr. Weis* har i »Tilskueren« (Oktober 1914) skildret »Idealernes Sammenbrud«: Kristendommen har ikke magtet at hindre Krigen imellem Europas kristne Folk, Socialdemokratiet har svigtet sine Forpligtelser til at standse Krigen i dens Udbrud, Fredsbevægelsen er som blæst ud af Tilværelsen, Humaniteten synes en tynd Fernis, der fordampede i den første Kamp, og Fædrelandsfølelsen misbruges til at dække over en Røvermoral.

Man forstaar den Pessimisme, som maatte gribe en ærlig Radikal, der troede paa Broderskabet mellem Folkene og paa Krigens Umulighed i Europa, nu da Begivenhederne viste, at Virkeligheden var saa forskellig fra det Billede, man havde dannet sig. Men denne Pessimisme er ikke fælles Ejendom for alle Danske, dette »Idealernes Sammenbrud« rammer ikke os alle, fordi Idealerne var bygget paa forskelligt Syn paa Menneskene og paa forskellig Opfattelse af de virkende Kræfter.

Først ikke de Kristne. Det er sandt, at Kristendommen ikke har formaaet at indpode sin Aand saaledes i de kristne Folk, at deres offentlige Liv og politiske Fælleshandlinger overfor andre Folk er gennemsyrede af Kristendommen, thi da vilde Krigen ikke være kommet. Men var det ikke Jesu Lære: »Giv Gud, hvad Guds er, og Kejseren, hvad Kejserens er«? Jesus var ikke saaledes, som senere Mohammed, en religionsstiftende Politiker, thi havde han været det, vilde Kristendommen ligesom Islam have været lempet efter Statens Krav. Hans Rige var ikke af denne Verden, og derfor kan

---

*) Svar til Professor Weis i »Ugens Tilskuer« for 13. November 1914.

Kristendommen ej heller lide Skibbrud, selv om alle kristne Folk nu, som tusinde Gange før, i deres Statshandlinger svingter dens Bud.

Men hvorfor skulde ogsaa de kristne Folk være mere kristne i 1914, end de var for 100 Aar siden eller paa Tredivaarskrigens Tid? Er det ikke den uafbrudte Afløsning af nye Slægter, som stadig glemmes af Udviklingslærens Disciple? Er det ikke den usalige Forestilling om »de sidste Generationers hastige Udvikling i almenmenneskelig Kultur og Humanitet« (som Prof. Weis henviser til), der ganske har forvirret mange ellers forstandige Folks Blik og givet dem en fuldstændig falsk Maalestok for de enkelte Nutidsmenneskers Fortrin fremfor vore Fædre, og fremfor vore Fædres Fædre? Er det ikke en uhyre Misforstaaelse, at Telefonen, Lokomotivet eller Elektromotoren skulde gøre de nye Slægter bedre og ædlere, end en Tid formaaede, i hvilken disse og mange andre »Kulturgoder« ikke fandtes?

Har alle Fremskridtene gjort det nyfødte Barn til et andet Væsen end det, der fødtes paa Reformationskrigenes Tid? Af det spæde Barn udvikles et Menneske paa nøjagtig samme Vis som da, og er ikke Lovene og Betingelserne for Udviklingen af dets Sjæleliv de samme nu som for 300 Aar siden? Gælder det ikke den Dag i Dag, at kun gennem en Kæde af Oplevelser og Erfaringer lærer de lykkeligste af os at beherske vore Drifter, at glemme (ak kun saa lidt!) os selv og at virke for andre Menneskers Vel?

Det er mærkeligt, at de i Naturvidenskaberne opdragne, naar det gælder Mennesket, ofte viser en saa ringe Virkelighedssans. De gør Mennesket afvekslende til et »Dyr« og til et Væsen med en »Udvikling«, som tillader at stille de højeste Krav, om ikke til den enkelte, saa, hvad der er ganske urimeligt, til Menneskesamfundet. Hvorfor jamre saa meget, fordi vi ser, at Menneskene er de samme, som de altid har været, at Naturdrifter og Aandsegenskaber nu som forhen er sammenknyttet som Forsiden og Bagsiden af et Stykke Papir og ligesaalidt lader sig skille som disse?

De Radikale forkastede Kristendommen. Jeg skal ikke gaa i Rette med dem derfor. De krævede i Retfærdighedens Navn, at Menneskene skulde arbejde for hinanden, uden Grænse for Omfanget af den Menneskehed, hvem Arbejdet gælder. De forkastede Fædrelandet som en altfor snæver Kreds og krævede Modsætningen mellem Nationaliteterne hævet. Det er smukt, det er endog logisk, men det er som at opvarme Verdensrummet med en Kakkellovn. Man kan lære et Barn, et Menneske (de to Begreber falder meget nær sammen) at ofre sig for Familien. Man kan herudfra naa til at forstaa Pligten til at leve og virke for Fædrelandet; endnu kan Varmen føles i Rummet. Men begge Dele forstaas af de fleste dog bedst modsætningsvis. Du giver Dit Barn en Krone og siger: »Giv den til den stakkels fattige Mand.« Barnet forstaar det og glæder sig ved Handlingen, men Du giver ikke Dit Barn — selvom Du kan — en Krone til at skænke hvert Menneske i Byen, thi Barnet vilde ikke forbinde nogen fornuftig Forestilling, endmindre nogensomhelst Følelse, dermed, undtagen den negative Følelse af Tomhed.

Og ligesaa tomt er det at elske hele Menneskeheden, dette magter kun en Gud, ikke et Menneske.

At ville opdrage Ungdommen til Internationalismen med Overspringen af Nationalismen er derfor en Opdragelse til Tomhed, til et Ideal, som maa bryde sammen. Og det er en Daarskab. Thi man kan naa store Virkninger ved at gøre Menneskene til Patrioter. Og ud fra Fædrelandsfølelsen kan der — omend saare langsomt og hos de færreste — udvikle sig denne Fællesskabsfølelse med andre Folk, som af Patrioten kan skabe den Verdensborger, der kan sikre os Verdensfreden.

Men udenom Fædrelandsfølelsen er der ingen Vej.

Socialisternes Ideal: Betegner de ikke en uhyre Fornævring? Fra Fædreland til Klasse og Fag, fra Landsmænd til Partifæller? At Vejen til det internationale Broderskab skulde gaa gennem Ophævelsen af det nationale Broderskab tilbage gennem Klanerne: Murerklanen, Snedkerklanen, Smedeklanen, det stod ikke til at vente. Det væsentligste i Socialistens Ideal (Jeg siger ikke Socialismens, men Socialistens) er middelalderligt, det er Fostbrødrelaget, Gildet, Lauget, fra hvilket Fagforeningen i lige Linie nedstammer, og hvis Idéindhold i Bunden er det samme nu, som det var i den tidligste Middelalder.

Den internationale Idé er rent paaklistret, og der er derfor i Virkeligheden ikke nu gaaet noget i Stykker for Socialisterne; de har deres Parti, deres Fagforeninger og deres Klassekamp i god Behold. Men ganske vist har de maattet opgive det internationale Broderskabs laante Fjer som uretmæssig Ejendom.

Der bliver da endnu et Ideal tilbage, som Prof. Weis ogsaa synes at se falde: nemlig Fædrelandsfølelsen.*) Det er et Ideal, som de Radikale altid er gaaet udenom paa nærmere eller længere Hold, og det er derfor heller ikke underligt, at Prof. Weis nu under allehaande Betragtninger sniger sig rundt om det og kigger det i Ryggen for at se, om det ikke ogsaa er hult (Fr. Weis: Fædrelandsfølelse, Tilskueren November 1914).

Men hvad man end kan mene om den store Krig, der nu raser, man kan dog umuligt i den konstatere Fædrelandsfølelsens Sammenbrud. Hundredtusinder, Millioner byder deres Liv for Fædrelandet, mere kan ikke gøres. Og den enkelte, som følger Fædrelandets og Pligtens Bud, ved han, om den Fællesvilje, der har ført hans Land i Krigen, begik en Forbrydelse eller opfyldte en hellig Pligt? Eller bliver hans

---

*) Prof. Weis bruger dette afsvækkende Udtryk for, hvad vi ellers kalder Fædrelandskærlighed. Følelse rummer jo baade Kærlighed og Had.

Pligt ringere, fordi Fællesviljen eller dens Organer havde blodig Uret?

Vi trænger til at komme ned paa Jorden igen fra de luftige Højder, hvortil Radikalismen har villet løfte os. Vi trænger til at anerkende Familien som den første lille Kreds, for hvilken vi maa ofre vor Egennytte. Vi trænger til at se Fædrelandet som det større, vi kan leve for. Og saa kan man, omend langt borte, skimte derigennem den Tid, da Fællesfølelsen — trods Sprog og Raceforskul — har vokset sig saa stærk, at i det mindste den hvide Race bliver Nationen i større Begreb.

Men Fædrelandet kommer vi ikke udenom, og just derfor synes denne Krig uundgaaelig. Thi vil Preusservæsenet erkende noget andet Fædrelands Ret end det tyskes? Og kan den hvide Races Fællesfølelse naas gennem Preussen-Tysklands Hegemoni? Hvis ikke, hvis denne Krig i sin Logik er Kampen for Nationalitetens selvstændige Ret, saa er det ikke Ragnarok, vi oplever, men Gudernes sejrige Kampe mod Jætterne.

RUSTALE 1914.*)

Mine Damer og Herrer!

Studenterforeningens Seniorat har betroet mig det hændende Hverv at byde Studenter fra 1914 velkommen i Studenternes Rækker. Naar jeg i denne Anledning spørger mig selv: — Hvad lærte Dine Studieaar og Dit Liv Dig om Studentens Vilkaar? — saa maa det blive en Mands Erfaringer, som svarer. Og skulde derfor nogen finde, at mine Velkomstord har særlig Bud til de unge Mænd og ikke i samme Grad tager Hensyn til de kvindelige Studenter, saa beder jeg om, at dette maa være min Undskyldning.

At være Student er jo ikke alene Frihed, Sommerferie, Sangforening og Studentermøder, lige saa lidt som det er L'hombre og Bridge. Alle disse Goder er en velkommen Tilgift til Ungdomslivet, men ikke dettes Væsen og Maal. Ret beset er det at være Student ved en Højskole en Fortsættelse af Skolegangen til det 23nde eller 24nde Aar. Det »frie« Studium er Lærdomstilegnelse, ved Forelæsninger og Manuduktører og gennem Bøger. Og dette er i sin Grund ikke Frihed. Universiteter og Lærestalter overlader ikke Studenten at tænke, hvad han selv synes, men kræver tværtimod, at Tanken skal føres i bestemte, angivne Baner, at Studenten skal optage de Resultater og de Tanker, som andre har tænkt før ham; alt er Reception, Modtagelse, ikke Produktion og selvskabende Tænkning.

Og anderledes kan det forsaavidt ikke være, som Livet i stigende Grad kræver, at den enkelte skal kunne bruge og kende sin Part af Menneskeslægtens opsamlede Viden, hvad

---

*) Holdt i Studenterforeningen i December 1914.

enten han som Lærer eller Embedsmand, som Dommer, Læge, Advokat, Præst eller Ingeniør skal kunne udfylde sin Plads.

Studentertilivet er da i Virkeligheden Skolens Fortsættelse. Naar Studentereksamen staar som det store Skel i Livet, Skellet mellem Barndommen og Overgangsaaarene paa den ene Side og den moderne Ungdom paa den anden Side, er det noget med Urette. For Akademikerne ligger det store Skel ikke ved Studentereksamen, men ved Afslutningen af Studierne, naar Studenten tager sin sidste Eksamen og fra den rent receptive Lærdomstilegnelse skal gaa over til det produktive Arbejde, fra »Skolen« til »Livet«. Med et Slag kræves der nu, at det saaede skal give Høst, den Hjerne, der var indstillet til lærvilligt at modtage andres Tanker, andres Resultater, skal nu produktivt yde selv. Det er helt ny Evner og Kræfter, der lægges Beslag paa, Evner og Kræfter, som kun saare mangelfuldt er udviklede i Studietiden. Thi Arbejdet i Livet er jo ikke som en Eksamensprøve, en simpel Aflevering af det tillærte, det er en Selvvirksomhed, hvor Kundskaberne meget ofte slet ikke kan anvendes direkte, men kun har Betydning, fordi de har skabt Forudsætningen for Selvvirksomheden. Andre unge Mennesker har det meget lettere end Studenten: En Købmand eller en Landmand staar i Virkeligheden med en langt ligeligere bestemt Udvikling, for ham falder Overgangen fra Studietid til Livsvirksomhed let og naturlig, fordi han er opdraget i og fortrolig med det produktive Arbejde. Blandt Akademikerne har kun Lægerne en Uddannelse, der i nogen Grad direkte forbereder dem til den ydende Virksomhed.

Overgangen fra det rent modtagende og samlende Studierarbejde til den ydende Aandsvirksomhed er den vanskeligste i Livet. Vanskeligheden er ikke saa aabenbar for Alle, simpelthen fordi det, der ydes i Livet, for nogles Vedkommende bliver saa smaat, uden at de selv erkender det. Men ret beset er denne Overgang en Prøvesten, som saare mange snubler over. Vi træffer i alle Slags Stillinger rundt om i

Livet dem, hvem de højere Magter gav et Embede, men glemte at give Forstanden dertil. Undertiden kan vi kende dem, for hvem Overgangen ikke ret lykkedes, paa, at Studietiden for dem var den eneste værdifulde Tid i Livet, Solskinstiden, der kun fulgtes af bristede Illusioner og indre eller ydre Nederlag. Det er dem, hvis Udvikling standsede med Studierne, de snublede over Prøvestenen.

Jeg skulde tro, at ingen anden Stand eller Klasse har saa mange mislykkede Resultater at opvise som netop den studerende, just fordi der i selve Opdragelsen og Uddannelsen ligger noget virkelighedsfjernt, noget, der fører bort fra Livet i Stedet for til det.

Men er der nogle, som senere synes, at Studietiden var det bedste Livsafsnit, saa er der paa den anden Side mange, for hvem den bliver en Skuffelse, just fordi de ventede sig Livets Kulmination i de herlige Ungdomsdage, men ikke fandt, hvad de ventede. Held den, der da indser, at naar han ikke fandt denne Kulmination — naar ikke Studenterlivet fyldte ham med Følelsen af Livets Rigdom — saa er det, fordi den ikke skal findes. Livets Kulmination ligger for en Mand i Livets Manddomsgerning i Virkelighedens Verden. Og til denne Gerning er Studietiden kun en Forskole, en Forberedelse og, lad mig tilføje, i Virkeligheden en højst ufuldstændig Forberedelse.

De gode gamle Romaner sluttede gerne, naar de Elskende havde faaet hinanden, saa var Romanen ude, Finis, der var ikke mere. I den gamle romantiske Opfattelse af Studenten var han egentlig ogsaa færdig med Embedseksamen, saa kunde han gaa, med en Guldring paa, Familieidyllen aabnede sig, men det til Forherligelse værdige Aandsliv havde i Grunden kulmineret.

Hvor urigtigt, hvor umandigt!

Føler ikke enhver sund Student, at Læsningen kun giver et Fantasisurrogat for Livet? Ingen større Uret kan gøres Ungdommen end at lære den, at Skolen — Studierne — er det bedste, det skønneste i Livet.

Men der er adskilligt i vor Tid, som vel kan give Studenten et urigtigt Syn paa sig selv. Jeg regner dertil visse uheldige Følger af Udviklingslæren og af Historieundervisningen, som lader den unge tro, at da Menneskeslægtens Viden ustandselig vokser, da nye, forbedrede Teorier afløser de ufuldkomne, og nye Kundskaber fylder Hullerne i de gamle, saa er ogsaa Menneskene stadigt klogere, saa ved hver ny Generation ogsaa mere, er klogere end den foregaaende. Og omvendt saa maa vore Forfædre i hastigt aftagende Grad, jo længere vi gaar tilbage, ogsaa have været mere og mere uvidende og mangelfuldt dannede.

Vi hører stadig, »hvad Udviklingen har lært os, og hvorvidt vi er komne«, men det glemmes altfor ofte, at dette, som vel kan gælde Menneskehedens samlede Viden, betyder saa uendelig lidt for den enkelte iblandt os, der i de faa Aar, som det er forundt et Menneske at leve i, skal gennemgaa den samme Udvikling, gøre de samme Erfaringer og de samme Dumheder om igen som vore Forfædre i mange, mange Aar før os. Det er denne usalige Forestilling om vore Fremskridt, som selv i den bedste Student lader os finde Erasmus Montanus. Det er den samme falske Opfattelse af de nye Generationers stadigt voksende Klogskab, som gennem Stemmesedlen lægger Statens Styrelse i Hænderne paa stedsse flere, paa Kvinder og Ungdom, alt i Kraft af Udviklingen, der antages i ganske anden Grad end tidligere at gøre Kvinderne egnede til at gøre Mandsgerning, og at give Ynglingen Mandens Erfaring.

Vor verdensoverskuende Viden er jo kun en tynd og daarlig Fernis. Vore Forfædre, der skrev og talte et Verdenssprog, som holdt dem i aandelig Konnex med hele det dannede Europa, der som Absalon studerede, lærte i Paris, som Tyge Brahe og Reformationstidens Stormænd i Wittenberg, Leipzig og St. Andrews, eller som Thomas Bartholin og Holberg i Leyden og Oxford, de havde en langt rigere Lejlighed til *personlig* Uddannelse end vor Tids Studenter, der

af andre Folkeslag i Reglen kun lærer Overfladen at kende, selvom vi har gjort Cykleture gennem det halve Europa.

Siden Napoleonskrigene og endnu mere siden 1848 har de danske Akademikere været Hjemmemennesker. Og trods Ferierejser og Kunststudier er Blikket blevet snævrere og snævrere, Selvvisdommen større og større. Mon vi ikke endnu kan finde Akademikere eller Akademikeres Lærlinge, som i September 1914 vil hævde, at de store Kriges Tid er forbi? Eller at de mægtige Kampe, der trods alt fylder Europa, føres imod Folkeslagenes Vilje? Eller at Danmark allerede nu er udenfor al Fare, saa at vi roligt kan lukke Døren til Europa og genoptage vort kære afbrudte Arbejde, hvis Maal er, at ingen i dette Land skal have for meget?

Studenter og Lærere hører nu en Gang hjemme i Teoriernes, i Bøgernes Verden. Meget aabner sig for dem, men meget, som Livets Virksomhed lærer andre, forbliver skjult for dem. Dette virkelighedsfjerne har gjort Akademikernes Indflydelse paa vor Statstjeneste saa skæbnesvanger. Det mest typiske Udtryk for denne Aandsform er D. G. Monrad, den højtbegavede, men virkelighedsfjerne Akademiker, der til vor Ulykke havde grebet Statsroret i 1864. Men er det ikke stadig Doktrinarismen, der behersker os, svinger Svøben over dem, der ikke vil bøje sig, Doktrinarismen, der fra Akademi og Skole bemægtiger sig al Ledelse og først og fremmest Lovgivning og Statsstyrelse? Er det ikke Studiosi og Doctores, der regerer Danmark, hvad enten de kalder sig Højre, Venstre, Radikale eller Socialdemokrater?

Det gælder da om at komme bort fra al denne Uvirkelighed, som i Videnskabens misbrugte Navn eller i Form af en alt opslugende Æstetik kvæler selve Livet for os. Og da er det første, afgørende Skridt dette, at vi ikke gør Tilægnelsen af Lærdommen, Studierne, til Maal i Stedet for til Middel. Studietiden er Forberedelse og intet andet, Forberedelse til den Gerning, der skal øves i Manddommen, og som gælder Slægtens, Fædrelandets og Menneskehedens Tjeneste. Og af Forberedelsens Alvor og Dybde, af dens Omfang

og dens Maal afhænger da den Styrke, hvormed I engang tager Eders Slægtleds Gerning op. Er Drømmens Maal kun ringe: Befordring, Embede, en Hytte og en Pige, saa vil Forberedelsen være derefter, Vingerne vil kun blive smaa, og Flugten gælder den nærmeste Løvhytte. Er Maalet stort: det bedste, som Dine Kræfter tillader Dig at yde, den størst mulige Gerning, ikke størst i ydre Glans, men i Gerningens Resultater, da maa Kravene til Forberedelsen vokse, da klarer det sig, at Eksamenskundskaber, som rækker til for at opnaa en hæderlig Eksamenskarakter, ikke er nok, men at en bred og dyb Dannelse, en omfattende Viden og dertil en ihærdig Indtrængen i Særfagets Opgaver maa til, saa at der af Studenten, naar engang den vanskelige Overgang er gjort og den teoretiske Skoleundervisning suppleret med den kliniske Undervisning i Livets Arbejde, kan fremgaa en Mand, stærk ikke alene ved sin særlige Viden, men stærk ved omfattende Forstaaelse, ved Viljens Opdragelse og Karakterens Dannelse.

Der har været Tider, hvor det kan have været svært for den unge at se dette klart for sig. Tider, da Døgnet's Strid syntes at stille andre Maal, Tider, da *Partierne* kaldte paa den unge Student, smigrede ham, skamroste ham og kvalte ham i deres Favntag. Men hvor svære Tider vi end nu maatte gaa i Møde, I, der nu begynder Studierne, har den ganske særlige Begunstigelse, at Verdenshistoriens mægtige Begivenheder opruller sig for Eder og blandt meget andet lærer enhver, der vil se, hvad *Forberedelsen* vil sige. Spørger ikke enhver i de kæmpende Lande, naar de ængstelige Stunder melder sig: — Er vor Forberedelse tilstrækkelig, har vore Førere lært sig tilstrækkeligt, er vort Mandskab indøvet og opdraget, saa at de kan deres Ting, og med al den Kraft, som Mod, Kærlighed til Fædrelandet og ubetingelig Pligttroskab kan yde, staar fast paa deres Plads nu, da det gælder hele Fremtiden for os og for utalte Skarer af vore Efterkommere? Spørger ikke vi andre af de Nationer, som ikke er med, men hvis Sympatier vaager for at følge med

det ene eller det andet Folk, spørger ikke vi med Ængstelse: — Har dette Folk, hvis Skæbne vi følger i Spænding, forbedret sig i Alvor, har det opøvet sine bedste Egenskaber, har det den fysiske og moralske Styrke, den Alvor og Kraft, som kan redde det? Ved vi ikke alle, at det Folk, som i Pengegriskhed eller Nydelsessyge, under Ødselhed eller i Letsindighed har forsømt at forberede sig, vil falde igennem ved denne uhyre Verdenseksamen? Og spørger vi Danske ikke os selv: — Er vi forberedte til Alvoren og til Opgaverne i den Tid, som er, og i den, som vil komme? Har vi samlet vore Kræfter om at gøre os selv dygtige og moralsk stærke? Har vi samlet Forraad og Midler, saa at vi kan modstaa Nøden, som melder sig? Har vi lært os selv at arbejde sammen i Enighed, glemmende eget Savn og Nød for at frelse det hele? Og vi kan ikke skyde os ind under, at det her kun drejer sig om et tilfældigt Uvejr, som hastigt vil drage forbi, hvor det kun gælder at lade som ingenting, hvor Lynet vel kan slaa ned ved en ulykkelig Hændelse, men hvor Sandsynligheden herfor ifølge Statistiken kun er ringe, saa at vi snart igen kan kvidre paa vor lille Gren.

Thi det, der nu sker i Europa, er ikke Tilfældighedens Værk, noget, der ligesaagodt kunde være undgaaet, et ulykkeligt Spil af Skæbnen, saa at der kun har manglet lidt god Vilje paa rette Sted, for at dette frygtelige ikke skulde være kommet. Nej, strengt logisk er det kommet. I 200 Aar har Preussen udviklet sit System, der har bemægtiget sig Tyskland og nu vil udvide Tysklands Grænser. I Hundreder af Aar har Storbritannien udviklet sit Verdensherredømme og vil ikke opgive det, fordi det gælder selve Nationens Liv. Og i Hundreder af Aar har Statssamlivet mellem Tyskere, Magyarer og Slaver i Østrig-Ungarn udviklet sig henimod den Spænding, der maatte hidføre en Katastrofe.

Hvorledes denne Verdensprøve vil ende, ved ingen. Saa meget ser vi, at det gælder det største: Friheden, Fædrelandets, Nationens Skæbne. Vi ved ikke, om vi kun er ved Begyndelsen af en aarelang Krig, som vil omdanne Eu-

ropa, og som før eller senere ogsaa vil drage Danmark ind i Krigen, vi kender ikke Danmarks Skæbne selv kun for den nærmeste Tid. Men hvorledes det end vil gaa, ingen kan tvivle paa, at af de Danskes *Værdi* som Mennesker, enkeltvis og i Nationens Samarbejde, udtrykt som den vil være i vore Forberedelser, i vor enige Samvirken, i de Styrendes Kraft, af denne *Værdi* i Enerne og i Summen vil vor Skæbne nu og i Fremtiden i højeste Grad komme til at afhænge.

I alle Nationer kalder nu Fædrelandet paa den enkelte. Og som Schiller tænkte sig, at det lød til Trediveaarskrigens Krigere, saaledes lyder det nu over hele Europa: »*Und setzet Ihr nicht das Leben ein, nie wird euch das Leben gewonnen sein*«. Saaledes lyder Kaldet ogsaa til Eder. Og med Rette gives der ikke nogen ung Mand i Danmark af virkeligt Værd, han være Højre, Venstre, Radikal eller Socialdemokrat, som ikke, naar det gælder, vil følge dette Kald, thi det føles instinktivt, at den, der ikke vil byde sit Liv til Fædrelandet, som er i Nød, han fortjener kun den almindelige Foragt.

Men Fædrelandet er altid i Nød. Det er ikke kun paa de faa kritiske Dage, at dets Stemme lyder, men det kalder stedse paa hver den, der kan høre; midt i Freden, i Lystigheden, i Fornøjelser, naar der er »Fred og ingen Fare«, kalder Fædrelandet paa sine Sønner, stille, dæmpet, men uden Ophør: »Forbered Eder, lær, bliv dygtige, styrk Viljen og Karakteren, vælg de Opgaver, til hvilke jeg behøver Eder haardest, sæt Eder de højeste Maal, overvind Mageligheden og Nydelseslysten, og øv Eder op til at gøre et Livsarbejde i min Tjeneste«.

Og de, der hører dette Kald og følger, de kender en dyb Tilfredsstillelse derved. De bliver hverken Hængehoveder eller Melankolikere. Af den spinkle Student, halvt Skoledreng, bliver der en Mand, der kender sit Maal, der ved sin Opgave. Dybt i sit Bryst gemmer han denne Viden. Lettere bliver Skridtene, gladere løfter sig Sindet. Og levet paa denne Maade bliver Ungdomstiden den betydningsfuldeste, thi af det, der øves i disse Aar, vil hele Mandsgerningen afhænge.

Men hvis I nu, da de mægtige Begivenheder taler til hver af Eder og kalder paa det alvorligste i Eder, erkender dette, saa lad det da ikke blive ved et kort Øjeblikks Begejstring, der som en Festrus fordamper, naar Begivenhedernes Spænding er forbi. Vi haaber jo alle, at den Dag kommer, da vi Danske kan drage Vejret let, og da vi atter i det mindste for en Tid tør stole paa Fremtiden. Da gælder det, at vi ikke i Taabelighed og Letsind glemmer det skete eller fornægter Faren. Og da bør hver ung, Mand eller Kvinde, spørge sig selv: »Hvorledes kan jeg blive bedst til Nytte for mit Folk og mit Land, hvor trænges der mest, hvilke Kræfter kan jeg udvikle og yde? Og hvorledes skal jeg grundigt og bedst forberede mig til denne Gerning?«

Og Belønningen? Der stod forleden i Aviserne om en ung Mand, der sprang i Kanalen for at drage en Cyklist op, som var faldet i Vandet. Maaske vovede Redningsmanden sit Liv, maaske ikke. Men i hvert Fald, han fjernede sig uden at opgive sit Navn, Redningsmedaillen faar han altsaa ikke. Og deri gjorde han ret. Thi intet er saa kostbart at eje som den Hemmelighed at vide at have ydet sin højeste Pligt. Og den, som sælger denne Hemmelighed for et Udmærkelses-tegn, der tjener til at udraabe Pligthandlingen paa Gader og Stræder, han har givet Fortjenesten fra sig og er blevet Gerningen fattigere, thi han har gjort den uselviske Handling til betalt Arbejde.

I er nu ved Indgangen til Højskolestudieaarene. Maatte det forundes Eder at bruge disse til en Uddannelse, der sætter hver enkelt i Stand til at yde det højeste, som hans Anlæg tillader, i Fædrelandets Tjeneste. Ingen af Eder ved, om det ikke maaske kan blive Eders Generations Gerning, af hvilken Danmarks Skæbne vil afhænge.

INDUSTRIMØDET DEN 12. JANUAR 1915.*)

Det er første Gang efter Krigens Udbrud, at Industriraadet har sammenkaldt selve de Industridrivende til fælles Drøftelse af vore Vanskeligheder og vore Opgaver.

I det Øjeblik danske Mænd i ansvarlige Stillinger, og dertil regner jeg ikke mindst Industriens Arbejdsgivere, samles, kan ingen af os glemme Baggrunden for al vor Virksomhed: Krigens, dens Virkninger og dens Følger, og vi er os bevidst, at en lignende Skæbne, som saa frygteligt har ramt Belgien, ogsaa kunde have været vor, hvis en af de krigsførende Parter paa et vist Tidspunkt havde troet at burde inddrage Danmark i Krigens. Lykkeligvis var vor strategiske Stilling ved Krigens Udbrud ikke ligesaa ugunstig som Belgiens, men hvor nær vi muligvis har været ved at blive inddraget i Krigens, vil først Historien, engang naar alt kommer klarere for Dagen, kunne lære os. Medens nu det store Flertal af Europas Folk er med i den mægtige Styrkeprøve, medens Millioner af kraftige Mænd underkaster sig en Krigs Lidelse, og Nationernes øvrige Mænd saavel som deres Kvinder er optagne af anspændt Arbejde og opfyldt af alvorfulde Tanker og Bekymringer, medens de af Europas Folk, der ikke er med i Krigens, ikke ved, hvad Dag deres Tur kommer,

---

*) Indbydelse til dette Møde var, foruden til Industriraadets Medlemmer, rettet til Justitsministeren, Udenrigsministeren, Handelsministeren, Departementscheferne i disse Ministerier, enkelte af de højere Embedsmænd sammesteds samt til Generaltolddirektøren o. fl. Paa Grund af Statsraad samme Dag var dog Ministrene forhindret fra at møde.

hvornaar Italien, Rumænien, Bulgarien, Portugal og Grækenland maatte træde ind i de krigsførendes Rækker, saa nyder vi her i Danmark Fredens Velsignelser. Men vi bør ikke glemme, at Fredens Frugter ikke alle er velsignede. Forestillingen om, at der ikke kaldes paa os, den Omstændighed, at vore Kræfter, Arbejdet ligesom samles om Penge-spørgsmaalet, at Maalet synes den almindelige Berigelse, kan ligesom virke svækkende paa et Folks sædelige Kraft. Der findes desuden en indbyrdes Krig, som er langt værre end Kamp med blanke Vaaben mod en ydre Fjende, indbyrdes Kampe med Gift og Løgn, som demoraliserer et Folk, og som indvendigfra undergraver dets moralske Kraft og dermed formindsker dets Ret til at leve. Naar vi derfor her i Dag skal drøfte de Opgaver, der paahviler Industrien, saa maa Udgangspunktet være dette, at hvad der tjener til vort Fædrelands Ære og vort Folks Fremgang, er Ret, men hvad der skader vort Land og vort Folk, er Uret. — Vi møder ofte en Opfattelse, der faar sit Udtryk i populære Ordsprog saasom: »Enhver har den Pligt først at sørge for sig selv«, »Enhver er Tyv i sin Næring«. Vi sætter mod denne lurvede Opfattelse en anden, som siger: »Hjælp Dit Land, saa hjælper Du Dig selv!«

De Emner, som vi i Dag vil have Lejlighed til at drøfte, er — som alt nævnt — Industriens nuværende Vanskeligheder og dens fremtidige Opgaver. Der er den særlige Grund til at forsøge denne Drøftelse i et personligt og fortroligt Møde, at den offentlige Diskussion nu under Krigen er stærkt begrænset, medens vi her i Dag behøver fuld Frihed til at udtale os — ogsaa om de udenrigspolitiske Vanskeligheder, der har Indflydelse paa Sagernes Gang. Denne Standsning af den offentlige Diskussion har haft den naturlige Følge at skabe en Del Usikkerhed i den offentlige Mening og at give Plads for en Del forvirrende Rygter. Saaledes var det ogsaa, før Trykkefriheden indførtes, og saaledes har jeg oplevet det i Rusland: Censur avler Rygter. Vor første Opgave her maa da være ved et lille Overblik om muligt at skaffe

det fælles Grundlag i Opfattelsen tilveje. Som den, der paa Industriens Vegne har været Medlem af Prisreguleringskommissionen, har jeg haft nogen Lejlighed til at følge en Del af Spørgsmaalene under deres Udvikling; paa denne Viden skal jeg derfor støtte mig.

Ved Krigens Udbrud rummede vor økonomiske Stilling en Række Vanskeligheder. Foruden vor store faste Gæld til Udlandet (Statslaan, Tiendebank- og Kreditforeningsobligationer) til Beløb af ca. 900 Millioner Kr. havde vi en Finansgæld i udenlandske Banker og hos udenlandske Bankiers, som kunde kræves betalt straks eller i Løbet af kort Tid, der formentlig laa mellem 150 og 200 Millioner Kroner. Vi havde en ualmindelig slet Høst, maaske kun $\frac{2}{3}$ af de sidste gode Aars. Vi vilde altsaa behøve meget store Mængder af indførte Foderstoffer for at føde de i de senere Aar stærkt forøgede Besætninger, eller vi maatte have formindsket disse ved forcerede Slagtninger med deraf følgende daarlige Priser. Vort Pengemellemværende med Udlandet gjorde det nødvendigt at skride til et Moratorium for Gæld til Udlandet. Kun i Forbigaaende skal jeg nævne, at der en Overgang syntes stor Fare for et almindeligt Moratorium, men denne Fare lykkedes det heldigvis at undgaa; det vilde utvivlsomt have været yderst lammende for vore Erhverv. Tillige maatte man standse al Guldudførsel og bemyndige Nationalbanken til at nægte Indløsning af Sedlerne med Guld. Begge Dele tilsammen betegner en Art Betalingsstandsning, som desværre var nødvendig, men som vi maatte ønske og haabe snarest muligt at komme ud af. Saalænge denne Betalingsstandsning raader, kan vi frygte en yderligere Nedgang i Værdien af vore Seddelpenge, der jo nu — i Forhold til engelsk, amerikansk og fransk Guld — har en Disagio paa mellem 5 og 6 pCt. Heldigvis har vore Penge i Forhold til tyske Sedler haft en Agio, som har tilladt at forøge Nationalbankens Guldbeholdning, saa at denne nu er over 100 Millioner Kroner, men da vi stadig skal betale Hovedparten af vore Indkøb i Sterling, d. v. s. i Guld, lider

vi alligevel ikke lidt under Betalingsstandsningens Følger. Af Vareprisstigningerne skyldes 5 à 6 pCt. netop denne Omstændighed. Det var klart i August Maaned, at Opretholdelsen af vor Økonomi og af vore Erhverv vilde bero paa:

- 1) at vi vandt Tid med Betalingen af vor Gæld til Ulandet;
- 2) at vi ved Udførsel af Varer skaffede os Midler til at dække denne Gæld samt til at betale vore Tilførsler.

Det vil sige, at alt drejede sig om at holde Erhvervene i Gang og fremme Udførslen. Hvorledes det lykkedes ved forenede Kræfter at løse denne Opgave, kan allerede nu overses: Vi opnaaede for en Del af Udførslen forhøjede Priser, og vi forøgede Udførslen stærkt, dels med Landbrugets Eksport, Heste, Kreaturer, Flæsk, Kød etc., dels med Industrivarer, saasom Sukker, Læder, Tricotage m. m. Derved opnaaede Landbruget for sit Vedkommende at gennemføre Formindskelsen af Besætningerne til gode Priser, at tilpasse dem bedre til de manglende og udeblivende Foderstoffer, altsaa en dobbelt Besparelse. Derfor har den store Hesteudførsel været af største Betydning for hele Landets Økonomi, og det samme gælder de forøgede Slagtninger og den store ekstraordinære Udførsel af Kødkonserves. Det blev derved muligt at dække Gæld i England og Tyskland og at forøge Nationalbankens Guldreserver og derved tillige forberede Dækningen af Resten af vor Finansgæld til England og Frankrig. Det blev endvidere muligt i det væsentlige at imødekomme Importens (Foderstoffer, Korn, Kul, Jern, etc., etc.) Krav til Betaling forud. Hele Forskydningen af Betalingen fra at være en Kredit paa Varerne til at være konstant eller ved Afskibningen betød jo nemlig et uhyre Krav til ny Driftskapital, et Krav, der vistnok maa regnes at være mellem 100 og 200 Millioner Kroner.

Naar Landbruget har taget mange Penge ind, maa det altsaa ikke glemmes, at det for en ikke ringe Del skyldes Realisation af Formue, og at Landbruget i sine Dispositioner har haft og har mange Vanskeligheder at kæmpe med:

Udeblivelsen af alle Foderstoffer fra Rusland og Frankrig (d. v. s. Solsikkekager, Rapskager, Jordnødkager, Foderbyg etc.), Udeblivelse af Rugtilførslerne fra Tyskland og Rusland og som Følge deraf Forbud mod Opfodring af egen Avl af Rug og Hvede. Landbruget arbejder for Tiden dels med Udeblivelsen af Foderstoffer, dels med Prisforhøjelse af disse til det dobbelte!

De Opgaver, der i denne Periode har paahvilet Industrien, falder ganske sammen med Landbrugets: At opretholde det indenlandske Forbrug og ved forøget Eksport at skaffe Midler til Betaling af vore Tilførsler og af vor Gæld. Det maa jo siges, at intet bedre end den nuværende Situation kunde godtgøre Betydningen af en alsidig indenlandsk Industri. Hvor vanskelige vilde ikke Forholdene være, hvis vi ikke selv var i Stand til at fremstille vort Mel, Margarine, Sukker og Chokolade, Papir, Trykfarver, Tændstikker; Redskaber, Maskiner, Sko og Strømper, Tæpper, Klæde, Bomuldsgarn og Bomuldstøjer, elektriske Kabler, Kunstgødning og Svovlsyre og hundrede andre Varer.

Som jeg allerede havde Lejlighed til at fremhæve paa Arbejdsgiverforeningens Generalforsamling i Oktober Maaned, maa det imidlertid anses for uundgaaeligt, at visse af vore Industrier lammes stærkt som Følge af Situationen. Det gælder Fremstillingen af de Varer, af hvilke Nyanskaffelse og Forbrug i hvert Fald midlertidig kan indskrænkes. Thi vor Finanssituation kræver en Indskrænkning i Indkøb fra Udlandet, som først kan hæves, naar vi har dækket vor løse Gæld og har et disponibelt Overskud i Udførsel. Vi kan ikke, som vi en Aarrække har gjort, vedblivende købe udover, hvad vore løbende Tilgodehavender tillader os ved at fortsætte Gældsstiftelsen i Udlandet (Statsgæld, Eksport af Kreditforeningsobligationer). Vi maa være glade for, at denne ulykkelige Gældsstiftelse, som lægger Byrden over paa vore Efterkommere, muligvis faar en Ende. Vi maa bede til, at alle de Herrer, som nu vil frelse Landet ved nye Kreditinstitutioner, vil indstille deres Virksomheder. Det, vi be-

høver, er at spare og at betale vor Gæld. Men dette kan ikke ske uden Formindskelse af Indførslen. I første Linie maa Luksusforbruget indskrænkes. Findes der noget Land, hvor Luksusforbruget f. Eks. af Damepynt og Manufakturvarer, af Spise- og Drikkevarer, af Tobak, Vin etc., er saa almindeligt udbredt i alle Lag som hos os? Jeg mindes en Dreng, der skrev en bitter Klage til sin Fader, fordi der blev nægtet ham Laxemad. Men er ikke Laxemaden her i Danmark vor Afgud, vor Bál, som vi falder til Fode for og dyrker? Men dernæst maa vi indskrænke vort Forbrug af Luksusbygninger, Villaer og flotte Huse, der bygges for Penge laante i Udlandet. Thi der laanes i Udlandet for at betale alle de mange indførte Varer, der findes i et Hus i Form af Træ, Jern, Metal, Glas, Skifer etc. Ja selv i Murstenen, Cementen og Kalken er der indførte Varer, thi mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ af disse Varers Produktionsudgifter er medgaaet til Kul.

Moralen af alt dette er: En stor Del af vor Industri vil finde stærkt formindsket Afsætning, dels for almindelige Forbrugsvarer, især saadanne, der nærmer sig til eller er Luksus, dels for Varer til Bygningsvirksomheden. Og denne lammende Virkning vil ikke ophøre med Krigen, thi Udsigten til, paa lignende Vilkaar som tidligere, at stifte ny Gæld i Udlandet er udelukket for lange Tider; med en Rentefod af 5 pCt. eller mere vil man sikkert være nødt til at standse Gældsstiftelsen. For Industrien gælder det da at vinde nye Markeder i Ind- som Udland. Man har i den offentlige Debat henvist Industrien til sin normale Afsætning og erklæret ekstraordinær Eksport for utilladelig. Men det maa ikke glemmes, at den normale Afsætning nu under Krigen svigter og maa svigte. Arbejdsløsheden i mange Fag viser dette tydeligt, og hvorledes vil denne Arbejdsløshed ikke forøges, naar Hæren en Gang hjemsendes? At Industrien virkelig har formaaet at dække en Del af de i Indlandet tabte Indtægter ved Eksport til Udlandet, maa man saaledes ligesaa lidt bebrejde den, som man maa bebrejde Landbruget sin ekstraordinære Udførsel. Begge har i høj Grad hjulpet til

at opretholde vor Økonomi, ved at muliggøre Betalingen af nye Tilførsler af nødvendige Raastoffer og ved at skaffe Arbejde. Det gælder herom, at det er vigtigere at skaffe Arbejde end at skaffe billige Varepriser.

Vi er nu inde paa de Omraader, hvor vor økonomiske Politik afhænger af eller bestemmer vor Udenrigspolitik. Hvis det er rigtigt, at det for vor økonomiske Eksistens er afgørende ikke alene at skaffe os Tilførsler, men ogsaa at skaffe Udførsel, saa er det vor udenrigspolitiske Opgave at holde Udførslen mest mulig aaben. Hver Gang vi udsteder et Udførselsforbud, stopper vi en Indtægtskilde og formindsker vor Evne til at dække vore Udgifter. Lykkeligt har det jo været for os, at Tyskland og England hver for sig har set sin Interesse i at lade os forblive neutrale. Tysklands Interesse heri er muligvis overvejende en økonomisk — Danmark som Aanderør —, Englands maaske nok saa meget en politisk, at Tyskland ikke er Herre i Bælterne, Kattegat og vort Land. Men omvendt er vor Stilling til Tyskland svagest i politisk Henseende, fordi vi ligger under dets Kanoners Rækkevidde; vort Forhold til England svagest i økonomisk Henseende, fordi England kan lamme os økonomisk ved at afskære vore Tilførsler.

Men saa længe vi kan sidde i Træet og se Bjørnen og Tigeren slaas ved Roden, er vi endnu paa den grønne Gren. Det gælder imidlertid kun akkurat, saalænge vi er ene om Træet. Og det maa derfor være vor Regerings udenrigspolitiske Opgave at hævde vor Suverænitet i vort eget Land. Den danske Regering betragter sig uden Tvivl i sin neutrale Stilling som udmærkede Venner med begge de krigsførende Parter. Vennerne mod Syd maa vi anmode om fuld Respekt for vor politiske Selvstændighed og for vor Suverænitet paa eget Omraade. At det i denne Sammenhæng er lykkedes at opnaa en international Anerkendelse for vor Ret til at minespærre Bælterne, kan jo ikke skade, og dette maa vel betragtes som en Forøgelse af vor Suverænitet i disse Farvande, der ikke mere kan betragtes som in-

ternationale i samme Grad, som man hidtil havde troet. Vennerne mod Øst og Vest, især de sidste, maa vi anmode om fuld Respekt for vor økonomiske Selvstændighed, for vor suveræne Ret til at handle, arbejde, ind- og udføre, uden derved at komme under fremmed Kontrol.

Det forekommer mig, at nogle af vore Presseorganer, om jeg saa maa sige, foretrækker Grøften for Vejen. Af Frygt for at gaa Arm i Arm skyder de hinanden gensidig i Grøften, den ene i den tyske, den anden i den engelske. Opgaven for Regeringen har været og maa være: At faa alle til at se, at den ikke gaar i Grøften, at den fastholder vor Selvstændighed og vor Suverænitet til begge Sider, at den drager alle Konsekvenserne af den faste Vilje til at blive midt paa vor egen Vej, saaledes som det danske Folk nu og i al Fremtid vil kræve af sin Regering. Det giver et bedre Overblik over Terrainet at være lidt tilvejrs. Jeg tror, at den nuværende Regering har haft en god Lejlighed til at erhverve dette Overblik og er tilsinds ikke at føre nogen Art af Grøftepolitik, men vil gaa lige ud uden at se hverken til højre eller til venstre, til Tysker eller Svensker, og jo mere det lykkes den at skabe fuld Tillid hertil, desto snarere vil Kritiken forstumme og Enigheden samle det danske Folk. Det skulde synes, at Tiden har lettet denne Opgave. Den Smaamandsaand, som i 50 Aar har opfordret os til at bøje Nakken for de store, ikke for de store hos os selv, thi dem var der frit Spark til, men for de store Nationer, den har vel nok virket sin længste Tid. Det skulde synes, at Tiden er inde til at erkende, at vi har ikke alene Lov, men ogsaa Pligt til sindigt, roligt, men stolt, at betone vor ubetingede Vilje til Selvstændighed, til hvilken Side vi end vender Hovedet. Vi maa holde op med denne Talvurdering af os selv som det »lille Land«, det »lille« Folk. Vi maa hævde, at 3 Millioner er fuldkommen tilstrækkeligt til at danne et Folk, og vi maa ikke erkende, at vi i nogen Henseende er smaa, fordi vi ikke er mange.

Det er Opfattelser af denne Art, politiske som økonomiske.

der maa være bestemmende for vor Erkendelse ogsaa af Industriens Stilling og Industriens Opgaver. Vi maa hævde det ikke som en Ret men som en Pligt, at skabe saa megen Virksomhed som muligt, og Midlet dertil er i høj Grad Udførsel af vore Varer. Det er ganske vist ikke ligegyldigt, hvorhen vi fortrinsvis sender dem. Jeg tænker ikke paa den politiske Side alene; den er bedst tjent med en ligelig Udførsel til alle Sider. Jeg tænker paa de blivende Virkninger af vor Udførsel. Det er klart, at en ekstraordinær Udførsel af Industriprodukter til et Land, der kun kan ventes at gøre Plads for vore Varer i Krigstid, ikke er saa meget værd for os som en Udførsel til et Land, hvor vi kan haabe at bevare et vundet Marked ogsaa efter Krigen. Den Del af vor Udførsel, som skyldes energiske Opkøbere fra et Industriland, som i Øjeblikket er i Bekneb, er derfor langt mindre fortjenstfuld end den Del, som skyldes danske Fabrikanters og danske Eksportørers maalbevidste Anstrengelser for at skabe et nyt Marked. Med andre Ord: Det er bedre for os at forøge vor Industrieksport paa Skandinavien, Rusland eller engelske Kolonier end paa Tyskland og England som saadant.

Der er en Side af det hele Spørgsmaal om Forøgelsen af Eksporten, som jeg endnu ikke har berørt. Det er dens Forhold til *Priserne* for indenlandske Forbrugsartikler. Thi medens en Del af Kritiken af vor Eksport af danske Varer skyldes Mangel paa politisk Mod, saa skyldes en anden Del af Kritiken Ønsket om, at de betydelige Prisforhøjelser, som rammer saa overordentlig mange daglige Forbrugsartikler, paa en følelig Maade kan nedbringes. *Et Marked maa enten være aabent eller lukket!* Enten arbejder vi og handler vi ved Indførsel og Udførsel, og vore Priser maa da naturnødvendigt følge Prisbevægelsen paa de udenlandske Varer, eller Markedet er lukket for Ind- og Udførslen, og Prisnedsættelserne kan da forsaavidt fastsættes med en vis Vilkaarlighed, saa at Priserne tvangsmæssigt kan holdes nede, hvis Almenvellet kræver det.

Da Prisreguleringskommissionen blev nedsat faa Dage efter Krigens Udbrud, var det paa et Tidspunkt, da alt kunde befrygtes. Den fuldstændige Afspærring af vore Markeder, Standsning af alle Tilførsler og Bortførsler, Belejringstilstand var noget, der maatte regnes med som en Mulighed. Saa længe nye Vanskeligheder ikke indtraadte, var Prisreguleringskommissionen stillet overfor den mindre Opgave: At medvirke til Markedets størst mulige Aabenhed. Det gjaldt om at borttrydde Hindringerne for Vareudførsel og Varetilførsel. I dette Øjemed organiseredes Krigsassurancen. Man havde dernæst Opmærksomheden stærkt henvendt paa det vigtige Betalingsspørgsmaal, omend det ikke lykkedes Prisreguleringskommissionen, saaledes som vi ønskede, at bevirke, at der ad ekstraordinær Vej stillede udenlandsk Valuta til Disposition for Importørerne til hurtig Fremme af Korn- og Foderstofimporten. Vi fandt ikke tilstrækkelig Forstaaelse heraf hos Regeringen og hos de ledende Banker. Var dette lykkedes, vilde Landet nok have sparet betydeligt og en Del af Prisstigningerne være undgaaet. I de Tilfælde, hvor Importørerne regnede med det lukkede Marked, de standsede Tilførsler og i denne Anledning forhøjede Priserne, gjaldt det for Kommissionen om at berolige dem, overbevise dem om, at nye normale Tilførsler vilde komme, og saaledes paavirke dem til Nedsættelse af Priserne.

Mange har jo ment, at det var Prisreguleringskommissionens Opgave fremfor alt andet at skaffe billige Priser. Men dem, der mente dette, beder jeg betænke, i hvilken Grad vor Økonomi, Fortsættelsen af vor Virksomhed, Tilførslen fra Udlandet var og er afhængig af, at vi opnaar saa høje Priser i Udlandet som muligt. Og selv om vi vilde tænke os Markedet lukket og vilde handle derefter, kunde vi vel maaske skaffe os billigt Sukker, Smør og Flæsk, billigt Fodtøj, men vi kunde ikke derfor faa billig Margarine, billige Kul, billig Kaffe, Te, Ris, ja ikke engang billigt Klæde eller billigt Brød. Lad os til Belysning heraf se et Øjeblik paa Brødspørgsmaalet, som viser Vanskeligheden ved en

»Prisregulering« for en Vare, hvis Marked ikke kan lukkes, fordi vi er afhængige af udenlandske Tilførsler. Regeringen har sat Maksimalpris paa dansk Rug og synes nu at ville gøre det samme med dansk Hvede. Men den danske Rug kan kun tilfredsstillende en Del, rimeligvis endda kun en mindre Del af vort Forbrug af dette Brødkorn indtil næste Høst. Vi er altsaa alligevel afhængige af Prisen paa indført Rug, ja denne er praktisk talt afgørende for Byernes, ganske særligt Københavns, Forbrug. Og jo mere den indførte Rug maatte stige i Pris, desto mere Fare er der for, at den danske Rug bliver hjemme i Stakken og først bliver tærsket til Foraaret, naar den ikke længere kan bruges til Brød, fordi den er tilbøjelig til at spire eller mugne. Thi den vil da rimeligvis være et væsentligt billigere Fodermiddel end den Majs, der til den Tid kan købes. Naar Regeringen nu vil ekspropriere Rugen og fremtvinge dens Anvendelse til Brødkorn ved at true med en lavere Pris for det Korn, der maatte have taget Skade og derfor kun er egnet til Foderkorn, saa synes dette vanskeligt at gennemføre, naar Rugens Værdi som Foderstof faktisk vil være ikke saa lidt højere end den Maksimalpris, der tilbydes for den som Brødkorn. Resultatet af hele denne Foranstaltning synes at maatte blive, at vi i højere Grad maa bruge udenlandsk Rug, end Tilfældet ellers vilde have været, og da den udenlandske Rug, som endnu maa købes, er meget dyr, vil vi ved Hjælp af Maksimalprisen have bevirket en Forhøjelse af Brødpriserne i Stedet for en Nedsættelse. Saaledes vil Forsøget paa at lukke et Marked, der efter sine Forudsætninger maa være aabent, blot føre til det modsatte Resultat og fordyre Brødet i Stedet for at gøre det billigere. Hvad værre er, det vil medføre nogen Fare for, at vi til Sommer ikke har Brødkorn nok, medmindre Regeringen allerede nu med Energi overtager Kornimportørens Rolle.

Naar der tales om de høje Priser, som Krigen fremkalder, erindres det ikke altid, at den største Prisforhøjelse skriver sig fra den enorme Stigning i Fragterne, som nu synes at

gaa lige til det tredobbelte af det normale. Vilde man gribe Ondet, de store Prisstigninger, i Roden, maatte man derfor snarest tænke paa en Prisregulering af Fragterne. Men at dette saare vanskeligt lader sig gøre, da intet Marked er mindre nationalt end Fragtmarkedet, synes indlysende for alle. Her synes næppe at være anden Vej end at appellere til de danske Redere og opfordre dem til at stille deres Tonnage til Raadighed for Fædrelandets Forsyning paa moderate Vilkaar. Da en ikke ringe Del af Tonnagen er samlet i store Selskaber, er Muligheden for et godt Resultat af en saadan Henvendelse ingeniunde fjerntliggende. Naar man tænker sig Udførselsforbudene som Middel til at regulere Priserne, maa det erindres, at vi vel har faaet en Række Udførselsforbud, men at disse aldeles gennemgaaende ikke er fremkomne for at regulere Priserne, men for at sikre Landets Forsyning kvantitativt. Den Maade, paa hvilken Administrationen af disse Spørgsmaal er ordnet, peger i samme Retning; det er nemlig Justitsministeriet, som administrerer disse Forbud. Ved en mærkelig Tingenes Gang er Handelens og Industriens, ja tildels endog Landbrugets Interessers Varetagelse for Tiden koncentreret i Justitsministeriet. En Del af Spørgsmaalene behandles ganske vist af Indenrigsministeriet, en Del af Udenrigsministeriet, men Tyngdepunktet ligger hos det Ministerium, der udsteder Udførselsforbudene og administrerer Dispensationerne, nemlig Justitsministeriet. Prisreguleringskommissionen er et raadgivende Apparat for Indenrigsministeriet, uden nogen selvstændig Myndighed, paa en Gang en Raadgiver, som Ministeriet ikke har nogen Forpligtelse til at følge, og en Lynafleder. Vi var i Industrien ikke glade over, at Industriens Sager henlagdes fra Indenrigsministeriet til Handelsministeriet, og mærkeligt nok har det samme Ministerium, der gennemførte denne Foranstaltning meget mod vort Ønske, nu sat Handelsministeriet udenfor de vigtigste Spørgsmaal, som for Tiden vedrører Industrien.

Udførselsforbudene omfatter, som jeg nævnede, saadanne

Varer, som Landet vilde komme til at mangle, hvis Udførslen ikke blev forbudt. Det gælder først og fremmest saadan Krigskontrabande, hvis Tilførsel er meget vanskelig eller helt udelukket; jeg skal eksempelvis nævne Kobber eller saadan betinget Krigskontrabande, af hvilken Tilførslen i bedste Fald ikke kan mere end lige strække til, f. Eks. Korn og Foderstoffer. Forbudene har jo lukket Markedet til den ene Side (Udførslen), men endnu ikke lukket det helt. Og paa alle de Omraader, hvor ikke Nødvendigheden fremkalder et Forbud, bør man være glad for at undgaa det. Man har hørt Folk ønske Udførselsforbud paa saadanne Varer som Beklædningsgenstande, Hestesko, Lædervarer, Konserver etc. Vi har Udførselsforbud for Huder, fordi vi stod i Fare for at blive tømte for denne Raavare ved Salg af Raahuder til Udlandet. Men vi mangler ikke Lædervarer eller Støvler. Lukkede vi for Udførslen heraf, vilde der paa den ene Side ske en Indskrænkning af Beskæftigelse, en betydelig Arbejdsløshed, paa den anden Side vilde den yderste Konsekvens af et saadant Forbud være Forbud mod Udførsel af selve Koen. Er det ikke bedre, at vi selv slagter Koen, garver Læderet, syr Skoen, koger Konserverne, end at Koen udføres levende, og at Udlandet gør dette Arbejde, medens vore Arbejdere sidder med Hænderne i Skødet?

Det er indlysende, at England ikke vilde have noget imod, at vi fandt for godt at lukke for Udførslen af alle saadanne Varer, som vi sælger til dets Modpart; men vilde det nytte England, at vi forbød Udførslen af de Produkter, som vi fremstiller af Koen: Konserverne og Lædervarerne, naar vi ikke tillige forbød Udførslen af selve Koen? Den engelske Regering, der fører baade en Vaabenkrig og en økonomisk Krig mod Tyskland, kunde nok ønske dette, men den ved meget vel, at vor økonomiske saavel som vor politiske Selvstændighed kræver, at der ikke paa dette Omraade fordres andet og mere af os, end hvad vore egne uafhængige Interesser dikterer os. Den engelske Regering har ved Krigens Udbrud sendt en Handelsattaché hertil for at virke for

Udviklingen af Handelssamkvemet med England. Ingen vil bedre end denne kunne forklare sin Regering, at den danske Industri ligesom det danske Landbrug levende ønsker en Udvidelse af sin Afsætning paa England, men at Forudsætningen herfor netop er, at vi ikke hemmes i vore Tilførsler, og at vore Markeder bliver ved at være aabne. Ethvert Forbud mod Udførsel, der ikke er strengt begrundet i Nødvendigheden af at tilfredsstille vort eget Behov, kan kun formindske vor Evne til at købe som til at sælge og vil saaledes baade skade vor egen Økonomi og vore Handelsvenners Interesser.

Hvor fjern endnu Afslutningen synes, saa vil denne Krig jo ogsaa til sidst faa en Ende. Skulde vi nu, hvad vi saa levende ønsker, være forskaanede for at blive inddraget i Krigen, saa vil Problemerkens Tid jo ikke være slut. Jeg har udtalt den Opfattelse, at der vil blive dyre Penge; der vil maaske paa adskillige Omraader blive meget billige Varer. Det er to Bevægelser, som i og for sig naturligt hører sammen, skønt de ikke altid følges ad. Billige Industrivarer, det vil sige en haard Kamp for vor Industri for at hævde sig paa Hjemmemarkedet som paa Udlandsmarkederne. Hvorledes skal vi bedst staa fast mod et saadant Angreb, saa at vi ikke vælter? Ja, det gør vi bedst ved at skaffe os et bredt Fundament at staa paa! Vi maa ikke være indskrænkede til den smalle Basis i et lille Hjemmemarked, men vi maa skaffe os det størst mulige Udemarked. Og dertil er Tiden og Chancerne inde. Uhyre Markeder er tilgængelige for store Dele af den danske Industri; det gælder om at se det og om ikke at lægge Hænderne i Skødet. Hindringen for at udnytte dette ligger mest hos os selv: I Kritik og Tvivl, Smaalighed og Magelighed. Det er let at skyde Arbejdet fra sig ved at sige overlegne Vittigheder om de Fantaster, der tror, at de kan udrette noget. Hele den københavnske forlorne Aandrighed og ondsksfulde Ironi, hvis Hovedmaxime er det paa et hvert andet Sprog uoversættelige »Hvor gider han?«, trænger til at forsvinde, og i Stedet behøver vi Mænd,

som vil gøre Springet ud over Landets Grænser. De vil da opdage, at der er Markeder nok, uendelige Markeder for vort Arbejde; disse Markeder kommer blot ikke altid til os, vi maa gaa til dem. Det kan ikke ventes, at Foreninger, Handelsministerier, Eksportkontorer eller Konsuler skal sende de stegte Duer hjem, de Herrer Industridrivende maa selv ud for at fange Duerne, der hvor de flyver.

Spørges der om, hvor Markedet da er, maa Svaret blive forskelligt for hver Industri. Den svenske Konfektionsindustri har i de senere Aar skaffet sig et stort Marked i England. Danske Industrier har fundet mange Markeder: for den ene Industri i England, for den anden i Norge og Sverige eller i Rusland og Finland eller i fjernere Lande. Af alle de mange Markeder, der ligger nær, er intet dog større og udviklingsrigere end Rusland. Fra Østersøen til det stille Hav, fra det Hvide Hav til Persiens og Kinas Grænser strækker dette Rige sig, der er i en saa mægtig Udvikling. Den slaviske Fare! Ja, hvis det er en Fare, at en stor Nation gaar fremad i Kultur og Velstand, at dens Institutioner udvikler sig i europæisk Aand mod større Frihed, større Kontrol, større Ansvar for Almenvellet. At der er uhyre voksende Muligheder for Udveksling af Varer, for Beskæftigelse ogsaa for os og for vor Industri, uden at tale om de store Muligheder for Udvikling af en Mellemandel via København.

I Aarene 1910—1913 steg den danske Industrieksport fra 38 Millioner til 75 Millioner Kroner. Det er endnu kun $\frac{1}{10}$, eller $\frac{1}{10}$ af vor Industriproduktion, som stadig erobrer en større Del af det indenlandske Marked. Den Tid ligger endnu i Mands Minde, da det danske Landbrug regnede med Tal for sin Eksport, som ikke var større. I Finansaaret 1869—70 var den samlede danske Landbrugseksport 75,6 Millioner Kroner, altsaa just saa høj som vor Industrieksport i 1913. Og den samme stærke Udvikling, som vor Landbrugseksport har haft i de siden den Gang forløbne 45 Aar, staar som en Mulighed for vor Industri, hvis man forstaar Chancerne og samler Kræfterne om Arbejdet. Dette er kun

en videre Udvikling af den samme Linie. Thi om man af Mælken ad industriel Vej laver Smør og Ost, af Oksehuden Læder og Støvler, af Roen Sukker, af Faareulden Klæde, eller af Kridtet Cement, af Jernet Maskiner, det er kun alt-sammen Led i den samme Udvikling, som vi skylder Naturvidenskaberne og deres Anvendelse af Naturkræfterne i Meneskets Tjeneste. Det er end ikke nogen Væsensforskel, at vi til Maskinerne skal have Jernet udefra og kun selv har Arbejdet at lægge til, thi ogsaa Landbrugsindustrien maa i stort Omfang hente sine Raastoffer: Foder og Gødning udefra. Heller ikke kan man i det lange Løb opretholde den kunstige, af politiske Magthensyn opstillede Modsætning mellem Bybeboere og Landboere; Danmark er *et* Land og i Grunden kun *en* By. Men det er derfor saare vigtigt for alles Vel, at vi i Stedet for at bekriige hinanden i Fællesskab og Arm i Arm, Land og By, erobrer de udenlandske Markeder, bl. a. fordi Vejen til at erobre Hjemmemarkedet ligger i den Styrke, som en fast Position paa Udemarkedet giver. Tag de danske Varer, de være Landbrugsindustriprodukter eller andre Industriprodukter, som har erobret en fast Plads paa Verdensmarkedet, de kan ikke eller kun saare vanskeligt kastes ud af Hjemmemarkedet af fremmed Konkurrence.

Men hvis det fra alle Sider erkendes, at Tiden for en stærk Ekspansion er inde og vil være inde, naar Krigen er slut, saa har den danske Industris Ledere ikke Ret til først og fremmest at se paa Øjeblikket og paa de mageligste Forretninger. Det gælder tværtimod at anlægge en Politik paa langt Sigt, at søge at finde ud af, hvor vi nu skal skaffe os Eksportmarkeder, som vi i Fremtiden kan bevare. Vore Bestræbelser herfor vilde maaske lykkes bedre, hvis den ene støtter sig til den anden, saa at der udveksles Tanker og Erfaringer.

Maatte dette Møde bidrage til at indlede eller fremme et saadant Fællesskab, saa at vi kunde tilegne os hint Ord, som Brygger Carl Jacobsen testamenterede dansk Industri:

Laboremus pro patria.

INDUSTRIEN OG KRIGEN.*)

Da »Arbejdsgiverforeningen«s Repræsentanter var samlede til Generalforsamling for omtrent et Aar siden, og ved denne Lejlighed beskæftigede sig med den samlede danske Industris Stilling og Opgaver, var det vel de færreste blandt os, der regnede med, at vi nu et Aar efter skulde være lige-saa usikre med Hensyn til Krigens Afslutning eller maaske mere, end vi var det i Fjor. Til Forskel fra den Gang har vi til Gengæld nu mere end et Aars Erfaring bag os om dansk Industris og Haandværks Vilkaar *under Krigen*. Vi er i dette Aar gennem adskillige Svingninger paa en Maade naaet til en Art Ligevægtstilstand, men en saare usikker Ligevægt, der hvilket Øjeblik som helst kan forstyrres.

De forskellige Industriers Vilkaar har i det forløbne Aar udviklet sig højst ulige. Det gælder saaledes for den Del af Industri og Haandværk, der er knyttet til Byggevirksomheden, at de usikre Forhold og de dyre Penge har virket i høj Grad hemmende, og denne Mangel paa Beskæftigelse vil sikkert vare længe, selv efter Krigens Ophør. Indenfor en Række af andre Industrier har Hjemmemarkedets Forsyning stillet saa store Opgaver, at der har kunnet findes rigelig Afsætning, saaledes at Bedrifterne har kunnet holdes i fuld Virksomhed, forsaavidt det da har været muligt at skaffe Raamaterialerne til Veje. Endelig er der en Del Industrier, omend de færreste i Antal, for hvilke Krigssituationen har givet forøget Lejlighed til Udførsel.

*) Tale holdt ved Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforenings Generalforsamling den 16. September 1915.

Som Helhed maa det erkendes, at Industrien og Haandværket langt over Forventning har været i Stand til at give Beskæftigelse, saaledes at Arbejdsløsheden efterhaanden er blevet ringe, samtidig med at Fortjenesten. — og det gælder saavel Arbejdsgivere som Arbejdere — har været nogenlunde stabil og i visse Tilfælde stigende. Hvis man imidlertid, som det synes, i mange Kredse nærer den Opfattelse, at Industrien har en glimrende Periode, saa turde dette dog bero paa en meget stor Misforstaaelse. Det vil i hvert Fald kun være ganske faa Industrier, om hvilke dette gælder, thi de Forhold, som i første Linie karakteriserer Situationen, er: Overordentlig stærkt stigende Priser for alle Raamaterialer, store Vanskeligheder ved at fremskaffe dem, derfor ofte Mangel. I mangfoldige Tilfælde kan Stigningen i Priserne for den færdige Vare ikke holde Skridt med Stigningen af Priserne for Raamaterialerne; Virksomhedens økonomiske Resultat kan da trods rigelig Afsætning være svagt. Der kan derfor paa ingen Maade tales om en gunstig Periode for Industrien paa samme Maade, som man for Tiden kan tale om det for Landbruget, endsige da Skibsfarten.

De mange nye og vanskelige Opgaver, der frembyder sig for den danske Industri, de forskellige nye Muligheder, der aabner sig for den nu og efter Krigen, betyder imidlertid en Gæringsperiode, af hvilken der, hvis Forholdene fremdeles tillader os at blive udenfor Krigen, kan udvikle sig betydelige Fremskridt. Næst Landets politiske Vilkaar i den kommende Tid vil det bero paa den Dygtighed og det Arbejde, der fra Industriens Side udfoldes, om der af denne Gæring skal udvikle sig Fremskridt. Intet nulevende Menneske har jo oplevet en Tid, som i den Grad giver Anledning til Eftertanke og til nye Erfaringer som den, vi nu oplever. For Industriens Vedkommende er det imidlertid endnu for tidligt at opgøre de Lærdomme, som vi kan indvinde af Erfaringerne. Enkelte Resultater, som allerede nu frembyder sig, kan dog fremhæves. — Hertil hører bl. a. den Betydning, som det har vist sig at have for hele Landet, at vi

øverhovedet har en omfattende dansk Industri. Jeg skal anføre enkelte Eksempler:

Den Situation, som udviklede sig i Fjor kort efter Krigens Udbrud, karakteriseredes ved Udeblivelse af en Række Tilførsler. Bl. a. udeblev saaledes Tilførslerne af et saa uundværligt Stof som *Salt*. Havde vi ikke her i Landet haft en egen Saltværksindustri, som laa med Lagre af raat Salt, vilde vi være kommet i de største Vanskeligheder, thi de Lagre af raffineret Salt, der laa hos Detailhandelen, kunde kun række til for en kort Tid. Salt er jo saa uundværligt som Nærings- og Præserveringsmiddel, at Mangel paa Salt vilde have foraarsaget store Vanskeligheder og umaadelige Tab, og alene den Omstændighed, at vi havde en Saltværksindustri, dækkede os mod denne Fare. —

Landbruget, hvis hurtige, uhindrede Omsætning af Fødevarerne bl. a. beror paa Brugen af Salt, har paa dette Punkt, som i en lang Række andre Tilfælde, haft Lejlighed til at se, hvilken Betydning den danske Industri har for Landbrugets uforstyrrede Gang under en saa kritisk Situation som den, vi har været i. Af hvilken Betydning er det ikke for Landbruget, at vi har en stor Kunstgødningsindustri? Uden denne vilde det danske Landbrug have lidt enorme Tab. Det er tillige umiddelbart indlysende, at Befolkningens almindelige Forsyning med de nødvendige Forbrugsartikler vilde have været i høj Grad fordyret eller vanskeliggjort, hvis vi ikke selv havde Industrier, som tilvirkede disse Varer. Hvis vi f. Eks. ikke selv havde en Læderindustri, som kunde oparbejde Landbrugets Huder, vilde der baade være indtraadt Mangel paa Varer og endnu højere Priser end de, vi nu oplever.

En Sammenligning med Forholdene i andre Lande vil tydeligere vise det samme. Norge, som jo i saa mange Henseender er ugunstigere stillet, end vi er, havde og har sikkert endnu store Vanskeligheder ved at forsyne sig med en Artikel som Sukker. Hvilken Betydning har det ikke, at vi har en højt udviklet Sukkerindustri. Eller lad os tage et

andet Industriprodukt, elektriske Kabler. Havde vi ikke her i Landet haft en leveringsdygtig Kabelfabrik, vilde Forsyningerne med Kraft og Lys paa mange Steder være blevet stærkt hemmet. Omvendt har vi endog paa dette Omraade kunnet hjælpe Norge, som var forhindret i at skaffe sig Kabler andetsteds fra.

Under en Situation, hvor det har været omtrent umuligt at fremskaffe tilstrækkelige Mængder Uldgarn og Bomuldsgarn, har det vist sig af afgørende Betydning, at vi her i Landet har egne Spindrier, særlig for Bomuld. Havde vi ikke disse, vilde de danske Bomuldsvæverier sikkert være lukkede. Uden vor Tekstilindustri vilde Landets Forsyning med Manufakturvarer til Tider have været i højeste Grad hemmet. Tænker vi paa *Metalindustrien*, vil det sikkert staa alle klart, at vi uden en levedygtig Metalindustri vilde have mødt utallige Vanskeligheder. Maskiner og forarbejdet Jern under alle Former griber i den Grad ind i alle Erhverv, at intet af dem kan undvære Jernvarerne. Dette gælder ikke mindst Landbruget, der lige fra Ploven og Harven til Tærskværket, Mælkespandene og Centrifugen paa alle Stadier af sin Virksomhed behøver Metalindustriens Produkter for selv at kunne holdes i Gang.

Ganske som Krigsaarets Historie saaledes viser den store Betydning, disse forskellige Industrier har haft og har for Opretholdelsen af vore Erhverv, viser den omvendt, at Vanskelighederne gør sig stærkt gældende, hvor vi ikke har haft selvstændige Industrier. Vel har vi i mange Tilfælde Vanskeligheder ved at skaffe os Raamaterialer, men ofte dog endnu større Vanskeligheder ved at faa de af Raavarerne fremstillede Produkter. Et typisk Eksempel er Uldgarn. Vor Klæde- og Trikotageindustri kan kun for en mindre Del bruge dansk Uld. Til de finere Trikotagevarer og bedre Sorter Klæde egner denne sig ikke, og den islandske Uld endnu mindre; derfor har alle Bestræbelser med Rette maattet gaa ud paa at opretholde Udførslen af islandsk Uld til det sædvanlige Marked ganske som med Smør og Flæsk. Desuden

slaar vor danske Uld kun til for en Brøkdæl af vort Behov. Klæde- og Trikotageindustrien er saaledes afhængig af de finere Sorter Uldgarn. Fra Tyskland kan vi ikke faa disse Varer, og vi er da henvist til England, men Tilførslerne herfra er i høj Grad vanskeliggjort, hvad enten dette nu skyldes Mangel paa disponible Varer eller andre Hensyn. Havde vi nu selv Vaskerier og Spinderier til Behandling af den oversøiske finere Uld, som er lettere at fremskaffe end det engelske Garn, vilde Industriens Stilling være betydelig lettere.

Vanskelighederne for Industrien forøges derved, at de krigsførende Lande, naar de giver Tilladelse til Udførsel af Varer, i mange Tilfælde giver disse Tilladelser under stærkt indskrænkende Vilkaar, som navnlig virker lammende paa vor Genudførsel af Industriprodukter.

I Forhold til Vigtigheden af at forsyne det indenlandske Marked maa naturligvis Betydningen af Industrieksporten komme i anden Række. Det gaar dog ikke an længere at betragte vor Industrieksport som en Faktor uden Betydning for Landets samlede Økonomi. Som bekendt var den samlede Industrieksports Værdi (hvori ikke er medregnet Landbrugets Industriprodukter: Smør, etc.) for Aaret 1913 steget til 75 Millioner Kroner. Med den stærke Stigning, som har karakteriseret de senere Aar, synes det ikke urimeligt at antage, at Eksporten for indeværende Aars Vedkommende vilde være naaet til henimod 100 Millioner Kroner, selv om Krigen ikke havde været, og man saaledes hverken havde regnet med den af Krigen selv forøgede Eksport eller med de højere Priser. Det maa i denne Sammenhæng være mig tilladt at minde om, at Industriens Eksport i 1913 naaede den samme Sum, som vort samlede Landbrugs Eksport opviste omkring 1870, en Eksport, der dengang var tilstrækkelig til at bære hele vor Handelsomsætning med Udlandet. Disse Tal viser, at man ikke kan henvise Industrien alene til Hjemmemarkedet uden at skade Landets samlede Økonomi paa følelig Maade.

Har nu end Krigen her aabnet visse Chancer for dansk

Industri, saa har den til Gengæld spærret for mange andre. Medens Landbruget har Udførselsforbud for Korn og Foderstoffer, der jo fuldt ud kan optages af det indenlandske Forbrug, og som for vort Landbrug i det væsentlige betegner Raamaterialer for Produktionen af dyriske Varer, saa er Industrien ramt af en lang Række Udførselsforbud, paalagt enten af Hensyn til Landets egen Forsyning eller af andre ved Situationen fremkaldte Forhold. Gennemser man den stadig voksende Liste over Udførselsforbud, vil det ses, at et større og større Antal Industriprodukter ikke kan udføres her fra Landet. Beskæftiger vi os paa den anden Side med de Produkter, hvis Udførsel endnu er tilladt, møder vi en anden Række Vanskeligheder, idet de krigsførende Magter i stedse højere Grad stiller Krav om neutral Anvendelse af Varerne som Betingelse for at tillade Tilførslen af Raamaterialer til Halvfabrikata.

De Former, under hvilke Verdenskrigen føres, har bevirket, at man fra begge de krigsførende Magters Side allerede længe har gjort til en Betingelse for Udførselstiladelser for visse Varer, at disse ikke videresendes til fjendtlige Lande. Saalænge Forpligtelserne indskrænker sig til selve de modtagne Varer, rammer disse Bestemmelser kun Transithandelen, og selv om dette er en betydelig Skade for Handelen, lader de paatagne Forpligtelser sig med ærlig Vilje fra deres Side, der paatager sig Forpligtelserne, dog opfylde.

Betydeligt vanskeligere er det, naar Kravet udstrækkes fra selve Varerne til de deraf fremstillede eller fabrikerede Produkter. Vanskeligheden er i saa Tilfælde af dobbelt Art, idet Kravets Opfyldelse for det første successive fører til en Standsning af saa godt som al Eksport og for det andet paalægger Købmændene og Industrien Forpligtelser, som det i Praksis er overordentlig vanskeligt, i mange Tilfælde næsten umuligt at overholde. Tænker vi os Forpligtelserne med Hensyn til visse her i Landet fremstillede Varer paalagt fra den ene krigsførende Parts Side, saa vil den anden krigs-

førende Part hurtigt kræve tilsvarende Forpligtelser. Man maa jo ikke tro, at det er muligt at holde den ene Part uvidende om, hvad der i saa Henseende foregaar mellem os og den anden Part, men da de krigsførende Magter tilsammen omfatter en saa overordentlig stor Del af de Markeder, hvortil vi overhovedet kan sende vore Varer, vil vi paa denne Maade simpelthen komme til et saa godt som fuldstændigt Ophør af vor Industrieksport.

I mange Tilfælde behøver en Industri baade Raamaterialer, der kommer fra Centralmagterne, og Raamaterialer, der kommer fra de Allieredes Lande. Paalægges der Forpligtelse til, at Fabrikatet ikke maa eksporteres til Modparten, betyder det i saa Tilfælde, at hele Muligheden for Eksport reduceres til de forholdsvis faa Lande, der ikke er inddraget i Krigen. Og at det i mange Tilfælde ikke engang vil være muligt at overholde en saadan Forpligtelse, vil let ses, naar man tager et Eksempel:

Ved Fremstillingen af Papir maa der i Reglen tilsættes et Farvestof. Med Hensyn til Forsyningen med Farver er vi som bekendt i Hovedsagen henvist til Tyßkland. Hvorledes skulde Papirindustrien forpligte sig til, at det fremstillede Papir ikke under en eller anden Form, f. Eks. som Emballage, gaar ud af Landet til en af de allierede Stater? Af saadanne Eksempler kan der let gives mange.

Desuden er Spørgsmaalet om paatagne Forpligtelser, som ikke kan overholdes, i højeste Grad aktuelt.

Saaledes har danske Købmænd, f. Eks. indenfor Jernbranchen, paataget sig Forpligtelser overfor begge de krigsførende Parter med Hensyn til Varernes Anvendelse. For Industrien betyder dette store Vanskeligheder for Eksporten, og for Detailhandelens Vedkommende Forpligtelser, der ikke kan overholdes, fordi ingen Isenkræmmer eller anden Detailhandler kan svare for, hvorledes de Varer, han sælger, finder Anvendelse. Det er imidlertid ikke nok med, at man fra de krigsførende Magters Side har søgt at paa-vinge os altfor omfattende Forpligtelser med Hensyn til

Anvendelsen af modtagne Varer, man har ogsaa villet gennemføre disse Bestemmelser ved Hjælp af et Kontrolsystem, der direkte skulde lægges i Hænderne paa Repræsentanter for Ulandet. Medens man fra Industriens Side i stort Omfang har modsat sig Bestemmelser af denne Art, har en Del af Købmandsstanden kun alt for villigt underkastet sig slige Krav, saa at det er et ikke ringe Antal danske Firmaer, der har paataget sig Forpligtelse til at lade deres Bøger og Værksteder undersøge af Udlændinge, der repræsenterer enten udenlandske Huse eller udenlandske Autoriteter. Det har været Industriraadet i høj Grad magtpaaliggende at tilvejebringe en Forandring i disse Forhold, og det maa siges, at der overfor vore Krav og Ønsker i saa Henseende fra begge Sider hidtil er vist megen Forstaaelse, ligesom vi har modtaget en kraftig Støtte fra Udenrigsministeriet, saaledes at vi dels har sluttet og dels haaber at kunne slutte Overenskomster, som udelukker udenlansk Kontrol i danske Virksomheder. Ved Afslutningen af disse Overenskomster er det af største Betydning, at de Industridrivendes Forpligtelser med Hensyn til Varernes Anvendelse ikke faar en saadan Udstrækning, at de lammer vor naturlige Eksport af heri Landet fremstillede Varer. Det er af endnu større Betydning, at man ikke paatager sig Forpligtelser, som ikke i Praxis kan overholdes, thi i sidste Tilfælde vil Overtrædelsen af Forpligtelserne let kunne føre til, at fortsatte Leveringer nægtes, og derved rammes ikke alene vor Udførsel, men ogsaa det danske Hjemmeforbrug paa meget følelig Maade.

En ikke ringe Del af de Vanskeligheder, som disse Spørgsmaal har fremkaldt, og som endnu er til Stede, beror i Virkeligheden paa Mangel paa Samvirken mellem de danske Importører og de danske Fabrikanter. Mange har troet at fremme deres Interesser ved at optræde enkeltvis overfor de udenlandske Myndigheder, medens Resultatet heraf har været, at de har gjort det lettere for disse at forøge Kravene. Det maa erkendes, at vore Institutioner, henholdsvis Indu-

striraadet og Handelens Organer, her har staaet overfor nye Opgaver, og det er ikke underligt, at de ikke har været indstillet paa at løse dem, men det maa i høj Grad anbefales vore Importører, hvad enten de er Købmænd, eller de er Industridrivende, at slutte sig sammen i Enighed om at løse Opgaverne, thi kun paa denne Maade kan vi holde igen overfor farlige Fordringer og opretholde Importen af Varer, vi behøver, saavel for vort Hjemmeforbrug og vor Hjemmeproduktion som for vor Eksport af Industrivarer og for vor legitime Transithandel.

Medens Dagens Bestræbelser maa gaa ud paa at overvinde de Vanskeligheder, som Situationen under Krigen skaber for Industrien, bør man dog stadig holde sig klart for Øje de Farer, som truer os *efter Krigen*. Det ligger i Sagens Natur, at vi her bevæger os paa et saare usikkert Terrain, da ingen ved, hvornaar Krigen vil slutte, hvorledes den vil slutte, og hvilke Følger den vil have for de i Krigen inddragne Nationer. Ikke desto mindre er man nødt til at regne med visse Muligheder og navnlig med visse Farer. Det er sagt før, at en af de Farer, der i saa Henseende truer os, vil efter Krigen være den skarpe Konkurrence fra den tyske Industris Side. Hvorledes Krigen end gaar, vil den tyske Industri have store Vanskeligheder ved at genvinde sit Marked i de fjendtlige Lande; og med det Kendskab, vi har til tyske Forretningsmetoder, kan vi da sikkert regne med, at tyske Industrivarer vil blive tilbudt paa vort Marked til meget billige Priser. Sker der da samtidig et Fald i Priserne paa Raa-varerne, vil Industrien, som ligger med Lagre købt til høje Priser, komme i en dobbelt Vanskelighed, og mange Industrigrene vil have saare vanskeligt ved at undgaa store Tab, samtidig med at de er henvist til en haard Kamp for ikke at miste Afsætningen. Det bedste Middel til at møde denne Kamp, nemlig et bredere Marked og Afløb for Produktionen ved Eksport til Udlandet, er vi tildels afskaarne fra at kunne

oparbejde paa Grund af de mange Udførselsforbud, der for Tiden i stort Omfang umuliggør dette Arbejde.

En særlig Vanskelighed knytter sig til Bevægelsen i Arbejderlønningerne. Hvis de nuværende Priser paa almindelige Fødevarer og Nødvendighedsartikler ikke er af ganske forbigaaende Art, maa de nødvendigvis medføre en betydelig Stigning i Arbejdslønnen. Spørgsmaalet er derfor: Er disse høje Priser kun ganske forbigaaende, eller vil det nuværende høje Niveau blive bevaret eller i hvert Fald kun blive langsomt ændret? Og hvorledes stiller det sig paa den anden Side med Tilbudet af Arbejdskraft rundt omkring i de krigsførende Lande? Vil der, naar Hærene opløses, blive Overflod paa Arbejdskraft, eller vil der blive Mangel, fordi saa mange kraftige Mænd er døde eller er bleven Invalider?

Man kunde tage disse Spørgsmaal let, hvis Arbejdslønnen her i Landet paa lignende Maade som Varepriserne fulgte Verdensmarkedet, thi da vilde Vilkaarene blive for os som for alle andre. Men om Bevægelser i Arbejdslønningerne her i Landet gælder jo, at Fagforeningerne modsætter sig enhver Nedsættelse af en én Gang opnaaet Løn. I en Periode som den, vi i en Aarrække har haft, i hvilken Lønningerne Verden over stadig var stigende, har de Vanskeligheder, som denne Politik fra Fagforeningernes Side medførte, ikke været afgørende. Den har nærmest haft til Følge, at Arbejdsgiverne maatte gøre Modstand mod Forhøjelserne, fordi de maatte regne med, at en én Gang given Forhøjelse ikke kunde ventes afløst af Nedgang, selv om Forholdene nok saa meget maatte kræve dette for at kunne opretholde Virksomheden. Men i den Situation, i hvilken vi for Øjeblikket befinder os, bliver dette Problem afgørende, thi det maa jo forventes, at Fagforeningerne under de Forhandlinger, der nu i en ganske nær Fremtid skal optages, vil kræve en omfattende Forhøjelse af Lønningerne svarende til de enorme Forhøjelser i Priserne paa almindelige Fødevarer og Forbrugsartikler. Hvis nu Fagforeningerne vil fastholde den samme Politik som hidtil, vil der kunne indtræde en meget

alvorlig Situation, ja en Krise for dansk Industri og Haandværk, saafremt der efter Krigens Afslutning finder et betydeligt Fald Sted i det almindelige Prisniveau, thi da vil vor Industris og vort Haandværks Konkurrenceevne mod den forventede skarpe Konkurrence fra Udlandet være fuldstændig lammet.

Det synes mig derfor, at de Forhandlinger om Lønforholdene, som nu snart skal optages, i første Linje maa beskæftige sig med det her opstillede Problem.

Vi har nu dvælet ved Spørgsmaalene om Industriens og Haandværkets Stilling *under og efter* Krigen. Men der er en tredje Mulighed, som det forekommer mig, at vi ved denne Lejlighed ikke ganske skal lade ude af vore Tanker. Det er Muligheden for, at vi kan komme til at beskæftige os med Industriens Stilling *i Krigen*.

Den gunstige neutrale Stilling, som Danmark hidtil har haft, og den Omstændighed, at den offentlige Diskussion om de Farer, i hvilke vi har været, og i hvilke vi er, er afskaaret, har begge tilsammen bevirket, at Forestillingerne om Muligheden af vor Inddragelse i Krigen slet ikke mere er til Stede hos de fleste Danske. Ligesom de fleste af os i vort daglige Liv og Virksomhed afviser Tanken om Døden som noget, der ikke for Tiden kommer os ved, skønt den *kan* indtræffe naarsomhelst, saaledes afviser det danske Folk i sin Helhed Tanken om en mulig Deltagelse i Krigen. Det er ikke frit for, at det Mindretal, som ogsaa regner med denne Mulighed, og som ønsker, at der skal tages Hensyn til den, betragtes som Kværuleanter. Maalestokken herfor ligger i vore Handlinger. Hvis vi sammenligner, hvad der her i Danmark er sket for at møde den nævnte Mulighed med, hvad man har foretaget sig i Lande som Sverige, Norge og Holland, vil man have Maalestokken for de ledende Tanker, som bestemmer vore Handlinger som Folk. Thi en Sammenligning med de Forberedelser, som disse Lande, der lige saa

nødigt som vi vil inddrages i Krigen, har truffet, vil vise, at vore Forberedelser er overordentlig svage.

Selv om Faren for, at vi skulde blive inddraget i Krigen, er som 1 til 10, maa det ikke glemmes, at den Fare, Landet vilde blive bragt i ved at staa overfor Krigen, er den størst mulige. Sker det, vilde vi have Brug for alle Kræfter og Hjælpemidler, og det er unødvendigt for nogen at fremhæve, hvilken Betydning Industrien da vilde have for os. Det vil i et saadant Øjeblik være for sent at organisere, hvad der ikke alt er organiseret. Spørgsmaalet om Industriens Organisation for at hjælpe Staten i en afgørende Krise maa klares forud og vil ikke kunne udskydes, indtil Faren staar for Døren. Der er særlig Anledning til her at fremdrage dette Spørgsmaal, fordi det nylig fra Forsvarsministerens Side ifølge et Referat i »Nationaltidende« er udtalt, at Krigsbestyrelsen har organiseret Samarbejdet med vor Industri. Jeg finder heroverfor Anledning til at udtale, at hvis der derved tænkes paa en organiseret-Medvirken fra Industriens Side, kan dette ikke være rigtigt. Det er muligt, at Krigsbestyrelsen mener, at den for sit Vedkommende har lagt Beslag paa Industrien i det Omfang, den formaar, eller at Krigsbestyrelsen har lagt Planerne til Rette for en Krigstilstand, saa at den, hvis en saadan indtræder, mener at kunne disponere over Industrien, men det er i hvert Fald givet, at Industrien som saadan ikke har medvirket ved en saadan Ordning eller ydet sit Bidrag, og at der derfor hverken er udrettet eller vil kunne udrettes tilnærmelsesvis det samme, som hvis en organiseret Samvirken med Industrien var sat i Scene.

Det er en bekendt Sag, at Krigen har belært næsten alle de krigsførende Stormagter om den fuldkomne Utilstrækkelighed i deres tekniske og industrielle Forberedelse. Det er klart, at for Danmarks Vedkommende maatte Manglerne være desto større, fordi alle Bevillinger til Forsvarsvæsenet mødte en saa langt større Modstand her i Landet end noget andet Sted. Den logiske Slutning heraf er da simpelthen, at

vi i høj Grad maa mangle alt, hvad Industrien kan yde i Retning af det fornødne Antal Udrustningsgenstande, Ammunition og Materiel. Uden mindste Kendskab til de faktiske Tal kan man derfor med fuld Sikkerhed regne, at vi paa alle disse Omraader er meget slet forsynede. I det Aar, der er gaaet, har Krigsbestyrelsen utvivlsomt ønsket at afhjælpe disse Mangler; i hvilket Omfang dette er naaet, vides jo ikke, men Forsøg paa at inddrage vor stærkt organiserede Industri til organiseret Medvirken er ikke gjort.

Det er min faste Overbevisning, at en Henvendelse fra Krigsbestyrelsen med Opfordring til en saadan Samvirken ikke vilde være bleven overhørt, men at den danske Industri vilde have tilsidesat sine Særinteresser for at bidrage til Løsningen af den Opgave, der saaledes maatte blive stillet den, og det er ligeledes min Overbevisning, at hvis der nu eller senere bliver stillet et Krav til Industrien om Medvirken til at styrke vort Forsvarsberedskab, vil en saadan Opfordring møde fuld Forstaaelse og kraftig Medvirken.

INDUSTRIFORENINGENS GENERALFORSAMLING, APRIL 1916.*)

Industriraadets egentlige Indsats i Betingelserne for Landets Tilførsler kan regnes fra det store Industrimøde, der som bekendt afholdtes i Januar 1915, og som resulterede i Direktør H. P. Priors paafølgende Rejse til London, der førte til Afslutningen af den første Overenskomst mellem de engelske Myndigheder og Industriraadet. Men efter at denne Overenskomst var afsluttet, kom i Marts Maaned samme Aar den bekendte engelske »Order of Council«, som greb saa stærkt ind paa det folkeretlige Omraade og etablerede helt nye Vilkaar for Tilførslen af Varer til de neutrale Lande, der laa indenfor den engelske Afspærringslinie. De neutrale Lande protesterede mod det Brud med anerkendt Folkeret og med Londoner-Deklarationen, som dette betød. Men ligesaa lidt som det tidligere var lykkedes at slippe for den uhyre Fare for den neutrale Handel, som Miner og Undervandsbaade betød, ligesaa lidt lykkedes det de neutrale Magter at føre Forholdene tilbage til den tidligere bestaaende Folkeret.

I Løbet af Foraaret 1915 udvikler der sig da en Hemning af Tilførslerne til Danmark paa Grund af Skibenes Visitation og Opbringelse, Varernes Tilbageholdelse og Nægtelse af Udførselstilladelser. Denne Bevægelse udgik jo fra England og dets Allierede, hvis Formaal var at lamme Centralmagternes Handelsforbindelser ad Søvejen; men de Allieredes Bestræbelser avlede Modforanstaltninger fra tysk Side, saa at ogsaa Tilførslerne fra Centralmagterne til Danmark

---

*) Brudstykker.

blev underkastet mere og mere indskrænkende Bestemmelser. Da Danmark ligesom de andre skandinaviske Lande var og er neutral, kunde man jo ikke uden videre blokere vore Tilførsler, medens man paa den anden Side dog ønskede at hindre, at de Varer, der tilførtes Danmark, gik videre til Fjenden eller tillod Udførsel til Fjenden. Derved kom man ind paa hele Klausulsystemet, idet man krævede Forpligtelser af Modtageren, som skulde følge Varen og forhindre, at selve Varen eller de deraf fabrikerede Varer gik til det fjendtlige Land. Midlet dertil var Kontraktforpligtelser, som Importøren maatte paatage sig, og for at forhindre Kontraktbrud maatte Importøren da i mange Tilfælde underkaste sig Bødebestemmelser og Kontrolbestemmelser gennem de udenlandske Myndigheders Organer (herværende Legationer, Konsulater etc.). Det er klart for alle, at denne Udvikling rummede mange og store Farer; nogen virkelig Modstand var de enkelte Importører ikke i Stand til at yde, snarere var der for nogle, omend langt fra alle, en vis Fristelse til at imødekomme endog meget vidtgaende Ønsker med Hensyn til Kontrol, hvis den enkelte Importør derved troede at opnaa en Fordel eller endog at blive bedre stillet end sine Konkurrenter; og naar de enkelte eller nogle Importører var indgaaet paa særligt strenge Bestemmelser, laa det nær for den fremmede Magt at kræve ligesaa strenge Bestemmelser af andre. Vi befandt os kort sagt paa et Skraaplan, som dels vilde føre til en stærk Hemning af vore Erhverv og dels til en utiltalende og ydmygende Kontrolvirksomhed af fremmede Myndigheder i vort eget Land. I mange Tilfælde vilde ogsaa den enkelte Importør være villig til at paatage sig Forpligtelser, som i Tilfælde af Videresalg ikke generede Importøren som saadan, men derimod vel den senere Modtager, f. Eks. den Industri, for hvilken den indførte Vare var Raavare. Men den hele Udvikling rummede desuden den Fare, at den stillede den samvittighedsfulde Køber vanskeligt overfor den illoyale Konkurrence. De foreskrevne Vilkaar var ofte saaledes, at de grumme vanskeligt kunde gennemføres i

Praksis. Lad mig tage et Eksempel, som er af forholdsvis ny Dato. En Fabrikant af Lakfernis har anvendt udenlandske Varer til sin Fabrikation. Ved Køb af de udenlandske Varer har han maattet forpligte sig til at sørge for, at ikke alene Varen, men ogsaa den deraf fremstillede Fernis ikke under nogen Form passerer ud af Landet. Fabrikanten vil da ved Videresalg paalægge sine Kunder denne Forpligtelse. Varen passerer maaske gennem Handelen til en Haandværker eller Industridrivende, der benytter den til Lakering af sine Fabrikata. Denne Haandværker eller Industridrivende vil da være forpligtet til at sørge for, at ingen af de af ham fremstillede Varer, som han har lakeret ved Hjælp af Lak fra sin Beholdning, eksporteres fra Danmark. Maaske har han end ikke ved Indkøb af Varen hos sin Handlende afgivet den samme Erklæring, som den Handlende har afgivet hos Fernisfabrikanten. Man vil i ethvert Tilfælde se, hvor uforeneligt et saadant System er med Erhvervenes Virksomhed, og hvor let det kan tænkes, at den først afgivne Forpligtelse tilsidesættes. Men naar dette bliver klart for den enkelte, følger der en Mangel paa Respekt for de afgivne Deklarationer, en almindelig Demoralisation, idet Folk føres til at underskrive nær sagt hvad som helst, fordi det ikke synes muligt at overholde Forpligtelserne, hvorved disse synes ikke alene urimelige, men ogsaa uforpligtende. Kort sagt det hele Klausulsystem, saaledes som man forsøgte at etablere det fra begge de krigsførende Magters Side, var fra alle Sider set uholdbart og maatte i det lange Løb begunstige den illoyale og lidet nøjeregnende Forretningsmand paa Bekostning af den samvittighedsfulde. Det var her, at Industriraadet greb ind, og samtidig med at det modsatte sig et System af Enkelt-Forpligtelser overfor den udenlandske Myndighed, tilbød Raadet i givet Tilfælde at ville overtage Garantien udadtil, Kontrollen indadtil.

Der førtes herom Forhandlinger i Forsommeren 1915 med den herværende tyske Legation, som med Sympati modtog vort Forslag og erkendte, at der derved vilde opnaas en for

begge Parter mere tilfredsstillende Ordning. Overfor Tyskland som overfor England og de andre krigsførende Magter maa det erkendes, at disse har fuld Ret til at gøre Udførslen af deres egne Varer afhængig af Forpligtelser med Hensyn til Varens senere Anvendelse. Paa vor Side maa det komme an paa, at Forpligtelserne af denne Art ikke gøres mere byrdefulde end nødvendigt, og at de navnlig ikke faar en saadan Karakter, at de ikke kan overholdes. Forhandlingerne førte til, at der i Slutningen af August f. A. sluttedes en Overenskomst mellem de tyske Myndigheder paa den ene Side og Industriraadet og Grosserersocietetet paa den anden Side, hvorved de danske Organisationer paatog sig Garantierne og Kontrollen, medens samtidig selve Forpligtelsernes Omfang fastsattes ved Overenskomsten og derved begrænsedes til, hvad der var rimeligt og gennemførligt.

Til denne Overenskomst sluttede sig da en ganske tilsvarende Overenskomst med Østrig-Ungarn.

Medens disse Overenskomster var tilvejebragt væsentligt paa Grundlag af Industriraadets Virksomhed, havde Grosserersocietetet gjort Skridt til at opnaa en bedre Ordning for Handelen ved Forhandling med de engelske Myndigheder. Grosserersocietetet havde i den Anledning sendt Dr. jur. Federspiel til London. Oprindelig var det kun Grosserersocietetets Mening hermed at skaffe sine Troværdighedsattester Anerkendelse hos den engelske Regering. Denne tog i Konsekvens af Forholdenes Udvikling Anledning til at foreslaa en almindelig Overenskomst vedrørende Importen til Danmark. Det vil erindres at Storbritannien allerede paa et langt tidligere Tidspunkt var kommet overens med Nederlandene om en Ordning af hele Importen gennem »Nederlandsh Oversea Trust«, gennem hvilken alle Varer til Holland passerer. Af mange Grunde havde man fra dansk Side modsat sig og modsætter sig fremdeles en tilsvarende Ordning. Det Forslag fra den engelske Regering, som Dr. Federspiel hjembragte, gik heller ikke denne Vej, men byggede videre paa Erklæringsystemet. Saaledes som Forslaget fore-

laa, var det imidlertid i mange Henseender utilfredsstillende og uantageligt for de danske Organisationer. Jeg skal ikke her komme ind paa Enkeltheder. Det vil i Hovedsagen være bekendt, at de Forhandlinger, som Grosserersocietetets og Industriraadets Formænd havde i London i November f. A., førte til Overenskomsten af 19. Nov. 1915. Denne Overenskomst er et Kompromis mellem modsatte Interesser og modsatte Ønsker. Hvad selve Erklæringssystemet angaar, er Overenskomsten set fra et dansk Synspunkt tilfredsstillende. Det er her det samme System, som karakteriserer den tyske og den østrigske Overenskomst. Organisationerne afgiver Garantierne og tager selv Forpligtelserne af sine Medlemmer samt fører Kontrollen med disse.

Medens Overenskomsten paa dette Punkt har tilvejebragt en tilfredsstillende Ordning, har den efter Sagens Natur ikke kunnet fjerne det Modsætningsforhold i Interesser, som er en Følge af den engelske Politik og Danmarks geografiske Beliggenhed. Fra engelsk Side ønsker man at begrænse vore Tilførsler til et Minimum, fra dansk Side maa man kræve, at Tilførslerne frit opretholdes, saaledes at de fuldt tilfredsstillende vort Behov. Og som bekendt beror vor hele Økonomi saavel som vor politiske Uafhængighed paa, at vi kan udveksle danske Produkter til begge Sider med de Varer, som vi behøver fra begge Sider. Økonomisk som politisk er det for os et Livsspørgsmaal, at Vareudvekslingen af danske Varer mod indførte Varer ikke afbrydes til nogen af Siderne.

Den i Udlandet og navnlig i de skandinaviske Nabolande fremkomne Kritik af vore Handelsoverenskomster med de krigsførende Magter gaar ofte ud fra den fuldkommen urigtige Opfattelse, at vore Overenskomster, specielt den dansk-engelske, betegner en Opgivelse af vore selvstændige Rettigheder og en Underkastelse under den fremmede Politik.

Det maa være mig tilladt her at betone, at denne Opfattelse er fuldkommen urigtig, og at tværtimod det modsatte er Tilfældet.

Hvis vi var saaledes stillet, at vi for at gennemføre vor

Ret kunde afbryde Handelsforbindelserne til den ene eller til den anden Side og saaledes i Haab om at vinde vor Ret kunde tilvejebringe en Krise, vilde Afsluttelsen af Overenskomster som dem, der foreligger, være et uheldigt Skridt. Hvis omvendt Opretholdelsen af Handelsforbindelserne er en økonomisk og politisk Nødvendighed, saa maa Bestræbelserne rettes mod at skabe en Ordning, som gengav os noget af Indflydelsen paa, hvad der faktisk sker. Det er dette, hvor ufuldkomment det end maatte være, vi har opnaaet ved Overenskomsterne, idet disse tilsikrer os Rettigheder overfor den kontraherende Part og giver os et moralsk og juridisk Krav paa, at disse Rettigheder respekteres. Under den voldsomme Kampagne, der i England er ført mod den dansk-engelske Handelsoverenskomst, har der hævet sig stærke Røster for en fuldstændig Tilsidesættelse af Danmarks selvstændige og neutrale Rettigheder. I Ønsket om for enhver Pris at ramme Fjenden har man fra visse Sider opfordret til at behandle ogsaa de skandinaviske Stater som Fjender. Lykkeligvis er denne Politik ikke den engelske Regerings Politik. Derfor har det været muligt at mødes i en Overenskomst, som anerkender vore Rettigheder, samtidig med at vi bøjer os for Nødvendigheden af de Betingelser, der knyttes til de Varer, vi faar vestfra.

Tiden er jo ikke inde til at skrive denne Sags Historie eller til at diskutere alle Faser i dette Spørgsmaal. Jeg skal derfor kun kortelig nævne, at den stærke Opposition, der rejste sig i England mod den dansk-engelske Overenskomst, jo ikke var uden Virkning paa Udførelsen af Overenskomsten, saa at denne i de første Maaneder fra dansk Side gav Anledning til megen Utilfredshed. Ved en fornyet Rejse af Industriraadets Formand til London i Februar Maaned og nye Forhandlinger er der formentlig opnaaet en Bedring heri, saa at det tør haabes, at den Gensidighed af Forpligtelser og Rettigheder, som alene kan bære Overenskomsten igennem i Fremtiden, vil vise sig at være sikret. Det er forstaaeligt, at under de gigantiske Kampe, som føres, og under den fuld-

komne Omvæltning i alle samfundsmæssige Forhold og i alt vedrørende Produktion og Handel maa der hengaa nogen Tid, før det lykkes at faa en Overenskomst som den her omhandlede til at virke paa en for begge Parter tilfredsstillende Maade. Heller ikke for vort Vedkommende har det været let at etablere det hele System eller at bibringe alle Parter fuld Forstaaelse af Overenskomsten. Det tør dog siges fra dansk Side, at de Brud paa denne, som er kommet for Dagen, er Undtagelser, der bekræfter Reglen, og det saa meget mere som det til en vis Grad kan forstaas, at disse Undtagelser optraadte i en Branche af Handelen, der indtil for kort Tid siden, forinden man fra de Allieredes Side bestemte sig til at udstrække Spærringen til ogsaa at gælde Nydelsesmidler, var en legal Handel.

Desværre kan vi jo ikke trøste os med, at vi er over det værste. Vi maa tværtimod forudsætte, at der vil komme nye Vanskeligheder og større Vanskeligheder. Allerede den Omstændighed, at den produktive Kraft i de krigsførende Lande ustandselig aftager, rummer en stor Fare for vore Tilførsler. Det gælder for vigtige Stoffers Vedkommende, at det allerede nu er meget vanskeligt at faa tilstrækkeligt af dem. De Forraad, som findes, stilles jo først til Raadighed for selve Landet og dets Allierede og i anden Række for de neutrale Lande. Jo længere Krigen fortsættes, jo større maa disse Vanskeligheder antages at blive, og dertil kommer saa Faren ved den hele, overordentlig usikre Ligevægt, i hvilken vi befinder os. Ingen ved, hvad Morgendagen vil bringe, og selv den mest optimistiske tør i disse Tider ikke lukke Øjnene i for de store Farer, som Fremtiden kan bære i sit Skød. Den Omstændighed, at vi nu i mere end $1\frac{1}{2}$ Aar har været forskaanet for at blive inddraget i Krigen, synes hos ikke faa Medborgere at have fremkaldt den Opfattelse, at vi er sikre paa at staa Krigen igennem ikke alene uden at være inddraget i den, men endogsaa saaledes, at den bringer os betydelig økonomisk Fordel. Dette er en farlig og uberettiget

Sikkerhed. Den tilsyneladende gunstige økonomiske Sikkerhed for Landet som Helhed kan hurtig slaa over i sin Mod-sætning. Med spændt Opmærksomhed maa alle alvorlige og tænkende Mennesker følge Begivenhederne og deres Udvikling; med Forsigtighed og Fæstthed maa vi samle os til enig Optræden i de kritiske Perioder, som naar som helst kan indtræffe. Men hvis vi et Øjeblik gaar ud fra, at vi kommer gennem Uvejret uden at have været udsat for større Skade, økonomisk eller politisk, ligger det nær at spørge: Hvorledes vil da den følgende Fremtid forme sig? Ja, dette kan selvfølgelig ingen svare paa, da ingen ved, hvad Fremtiden bærer i sit Skød, og ingen kender Krigens Udgang. Men det gælder jo i alle Livets Forhold, at man maa haabe det bedste og forberede sig paa det værste, og selv om man ikke kan vide, hvad Fremtiden vil bringe, bortfalder derfor ikke Pligten til at søge at danne sig en Forestilling derom for i Tide at være forberedt paa Vanskelighederne, at de ikke skal komme over os, saaledes at vi er fuldkommen uforberedt til at møde dem.

Der er dog visse Forhold, som man allerede nu med tilnærmelsesvis Sikkerhed kan forudse. Dertil synes mig i første Linie at høre Udsigten til en uhyre Udmattelse og overordentlige økonomiske Vanskeligheder i alle de krigsførende Lande. Disse Vanskeligheder maa jo paa den ene Side medføre høje Skatter paa al Besiddelse og dermed manifestere den Forarmelse og Lammelse af Foretagsomheden, som Krigens maa medføre. Overfor disse høje Skatter vil paa den anden Side staa høje Arbejdslønninger, som vil vanskeliggøre, at Virksomheden atter tager Fart. Men i saa Tilfælde vil de enkelte Lande, særlig de krigsførende, staa overfor en Situation, karakteriseret ved økonomiske Kampe udadtil, sociale Kampe indadtil.

Vore Socialdemokrater gør jo gældende, at Krigens skyldes Kapitalismen. Kapitalismen er jo som bekendt i meget nær Slægt med Frihandelsestheorien og Manchester Praksis, og hvad man end vil paastaa om Storbritanniens Forhold til

Krigen, vil Historien sikkert aldrig søge Aarsagen til den hos det liberale engelske Parti. Fra mange Sider vil det efterhaanden blive mere og mere klart belyst, at Krigsaarsagen langt snarere maa søges i den modsatte Udvikling, nemlig i de Kræfter, Socialismen repræsenterer. Socialisme og Militarisme er Udslag af den samme Bestræbelse for at organisere Statens Borgere og nationale Arbejde til organisk Samvirken for et fælles Maal, som sættes i Stedet for de individuelle Bestræbelser til at fremme den enkelte Borgers eller den enkelte Families Interesser. Vi ser jo under selve Krigen Foreningen af Militærmagt og social Organisation tage en uanet Fart, og det saaledes, at Tysklands Allierede saavel som dets Modstandere, ja endog de neutrale Lande, tvinges ind i samme Bevægelse. Europa vil gaa ud af denne Krig gennemtrængt af socialistiske Ideer og socialistisk Praksis.

Men hele denne Kamp vil være farlig for de smaa Stater. Jo mere de store Stater og de krigsførende Magter efter Krigen søger at koncentrere sig til en fortsat Organisation af egne Kræfter til egen Fordel, jo vanskeligere vil Stillingen blive for de smaa Stater, der ikke danner en tilstrækkelig stor økonomisk Enhed til at være sig selv nok. Vi, hvis Økonomi og dermed vor Selvstændighed er knyttet til en intensiv Udveksling med Udlandet af Varer og Arbejde, vil derfor sikkert komme til at staa overfor en meget vanskelig Situation. Hvis Storbritannien, som meget tyder paa, vil søge at skabe Solidaritet i det engelske Verdensrige ved en tættere økonomisk Sammenslutning paa Grundlag af Fortrinsret i Vareudvekslingen, saa vil dette kunne vende sig mod os. Det Tidspunkt kan komme, da vi kan blive tvunget til at overveje Spørgsmaalet om en økonomisk Sammenslutning med andre, ikke for derved at tjene flere Penge, men for i Tide at finde de rette Veje til at opretholde vor nationale Selvstændighed og vor nationale Frihed.

De Farer, i hvilke Danmark for Tiden befinder sig, den uhyre Usikkerhed, der præger Fremtidsudsigterne, opfordrer i langt højere Grad, end Tilfældet er, til at vende Tankerne

mod disse Problemer og at se udad og fremad i Stedet for indad og tilbage. Den, der deltager i det offentlige Liv, kan ikke undgaa ofte at have en trykkende Fornemmelse af den Naivitet, hvormed smaa Partispørgsmaal og Personspørgsmaal gøres til det væsentligste, og selv hvor de offentlige Udtalelser bæres af en ideel Betragtning, er det nedslaaende at bemærke, at Tankerne atter og atter vender sig mod Fortiden for deraf at fremdrage Stof til Selvros for Nationen. Selvom man har den mest levende Følelse for Historien og for Betydningen af, at vi ikke glemmer vore betydelige Mænd, maa det synes, at vi nu har hørt tilstrækkeligt om Christen Kold, Dalgas og J. C. Jacobsen. Hvis vi stadig vender tilbage til Tankerne om det udmærkede, som er udrettet her i Landet ved Hjælp af Hedeselskabet og Højskolerne, eller atter og atter drøfter Smørproduktionens fremragende Standpunkt, saa staar vi i Fare for under al denne Fantaseren over Fortiden at glemme Nutiden og undlade at forberede os til Fremtiden. Helt tilbage til den danske Oldtid rækker jo Sagnet om Uffe som Udtryk for Tilliden til, at den drømmende Yngling dog til Slut vil vise sig at være en Nationalhelt; og i Bjarkemaal sover de Danske; de vaagner ganske vist ved dette berømte Kvad, men desværre for sent til at frelse deres Herre.

Jeg spørger: Er vi her i Landet rigtig vaagne?

DEN DANSKE GRADMAALING.*)

Den mindste Skolepurr i vore Dage ved, hvad et Kort er; forinden han i selve Naturen har kunnet danne sig en Forestilling om Udstrækning af Land og Hav, opdrages han til at knytte Forestillinger om Lands og Havs Udstrækning og Beliggenhed i Forhold til de Tegninger, som forelægges ham paa Kortet. Det glemmes let, at det for Menneskeslægten har været en lang og trang Vej at komme til Klarhed over disse Forhold. Det var ikke i Skolestuen, at Grunden lagdes til Geografi, Astronomi og Jordopmaaling, det var paa Havet. Den, der drager over Land, over Dal og Bjerg, har hundrede faste Punkter, som kan vise ham Vej, men den, der færdes paa Havet, har ofte kun Himlens Stjerner, og ved Roret maa han vælge sine Retningslinier i Forhold til de af Stjernerne angivne Punkter og til den Kraftlinie, som Vinden følger. Paa Havet har Mennesket lært at tænke over Linier og Vinkler, paa Havet har han indprentet sig Stjernernes Plads og Solens og Maanens Gang. Derfor er ogsaa Søkortet ældre end Landkortet, og derfor kan man ogsaa bag Kortets Historie skimte de søfarende Nationer, som har skabt det. Bag Klaudios Ptolemaios fra den store Havnestad Alexandria ser vi Grækerne, bag Claudius Clavis, Claus Clausen, som hans danske Navn vistnok var, Fynboen, opdager vi de søfarende Daner.

---

*) Tale holdt ved 100-Aars Festen for »Den danske Gradmaaling« i Danmarks naturvidenskabelige Samfund paa Skydebanen den 30. November 1916.

Er det urimeligt at antage, at den nedarvede Sans, som er udviklet hos vore søfarende Forfædre, har givet os Danske en naturlig Lyst til og visse Evner for Geometrien? Vil det være urigtigt at sige, at blandt de matematiske Fag staar Geometrien os nærmest? Jeg minder om den epokegørende Klarhed, hvormed en Julius Petersen har gjort Geometrien forstaaelig og klar, selv for dem, der har den svageste Fantasi. Det vides om Ole Rømer, at hans Interesse for Astro-nomi og Matematik vakttes ved en lille Samling matematiske Bøger og nautiske Instrumenter, som hans Fader ejede. Mon ikke Faderen selv havde været Sømand og indpodet sin Forstaaelse og sin Interesse i Sønnen. Ole Rømer kom som ung Student som bekendt i Huset hos Rasmus Bartolin, hvis Fæster, Dorthe Bartolin, var gift med Christen Sørensen Lomborg, kaldet Longomontanus, Tyge Brahes nærmeste Hjælper, Discipel og Efterfølger ved Københavns Universitet. En af Ole Rømers Elever var jo som bekendt Peter Horrebow, og interessant er det at lægge Mærke til, at Horrebows Metode til Bestemmelse af Bredden er anvendt af den danske Gradmaaling lige til Aaret 1905, da Breddebestemmelserne afsluttedes, og at denne Metode var blevet genindført i 1899, efter at man havde konstateret, at den gav større Præcision end den en Tid anvendte Metode af Østrigeren von Sterneck. Horrebow var jo Ole Rømers beundrende Discipel, og det synes mig i denne Sammenhæng at fortjene Erindring, at Ole Rømer under sit Ophold i Paris selv havde været knyttet til den franske Gradmaaling. Hans Forbindelse med Frankrig skyldtes som bekendt Picards Rejse til Danmark for at bestemme Uranienborgs Beliggenhed, et Arbejde, som under Picards Sygdom væsenlig udførtes af Ole Rømer. Næste Gang, dette Arbejde blev taget op til Revision, var i Aarene 1903—1906, da den danske Gradmaaling under General Zachariaes Ledelse paany bestemte Uranienborgs nøjagtige Beliggenhed, et Arbejde, der er udført af den nuværende Chef for Generalstabens topografiske Afdeling, Oberst M. I. Sand. Ad hvilke Veje vi end sporer Geodæsiens Ud-

viklings-Historie i Danmark, føres vi tilbage gennem Tiden til Rækken af vore store Astronomer. Videnskabernes Selskabs Opmaaling af Landet i anden Halvdel af det 18. Aarhundrede hvilede væsentlig paa Thomas Bugge, der gennem Chr. Horrebow var Elev af Peter Horrebow. Det er jo karakteristisk, at det fortælles, at da Bugge i 1779 blev Professor, ventede man, at det vilde lykkes ham at hæve Danmarks Navn i Astronomien til, hvad det var paa Tyge Brahes og Ole Rømers Tid. Det blev dog paa Landopmaalingens Omraade, at Bugge indlagde sig sin største Fortjeneste, og det tør vel antages, at den Interesse for denne Opgave, som gav sig Udslag i de første gode Kort over Danmark, ogsaa førte til Grundlæggelsen af den danske Gradmaaling.

Den danske Gradmaaling har under fire fremragende Mænds Ledelse, Schumacher, Andræ, Zachariae og Madsen, hævdet de store Traditioner. Gennem Schumacher gjorde Danmark en betydelig Indsats i det internationale Arbejde, Andræ indskrev sit Navn blandt de første i Geodæsiens Historie, og under Zachariae og Madsen har den danske Gradmaaling dels afsluttet de paabegyndte Arbejder dels stillet sig nye Opgaver, som endnu venter paa deres endelige Løsning.

Det siges jo om Andræ, at efter Gauss og Bessel var Geodæsiens som Videnskab ikke bragt videre, før Andræ gav sit betydningsfulde Bidrag, og det synes mig karakteristisk, at dette var en Indsats, som forøgede Maalingernes Nøjagtighed og Metodernes Stringens, paa samme Tid som det hedder om Andræ, at han intet skyede for at fremstille Resultatet af sine Studier i den simplest mulig klare Form. Det er de samme videnskabelige Fortrin, som karakteriserede Tyge Brahe og Ole Rømer, og som synes at vise, at Traditionen i dansk Astronomi og Matematik er nøje knyttet til visse nationale Anlæg.

Det videnskabelige Arbejde, som dansk Gradmaaling har udført, er saaledes udført til Gavn og til Ære for Videnskabben. Men det er i ikke mindre Grad udført til Gavn og til Ære for vort Fædreland. Det gjaldt fra første Færd om

Schumacher. Han var, hvad man kunde kalde en dansk Holstener. Hans Fader, som hørte til den Bernstorff'ske Kreds og var en Ven af Reverdil, havde taget ivrig Del i Arbejdet for Bondestandens Frigørelse; han var en indfødt Københavner. Han blev forsat som Amtmand til Holsten. Sønnen H. C. Schumacher blev født og opdraget i Holsten, men at han følte sig nøje knyttet til Danmark, viste sig med stor Styrke i 3-Aars Krigen. Det synes, som om selve Sorgen over denne har nedbrudt hans Helbred og saaledes forarsaget hans Død.

Det er bekendt nok, at Andræ var en ligesaa ivrig Patriot, som han var en fremragende Videnskabsmand, og det samme tør siges om hans Efterfølgere. Det Arbejde, som den danske Gradmaaling har udført, har saaledes paa én Gang været helliget Videnskab og Fædreland, og naar vi nu ser tilbage paa de 100 Aars Gerning og i Taknemmelighed mindes de tre tidligere Ledere, saa er det kun naturligt, at vi vender os til den nuværende Direktør for den danske Gradmaaling, General Madsen, og beder ham modtage vor Hyldest og Tak paa de tidligere Lederes og fremragende Medarbejderes saavel som paa de nuværende udmærkede Medarbejderes og egne Vegne.

Det er jo et historisk Faktum, som det maa være tilladt at omtale her, at der engang blev tilbudt General Madsen en saare betydningsfuld og meget indbringende Stilling hos Krupp. General Madsen valgte den Gang den stille og lidet lønnende Virksomhed i sit Fædrelands Tjeneste. Som Krigsminister, som Vaabenkonstruktør, som Leder af den danske Gradmaaling har General Madsen ofret sit Arbejde og sine Kræfter for sit Fædreland. Det er store og skønne Traditioner, der knytter sig til den danske Gradmaalings Historie. Jeg beder Dem, mine Herrer, løfte Deres Glas og bringe Gradmaalingsens nuværende Direktør vor Tak og vor Lykønskning.

INDUSTRIELLE STATSMONOPOLER.*)

Som bekendt har Regeringen nedsat en Kommission, hvis Opgave er at gøre Forarbejder til Indførelsen af Statsmonopol i Tobaksindustrien. Hvis nogen har troet, at Bestræbelserne for at gøre Produktionsmidlerne til Statsejendom vil standse ved Tobaksindustrien og at Motivet kun er af rent finansiel Art for ad denne Vej at skaffe en sikker Skattemekanisme, saa vil det Forslag, der den 8. Februar 1918 indbragtes af Socialdemokraterne i Folketinget, i hvert Fald have fjernet enhver Misforstaaelse. Dette Forslag gaar ud paa, at Folketinget beslutter at nedsætte en Kommission med det Hverv:

- 1) at undersøge Kapitalens og de monopolagtige Bedrifters uheldige Indflydelse paa de sociale Forhold her i Landet og
- 2) at overveje, om ikke Hensynet til Folkets og Landets Fremtid kræver, at Staten snarest overtager saadanne Virksomheder som Nationalbanken og de øvrige private Pengeinstituter, Telegrafer og Telefoner, Jernbaner og Skibe, Forsikringsselskaber af enhver Art samt saadanne monopolagtige Virksomheder som Sukkerfabriker og Raffinaderier, Papirfabriker, Oliefabriker og Selskaber, der driver Handel med Olier, Tændstikfabriker, Garverier og Saltværker, Spritfabriker, Ølbryggerier og Importforretninger i Kul og Kokes m. fl.

Til Begrundelse af dette sidste Forslag holdt Ordføreren, Folketingsmand Hans Nielsen, en udførlig Tale. At gentage

---

*) Tale holdt paa Industrimødet den 22. Marts 1918.

Argumenterne eller at gendrive denne Tale vil i sig selv være en utaknemmelig Opgave, fordi Taleren helt igennem viste, hvor overordentlig ringe Forstaaelse han har af de Forhold, som han i denne Sammenhæng beskæftigede sig med. Mere udvendig, overfladisk og journalistisk Begrundelse af et stort Forslag skulde man søge efter. Heller ikke kan det skønnes at være nødvendigt i denne Forsamling at forklare, hvorfor Statsmonopolet virker lammende og dræbende for de Erhvervsvirksomheder, som det tilegner sig.

Blandt de Virksomheder, som Socialdemokraterne krævede overtagne af Staten, fandtes der nogle, hvis Virksomhed faktisk grundes paa Statskoncessioner, der kan betegnes i større eller mindre Grad som Monopoler. Dette gælder Telegrafer og Telefoner, Jernbaner samt Nationalbanken. Hvad nu Statens Overtagelse af de private Baner angaar, er dette jo mest et Hensigtsmæssighedshensyn; saa meget kan jo dog siges, at der end ikke i socialdemokratiske Kredse er nogen Begejstring over den Maade, hvorpaa en Virksomhed som Statsbanerne drives. Statsbanerne er i Besiddelse af et Statsmonopol, og meget taler for at drive dem under denne Form. Statsbanerne har en Række dygtige Mænd i Ledelsen. Naar nu Resultatet dog ikke tilfredsstiller Offentligheden, vil enhver skønsom Iagttager være klar over, at dette ikke skyldes Mangler hos Personerne, men tværtimod Systemet, idet Monopolets Ledelse i sidste Instans ligger hos Ministre, der er valgt af politisk Hensyn, og hos Majoriteten i Rigsdagen. I hvilken Grad det er uvedkommende politiske Hensyn, som maa virke lammende paa Statsbanernes Administration, vil den, der selv har siddet i Rigsdagen, ikke kunne være blind for.

Men nu Nationalbanken. I Følge sin Oktroj har Nationalbanken Monopol paa Udstedelse af Pengesedler. Det er altsaa et veritabelt Monopol, men et Monopol, som man har overladt til en privat Virksomhed, ganske vist under Statens Overtilsyn. Man kan maale Omfanget og Dybden af den Vidnen, der ligger til Grund for det socialdemokratiske Forslag,

gennem følgende Udtalelse af Ordføreren under Forhandlingerne i Folketinget den 4. Marts. Under Omtalen af Nationalbankens Oktroj sagde Folketingsmand Hans Nielsen følgende:

»I Følge denne Oktroj har Nationalbanken Ret til Udstedelse af Sedler, den fabrikerer altsaa Sedlen rent maskinmæssigt, og derefter udlaaner den disse Sedler til en Rente af 5 pCt. Ogsaa den danske Stat, som til Kornforsyning og Kornindkøb og meget andet har maattet laane store Beløb af Nationalbanken, maa betale denne Bank 5 pCt. af de Penge, som Banken fremstiller med en meget ringe Udgift.«

Og Ordføreren sluttede deraf, at »det er i højeste Grad ønskeligt, om vi kunde drage Nationalbanken ind under Staten snarest muligt«. Det er jo ikke ret vel muligt at udtale sig med større Uvidenhed og mere Mangel paa Forstaaelse om en Seddelbanks Virksomhed. I sin Naivitet tror den socialdemokratiske Ordfører, at Udstedelsen af Pengesedler kun kræver de til Trykningen af Sedlerne fornødne Maskiner. Ja, saaledes er det vistnok, at Bolschevikerne i Rusland laver Penge, men den Slags Pengesedler, der kun er funderede paa Pressen, har en forunderlig Evne til at tabe i Værdi. Under vor Krig i Begyndelsen af forrige Aarhundrede sank danske Pengesedlers Værdi til $\frac{1}{14}$ af deres Paa lydende. Værdiforringelsen for de russiske Pengesedler turde være endnu større. Men for Bedømmelsen af Forslaget har denne Folketingsmand Hans Niensens Tale kun symptomatisk Værdi. Mere Interesse har det at mindes, at Nationalbankens Oktroj indeholder en Bestemmelse, som er enestaaende i dansk Lovgivning. Den forpligter nemlig Bankens Repræsentantskab, en Forpligtelse, der skærpes ved at afgives edeligt af hver enkelt Repræsentant, til ikke at følge Regeringens Ordre med Hensyn til Bankens Dispositioner. Der findes vist ikke noget andet Eksempel her i Landet paa, at man ved Lov har paalagt Statsborgere en Forpligtelse til at nægte at efterkomme Paalæg af Landets Regering. Og

hvorfor har Oktrojen indført denne Bestemmelse? Ja, enhver, som kender vort Pengevæsens Historie for ca. 100 Aar siden, vil vide, at dette er sket, fordi Seddelmonopolet i Regeringens Haand den Gang førte Landet ind i Statsbankerotten, ganske som Bolschevikernes Besiddelse af den russiske Seddelpresse nu har ført Rusland ind i Seddelfallitten.

At stille Forslag om Statens Overtagelse af Seddelmonopolet i Spidsen som det bedste Eksempel paa Velsignelserne ved Statsmonopoler er kun muligt overfor Tilhørere, der hverken kender deres eget Lands Historie eller kan vurdere, hvad der for Tiden foregaar i Udlandet.

Det blev under Debatten i Rigsdagen med Rette fremhævet af Dr. Fraenkel, at af alle Monopoler er Statsmonopolet det sletteste. Saalænge Monopolet er paa privat Haand, er endnu Statskontrollen tilbage. Lovgivning og Administration kan sætte Grænser for Monopolets Udnyttelse og kan kontrollere det, men er Monopolet ført over paa selve Statsmagten, saa er Kontrollen borte. Til Belysning heraf vil det være tilstrækkeligt at minde om de finansielle Virkninger af det københavnske Sporvejsmonopol paa privat Haand og i Kommunens Haand. At Kontrollen svigter ved Statsmonopolet, bliver den naturlige Følge af det parlamentariske System i sine Konsekvenser. Majoritetspartierne indsætter Ministeriet, men fra det Øjeblik, dette er sket, er det ikke længere Parlamentet, der behersker Regeringen, men Regeringen, der behersker Parlamentet. Et handledygtigt Ministerium kan forelægge Parlamentet sine Forslag og være sikker paa, at Majoriteten er nødt til at forsvare disse Forslag overfor Oppositionens Angreb. At Parlamentarismen saaledes ender i Autokratiet, kan ingen tvivle paa, der har vor egen nyeste Udvikling for Øje.

Men hvis Statsmonopolet under et udpræget parlamentarisk Styre saaledes unddrager sig den virkelige Kontrol, saa gælder dette i særlig Grad, naar Monopolet omfatter en ren Erhvervsvirksomhed. Statsembedsmænd, maaske valgt efter politiske Hensyn, egner sig ikke til at lede Erhvervsvirksomheder. Lige saa fortræffelige Statsembedsmændene kan være,

naar det gælder Kontrol- eller Dommervirksomhed, lige saa uheldigt er de stillede, hvis de paa Statens Vegne skal drive Erhverv, fordi de ikke har den nødvendige Bevægelsesfrihed, som Erhvervets rette Ledelse kræver. Statsmonopolet maa derfor føre til en uøkonomisk Ledelse, en Mangel paa Bevægelighed, der ikke tillader Virksomheden at foretage de hurtige Forandringer, som Nutidens hastige Tempo kræver. Resultatet heraf bliver først dyre Varer, siden daarlige Varer.

Statsmonopolet gør endvidere en hel Industrigrens Funktionærer og Arbejdere til Vælgere, som af deres Rigsdagsmænd eller deres Parti vil kræve Begunstigelser. Det udvikler den politiske Funktionarisme under de uheldigst mulige Former. Og endelig aabner Statsmonopolet Adgangen til en administrativ Beskatning af Forbrugerne, der unddrager sig enhver virkelig offentlig Kritik, og som til en vis Grad er uden Grænser.

Der er maaske dem, der endda vil mene, at findes der industrielle Monopoler her i Landet, maa de dog helst være paa Statens Haand. Men hertil vil jeg sige, at industrielle Monopoler findes der ikke i Danmark, og industrielle Monopoler vil ikke kunne eksistere i Danmark. Dertil er det danske Marked for lille. Der fremstilles i de store industrielle Virksomheder her i Landet ikke en eneste Vare, som ikke maa møde Verdensmarkedets Konkurrence paa Hjemmemarkedet, eller som kan unddrage sig Verdensmarkedets Konkurrence, fordi den før eller senere maa kunne optage denne paa fremmede Markeder. Vi har store Sammenslutninger her i Landet, de største har vi paa Landbrugsindustriens Omraade i Sammenslutningerne af Mejerier og Slagterier, men selv disse, som synes nærmest ved Monopolet, maa finde sig i, at deres Priser bestemmes paa Verdensmarkedet.

Der er da i Virkeligheden ingen som helst Grund til at indføre Statsmonopoler for at afløse Privatmonopolet. Det er da ogsaa øjensynligt, at der ved Behandlingen af Monopolspørgsmaalene gør sig to Motiver gældende af helt anden Art end Frygten for Misbrug af Privatmonopolet. Det ene

Motiv, som har ført til Bestræbelserne for at indføre Tobaksmonopolet, er utvivlsomt Ønsket om en bekvem Beskatningsmekanisme, som tillader at drage næsten ubegrænsede Midler ind i Statskassen gennem Beskatning af Tobaksrygerne. Det andet Motiv, som er ledende for Socialdemokraterne, er Følelsen af Nødvendigheden af at realisere de socialdemokratiske Teorier, i Følge hvilke Produktionsmidlerne bør tilhøre Staten, d. v. s., at alle Erhverv skal administreres af Statens Embedsmænd.

Men er end Motiverne forskellige, saa vil Virkningerne blive de samme. Statens Overtagelse af Erhvervsvirksomhedernes Administration kan efter alle historiske Erfaringer kun føre til deres langsomme, men sikre Tilbagegang.

Jeg føler mig overbevist om, at der om denne Sag kun er én Mening i Forsamlingen, og idet jeg tillader mig at stille Forslag om en Resolution, som forhaabentlig vil findes at give det rette Udtryk for den fælles Opfattelse, foreslaar jeg Forsamlingen at tiltræde denne Resolution.

Med enstemmig Tilslutning vedtoges derefter følgende Resolution:

I Anledning af de af Regeringen i Gang satte Forarbejder til et *Tobaksmonopol* saavel som i Anledning af de socialdemokratiske Forslag til Statens Overtagelse saavel af Nationalbanken og en Række andre Virksomheder som ogsaa af Størsteparten af den danske Industri udtaler det danske Industrimøde følgende:

- 1) En levedygtig og kraftig Industri, der kan beskæftige Landets disponible Arbejdskraft ved at onisætte denne i Varer, bestemte til Dækning af Landets eget Behov og til Vareudveksling med andre Lande, er en Nødvendighed, saafremt Danmarks Økonomi og Nationens nuværende Levelfod skal kunne opretholdes og yderligere udvikles.
- 2) Ikke mindst under Hensyn til Konkurrencen med Ud-

landet kan denne Opgave kun løses af selvstændige, frie Erhvervsvirksomheder.

- 3) Statens Overtagelse af Grene af Industrien som Statsmonopol vil
    - a) hemme Industriens tekniske Fremskridt;
    - b) forringe Varernes Kvalitet i Forhold til Prisen;
    - c) svække vedkommende Industris Konkurrenceevne;
    - d) hemme eller standse dens Udførsel;
    - e) paakræve høje Toldsatser eller Indførselsforbud for at opretholde Monopolet, og
    - f) som Følge af alle disse Virkninger fremkalde forøget Skattebyrde til Opretholdelse af Monopolvirksomheden, hvilket atter medfører en Belastning af andre Erhverv saavel som af Forbrugerne.
  - 4) Industrimødet opfordrer derfor til energisk Modstand mod ethvert Statsmonopol, omfattende Erhvervsvirksomheder.
-

OLE RØMERS STATUE.*)

Fra mine Skoleaar hører Ole Rømer til de Skikkelser i vort Fædrelands Historie, som har fængslet mig stærkest. Ofte er jeg i Fantasiens vendt tilbage til denne »Opdager af Lysets Hastighed«. Vi, der hørte til de første Hold af Studenter af den dengang nye »mathematisk-naturvidenskabelige« Retning, fandt Dørene aabnet til Naturvidenskaben, til Matematik, Fysik og Kemi, i et Omfang, som hidtil var ukendt i den lærde Skole. Fysikken har jo en særlig fængslende Kraft: at lære om Naturkræfternes vidunderlige Spil, at erfare, hvorledes Menneskeaaendens ypperste Sønner Skridt for Skridt har aabnet Vejen til ny og uanet Forstaaelse af Kræfternes Spil; dette er paa én Gang en Aabenbarelse og en Spore. Og naar da et af disse Fremskridt skyldes en Dansk, saa var Interessen fordoblet.

I den Alder, da den aandelige Gæring er stærkest, i Overgangsalderen fra Dreng til Mand, kan Tilegnelsen af Kundskab, den vaagnende friske Erkendelse og Opfattelsen af Videnskabens Resultater virke som en Rus. Og den, der én Gang har kendt denne Rus, vil — omend kun i Fantasiens — i Tankerne søge tilbage til Videnskaben og drømme om Tilfredstillelsen ved videnskabeligt Arbejde. Det er saaledes, at jeg undertiden har drømt om et Studium af Ole Rømers Liv og Arbejde. Men jeg har naturligvis erkendt, at dertil krævedes en Række Forkundskaber og en Indsigt, som en Ingeniør, der staar i det praktiske Livs Arbejde, saare sjældent

---

*) Tale holdt i Danmarks naturvidenskabelige Samfund den 16. April 1918 ved Afsløringen af Ole Rømers Statue foran Den polytekniske Læreanstalt.

vil have; i hvert Fald var jeg mig vel bevidst ikke at kunne tage Opgaven op. Men dette affødte et Ønske om at støtte et Arbejde i denne Retning, udført af den, der magtede Opgaven. Da jeg nærmede mig Udførelsen af denne Tanke, erfarede jeg, at Midler dertil var stillede til Raadighed fra anden Side. Denne Omstændighed førte mig da ind paa Tanken om at rejse Ole Rømer et synligt Mindesmærke, en Statue.

Nu har jeg det Held at have en Ven, som er Billedhugger og en fremragende Kunstner. Og det var da paa en fælles Jagtudflugt i Efteraaret 1913, at jeg spurgte Brandstrup, om han ikke kunde tænke sig at lave en Statue af Ole Rømer. Heldigvis sagde Brandstrup Ja. Og dette betød for ham Begyndelsen til et Arbejde, der i Aarevis lagde Beslag paa hans Sjæl og Tanker. Resultatet heraf er den skønne Statue, som nu staar paa sin Plads paa Staden Københavns Grund og udfør den danske Ingeniørhøjskole, en Statue, i hvilken Brandstrup har fremstillet den ungdomskraftige Forsker, det unge Geni. Og saaledes har Ole Rømer faaet sit rette Mindesmærke. Thi en ung Forsker var han, da han i 27-Aars Alderen paa Hveen udførte Bestemmelsen af Uranienborgs geografiske Beliggenhed, som Picard var kommet til København for at udfinde, men hvilket Arbejde han ved Sygdom blev forhindret i selv at gennemføre. Og et ungt og ungdomsfrisk Geni var Rømer, da han 31 Aar gammel opdagede *Lysets Tøven*. Saaledes kaldte han det selv, og dette giver en klarere Betegnelse af, hvad der var hans Opdagelses Kerne, end den almindelige Betegnelse, at Rømer opdagede eller maalte Lysets Hastighed. Det afgørende nye var, at Rømer saa, at Lyset ikke, saaledes som det maa staa for enhver umiddelbar Sansning og Betragtning, var uden Bevægelse. Nutildags véd ethvert Skolebarn, at Lys har Bevægelse, men hvis vi frigør os fra dette paa tvungne Begreb, maa vi erkende, at umiddelbart vil ingen komme til denne Forestilling, og da vil det staa os klart, at der hører en overlegen Forskeraand til at gribe Hypotesen

om Lys som Bevægelse. Med Rette har Franskmændene kaldt Rømers Opdagelse »La découverte du mouvement de la lumière«, d. v. s. Opdagelse af Lysets Bevægelse. Bevægelsen fordrer Tid, Ankomsten er senere end Afrejsen. Det er Lysets Tøven med at være der, som er det nye, og som da fører til Maalingen af Hastigheden.

Rømer, der i 31-Aars Alderen gav vor Viden og Forstaaelse dette mægtige Fremskridt, var i Sandhed det unge Geni. Dette viste han paa mangfoldige Maader: i Astronomien, saaledes som nu Professor Irminger har forklaret os, i Fysiken, som Professor K. Prytz og Dr. phil. K. Meyer har paavist, som Ingeniør, saaledes som Inspektør Harding har skildret det. Historikeren Riegels har udtalt om Rømer, at »det havde været bedre aarlig at opdrage 30 Mathematikere end at dømme i 3000 Sager om Fejeskarn og Skældsord«. Han sigtede dermed til Rømers Virksomhed som Politimester i København. Men man behøver blot at læse Hardings Bog for at blive klar over, at Rømer — selvom han var Politimester — i sin praktiske Virksomhed var noget andet og meget mere. Han var Danmarks og Københavns ledende Ingeniør, den, der som Kongens Mathematicus anvendte Mathematik og Naturvidenskab til at løse Livets Opgaver. Han var den, der i en Periode, da Københavns Indbyggerantal voksede fra 25,000 til 60,000, ordnede Byggeforholdene, Gader og Veje, Vandafløb, Vandforsyning og Belysning og skaffede Orden i Grundbeskatningen. Og for Landet ordnede han Navigationsundervisningen, Landets Opmaaling og Matrikulering og gennemførte et rationelt og ensartet Maal- og Vægtsystem, bygget paa videnskabelige Principper, der først for en kort Aarrække siden er afløst af Metersystemet.

Det er altsaa saare langt fra, at denne omfattende Del af Rømers Virksomhed, hans Arbejde som Ingeniør og Organisator, var et ringe Arbejde. Det var saare betydningsfuldt og bærer Vidne om, at de 30 Aar fra 1680 til 1710, fra hans Hjemkomst til hans Død, i mangt og meget var en Fremskridtets Tid. Det var en Tid, der paa en Maade kan sam-

menlignes med den tilsvarende Tid for 50 Aar siden, thi ligesom den Tid, vi har oplevet efter Ulykken og Landedelingen i 1864, var hin Tid præget af Arbejdet for at genrejse Landet efter Ulykken og Landedelingen i 1659. Rømer har haft den uvurderlige Forening af skabende Fantasi og dømmende Kritik og Virkelighedssans, som skaber den fremragende Forsker, den betydelige Organisator og banebrydende Ingeniør.

Derfor hører ogsaa Mindet om ham hjemme i og ved Den polytekniske Lærestanstalt. Her, hvor Naturvidenskaben dyrkes, hvor Arven løftes efter H. C. Ørsted og Julius Thomsen, hvor Tilegnelsen af Mathematik og Naturvidenskab er det Grundlag, som i Forening med Handlekraft, fremgaaet af Samvirken mellem skabende Fantasi og vaagen Kritik, skal danne den danske Ingeniør, hvis Opgave det er at organisere Naturkraft og Menneskearbejde til Gavn for vor By, vort Land og vort Folk.

Bedre Forbillede for den unge vordende Ingeniør kan jeg ikke tænke mig: Først de frugtbare Studieaar i Hovedstaden, saa den store Udvikling under Paavirkning af de store Forhold i Udlandet, saa hjem til Fædrelandet, der behøvede sin fremragende Søn.

Riegels havde alligevel ikke Ret. Videnskaben, saa stor og betydningsfuld den er, er ikke i sig selv et Maal. Erkendelsens Rus, i Ungdommen eller senere, er ikke den højeste Lykke. Den største Lykke er at bruge Videnskab og Erkendelse til ny Frugt i Virkelighedens Verden. Og set saaledes er Ole Rømers Liv en Helhed, ikke et Brudstykke af en Udvikling, men en Udvikling, der har ført gennem Erkendelse til frugtbar Handling.

DEN SKANDINAVISKE VAREUDVEKSLING.*)

Fem Aar er gaaet, siden Europas Folk sidst har bragt Høsten i Hus i Fredens Dage. Saa nær end hin Tid ligger, saa fjern er den dog fra os, naar henses til de Omvæltninger i alle Forhold, som Krigen har medført. For os ligger hin Tid, da Handel og Samkvem mellem Landene og Folkene foregik omtrent, som om der ingen Statsgrænser fandtes; thi selvom Varerne ikke kom over Grænserne uden at betale Told, saa var dette dog ikke for andet og mere at regne end hin Accise, der for Hundrede Aar siden betaltes, naar Varerne førtes fra Landet ind i Byen, og for Person-samkvemmet fandtes ingen virkelige Hindringer.

Denne Frihed i Omsætning og Samkvem havde i Løbet af et halvt Hundrede Aar ganske ændret de europæiske Landes og dermed ogsaa Danmarks økonomiske Vilkaar. Vi skal ikke gaa længere tilbage end til Tiden før den tysk-franske Krig for at finde, at en stor Del af Danmarks Økonomi dengang var bygget paa Selvforsyning. Endnu i 1869 androg den samlede danske Udførsel af Varer kun 116,5 Millioner Kroner. 44 Aar senere androg Udførslen 721 Millioner Kroner, deraf 637 Millioner Kroner af danske Varer. Hertil svarede Indførselsværdier af omtrent samme Størrelse, nemlig i 1869: 158 Millioner Kroner, i 1913: 855 Millioner Kroner. Denne uhyre forøgede Vareomsætning er vel Udtryk for en forøget Produktion og for et almindeligt forøget Forbrug, men dette er ikke nok til at forklare den store For-

---

*) Tale holdt paa det skandinaviske interparlamentariske Møde i København i September 1918.

øgelse af Handelsomsætningen: Hvis denne alene skyldtes et ved Højning af Lefefoden forøget Forbrug, vilde Forskellen mellem Levevilkaar i de to Perioder være ganske anderledes betydelig, end den i Virkeligheden er. For fuldt at forstaa den store Forandring i Handelsomsætningen maa man tillige gøre sig klart, at endnu saa sent som i 1869 var den store danske Landbostand i ganske anden Grad, end nu er Tilfældet, indrettet paa at forsyne sig selv. Det var en Tid, da der endnu blev spundet og vævet i Hjemmet eller i Landsbyen, da Hjulmand og Smed lavede Redskaber og Vogne, da Vind- og Vandmølle fremstillede Melet, og da Øllet blev hjemmebrygget.

Helt anderledes 50 Aar senere: i 1913 var Størstedelen af denne Landboernes Selvforsyning ophørt, idet Landboerne som Bybeboerne købte Klæder, Lærred og Linned i Købstæderne, Øllet fra de store Bryggerier, Hvedemelet fra Amerika, Landbrugsmaskiner, Kunstgødning og meget andet enten af den danske Industri eller i stort Omfang fra Udlandet. Men saaledes som vi i Danmark i denne Periode havde indrettet os paa den størst mulige Vekselvirkning i Omsætningen med nære og fjerne Lande, spejdende efter det Marked, som i Øjeblikket bød de bedste Vilkaar for Køb og Salg, saaledes havde Jordens Folk og Lande i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede i stedse stigende Grad ombyttet Hjemmemarkedet med Verdensmarkedet. Intet Eksempel er i saa Henseende mere slaaende end det velbekendte Faktum, at de betydelige Produktioner af Smør, der fremstilledes i Danmark og Sverige, for en meget stor Del blev eksporteret og erstattet i Hjemmeforbruget af vegetabilsk Margarine, fremstillet af Kokusnøddens Kerner, hentede fra Ceylon og Singapore. Saa hurtigt denne Udvikling end har fundet Sted, har den dog naaet at skabe store danske Oliemøller og Margarinefabrikker, faste Skibsruter, ja selv betydelige Kokusplantager i dansk Eje i Ostindien og i Afrika. Dette Eksempel kan øges med mangfoldige andre, som viser, i hvilken

Grad de skandinaviske Landes Udvikling og Omsætning var opbygget paa Vekselvirkningen med fjerne Lande.

Og hvorledes er vi da nu stillede? Hvor er Skibsfarten med fremmede Lande? Store Dele af de skandinaviske Landes Handelsflaade ligger paa Havets Bund, nedskudt, som om de var fjendtlige Krigsskibe. Af den tilbageblevne Flaade er den største Del under større eller mindre Tvang taget i Brug af den ene krigsførende Part og sejler i dennes Interesse. Skibssamfærdslen mellem de skandinaviske Lande over Nordsøen og Atlanterhavet trues af Undervandsbaade, der pludseligt dukker op af Havets Dyb for i Løbet af faa Minuter at tilintetgøre det fredelige Handelsskib, eller den forbydes af de blokerende Magters Krigsskibe. Kun med Møje kan der med særlig Gunst opnaas begrænsede Tilladelser til Udførsel og Indførsel.

I Stedet for den Rejsendes uhindrede Færd Verden over med Haandkuffert, Checkbog og Jernbanebillet er der nu simpelthen indtraadt en Spærring af Grænserne; kun med Møje kan enkelte særligt begunstigede faa Tilladelse til at slippe over Grænsen. Passet kræves overalt, hver enkelt af Europas Lande er snart lukket som Japan før sin Revolution.

Nuvel, vi har betragtet alt dette som midlertidigt, som Krigens Følger; vi har tænkt: »Imorgen, om en Maaned, om 6 Maaneder, om et Aar er alt dette forbi, og som efter et mægtigt Uvejr klarer Solen op, og vi er atter tilbage i Verdensdyllen, ja endnu bedre, vi har sikret os den evige Fred.« Mere eller mindre klynger vi os vel alle til dette Haab, men mon ikke vi i de neutrale Lande, der har været forskaanet for Krigens Ulykker, som har draget Honning af dens bitre Smerte, og som har hygget os i Velstand, medens andre har sultet i Elendighed, mon ikke vi ser det hele Fremtidsbillede gennem altfor optimistisk farvede Brilller. Dog Optimismen har vi ikke været ene om, kun de færreste Landene over synes at have haft en Forestilling om, hvad der ventede den hvide Race.

Man vil saaledes mindes, hvor liden Tiltro det fandt, da Lord Kitchener i 1914 i det engelske Parlament stillede den Betingelse for sin Overtagelse af Overkommandoen i den britiske Hær, at han skulde have Ret til at træde tilbage, hvis Krigen varede over tre Aar.

Mod al Forventning saa Kitchener rigtigt. Nu er vi i det femte Krigsjaar. Virkeligheden maner os da til at overveje, om der nu virkelig snarlig kan ventes en Tilstand i internationale Forbindelser og Omsætning, som blot i nogen Grad svarer til de Vilkaar, under hvilke vi i de skandinaviske Lande havde indrettet vor nationale Økonomi før Krigen. Stærkere end Ønskerne om at vende tilbage til denne Tilstand er dog de haarde Krav, som Krigen og dens Følger stiller til de krigsførende Stormagter. Først og fremmest maa det for dem gælde Helingen af de uhyre økonomiske Saar.

Jeg skal holde mig til et enkelt Eksempel. Naar man i Tyskland og Østrig i aarevis omtrent ikke har været i Stand til at forny Beholdningen af Klæder og Undertøj, Lagner og Dækketøj, men dels maa opslide, hvad der fandtes, dels ser dette ødelagt ved Vask med uhensigtsmæssige Vaske-midler, hvad vil der da ikke behøves af Arbejde og Varer for at bøde herpaa? Og dette er jo kun et enkelt Eksempel blandt mange. Medens Centralmagterne har dækket Krigens vældige Forbrug ved at ofre det alt Arbejde og dermed har forarmet sig, saa at Befolkningerne er underernærede, Husdyrholdene nedbragte til en Brøkdæl af det normale, Redskaber opslidt og Beholdninger udtømt, saa har til Gengæld de europæiske Vestmagter paadraget sig en uhyre udenlandsk Gæld, der skal afdrages, og hvis Byrder skal udredes i den kommende Tid. Og samtidig med at disse økonomiske Problemer kræver nye Forholdsregler, er Spørgsmaalet endnu helt aabent om, i hvilket Omfang Centralmagterne vil opnaa Adgangen eller ikke til at deltage i Verdenshandelen og til at forsyne sig med oversøiske Raavarer. Der maa af alle disse Grunde nødvendigvis regnes med, at de to store

Magtgrupper, naar Krigen engang ebber ud eller tager Slut, indretter sig alene efter deres egen Trang og alene i deres egen Interesse. Men i saa Fald er den Stilling, der bydes de faa tilbageblevne neutrale europæiske Lande, saare usikker.

Jeg har hørt en fremtrædende norsk Skibsreder udtale, at faa Aar efter Krigen vilde Fragterne være saa lave som aldrig før. Andre Sangvinikere venter et almindeligt uhyre Opsving efter Krigen og ny Lejlighed til international Handel og stor Fortjeneste. Men i begge Tilfælde forudsættes der en Bevægelsesfrihed, som man vistnok gør klogest i ikke at paaregne. Formodningen om, at Fragterne efter Krigen hurtigt vil synke til et Minimum, forudsætter en meget hurtig og stærk Forøgelse af Handelsflaaden. Men mon man kan vente, at De Forenede Stater og England vil fortsætte saa længe, indtil det lykkes at skaffe Centralmagterne billig Tonnage? Eller vil Centralmagterne for deres Vedkommende aabne Handelen paa Vilkaar, som tillader de neutrale Lande fremdeles paa billige Vilkaar at forsyne sig med Østrigs og Tysklands Raamaterialer? Vil man ikke meget mere beskutte disse Raamaterialier, enten for direkte at forøge Statens Indtægter eller for at fremtvinge Raamaterialernes Forarbejdelse i eget Land fremfor i Udlandet? Man er i saa Henseende ikke henvist til at nøjes med Gisninger. En Række klare, utvetydige Udtalelser, fremkomne i de krigsførende Lande, viser, at det, der her er antydnet, ikke er tilfældige Fantasier, men bevidste og velbegrundede Planer.

Af alle disse Grunde gør de neutrale europæiske Lande og ganske særligt de tre skandinaviske Lande sikkert klogt i at holde sig disse Muligheder for Øje, at regne med, at en Tilbagevenden til en hurtig og let Udveksling af Varer med Udlandet vil møde mangehaande Vanskeligheder. Vi tør alt-saa ikke stole paa, at den Tilbagevenden til Selvforsyning, til hvilken vi nu i stedse højere Grad er bleven henvist, vil være som et kortvarigt Uvejr, der hurtigt driver over, vi maa

i bedste Fald regne med en Overgangsperiode, der kun langsomt genopbygger den frie Verdensomsætning.

Hvad jeg her har skildret, er da Baggrunden for den økonomiske Vekselvirkning mellem de skandinaviske Lande, som man har betegnet som *den skandinaviske Vareudveksling*. Dette Navn er i sig selv noget for rummeligt, thi en Vareudveksling mellem de skandinaviske Lande har jo altid fundet Sted. Saaledes har Danmark forsynet sig med Trælast, Papirmasse, Jern og Staal fra Norge og Sverige, medens Danmark har leveret Landbrugsprodukter og andre Varer til Gengæld. Hvad vi nu giver det særlige Navn af skandinavisk Vareudveksling, omfatter ej heller alle de Varer, der handles mellem de tre Lande, men kun de Varer, hvis Udførsel er forbudt, enten fordi den paagældende Stat har lidet eller intet at undvære, eller fordi det af forskellige Grunde har vist sig nødvendigt at inddrage den paagældende Vare i en Handel med Udlandet, der ikke nøjes med Pengebetaling, men kræver Vare for Vare. Det har forlængst vist sig, at Metal- og Seddelrigdom er et usikkert Gode. De rumænske Bønder sidder som Kong Midas paa Gulddyngen og sulter. Penge er der tilstrækkeligt af i Europa, af Varer er der meget for lidt. Det er derfor blevet en Nødvendighed at benytte Vareudførslen til at sikre sig en Indførsel af tiltrængte Varer. Det logiske Resultat af denne Situation er en Vareudveksling, bygget paa Princippet »lige for lige«, *do ut des*, jeg giver, som Du giver. Dette Princip bliver da det bærende for Vareudveksling mellem neutrale og krigsførende Lande, fordi det af politiske Grunde her maa komme an paa, at det neutrale Land ikke yder den ene eller den anden af de krigsførende Parter særlige Tjenester, som den anden Part kunde betragte som værende i Strid med Neutraliteten. Anderledes mellem de skandinaviske Lande. Her er der intet til Hinder for at tilsidesætte det snævre egoistiske Hensyn, her byder Følelsen af Frændskab tværtimod

at lade ogsaa Hjertet tale med, og her kræver Forstaaelsen af Tidens politiske Vilkaar en gensidig Støtte, fordi hver enkelt af Nationerne herigennem ser sin egen Kraft øget.

Den skandinaviske Vareudveksling under disse Former tog sin Begyndelse i Marts 1917. Den hensynsløse Undervandskrig, som indlededes i Februar 1917 fra tysk Side, og som i større eller mindre Grad afbrød Skibsfarten i Nord-søen, var den naturlige og umiddelbare Anledning dertil. Den 16.—17. Marts 1917 mødtes i Stockholm Delegerede fra alle tre Lande til et Møde, der aabnedes i Jernkontorets Lokaler. Fra svensk Side deltog Formanden for den svenske Industri-kommission, Admiral Lindmann, der ledede Forhandlingerne, Chefen for Jernkontoret, Overingeniør Wahlberg, Medlem af Lifsmedelkommissionen Sederholm og Direktør i Trævareeksportforeningen Berg. Fra norsk Side deltog Generaldirektør Sam. Eyde, Værftsejer Ammundsen, Generalkonsul Hans Olsen og Grosserer Aarsæther. Endelig mødte fra dansk Side Etatsraad H. N. Andersen, Bankdirektør C. C. Clausen, Ingeniør Alex. Foss og Landstingsmand Sonne. De tre sidste var valgt af det kort i Forvejen dannede Fællesudvalg for Landbrug, Handel, Industri og Skibsfart, Erhvervenes Fællesudvalg. I Møderne deltog desuden som Sekretærer: nuværende Afdelingschef i det svenske Udenrigsministerium Bergendal samt nuværende Chef for det svenske Trade Office i London, Ingeniør Holmberger. Endvidere Ingeniør ved Jernkontoret Ekstrand. Fra norsk Side: nuværende Direktør Einar Maseng. Fra dansk Side: Direktør ved Teknologisk Institut, Ingeniør Gunnar Gregeresen, der som frivillig Medarbejder ved Industriraadets og Erhvervenes Fællesudvalgs Arbejde overtog Ledelsen af det danske Sekretariat for den skandinaviske Vareudveksling.

De Delegerede var enige om, at den voksende Vareknapphed i de tre Lande gjorde det ønskeligt at søge indført en særlig Vareudveksling, gennem hvilken hvert af Landene søgte at stille til Raadighed for de andre Lande, hvad disse maatte tiltrænge, og som det eksporterende Land kunde fremskaffe.

Det fastsloges, at et egentligt Kompensationsprincip var utilraadeligt, selvom det maatte være den naturlige Forudsætning, at den Tjeneste, som det ene Land ydede det andet, maatte søges besvaret ved i størst mulig Udstrækning at gøre Gengæld. Der formuleredes da fra hvert af Landene en Fortegnelse over de Varer, som man i Øjeblikket tiltrængte og kunde tænke sig at fremskaffe fra det andet. Jeg skal nævne de vigtigste saaledes fremsatte Ønsker:

Fra dansk Side fremsattes overfor Sverige Ønske om en Række Leverancer til de danske Statsbaner: Hjulsæt, Hjulbandager, Fyrbokse o. s. v. samt Jernbanesveller. Endvidere Hjulbandager til Københavns Sporveje og Jern til de danske Støberier, Staal navnlig Kvalitetsvare og ganske specielt Værktøjsstaal eller Fabrikater deraf, Jernplader, derunder ganske specielt Dynamoplader, Trækul, Terpentin, Kalciumkarbid, Tørvestrøelse, Træbjærene, Garvebark og Barkekstrakter, svovlsur Lerjord til Opretholdelse af den danske Papirindustri.

Fra Sverige fremsattes bl a. følgende Ønsker med Hensyn til Levering fra Danmark: Smør, Æg, teknisk Fedt, Glycerin (til Brug for Sprængstoffer for den svenske Mineindustri), Frø, Jernaffald til den svenske Staalindustri, Fisk, Huder, Uld.

De norske Ønsker til Danmark faldt i det væsentlige sammen med de svenske Ønsker til Danmark. Dog ønskede man straks Opretholdelse af Kødudførslen, der paa dette Tidspunkt endnu ikke interesserede Sverige. Ganske specielt havde man store Ønsker om Levering af Flæsk.

De danske Ønsker til Norge omfattede Jernbanesveller, Raajern, Kalciumkarbid, Norgessalpeter, salpetersur Ammoniak, Faareskind, Sild, Klipfisk, Medicinaltran.

Umiddelbart efter Mødets Afslutning optoges Arbejdet i de tre Lande. Saavel i Sverige som i Danmark var Interessen for Opgaven indenfor de ledende Kredse meget levende og begge Landes Regeringer viste meget hurtigt i Gerningen deres ubetingede Vilje til at optage Sagen paa det her an-

givne Grundlag. For Norges Vedkommende var Interessen tilsyneladende noget ringere, hvilket formentlig er et Udtryk for, at man i Norge ikke i samme Grad erkendte Betydningen af en Vareudveksling, maaske fordi man regnede med relativt uhindrede Tilførsler vestfra. Det vilde dog være urigtigt ikke straks at betone, at der ogsaa fra norsk Side af de paagældende Departementer gjordes et betydeligt Arbejde for at søge at løse Opgaven, og hvad der saaledes naaedes i Løbet af 1917 var ingeniunde uden Betydning. Kraftigst udviklede den særlige Vareudveksling sig mellem Danmark og Sverige, hvilket sidste Land paa dette Tidspunkt følte Blokadens Tryk i ganske særlig Grad.

I Løbet af 1917 virkede Vareudvekslingen saaledes under kun halvt officielle Former, men paa det den 25.—30. November 1917 i Kristiania afholdte nordiske Kongemøde blev Problemet: den særlige skandinaviske Vareudveksling optaget til Forhandling, og Mødet besluttede ifølge den offentliggjorte Protokol herom følgende:

»Man har gensidig givet Udtryk for Ønsket om, at man under de nu raadende Vanskeligheder i forøget Udstrækning yder hverandre Hjælp med Forsyning af nødvendige Varer. For at fremme Vareudvekslingen mellem de tre Lande paa en mere virksom Maade end hidtil, blev man enige om umiddelbart efter Mødet at lade særlige Repræsentanter træde sammen for at udarbejde de hertil nødvendige Forslag.

Naar Resultatet af disses Virksomhed foreligger, vil man være opmærksom paa Spørgsmaalet om, hvorvidt det maatte være hensigtsmæssigt at skride til en nærmere Undersøgelse af Vilkaarene for et økonomisk Samarbejde ogsaa efter Krigen.«

Som Følge heraf udnævntes i hvert af de tre nordiske Lande en Komité til at løse Opgaven.

Det første Møde mellem de Delegerede til Forhandling af Programmet for Vareudveksling afholdtes i Kristiania den 4.—6. Januar 1918. Deltagerne var følgende:

For Norge:

Direktør for det norske statistiske Kontor, tidligere Professor
i Statsøkonomi, N. Rygg,
Grosserer N. Aarsæther,
Værftsejer Ammundsen,
Generalkonsul Hans Olsen,
Som Sekretærer: Kontorchef Kollbye og Bureauchef Bay.

For Sverige:

Generaldirektør C. A. Fryxell,
Generaldirektør H. Elmquist,
Direktør August Nachmanson,
Rigsdagsmand, Grosserer Röing.
Endvidere som tilkaldt Sagkyndig: Rigsdagsmand Svensson.
Som Sekretærer: Afdelingschef Bergendal og Ingeniør Ekstrand.

For Danmark:

Bankdirektør C. C. Clausen,
Ingeniør Alex. Foss,
Folketingsmand Niels Frederiksen,
Forpagter Chr. Sonne,
Endvidere som tilkaldt Sagkyndig: Direktør Anders Nielsen.
Som Sekretær: Direktør Gunnar Gregersen.

Til det første Møde i Kristiania sluttede sig et tilsvarende Møde i Stockholm den 17.—20. Januar og i København den 27. Februar—5. Marts 1918.

Resultatet af disse Møder var en af Delegationerne opgjort Plan til Vareudvekslingen mellem de skandinaviske Lande, der som Forslag indsendtes til de respektive Regeringer og senere er blevet tiltraadt af disse. Af dette Forslag skal jeg citere følgende, som vil være tilstrækkelig til at gengive Hovedprinciperne:

§ 1.

I hvert af de tre Lande vil man gøre sit yderste for af sit Lands Produkter at yde begge de andre Lande, hvad disse

tiltrænger, ligesom for at imødekomme Ønsker, som fremkommer fra de andre Lande om Hjælp ved Fordeling af Raavarer m. m.

§ 3.

Vareudvekslingen mellem de tre Lande bør bygges paa gensidig Imødekommenhed, saaledes at det ene Lands Ydelser ikke gøres direkte afhængig af Værdien af det andet Lands Modydelser.

§ 4.

Det betyder ikke noget Brud paa de i § 3 angivne Principer for den fri Vareudveksling uden Kompensationssystem, at det ene Land for Eksport af Hel- og Halvfabrikata, i hvilke der indgaar Raavarer, som haves i utilstrækkelig Mængde, kræver Erstatning for saadanne Raavarer, som indgaar i Udførselsvaren (f. Eks. Metallerstatning).

Det kan ejheller anses for Brud paa det i § 3 antagne Princip eller paa Bestemmelserne i § 1, at der i Tilfælde, hvor det maatte vise sig nødvendigt, af Eksportlandet kræves Tilsagn om, at Modtagerlandet ikke genudfører selve Varen eller tilsvarende Varer af anden Oprindelse.

§ 8.

Prisspørgsmaalet afgøres som almindelig Regel i Forbindelse med særlige Købeaftaler. Det er imidlertid et fælles Ønske, at Priserne paa de Varer, som er Genstand for Vareudvekslingen, holdes indenfor saa rimelige Grænser som muligt, og at Delegationerne gør deres bedste for at naa dette Maal.

Det vil ses, at denne Plan følger og optrækker de samme Principer, som allerede forinden var lagt til Grund for Vareudvekslingen og navnlig Hovedprincippet, at Vareudvekslingen vil være at bygge ikke paa en omhyggelig Værdiafmaaling, men paa den størst mulige gensidige Imødekommenhed. Dette Hovedprincip fortjener at omtales lidt nærmere, fordi det er af største Betydning, at man fra alle Sider erkender, at man

her er slaæet ind paa den rette Vej. Under Forhold som dem, vi nu kender, da mange gerne vil købe og faa kan sælge, viser Erfaringen tilstrækkeligt, hvor vanskeligt det er at holde Kravene til Betaling, til Modydelser indenfor rimelige Grænser; det er let at sætte Fordringerne i Vejret, vanskeliggere at holde igen. En Vareudveksling bygget paa et rent Kompensationsprincip bliver da let en Kamp, i hvilken hver Part søger bedst muligt at varetage sine Interesser efter det for den frie Handel gældende Princip: at sælge dyrt og købe billigt. Anvendelsen af dette Princip volder ingen Vanskeligheder, naar Konkurrencen er fri og Varerne tilstede i tilstrækkelig Mængde. Anderledes her, hvor dette ikke er Tilfældet; hvor tillige Almenhensyn og politiske Hensyn bør tages, thi da rummer denne Fremgangsmaade adskillig Fare for gensidig Utilfredshed, og da bliver Følgen let, at man holder Varerne tilbage til eget Forbrug i Stedet for at skaffe dem frem. Men i Forholdet mellem de tre nordiske Folk maatte det derfor være af største Betydning, at Vareudvekslingen ikke ene bygger paa egen økonomisk Interesse, men ogsaa paa Følelsen af Pligten til at hjælpe, hvor hjælpes kan. Lægges dette Princip til Grund, behøver man ikke at frygte for at blive forfordelt, alt taler for, at der vindes dobbelt, fordi den ene Imødekommenhed afføder den anden. Vi har i den forholdsvis korte Tid, under hvilken Vareudvekslingen har fundet Sted, haft rig Lejlighed til at vurdere Rigtigheden af vore Forudsætninger. Vi har ogsaa haft Lejlighed til at prøve, omend heldigvis paa et mere begrænset Omraade, hvad Kompensationsprincipets logiske Anvendelse fører med sig.

Uden at ville bestride Nødvendigheden og Rigtigheden af paa visse Omraader at falde tilbage paa Kompensationen, er jeg vis paa at finde fuld Tilslutning hos alle Delegerede, der har deltaget i dette Arbejde, naar jeg hævder, at jo mere man kan undgaa at anvende dette Princip, desto bedre gaar Vareudvekslingen for sig og med desto større gensidigt Udbytte. Forudsætningen herfor er Erkendelsen af de tre nor-

diske Rigers Samnørighed, en Erkendelse, der utvivlsomt er vokset under Krigen, takket være et tidlig taget Initiativ, for hvilket der skyldes Hans Majestæt Kong Gustav en særlig varm Tak. Det skyldes dette Initiativ og de derved fremkaldte nordiske Kongemøder, at de tre nordiske Riger paa et tidligt Tidspunkt overfor Verden manifesterede deres Samhørighed som uafhængige neutrale Lande. Hvor megen Betydning der end ligger heri, maa det dog synes klart, at et endnu mere effektivt Samarbejde paa det handelspolitiske Omraade maatte have kunnet give endnu bedre Resultater. Den Situation, i hvilken de tre nordiske Lande handelspolitisk har befundet sig, har ganske naturligt i sidste Instans vist sig at være den samme. En ensartet Handelspolitik, en parallel Optræden overfor de fra de krigsførende Magter stillede Krav vilde sikkert have skaffet de tre Lande bedre Vilkaar, end Tilfældet har været. Jeg tillader mig kun rent antydningssvis at pege paa den Betydning, det saaledes vilde have haft, hvis de tre Lande havde været i Stand til i Fællesskab at optage Spørgsmaalene om Behandlingen af deres Tonnage. I Stedet for her at have et Aktiv, et Magtmiddel, har de tre Staters Forhold til Tonnagespørgsmaalet tilsyneladende snarest tegnet sig som en politisk Svaghedstilstand. Det vilde være uberettiget at bebrejde Stormagterne, at de foretrækker at have at gøre med tre nordiske Lande, som hver følger sin Politik, og som mest af alt er bange for at være enige. Det har alle Dage været en Stormagts politiske Grundsætning at følge Budet: *divide et impera*, oversat: tag dem hver for sig, saa gaar det lettere. Det skulde ikke undre mig, om Eftertiden vil bebrejde de tre nordiske Regeringer, at de ikke i Tide har taget Skridtet ud, og at de i en Tid, hvor mere end noget andet Kræfternes Sammenslutning er det afgørende, har ladet sig holde tilbage af en noget smaalig Ængstelse for at sætte egen Selvstændighed over Styr i en politisk Samvirken, en Ængstelse, der forsaavidt er i tro Overensstemmelse med visse Sider af nordisk Aand, nemlig Trangen til Selvhævdelse i sin yderste Konsekvens.

Jævnside med Udfoldningen af Planen for det skandinaviske Varebytte gik paa de tre nævnte Møder Forhandlingerne om selve dette Varebytte, der jo alt længe havde været i god Gang, men som nu kunde finde en langt kraftigere Støtte fra de paagældende Myndigheder, end de ikke-officielle Former tillod. Men en saadan Støtte kunde ogsaa tiltrænges, thi i Mellemtiden havde Forholdene udviklet sig til Ugunst for selve denne Vareudveksling. For Danmarks Vedkommende betyder saaledes Udeblivelsen af Tilførslen af Korn og Foderstoffer samt af Gødningsmidler en overordentlig kraftig Nedgang i Landbrugets Produktion. Hertil kommer den daarlige Høst i 1917, hvis Virkninger strækker sig langt udover Høstaaret. Medens saaledes Danmark i 1917 endnu var i Stand til at stille betydelige Mængder af Smør og Flæsk til Raadighed for de to Nabolande, er vi nu forlængst naaet til et Punkt, da den danske Udførsel af Flæsk ganske er ophørt, medens Smørudførslen er bragt ned til et hidtil ukendt Minimum.

Ogsaa paa anden Maade hemmes Vareudvekslingen, idet de Overenskomster, som de skandinaviske Lande maa indgaa med de krigsførende Parter til begge Sider, som bekendt paa lægger alle indførte Varer strenge Klausuler, der ikke alene gælder Varerne som saadanne, men ogsaa de af dem fremstillede Fabrikata. I stedse stigende Grad tilsigter disse Klausuler at fremtvinge, at Varerne forbliver i Indførselslandet, for ad denne Vej at bringe Tilførslerne ned paa det Minimum, der bestemmes af Landets eget Forbrug. Under Krigen er Klausulsystemet undergaaet en stadig Udvikling og Skærpelse med dette Formaal for Øje, og for hver ny Overenskomst, som de skandinaviske Lande har afsluttet, er Vanskelighederne for Udførslen derfor vokset. Meget faa Varer af et Lands Produktion er uberørt af disse Klausuler, og Virkningen er da den, at det i stedse stigende Grad er vanskeliggjort for de skandinaviske Lande at opretholde endsige udvide Vareudvekslingen. Virkningen af Klausulerne strækker sig endog saa vidt, at eksempelvis danske Varer, i hvilke

der indgaar Raamateriale fra et af de skandinaviske Lande, i visse Tilfælde hverken kan udføres til dette Land eller til det andet skandinaviske Naboland. Særligt ramt er alle Varer, som falder ind under Begrebet Krigskontrabande, men da de krigsførende Lande har udvidet deres Kontrabandelister overordentligt, saa kommer dette faktisk til at gælde den største Del af alle Udførselsvarer. Naar da ikke, Vareudvekslingen mellem de skandinaviske Lande skal indskrænkes, maa der gøres et stadigt Arbejde for at opnaa de fornødne Lempelser i Klausulerne. Det maa haabes, at man hos begge de krigsførende Magtgrupper vil imødekomme disse Bestræbelser. Udtalelser, der offentlig er fremsat i begge Lejre, lader formode, at man paa ledende Steder har Blikket aabent for Betydningen af, at de tre nordiske Lande ved Samarbejde og gensidig Støtte styrkes i deres neutrale Uafhængighed. Men dette Samarbejde og denne gensidige Støtte vil faktisk blive svækket, hvis man gennem Klausuler paa Indførselsvarerne lægger Hindringer i Vejen for den skandinaviske Vareudveksling.

Spørges der nu, hvad den skandinaviske Vareudveksling har formaaet at udrette, dels under dens halvofficielle Former i 1917, dels efter at den er traadt frem i fuldt Dagslys, saa vil Svaret derpaa allerede delvis foreligge offentligt. Saare betydningsfuld er saaledes den Erklæring, der i Juni Maaned d. A. fremsattes af det svenske Landbrugsministerium, og i hvilken det betonedes paa utvetydig Maade, at Danmark ved at stille en Kornleverance paa ca. 15,000 Tons til Sveriges Disposition af det første nye Høstaar havde muliggjort det for den svenske Regering at opretholde Brødrationerne i Sverige paa et nogenlunde tilfredsstillende Tal, medens man uden dette Tilsagn vilde have været nødt til paa et tidligt Tidspunkt at reducere Rationerne paa en Maade, der kunde være skæbnesvanger for en Del af Befolkningen.

Medens Danmark er i Stand til af sin egen Produktion at ernære sin Befolkning, og Nedgangen i Landbrugsproduktio-

nen ikke direkte rammer Befolkningens Ernæring, men derimod angriber Handelsbalancen ved at reducere den til Raadighed for Udførsel staaende Overskudsproduktion, saa er Sverige og Norge ikke i Stand til ved egen Fødemiddelproduktion at opretholde Befolkningens Ernæring; en Afspærring af Tilførsler som den, der har fundet Sted, og hvis Virkninger trods de nye Overenskomster endnu ikke er ophævede, maatte derfor ramme Norge og Sverige paa den farligste Maade. Forholdene i Rusland tillod jo ikke at erstatte de manglende Tilførsler vestfra ved nogen som helst Tilførsel fra Østeuropa eller Sibirien. Under Blokaden synes Sverige at have været haardest ramt, fordi Blokaden har virket længst og dybest overfor dette Land. Omvendt var Udsigterne for Norge, hvad Fremtiden angaar, særligt truende, fordi Norge i endnu højere Grad end Sverige tiltrænger Tilførsler. Overfor disse Krav var Danmark i Foraaret 1918 ilde stedt, fordi Høsten 1917 viste et Underskud paa ca. 500,000 Tons Korn, hvilket i Forbindelse med den udeblevne Tilførsel reducerede det til Raadighed for Danmarks Befolkning og det danske Landbrug staaende Kvantum af Korn og Foderstoffer til mindre end Halvdelen af, hvad der normalt konsumeredes her i Landet. Trods forcerede Slagtinger i Efteraaret 1917 kunde Kreaturbestanden ikke hurtigt nok bringes ned. En ikke ringe Del af Høsten 1917 maa efter Omstændighederne antages at være medgaaet til at afvikle det under de ny Forhold overflødige Husdyrhold, særligt Svinebestanden, og Resultatet af alt dette var en Kornknaphed, som ingen nulevende har kendt Mage til i Danmark. I stort Omfang fik ikke alene Kørerne intet som helst Kraftfoder hele Vinteren igennem, men det var end ikke muligt at give Hestene, navnlig i Byerne, tilstrækkeligt Foder. Mange Heste maatte tage til Takke med et Foder, indeholdende Tørvesmuld, Opfejning fra Møllerne, Bygavner og Melasse. Hvor stor Trangen var, ses bedst bl. a. af det Faktum, at Foderærter i Foraaret 1918 betaltes med 150—200 Kr. pr. Tønde à 120 kg. Ogsaa den danske Brødration bærer Mærke

af Kornmangelen, thi foruden Byg anvendtes der i stor Udstrækning Klid til Fremstilling af det rationerede Brød. Fremdragelsen af disse Momenter har ikke til Formaal at vække Medlidenhed med den danske Befolknings Ernæringsforhold, men kun at paapege, hvorledes det mod al rimelig Forventning var en overordentlig vanskelig Sag for vore Ernæringsmyndigheder at fremskaffe de i og for sig ikke store Kvanta Brødkorn, hvorom der stilledes Krav fra Norge og Sverige.

Foruden de til Supplering af de knappe Rationer saa yderst vigtige Leverancer af Korn og Sukker var Danmark i Stand til i 1917 at levere betydelige Mængder af Flæsk, navnlig til Sverige. Af vor Kødeksport gik ogsaa før Krigen en ikke ubetydelig Brøkdæl til Norge, hvorimod vi som bekendt ikke tidligere har leveret Kød til Sverige. Medens Kødudførslen til Norge har været fortsat efter en stærkt voksende Skala, har vi tillige optaget Kødudførsel til Sverige af ret stort Omfang. Dernæst har vi i Foraaret 1918 kunnet imødekomme et overordentligt levende Ønske fra norsk som fra svensk Side om at stille Læggekartofler til Raadighed. Det er indlysende, at Mangelen paa Læggekartofler maatte have skæbnesvangre Følger for det kommende Aars Forsyning.

Ogsaa af Gulerødder, Hvidkaal samt af forskellige Frøsorter har vi været i Stand til at yde saavel Norge som Sverige ikke ubetydelige Kvanta.

Jeg har udførlig søgt at gøre Rede for, at Leveringen af disse Fødevarer fra Danmark ingenlunde var let at gennemføre og kun var mulig ved Statens Indgriben og som Følge af den i Danmark gennemførte Rationering. Det tydeligste Eksempel herpaa giver den allerede i Efteraaret 1917 gennemførte danske Smørrationering. Medens det danske Forbrug af Spisefedt før Krigen gennemsnitlig androg $\frac{1}{2}$ kg pr. Individ og pr. Uge, et Forbrug, der væsentligst dækkedes gennem Margarinen, blev den Smørration, som man saa sig i Stand til at tildele Befolkningen, og som skulde erstatte baade Margarine, Svinefedt, Flæsk

etc., kun Halvdelen heraf, $\frac{1}{4}$ kg pr. Individ og pr. Uge. Ved et frit Salg af Smør paa det indenlandske Marked vilde der i Aar og Dag her i Landet ikke have været Smør disponibelt til Eksport.

Vanskelighederne ved at stille forøgede Mængder af Fødemidler til Raadighed for Norge og Sverige beroede ingenlunde alene paa Vareknapheden og de danske Konsumkrav, thi det maa erindres, at forinden den skandinaviske Vareudveksling, som her omtales, blev begyndt, var de danske Udførselsprodukter, og ganske specielt de her omtalte Landbrugsprodukter, der udgør langt den største Del af vor Eksport, beslaglagt til Fordel for vore gamle Markeder i England og Tyskland. For det danske Landbrug knytter der sig en stor Interesse til Opretholdelsen af disse Markeder med Henblik paa Situationen efter Krigen, men der knytter sig en ikke mindre politisk Interesse til Vedligeholdelsen af denne Eksport i størst muligt Omfang, en Interesse, der er saa indlysende, at jeg ikke behøver her nærmere at forklare den. Det vil være tilstrækkeligt at anføre, at alene Hensynet til Landets Forsyning med vigtige Varer fra de krigsførende Lande maa gøre Opretholdelsen af denne Eksport til en i lige høj Grad økonomisk som politisk Nødvendighed.

At lignende Forhold gør sig gældende for Norges og Sveriges Udførsel til Danmark er umiddelbart indlysende. Det tilkommer imidlertid ikke mig særligt at udtale mig om denne Side af Spørgsmaalet. Kun maa det være mig tilladt for at fuldstændiggøre Billedet at fremdrage nogle faa almindeligt bekendte Eksempler, der antyder de Vanskeligheder, som vor Forsyning *fra* Norge og Sverige møder.

Naar det saaledes gennem Vareudvekslingen er lykkedes at tilføre Danmark meget betydelige Kvanta Jernbanesveller fra Sverige, har dette kun kunnet ske derved, at de svenske Statsbaner har resigneret med Hensyn til egen Forsyning, idet Udførslen af Jernbanesveller fra Sverige i længere Tid har været forbudt, fordi det svenske Forbrug var i Stand til at optage hele den svenske Produktion.

Ganske tilsvarende Forhold gælder en stor Del af Jern- og Staalvarer, henholdsvis Raajern, som Sverige har sendt os i 1917 og 1918.

Naar vi endvidere fra Sverige har modtaget Træmjære og Terpentin, Eddikesyre og Kobbervitriol, saa har vi at gøre med en Række Varer, for hvilke der findes den stærkeste Efterspørgsel i Sverige, bl. a. fordi adskillige af disse Varer maa hjælpe til at erstatte udebleven Indførsel; ikke mindst gælder dette Træmjæren, af hvilken der fremstilles en Række nye Varer, som spiller en betydelig Rolle som Erstatningsstoffer.

Den længe udeblevne Indførsel af Garvestoffer truede efterhaanden den danske Garveindustri og derved Læder- og Skotøjsindustrien med Standsning. Her har Sverige hjulpet os med betydelige Mængder Garveekstrakt, Norge ved med Overvindelse af ret store Vanskeligheder at stille os Chromerts til Disposition, hvoraf vi selv kan udvinde Chromsalte til Garvning.

Betydelige Vanskeligheder har der for Norge været forbundet med at stille det vigtige Gødningstof Norgessalpeter til Raadighed for det svenske og det danske Landbrug. Danmarks normale Forbrug af indført Chilisalpeter svinger omkring 40,000 Tons aarligt, men foruden den Kvælstofgødning, der ad anden Vej tilføres Markerne, kunde man før Krigen regne med den store Produktion af Staldgødning, der skyldtes Fortæringen ikke alene af indenlandsk produceret Korn og Foderstoffer, men ogsaa af den meget betydelige udenlandske Import. Efter at denne er afskaaret, vil en Erstatning, som sætter os i Stand til i det lange Løb at opretholde det danske Landbrugs Planteavl, kræve en Forøgelse af Salpeterforbruget til omtrent det dobbelte. Det lykkedes nu i 1917 at opnaa en Tilførsel fra Norge af 20,000 Tons Salpeter, tilstrækkelig altsaa til at dække Halvdelen af det normale Forbrug. Forskellige Omstændigheder lagde sig stærkt hindrende i Vejen for denne Forsyning fra Norge. De norske Kvælstoffabriker, særligt det store

Selskab Norsk Hydro har under Krigen væsentligt leveret salpetersure Salte til Brug for de krigsførende Magters Sprængstoffabrikation. At frigøre en Del af denne Produktion og overføre den til Produktion af Salpeter for Sverige og Danmark, maatte efter Sagens Natur medføre ikke mindre Vanskeligheder end Frigørelsen af den danske Smør- og Flæskeproduktion til Fordel for Norge og Sverige. Hertil kom det norske Landbrugs overordentligt forøgede Krav til Salpeter fremkaldt ved Bestræbelserne for at udvide Kornarealet. Dette er sket gennem Inddragning af Græsarealer til Korndyrkning, hvilket atter krævede et forøget Udbytte af Eng- og andre Høarealer, der da søgtes naaet ved en stærk Anvendelse af Salpeter. Hvad angaar Leveringerne af Salpeter for 1919, er der endnu ikke opnaaet noget egentligt Tilsagn fra Norge om Salpeterleveringer. Spørgsmaalet har været Genstand for stadig Forhandling mellem Delegationerne, og det maa haabes, at det vil lykkes at overvinde de Vanskeligheder, der hindrer Udførslen af Salpeter til de neutrale Lande, saa at Norge kan stille Salpeter til Raadighed for Danmark og Sverige i det kommende Aar.

Hvorledes Vareudvekslingen mellem Danmark paa den ene Side og Sverige og Norge paa den anden Side er gaaet frem, vil delvis kunne ses af følgende Tal:

I 1914 beløb den danske Udførsel af inden-

landske Varer til Norge sig til ..... 15 Mill. Kr.

I 1917 steg den til..... 57 —

Og i det første Halvaar af 1918 beløb den sig til 65 —

Dette betyder fra 1914 til 1918 en Stigning til mere end det 8-dobbelte.

Danmarks Udførsel til Sverige af indenlandske Varer havde

i 1914 en Værdi af..... 19 Mill. Kr.

i 1917 — ..... 73 —

i første Halvaar 1918 en Værdi af..... 105 —

altsaa omtrent 11 Gange saa meget som i 1914. Det er en

Selvfølge, at Forøgelsen her aldeles overvejende falder paa Udførslen af Levnedsmidler. Hvorledes denne er steget for nogle af de enkelte Vareposters Vedkommende, belyses ved følgende Tal, som giver en Sammenligning mellem Udførslen i de to første Maaneder af 1917 og de to første Maaneder af 1918. Det vil erindres, at de to første Maaneder af 1917 ligger forud for den særlige Vareudveksling, der optoges i Marts 1917.

Der udførtes til *Norge* i disse to Maaneder:

Smør:

1917.....	27,000 kg
1918.....	290,000 »

Kød og Kødvarer:

1917.....	490,000 kg
1918.....	1,990,000 »

Til *Sverige* udførtes i det nævnte Tidsrum:

Smør:

1917.....	17,000 kg
1918.....	1,260,000 »

Ost:

1917.....	2,000 kg
1918.....	82,000 »

Flæsk:

1917.....	0 kg
1918.....	376,000 »

Kød og Kødvarer:

1917.....	0 kg
1918.....	1,680,000 »

Æg:

1917.....	172,000 Stk.
1918.....	8,800,000 »

Grøntsager (derunder Kartofler):

1917.....	8,000 kg
1918.....	2,004,000 »

Tager man stadig for de nævnte to Maaneder den hele Udførsel af Levnedsmidler og sammenligner de to Perioder, kommer man til følgende Resultater:

Udførslen til Norge androg

i 1917	780,000 Kr.
i 1918	7,196,000 »

Udførslen til Sverige androg

i 1917	69,000 Kr.
i 1918	16,241,000 »

Til Belysning af Indførslen til Danmark gennem Vareudvekslingen foreligger der Tal meddelt af Generaldirektør Fryxell i et Foredrag, holdt paa Kongressen af svenske Handelskamre i Göteborg. Sammenligningen gælder her de tre første Maaneder af 1917 sammenlignet med de tre første Maaneder af 1918 og viser bl. a. følgende:

Raajern:

1917	720,000 kg
1918	3,400,000 »

Frø:

1917	5,300 kg
1918	103,000 »

Plader:

1917	305,000 kg
1918	705,000 »

Støbegods:

1917	115,000 kg
1918	934,000 »

Trætjære:

1917	80,000 kg
1918	343,000 »

Garveekstrakt:

1917	17,000 kg
1918	157,000 »

Jeg har i det foregaaende søgt at kaste Lys over Betydningen af den særlige Vareudveksling, som er iværksat mellem de tre Landes dertil beskikkede Delegationer. Det vil heraf fremgaa, at denne Vareudveksling trods alle Vanskeligheder, beroende paa Vareknaphed, Klausulhindringer

o. s. v. har været i Stand til at hjælpe hvert af Landene i Kampen mod de af Krig og Blokade fremkaldte Vanskeligheder.

Lettest ser man Betydningen heraf, naar man gør sig klart, af hvilken Art de tre Landes Hovedvanskeligheder er. Dette kan kortelig karakteriseres saaledes, at man i Norge og Sverige i høj Grad kæmper med *Ernæringsvanskeligheder*, medens man derimod er i Stand til at beskæftige alle ledige Hænder, medens vi i Danmark i omfattende Grad lider af *Arbejdsløshed* paa Grund af Mangel paa Raastoffer for Industri og Haandværk. Det har desværre hverken været muligt for Danmark fuldt at tilfredsstille Norges eller Sveriges Trang til yderligere Tilførsler af Levnedsmidler, ejheller for Norge og Sverige at skaffe tilstrækkelig Erstatning til Danmark for manglende Indførsel af Raastoffer, men hvad der har kunnet ydes, har dog for Landene været af stor Betydning og bidraget til hidtil at holde Vanskelighederne indenfor det overkommelige. Ønskeligt vilde det være, om man ad denne Vej, saafremt Forholdene fremdeles kræver det, i den kommende Tid kunde naa videre. Hertil kræves, at der ikke alene hos vedkommende Autoriteter, men ogsaa hos Offentligheden i alle tre Lande er en Forstaaelse af og Ønske om at fortsætte ad denne Vej. Hvis man betragter den skandinaviske Vareudveksling som et øjeblikkeligt Nødmiddel og forventer, at man ret snart kan vende tilbage til tidligere Tidens Handelsvilkaar, vil Interessen for den ret naturligt kun være begrænset. Anderledes, hvis man ikke tør regne med en umiddelbar Afslutning af Krigen eller i hvert Fald ikke med en hurtig Tilbagevenden til tidligere Tilstande. Hvadenten man da ser Sagen fra Producentens eller Konsumentens Synspunkt, synes der at være god Grund til at fremme Vareudvekslingen og benytte Lejligheden til at underbygge denne ogsaa med Fremtiden for Øje.

Enhver, der selv har medvirket i den internationale Om-sætning, ved, at selv i Fredens Tider føres der en stadig og

utrættelig Kamp, Konkurrencekampen. I denne gælder det ikke om alene Flid og Dygtighed hos den enkelte, men ogsaa om de Vilkaar, under hvilke et Lands Producenter og Købmænd maa føre Kampen. Udførselspræmier og Skibsunderstøttelse, Toldsatser og Handelstraktater gør den frie Konkurrence i stedse stigende Grad vanskeligere. Mindre Lande som Norge, Sverige eller Danmark er kun at sammenligne med et Udsnit af de store Lande, og derfor rammer Foranstaltninger af denne Art de smaa Lande langt haardere end de store. Norge og Sverige er ude af Stand til ved egen Fødemiddelproduktion at opretholde Befolkningens Ernæring; selv af Raastoffer for Industrien savner de en Række af de vigtigste. Det sidste gælder i endnu højere Grad for Danmark. Jo mere alsidig en Stats Produktion er, jo større Hjemmemarked dét besidder, desto lettere vil det kunne optage Konkurrencekampen. For de nordiske Lande vil en økonomisk Tilnærmelse, der delvis virker som en Udvidelse af Hjemmemarkedet, derfor ogsaa betyde en væsentlig Afstivning i den vanskelige Tid, som kommer.

Det vil ganske vist ikke være muligt ad denne Vej at undvære eller blot i væsentlig Grad begrænse Trangen til Vareudveksling med de Lande, der nu er i Krig. Enhver Forestilling om, at de skandinaviske Lande ved økonomisk Samvirken blot i nogen Grad skulde kunne være sig selv nok, maa bestemt afvises. Men afgørende for Genoptagelsen af den internationale Vareudveksling bliver Vilkaarene for denne. Det er ikke nok, at Vareudvekslingen er teoretisk mulig, den maa ogsaa være praktisk og økonomisk gennemførlig. Det maa være mig tilladt at belyse dette ved et Eksempel:

Danmarks normale Forbrug af Stenkul og Koks er ca. $3\frac{1}{2}$ Million Tons aarlig. Herfor betalte vi før Krigen ca. 60 Millioner Kroner; med de nu gældende Priser vil disse Kul koste ca. 500 Millioner Kroner. En væsentlig Del af Merudgiften skyldes Skibs- og Varetap ved Torpedering, men en betydelig Del skyldes stærkt forhøjede Udførsels-

priser fra de eksporterende Lande. En Betingelse for overhovedet at kunne betale det normale Kulforbrug og for efter Krigen at kunne genoptage eller opretholde dansk Industri er da, at Priserne for Kullene føres tilbage til et Niveau, der nærmer sig Niveauet før Krigen. Tilsvarende Forhold gælder formentlig Sverige og Norge.

Det vil da sige, at Vilkaarene for Genoptagelsen af den internationale Vareudveksling bliver aldeles afgørende for Landets Økonomi; bliver vi herhjemme stillet ugunstigere end de Lande, med hvilke vi skal føre Vareudvekslingen, saa vil det betyde, at Krigsvilkaarene for vort Næringsliv delvis fortsættes. Der haves i Virkeligheden ingen Sikkerhed for, at Krigsoperationernes Standsning fører os tilbage til fredelige Tilstande for vore Erhverv, og de Forhold, der har gjort den skandinaviske Vareudveksling til en Nødvendighed, vil da fremdeles være tilstede, selvom denne Vareudveksling da vil kunne fortsættes under Handelens normale Former.

Hvadenten man saaledes tænker paa den ved Krigen og Blokaden fremkaldte Situation eller retter Opmærksomheden paa Forholdene efter Krigen og den kortere eller længere Overgangsperiode, i hvilken vi vil befinde os, synes det ønskeligt at fortsætte og udvikle den Samvirken, som bærer den skandinaviske Vareudveksling. Den derved ydede gensidige Hjælp i Forsyningen med Levnedsmidler, Raamaterialer og Hjælpstoffer vil formindske de enkelte Landes økonomiske Vanskeligheder, styrke de paagældende Erhverv og samtidig yde Basis for en parallel Samvirken under Bestræbelserne for at genaabne Vareudvekslingen med de krigsførende Lande under Former, der er betryggende for de tre Landes økonomiske Fremtid.

De skandinaviske Lande indtager en Særstilling i Europa. Det er mere end Hundrede Aar siden, at noget af disse Lande har baaret Vaaben mod de andre. I disse Hundrede Aar er det lykkedes at begrave alt gammelt Had og Fjendskab, og i dets Sted er traadt en dybt rodfæstet Overbevisning om,

at enhver Krig mellem de skandinaviske Lande er umulig, vilde være en Forbrydelse. Dette er en Overbevisning, som har gennemtrængt alle tre Folk i alle Lag, og det er denne Overbevisning, der bærer Samhørigheden mellem de tre Folk. De tre skandinaviske Lande er hermed Hundrede Aar forud for det øvrige Europa, men de tre Folk har dermed vist den Vej, som Europa vil have at følge, naar en Gang denne frygtelige Verdenskrig er ophørt. Ud af denne Følelse af Samhørighed er Vareudvekslingen under Krigen vokset som en naturlig Frugt, men heraf vil ogsaa i stigende Grad udvikle sig et Samarbejde, hvis Formaal er ad fredelig Vej at styrke og hæve de tre Folk. Vejen hertil er den gammelkendte, som paa Latin udtrykkes ved de to Ord: *unitis viribus*, ved forenede Kræfter.

LANDBRUGET OG INDUSTRIEN.*)

I sin store Tale, som Wilson holdt for et Par Dage siden, har han fremhævet de under Krigen indsamlede Erfaringer om det amerikanske Erhvervsliv og det Kendskab til dette, som var opsamlet gennem Krigsvirksomhederne. Ogsaa i Danmark har vi i Krigsaarene gjort mange nye og store Erfaringer, og der er kastet skarpt Lys over mange Erhvervsfænomener, men samtidig har Forholdene medført, at den offentlige Diskussion af Emnerne har været hemmet af politiske Hensyn, af Hensyn til Vanskelighederne ved at drøfte Spørgsmaalene for aabent Tæppe uden skadelige Virkninger for Neutralitet til den ene eller den anden Side. Hertil hører det bekendte Faktum, at vor Handelsstatistik under Krigen ikke er blevet offentliggjort. Forhaabentlig vil dette hurtigt blive indhentet, da Materialet jo ligger færdigt og haardt tiltrænges. Denne Handelsstatistik vil vise mærkelige Resultater og da ganske særligt for Aaret 1918. Det maa være mig tilladt her at fremdrage nogle Tal, som belyser Forholdet for Halvaaret fra 1. April 1918 til 1. Oktbr. 1918. I denne Periode har vi udført til Sverige for 108 Mill. Kr. og indført fra Sverige for 116 Mill. Kr. Vi har i samme Periode til Norge udført for 67 Mill. Kr. og indført for 29 Mill. Kr. Opgør vi imidlertid den totale Udførsel til alle Lande samt den totale Indførsel, vil Resultatet vise, at vi i dette Halvaar har udført for 406 Mill. Kr., medens vi har indført for 450 Mill. Kr. Indenfor selve dette

---

*) Tale holdt paa »De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift«s Møde den 5. November 1918.

Halvaar er Udførslen i stadig Aftagen, medens Indførslen paa Grund af den stadig opretholdte Blokade har holdt sig omtrent uforandret. Dette vil bedst ses deraf, at vi f. Eks. i Oktober Maaned i Aar udførte til Tyskland for 23 Mill. Kr., medens vi fra Tyskland indførte for 32 Mill. Kr., altsaa et Deficit i denne ene Maaned paa 9 Mill. Kr. Vi er derfor nu med Hensyn til vor Vareudveksling med Udlandet faktisk i den Stilling, at vi ikke med vor Udførsel er i Stand til at betale vor Indførsel, og naar dette har været Tilfældet i en Periode, da en meget stor Del af Indførslen var fuldkommen standset paa Grundlag af Blokaden, hvor meget mere vil det da ikke komme til at gælde i det Aar, vi gaar i Møde, i hvilket Indførslen vestfra er genoptaget, og i hvilket vi haaber efterhaanden at se den kaste Baandene af sig og genoptage noget af sit tidligere Omfang.

Men skal denne Tilstand ikke vare ved, maa vi søge at genopbygge vor Økonomi, saaledes at vi atter ved en tilstrækkelig Udførsel af Varer og Arbejde til lønnende Priser kan skaffe os de manglende Betalingsmidler; og ved Siden af denne Opgave rejser sig Spørgsmaalet om, hvorledes vi skal kunne økonomisere med vor Indførsel, saa at den ikke tager Vejret fra os.

Det danske Landbrug vil ikke være i Tvivl om sin Del af denne Opgave. Med Rette har Landbruget ventet paa Freden og indrettet sig paa Tiden efter denne for saa hurtig som muligt at kunne genopbygge Virksomheden paa det gamle Grundlag. En tilsvarende Opgave foreligger for vore øvrige varefrembringende Erhverv, særlig Industri og Haandværk. Der rejser sig da naturligt det Spørgsmaal: Hvilket Samarbejde kan der her finde Sted? Hvilken Interesse har det danske Landbrug i Haandværks og Industris Vilkaar?

Forholdet mellem Landbrug og Industri her i Landet kan ses paa forskellig Baggrund. Vi er nok mest vant til at se dette Forhold paa den sociale Baggrund, som et Spørgsmaal mellem Land og By. Vi kender den populære Opfattelse,

som set fra Landbrugets Side ofte kan antage Forestillingen om Byen som Samlingspunkt for Luksus og Morskab, som den, der tager Arbejdskraften fra Landbruget. Opfattelsen af Landbruget som det bærende Erhverv synes undertiden at fremme den Forestilling, at det er Landbrugets Arbejde, som betinger Byens Erhverv. Maaske hænger den populære Opfattelse ogsaa sammen med Virkningen af, at Byen overfor Landbruget ofte er Sælgeren, og det er forstaaeligt, at der er en nedarvet Uvilje mod Sælgeren, mod Købmanden, der saa ofte har haft Overtaget overfor den ubemidlede Køber og har brugt Overtaget til sin egen Fordel. Der er en anden Baggrund, paa hvilken man populært kan se Forholdet mellem Land og By. Jeg tænker paa den politiske Baggrund. Her var det Bondestanden mod Bureaukratiet og Borgerne, fordi Byen engang bestemtes politisk af disse to Magter. Nu er det jo blevet anderledes. Bureaukratiet har tabt sin politiske Betydning. I Byerne er den politiske Indflydelse delt mellem Borgerne og Arbejderne, saaledes at Landboerne paa en Maade har at gøre Front til to Sider.

Men hverken den sociale eller den indrepolitiske Baggrund er den, paa hvilken jeg her vilde forsøge at tegne et Billede af Forholdet mellem Landbrug og Industri. Det er i Virkeligheden større Faktorer, der bør være afgørende for vore Betragtninger, det gælder om at se det hele Spørgsmaal paa en langt større Baggrund, ikke i Forholdet mellem os selv indbyrdes, men i vort fælles Forhold til andre Folk og til Verdensmarkedet. Med andre Ord, det gælder om at se Problemet som paa engang nationaløkonomisk og handelspolitisk. Krigens har her givet os nye og højst betydningsfulde Erfaringer.

Hvis Danmark, hvad vi tør haabe, gaar ud af den endeligt afsluttede Krig uden at have taget Skade, ja maaske endog styrket ved Begivenhedernes Gang, saa er dette jo ikke en ren Tilfældighed eller en Følge alene af Regerings og Rigsdags Genialitet, men en Virkning af vor strategiske og handelspolitiske Situation. Vil man i faa Ord karakteri-

sere denne, saaledes som den har givet Betingelserne for vor Skæbne, kommer man vel Sandheden temmelig nær ved at sige, at begge de krigsførende Parter har haft strategisk Interesse i vor Neutralitet, og at denne Interesse er blevet baaret oppe og støttet af vor til begge Sider vendte Udførsel af Varer, ganske specielt Levnedsmidler. For det danske Landbrug maa det være en stor Tilfredsstillelse at vide, at det gennem Generationer udførte dygtige Arbejde, der har skabt den store Udførsel af Levnedsmidler, under Krigen har været af stor Betydning ikke alene for Danmarks Økonomi, men ogsaa for Danmarks politiske Skæbne, og det maa være en stor Tilfredsstillelse for det danske Landbrug at kunne se tilbage paa de lykkeligt gennemførte Bestræbelser for gennem Udførslen af Levnedsmidler at fastholde et saadant Forhold til begge de krigsførende Parter, at de hver for sig kunde finde deres Interesse i at støtte vore Neutralitets-Bestræbelser.

Dette var jo kun muligt, fordi det danske Landbrug gennem sin store Omsætning ogsaa af udenlandske Foderværdier havde udviklet det danske Landbrug udover den rene Forarbejdelse af Hjemmeavlen til en halvvejs industriel Virksomhed ved Omsætningen af de store indførte Varemængder i Udførselsvarerne, Smør, Æg, Flæsk og Kød. Hvorvidt det nu vil kunne lykkes nogenlunde hurtigt atter at bringe Landbruget ind paa den samme store Omsætning af indførte Foderstoffer som Støtte for vor egen Planteavl, er et Spørgsmaal, der sikkert interesserer vide Kredse af vort Folk ogsaa udenfor Landbrugskredse. Thi den Situation, i hvilken vi befinder os, rummer vel Momenter, som kan give Anledning til Ængstelse. Saalænge Priserne paa Landbrugsprodukter kan holdes i det nuværende ekstraordinært høje Niveau, vil vor endnu resterende Udførsel af Landbrugsprodukter indbringe Landet ikke ubetydelige Summer, men det maa dog give Anledning til nogen Betænkelighed, at hele denne Udførsel i Mængde er blevet saa overordentlig stærkt reduceret. Udførslen af Flæsk er ganske

ophørt, Udførslen af Smør bragt ned til et Minimum og kun kunstigt opretholdt ved en Rationering af vor Fedtkonsum Jeg gaar ud fra, at Situationen ikke i og for sig indeholder noget, der er ængstende for Jordbesidderne; selvom de nuværende høje Priser paa Landejendomme ikke skulde kunne opretholdes, taler alt dog for, at der foreløbig i en Række Aar vil være let Adgang til lønnende Afsætning for det, som det danske Landbrug kan producere. Kød og Fedeverer vil sikkert stadig finde deres Afsætning. Foreløbig vil Efterspørgslen efter dem utvivlsoomt sikre et højt Prisniveau. Men for det jordbesiddende Landbrug er det jo dog, naar alt kommer til alt, ikke nok, at det selv er gunstigt stillet. Det har ogsaa en vis Interesse i, at den øvrige Del af det danske Folk kan tjene sit Brød og faa sit Arbejde lønnende betalt. Thi dette er jo ogsaa en af Krigens Lærer, som vi har særdeles tydeligt for Øjnene, at store arbejdsløse Skarer betyder ikke alene en Ulykke for dem selv, men en stor Byrde for de øvrige, og det er klarere end nogensinde, at Landbruget gennem Skatterne og, det kan tilføjes, gennem Varepriserne, maatte bære deres Del af Tabet ved en stor Arbejdsløshed i andre Fag.

Landbruget har jo altid og med megen Ret benyttet Udførslen til Udlandet som Maalestock for Landbrugets Betydning og Økonomi, men hvortil tjener hele denne Udførsel set fra et fælles nationaløkonomisk Synspunkt? Den tjener jo simpelthen til at betale de Varer, som vi indfører hertil Landet. Den Tid er jo længst forbi, da Landbruget væsentligst beroede paa en Natural-Økonomi, da man selv paa Landet oparbejdede Huder og Uld, da man vævede og spandt, da Værktøjet delvis blev udført i Huggehuset eller i hvert Fald hos Landsbyens Hjulmand og Smed, og da Trangen til fremmede Varer begrænsedes til nogle faa Produkter som Jern og Salt, medens de fremmede Fødevarer var ukendte Luksusprodukter, og det daglige Livs Fornødenheder kunde bæres af selve den lokale Produktion. Ingen kan jo tænke sig, at vi vil kunne undvære de store Ind-

førsler af Kunstgødning, af Kul, Jern og Staal, af Bomuld og Jute og meget, meget andet. Men derved bliver Udførselsproblemet kun det ene Led af en Dobbeltthed, Vareudvekslingen med Udlandet, og en ensidig Beskæftigelse med Udførselsspørgsmaalet uden tilstrækkeligt at have Indførselsproblemet for Øje giver en daarlig Basis for Problemernes Vurdering.

Det var som bekendt ogsaa dette Problem, som før Krigen gav Anledning til en ikke ringe Ængstelse. Spørgsmaalet var, om den stadig voksende udenlandske Gæld var et Udtryk for Fremgang eller Tilbagegang i vor Økonomi. Jeg skal slet ikke komme ind paa dette Problem, som saa mange, der er langt kyndigere end jeg, har tumlet med, uden at man kan sige, at det er lykkedes at bringe Klarhed over Spørgsmaalet. Foreløbig har Begivenhederne under Krigen vel snarest givet dem, der holdt paa, at vore Anskaffelser fra Udlandet vilde give Renter, tilsyneladende Ret, men til Gengæld har den offentlige og private Pengeanvendelse heri Landet taget en hidtil ukendt Fart. Det synes, som om hverken Regering eller Rigsdag gør sig store Bekymringer om, hvorfra Millionerne skal komme. Ganske bortset fra de specielle Rigsdagsbevillinger kunde man pege paa et saadant Faktum som Rigsdagens Vedtagelse af Jernbanelovene, der forudsætter adskillige Hundrede Millioner Kroners Anbringelse i nye Jernbaneanlæg, som et Tegn paa den Uforsagthed, hvormed man paaregner, at Pengene vil være til Disposition. Men medens Krigens første Aar faktisk forbedrede vort hele økonomiske Forhold til Udlandet, er vi nu forlængst kommet ind i en Situation, som synes at pege i ganske modsat Retning. Vi har ganske vist været i Stand til ved Hjælp af vore Indtægter fra Udlandet at betale vor Indførsel, men denne Indførsel har jo praktisk talt været begrænset til ganske faa Varer med Udelukkelse af en Mængde vigtige Stoffer og Produkter. I mere end et Aar har Indførslen været begrænset til, hvad Tyskland, Sverige og Norge kunde skaffe os, samt til Kullene fra England.

Imidlertid er alle Lagre her i Landet af en Række vigtige Varer udtømt. Vi har saaledes slet ikke været i den Situation at kunne eller skulle betale for vort virkelige Forbrug af udenlandske Varer. Naar nu Varetilførslerne atter begynder, naar de udtømte Lagre skal fyldes, og det til høje Priser, saa er der og vil der blive Bud efter vore Tilgodehavender i Udlandet, og det kan hændes, at vi snart atter oplever den Situation, som forelaa i Krigens Begyndelse, ikke at danske Kroner er mere værd end Dollars, Sterling og Francs, men at det omvendte bliver Tilfældet. Men allerede nu, inden denne Tilførsel af Varer er begyndt eller kan tage Fart, er vi ugunstigt stillet i vor Vareudveksling med Udlandet, og dette paa Grund af de uhyre Priser, vi maa betale for vor Kulindførsel. Vor Kulindførsel var i Krigens første Aar oppe paa $3\frac{1}{2}$ Mill. Tons aarlig. Det lykkedes ved Økonomi paa Grund af Kullenes Kostbarhed og ved Anvendelse af indenlandsk Brændsel at reducere denne Indførsel under Krigen til under $2\frac{1}{2}$ Mill. Tons. Regner vi Tallet midt imellem, 3 Mill. Tons, som nogenlunde tilfredsstillende et normalt Forbrug, er det let at beregne, hvilken Byrde de høje Kulpriser betyder for Danmark. Nu da Undervandsbaadskrigen er ophørt, kan vi i denne Sammenhæng udelade de store Summer, som vi endnu maa give ud for at fragte Kullene fra engelsk eller tysk Havn til Danmark. Men selv naar dette Bekostningsmoment lades ude af Betragtning, betaler vi dog Kullene loco tysk eller engelsk Havn med et rundt Tal med 75 Kr. mere pr. Ton end før Krigen. Det er altsaa paa denne Post en Ekstraudgift af 225 Mill. Kr. Jeg tror, at denne Sum nærmer sig stærkt til hele den effektive Nettofortjeneste, som vort Landbrug tog ind paa sin Udførsel af Landbrugsprodukter før Krigen. Vort Vareudvekslingsregnskab med Tyskland har i længere Tid ikke udvist noget Overskud. Vort Vareudvekslingsregnskab med Sverige giver omtrent Balance. Vort Vareudvekslingsregnskab med England giver et meget betydeligt Deficit paa Grund af Kullene. Paa dette Tidspunkt, hvor vi skal

genoptage Indførslen vestfra uden dog at kunne tilføre Landbruget Foderstoffer, hvor vi altsaa ikke har Udsigt til at kunne forøge vore Indtægter ved Udførsel af Landbrugsprodukter, staar vi altsaa med en samlet Vareudvekslingsbalance med Udlandet, der giver et Underskud, og med Udsigterne til at faa dette overordentlig stærkt forøget, naar Tilførslerne af de tiltrængte Varer tager Fart.

I Foraaret 1912 holdt jeg i Industriforeningen i København et Foredrag, i hvilket jeg beskæftigede mig med Spørgsmaalet om Industriens Fremtidsvilkaar i Danmark. Til Belysning af dette Spørgsmaal anstillede jeg bl. a. en Sammenligning mellem Tallene for den Del af den danske Befolkning, der er beskæftiget med Landbrug, og den Del, der er beskæftiget med Industri og Haandværk. Medens Landbrugsbefolkningen 100 Aar tidligere — i 1812 — androg 640,000 Mennesker, og Industri og Haandværk dengang beskæftigede 105,000, saa var i 1912 Landbrugsbefolkningen vokset til godt 1,000,000, nøjagtigt 1,035,000, medens Industri og Haandværk beskæftigede henimod 900,000, nøjagtigt 873,000, af en samlet Befolkning paa ca. 2,800,000 Mennesker. Den øvrige Del af Befolkningen fordeler sig dels paa andre Erhverv, Handel, Søfart, Fiskeri og Transportvæsen, dels paa de immaterielle Erhverv, Administration, Undervisning, Læger o. m. m.

Vi staar her overfor en Bevægelse, som ikke alene er naturlig, men som maa siges at være en Nødvendighed. Den bedste Maalestok herfor har vi i det simple Faktum, at denne Vækst af Industri og Haandværk, hvortil svarer tilsvarende Vækst af andre produktive Erhverv, ikke har formaet at fastholde Landets Fødselsoverskud og ikke har kunnet hindre en Udvandring, der blot i den sidste Menneskealder har sendt $\frac{1}{4}$ Million Mennesker ud af Landet. Mest karakteristisk er en Sammenligning med Forholdene for 50 Aar siden. Fra 1870 til 1912 voksede den med Landbrug beskæftigede Befolkning med ca. 10 pCt., medens den ved Haandværk og Industri beskæftigede Befolkning voksede med 90 pCt.

Naar der saaledes i Løbet af de sidste 50 Aar er blevet 100,000 Mennesker mere beskæftiget ved Landbruget, men 500,000 Mennesker mere ved Haandværk og Industri, saa er det ikke alene en Følge af Befolkningens Vækst, men ogsaa af den Arbejdsdeling, som har fundet Sted, hvorved Landbruget paa én Gang har skudt en Mængde Virksomhed fra sig, men ogsaa samtidig forøget sit Udbytte af Jord og Arbejde og dermed sin Købeevne for Haandværk og Industris Produkter. Hvad er det nu for Industriprodukter, som Landbruget i vore Dage behøver? Vi kender dem alle, men det lønner sig at samle Tankerne et Øjeblik herom. Der er først Landbrugets Hjælpstoffer, Gødningsstoffer som Kalifosfater, Salpeter og svovlsur Ammoniak; der er et vigtigt Stof som Kobbersulfat.

Der er endvidere alt, hvad Landbruget behøver af Redskaber til Driften, til Transporten og til den foreløbige Forarbejdelse af Produkterne. Hertil kommer Maskiner, Vogne, Kraft f. Eks. tilført som Elektricitet, Brændsels- og Smøreliefer, Petroleum, Seletøj m. m. m.

Der er dernæst det, som er fælles for os alle til vort Forbrug i Hjem og Familie, Møbler, Kakkellovne, Komfurer, Glødelamper, Lærred, Linned, Klæder, Øl, Sukker, Spiritus, Kaffesurrogater, Sæbe, Tændstikker o. s. v. o. s. v. Ingen vil vel mene, at der vil ske en Tilbagevenden til tidligere Tidens sociale Forhold, tværtimod regner vel alle med, at denne Varebytning mellem Landbrug paa den ene Side og Haandværk og Industri paa den anden Side vil og maa blive fortsat.

Om mange af disse Varer gælder det, at vi er henvist til at hente dem fra Udlandet, saaledes f. Eks. Petroleum og Smøreliefer, Kaligødning, Raafosfat o. s. v., men en overordentlig stor Mængde af Varerne kan vi enten købe færdige fra Udlandet eller som Produkter af dansk Haandværk og Industri. De sidste 50 Aars Udvikling betyder, at samtidig med at dette Forbrug er opstaaet eller vokset, har Arbejdet for Fremstillingen heraf i stigende Grad været udført her i Landet.

En Anskuelsesundervisning heri har Krigen givet os. Naar vi har kunnet bære Byrderne ved Blokadespærringen, som i omtrent $1\frac{1}{4}$ Aar har forhindret os i at faa Varer vestfra og for vore Tilførsler henvist os til de forholdsvis faa Varer, som vi har kunnet faa fra Tyskland, Sverige og Norge, saa har dette jo for en ikke ringe Del kun været muligt paa Grund af den Udvikling, som dansk Industri og Haandværk har taget. Det Arbejde, der er udført indenfor Industri og Handværk for at løse den disse Erhverv paa-hvilende Opgave, har i disse Aar været meget betydeligt og fortjente i Virkeligheden langt større Paaskønnelse, end det har faaet, og det saa meget mere som Industri og Haandværk indbefatter de Erhverv, som er haardest ramt af Krigen's Vanskeligheder. Det er bekendt, hvorledes Fiskeriet efter en glimrende Periode har haft og har Arbejdsstandsning og betydelige Vanskeligheder. Det maa erkendes, at store Dele af Handelen, navnlig Detailhandelen, er alvorligt ramt, men værst er det dog maaske nok for store Dele af Industri og Haandværk. Det er bekendt, at mange Virksomheder har været standset i Aar og Dag; jeg kan saaledes henvise til Margarinefabrikerne, Oliemøllerne, Spinderrierne, Bomuldsvæverierne og delvis Klædefabriker og Trikotagefabriker.

Hertil kommer den omfattende Standsning af Haandværksfag, som f. Eks. Malerfaget. Man behøver jo kun at henvise til den store Arbejdsløshed, der saa godt som udelukkende falder indenfor Industri og Haandværk, for at faa en Forestilling om de Vanskeligheder, som disse Erhverv lider under. Naturligvis har Industri og Haandværk ligesom alle andre Erhverv her i Landet haft gode Aar under den første Del af Krigen. Hvor ikke ganske særlige Omstændigheder har virket, maatte disse Aar give et godt Resultat for enhver sund og levedygtig industriel Virksomhed. Men for mangan en industriel Virksomhed gælder, at 1917 har givet store Tab enten paa Grund af total Standsning eller stærk Indskrækning i Bedriften, og at den Periode, vi nu kommer

ind i, frembyder store Farer for dem. Til disse Farer skal jeg senere komme tilbage. Naar Spørgsmaalet om Industriens Stilling har været behandlet i Kredse, der staar Landbruget nær, synes man at have været tilbøjelig til at mene, at Industrien ikke alene har og har haft en gunstigere Stilling end Landbruget, hvilket saa langt fra er rigtigt, at det modsatte er Tilfældet, men ogsaa har haft en friere Stilling end Landbruget, hvis Virksomhed i saa stærkt Omfang er reguleret gennem Maksimalpriser. Nu er der jo ganske vist mangan industriel Virksomhed, hvis Varepriser ikke direkte er reguleret. Paa den anden Side, er der meget omfattende Industrier, for hvilke dette har været Tilfældet i lange Tider. Jeg skal tillade mig at nævne nogle af disse.

Saaledes har *Sukkerindustrien* i lang Tid været prisreguleret efter Principer, der ligner dem, som gælder for Smørtilvirkningen.

En Industri som *Margarineindustrien*, der nu er totalt standset, var længe før sin Standsning meget intensivt prisreguleret. Denne Industri, som er saa nøje knyttet til Spørgsmaalet om Smøreksperten, maa nu daglig lide de store Tab, som følger af en fuldstændig Standsning.

Spiritusindustrien har meget længe været underkastet ikke alene Prisregulering, men i stort Omfang Standsning direkte ved Statens Indgriben.

Ølindustrien var jo paa en Maade prisreguleret allerede før Krigen. Dette er fortsat, men dertil er kommet en stærk Indskrænkning i Produktionen ved Statens Indgriben. Baade Ølindustrien og Spritindustrien har maattet afgive af sine indkøbte Raamaterialer og har selvfølgelig forlængst maattet opgive enhver Tanke om Eksport.

Sæbeindustrien har længe været intensivt prisreguleret, idet der er foreskrevet, hvilke Sorter der maa fabrikeres, og fastsat de Priser, til hvilke disse maa sælges.

Paa Bygningsmaterialernes Omraade har *Cementindustrien* i lange Tider arbejdet med Priser fastsat ved Prisre-

gulering. I den seneste Tid er hertil kommet *Mursten* og *Kalksandsten*, *Tagsten* og *Tagpap*.

Paa Beklædningsområdet er der Maksimalpriser paa *Skotøj*, og der har længe været gjort Forarbejder til Maksimalpriser paa *Tekstilvarer*. Et Kapitel, som jeg ikke her skal komme ind paa, men som i denne Sammenhæng nok kunde fortjene at berøres, er Industriens frivillige Samvirksomhed for at skaffe Landet Varetilførsler og Raastoffer, fordi der i dette Arbejde ogsaa indeholdes omfattende Bestræbelser for at forhindre, at der herved skulde opstaa Monopoler, som drev Priserne i Vejret. Det vil ikke være vanskeligt ved en Sammenligning mellem Priserne paa industrielle Produkter i Danmark paa den ene Side og i Sverige og Norge paa den anden Side at paavise, at den danske Industri under Krigen i saa Henseende har løst sin samfundsmæssige Opgave paa en Maade, der ikke gør Industrien fortjent til at være Syndebuk.

Som bekendt har Spørgsmaalet om Prisreguleringen til forskellige Tider kaldet saavel Landbruget som Industrien under Vaaben. Jeg skal saaledes minde om afdøde Folketingsmand P. Th. Nielsen, som i Den overordentlige Kommission stedse hævdede, at saa længe Tilførslerne kunde opretholdes, vilde den fri Konkurrence give den bedste Prisregulering. Da Tilførslerne af Landbrugsprodukter kunde opretholdes i Aarene 1915 og 1916, var han en bestemt Modstander af Maksimalpriser paa Korn. I den overordentlige Kommission sluttede jeg mig ganske til denne Opfattelse.

Afspærringen af Tilførslerne, saaledes som den kom over os i 1917, forandrede Situationen og gjorde det til en Nødvendighed at indføre visse Maksimalpriser. Dette har da ogsaa fundet Sted for Landbrugets Vedkommende under Landbrugets Medvirkning, omend uden nogen Begejstring fra Landbrugets Side.

Industriens Stilling har svaret til Landbrugets, idet Industrien i en lang Række Tilfælde har medvirket til Indfø-

relse af Maksimalpriser og prisregulerende Foranstaltninger. Naar Industrien derfor er traadt til Vaaben mod Den overordentlige Kommission, har dette en anden Oprindelse, som kortelig bedst kan antydes ved at henvise til de Principer for Prisregulering, der er gjort gældende af Chefen for Statens Tilsyn med Fabrikerne, Direktør Lindberg, til hvem Dr. Birck sluttede sig. Det, som man fra denne Side ønsker, er en Statskontrol og Statsadministration med industrielle Virksomheder, dels under Krigen, dels efter Krigen. Hvad vi i Industrien er villige til, er prisregulerende Foranstaltninger truffet med os og under vor Medvirkning. Man maa ikke lade sig friste til at tro, at Tyngdepunktet ligger i Forholdet til en enkelt Industri, eller at de rent personlige Sammenstød er det centrale i denne Modsætning. Det centrale ligger dybere og er Modsætningen mellem den rent bureaukratiske, embedsmandsmæssige Administration af Erhvervet og dets Krav om Selvstyre, omend et Selvstyre under Ansvar og med fuld Hensyntagen til de almene Interesser. Jeg tror med Rette at turde hævde, at den danske Industri fra Krigens første Begyndelse har vist, at den vilde gaa den sidste Vej, idet den ingenlunde alene hævdede sit Selvstyre, men stillede dette Selvstyre i det almenes Tjeneste, og det hvadenten det gjaldt Forholdet til Udlandet og de Krav, som dette stillede, eller det gjaldt Forholdet til andre Erhverv og til det forbrugende Samfund herhjemme.

Naar jeg saaledes hævder, at den danske Industri under Krigen har gjort sig mere fortjent til Ros end til Dadel, tror jeg heri at faa Medhold i vide Kredse. For Industriens Fremtid har det naturligvis stor Betydning, om den af andre Erhverv og andre Samfundslag vurderes paa rette Maade, thi dette bliver afgørende ved Vurderingen af, hvad Industrien vil betyde for Landet efter Krigen, og i snævrere Forstand, hvad den vil betyde for det danske Landbrug. Det forekommer mig, at det ikke er vanskeligt at karakterisere dette med nogle faa Ord. Opretholdelsen og Udviklingen af den danske Industri efter Krigen betyder for det første Selvernæ-

ring for Bybefolkningen, for det andet Evne til at optage en væsentlig Del af Befolkningsoverskudet, saa at dette ikke alene gaar til at forsyne fremmede Lande med ungt Blod (siden 1870 har den oversøiske Udvandring fra Danmark beløbet sig til 325,000 Mennesker, i Aarene før Krigen naaede den aarlige Udvandring til henimod 9000 Mennesker; det behøver ikke at fremhæves, at det her for en stor Del drejer sig om yngre Mænd i deres bedste Arbejdskraft), og endelig betyder det for det tredie Spørgsmaalet om Balance eller Fremgang ved vor Vareudveksling med Udlandet eller i Modsætning dertil Tilbagegang og voksende Gæld.

Paa to Maader kan Industrien forbedre vor Vareudvekslingsøkonomi med Udlandet, enten ved at overtage Landets egen Forsyning og derved formindske Indførslen af færdige Varer eller ved at forøge Udførslen af danske Produkter. Løsningen af disse Opgaver maa gaa Haand i Haand og betinger hinanden. Om store Dele af Industrien gælder det, at dens Levedygtighed forøges i samme Grad, som dens Marked udvides, og at et Hjemmemarked, selvom dette er omgærdet med Toldmure, kun giver en svag Basis for Udviklingen. Jeg kommer herved til et Punkt, som har givet Anledning til megen Misforstaaelse og, man kan sige, Uvilje mellem Landbrug og Industri, og det er Spørgsmaalet om Principerne: *Frihandel* eller *Beskyttelse*. Det danske Landbrug er jo i Modsætning til praktisk talt alle andre Landes Landbrug frihandelsvenligt. Og hvorfor er det danske Landbrug dette, medens Agrarerne i de fleste andre Lande kræver Beskyttelse? Det er ikke vanskeligt at se, at dette ligger i Forholdet mellem Produktion og Hjemmeforbrug. Vi har haft et stort Overskud af Landbrugsprodukter til Udførsel, og derfor har Verdensmarkedspriserne været bestemmende for Prisniveauet, og derfor har Interessen samlet sig om at kunne konkurrere i Udlandet. Men ganske paa samme Maade maa de Dele af dansk Industri, for hvilke det udenlandske Marked er af Betydning, og dette gælder voksende Dele af Industrien, været interesseret i at

holde Produktionsomkostningerne nede mere end i at sætte Salgsprisen i Vejret. Det staar for mig saaledes, at Erhverv, som eksporterer, tenderer mod Frihandel, Erhverv, som udelukkende betjener Hjemmemarkedet, tenderer mod Beskyttelse.

Da nu den danske Industri for sin egen Levedygtigheds Skyld maa være bestræbt paa at skaffe sig et stedse voksende Marked i Udlandet, saa er den Tid i Virkeligheden forbi, da Spørgsmaalet om Frihandel eller Beskyttelse kan grave et dybt Skel mellem Landbrug og Industri. Erken- der man dette, vil det ogsaa være lettere at blive enige om, at Frihandel eller Beskyttelse ikke er Religioner, og at det kun er handelspolitiske Midler, hvis Værdi og Betydning varierer med Tiderne, og det vil da være lettere at komme til Forstaaelse om, at de herhen hørende Spørgsmaal ikke kan afgøres efter én eneste fælles Recept, med andre Ord, at der paa dette Omraade maa gaas frem med Varsomhed. Om adskillige af de Industrier, der under Krigen har været til uvurderlig Nytte for Landet ved at holde det forsynet med Varer, som vi positivt ikke paa det givne Tidspunkt kunde faa fra Udlandet, gælder det, at den Toldbeskyttelse, de i Tiden har haft, har været af væsentlig Betydning for deres Udvikling. Vi er jo nemlig paa dette Omraade ikke selv Herrer over Udviklingen; hvad vi her maa foretage os, vil i mange Tilfælde blive bestemt ikke efter vore Principer og vore Ønsker, men ved de Foranstaltninger i den ene eller den anden Retning, som Udlandet maatte træffe.

Jeg tror at turde gaa ud fra, at det i Virkeligheden ikke vil være vanskeligt at opnaa almindelig Forstaaelse af, at Udviklingen af dansk Industri og Haandværk til stedse stigende Levedygtighed er en fælles national Opgave og af ikke mindre Interesse for Landbruget som saadant end for alle andre her i Landet. Saavidt tror jeg paa Enigheden; derimod er jeg ikke sikker paa, at Enigheden kan bevares, naar man kommer ind paa Spørgsmaalet om de fremtidige Former for Udviklingen. Nogle af de Problemer, der her

frembyder sig, synes mig at kunne karakteriseres paa følgende Maade. For det første rejser sig Spørgsmaalet om Smaabedrifterne kontra Storbedriften. I Landbruget er der mange gode Grunde, som viser Værdien af den mindre Bedrift og Værdien af den mindre Bedrifts Selvstændighed. Selvom Krigens Lærdom ikke er ubetinget gunstig for den lille Landbrugsbedrift, Husmandsbedriften, saa er der jo ingen Tvivl om, at Bevægelsen i Landbruget vil gaa bort fra den store koncentrerede Bedrift til de mange mindre selvstændige Bedrifter. Nu er det jo ikke saaledes, at al Industri her i Landet er Storbedrift, snarere kunde man med Rette hævde, at Tygdepunktet i vore Industrivirksomheder ligger i den middelstore Virksomhed. Industriorganisationen omfatter industrielle Bedrifter i alle Størrelser lige ned til industriel Virksomhed med kun to Arbejdere. Man vil maaske spørge: Kan en industriel Virksomhed nøjes med to Arbejdere? Jo, det kan den, naar man ved industriel Virksomhed forstaar den systematiske Fremstilling af Varer ved Hjælp af organiseret Naturkraft. Det er i Virkeligheden et forbavsende Antal mindre og ganske smaa industrielle Virksomheder, der stadig opstaar her i Landet. Til Forskel fra Landbruget har selv den lille industrielle Bedrift Mulighed for at vokse. Der er Plads for mangen mindre industriel Virksomhed, men paa den anden Side kan de virkelig store Koncentrationer heller ikke undværes. De kan ikke undværes, netop fordi det ikke gælder om ved Beskyttelse og et kunstigt højere Prisniveau at hævde den lille danske Bedrift overfor den store udenlandske, men om at møde den udenlandske Bedrift konkurrencedygtigt baade hjemme og ude. Det er dette Forhold, som gør Koncentrationen til en Nødvendighed. Vil man ikke erkende Koncentrationens Berettigelse og Betydning, saa maa man enten gaa til omfattende Beskyttelseforanstaltninger, der driver Priserne paa Hjemmemarkedet i Vejret, eller man maa finde sig i, at de udenlandske Koncentrationer overtager Leveringen af de færdige Varer og dermed Arbejdet, saa at Arbejds-

lønnen gaar til Udlandet i Stedet for at komme vort Folk tilgode. Koncentrationen af de industrielle Virksomheder er overhovedet en Bevægelse, der paa en Maade foreskrives udefra. Den er opstaaet i Udlandet, og vi vil have at følge med eller give op. Denne Koncentration møder nogen Mangel paa Forstaaelse, og mærkeligt nok er det, at dette ikke mindst gælder i Landbrugskredse. Det er saa meget mærkeligere, som det danske Landbrug i Modsætning til Industrien paa dette Omraade selv er gaaet i Spidsen. Det danske Landbrug har løst den Opgave, samtidig med at bevare den selvstændige Landbrugsbedrift at samle Produktionen i store Koncentrationer og det netop af Hensyn til det udenlandske Marked og den udenlandske Konkurrence. I Forhold til Landets Størrelse har vel intet Land i Verden saa store Koncentrationer som Danmark, og vel at mærke findes disse paa Landbrugets Omraade. Naar hele Salget af Smørproduktionen er koncentreret gennem et enkelt Udvalg, og naar Producenterne af det danske Smør i mange Aar i Fællesskab har sat Priserne, og naar et tilsvarende Forhold har gjort sig gældende paa Flæskeproduktionens Omraade og delvis paa Ægproduktionens, saa har vi i Virkeligheden her at gøre med saa store industrielle Koncentrationer, at der i hvert Fald i Forhold til Landets Størrelse ikke nogetsteds i Verden findes noget tilsvarende. Karakteristisk er det jo ogsaa, at selve dette Koncentrationsarbejde som sin naturlige Frugt har ført til Dannelsen af et stort Finansinstitut, hvis Bygning snart rejser sig i Københavns Centrum.

Naar Industrien nu søger ved Sammenslutning at hævde sig overfor den udenlandske Konkurrence og paa de udenlandske Markeder, saa følger den her i Virkeligheden kun Landbrugets Eksempel. Der er under Krigen udrettet et og andet i denne Henseende. Jeg skal saaledes nævne, at Landets Tekstilfabriker har sluttet sig sammen til en Indkøbsforening for Raavarer, Bomuld og Uld, det, man altsaa kunde kalde et Andelsindkøb. Det samme er Tilfældet med

Chokoladefabrikerne, og der er ingen Tvivl om, at denne Bevægelse, paakrævet som den er af Situationen, rimeligvis vil brede sig til en Række andre Industriegrene. Denne Bevægelse vil paatvinge sig som en Nødvendighed, fordi der for Tiden gøres store Anstrengelser paa de udenlandske Markeder for at koncentrere de enkelte Varers Omsætning i store Koncentrationer, som altsaa til en vis Grad vil komme til at beherske Markedet. Som Eksempel kan nævnes, at den engelske Regering har købt næsten hele Chiles Salpeterproduktion. Det vides jo ikke, om dette vil fortsætte sig ogsaa efter Krigen, men der er ingen Tvivl om, at store private Sammenslutninger af tilsvarende Art er i Færd med at danne sig.

Derfor kan Sammenslutning indenfor de enkelte Industrier blive en Livsbetingelse for overhovedet at opretholde dem. Haand i Haand hermed maa gaa Bestræbelserne for at skaffe sig et udenlandsk Marked. Et lille Eksempel taget ud af det praktiske Liv viser maaske bedst, hvorfor dette er nødvendigt. Ved Forhandlinger, der nylig fandt Sted om Udførslen af Mælke-Transportspande, ytrede der fra Landbrugets Side Betænkelighed over en saadan Udførsel, idet man mente, at derved kunde Hjemmemarkedets Forsyning blive sat i Fare. En nærmere Undersøgelse gav følgende Billede. Til Spandene behøvedes hovedsagelig to Materialer: Staalplader og Tin. Det ene fik vi fra Sverige, det andet fra England, og fra begge Sider ønskedes den Gentjeneste, at Leveringen af Raavarerne skulde tillade en Udførsel af det færdige Produkt til det paagældende Land. Men det viste sig endvidere, at en Afskæring af Udførslen vilde bevirke en saa betydelig Reduktion i Produktionen, at Fabrikken for at have sine almindelige Omkostninger dækket maatte forhøje Priserne for det danske Landbrug ganske betydeligt. En saadan Reduktion af Produktionen til Halvdelen eller mindre vilde tillige medføre en Afskedigelse af en Række indøvede Specialarbejdere og dermed let en varig Svækkelse af Virksomheden. Jeg tillader mig at frem-

drage dette som et lille talende Eksempel blandt mange paa den Interesse, som Landbruget kan have af Opretholdelse af en Industri og af dens Eksport.

Jeg nævnede som det første Problem Forholdet mellem Smaabedrift og Storbedrift. Som det andet store Problem skal jeg tillade mig at nævne Spørgsmaalet om *Producentvirksomhed kontra Forbrugervirksomhed*. Landbrugets industrielle Andelsvirksomheder (Mejerier, Slagterier etc.) er Producentvirksomheder. Det er Producenten af Mælken eller Svinet, som har Interesse af Virksomhedens Opretholdelse og Fremgang. I Modsætning dertil staar de Erhvervsvirksomheder, som ejes ikke af Producenterne, men af Forbrugerne, det være sig nu ved en direkte Sammenslutning eller gennem Brugsforeninger. Det er paa dette Omraade at Landbruget hidtil har gjort delvis Front mod Industrien. Producentvirksomhedens Styrke bestaar i Producentens Interesse i Virksomhedens Fremgang. Forbrugsforeningens Svaghed beror paa, at Forbrugerne ingen direkte Interesse har i Virksomhedens Fremgang, men i Virkeligheden er Virksomhedens Modstandere. Den drivende Kraft er her Kravet om at købe Varen billigt. Det er ikke i Forbrugerne Interesse, at Virksomheden tjener til Opsparing og Henlæggelser. Overhovedet har Forbrugerne som saadanne ingen Samfølelse med Virksomheden. Landbruget, der bedre end noget andet Erhverv véd, hvilken mægtig Drivfjeder der ligger i Ejerens, Producentens, Interesse for Erhvervet, vi sikkert ogsaa være klar over, at det danske Landbrug ikke vilde været gaaet frem, hvis det kun havde været Forbrugernes Apparat med lønnede Arbejdsledere. Men den Mistillid til Producenterne som bærende Kraft i Samfundet Økonomi, som med Rette ikke gøres gældende, bør heller ikke gøres gældende mod Industri og Haandværk. Der er ganske vist en vis Tendens i vor offentlige Diskussion til at mistænkeliggøre Producenten og skænke kun Forbrugerne Køberne, Agtelse. Jeg mindes, at en bekendt Nationaløkonom og Bankmand engang har udtalt, at Danmark er et De

bitorland, hvor Sympatien altid er paa Skyldnerens Side. Maaske er der en vis Sammenhæng hermed i det ejendommelige Forhold, at vore Kreditforeninger alene styres af Skyldnere. Men denne Tendens til at agte Skyldner og Forbruger højere end Ejer og Producent rummer en vis Fare for, at det produktive Arbejde ringeagtes eller i det mindste uvilkaarlig modarbejdes. Faren for os synes mig at ligge i en Overbetoning af de humane Hensyn, i en Udvikling af feminine Principer paa Bekostning af de maskuline.

Den industrielle Koncentration møder en vis Sympati hos Social-Demokraterne, idet man fra denne Side mener, at Overgangen gaar gennem Storstyrksomheden til den monopoliserede Statsindustri. Vil nu dette blive Tilfældet, eller vil de industrielle Virksomheder gaa over til at blive Brugsforeningsfabriker og saaledes ejes af store Sammenslutninger af Konsumenter?

Jeg tror, at ingen af Delene vil indtræffe. Forsøg i denne Retning vil vise sig at føre til et daarligt Resultat, thi det gælder Industrien, saavel som det gælder Landbruget, at Virksomhederne maa aande i Selvbestemmelsens Luft. Denne Selvbestemmelse, som fra først af grunder den lille industrielle Virksomhed med de faa Arbejdere, og som gennem anstrengt Arbejde udvider Virksomheden, til den en skøn Dag med større eller mindre Ret kaldes for Storstyrksomhed, har nemlig Evnen til at belønne Dygtigheden og Fliden og skyde Udueligheden tilside. Det er ad denne Vej, at Samfundet gennemfører en naturlig Udrensning, og det er ad denne Vej, at man i Virkeligheden opnaar den største Samfundsøkonomi. Tager man Selvbestemmelsen fra os, og skal det hele administreres fra oven, saa vil det før eller senere ende i dyr eller daarlig Produktion eller begge Dele. Man vil indvende, at de store Sammenslutninger fornægter Selvbestemmelsen. Ja, det er dermed som med Landbrugs Sammenslutninger i Smørproduktionen. Det maa erkendes, at der her er en vis Fare, men denne Fare beror ikke saa meget i Tilintetgørelsen af Selvbestemmelsen som i Faren

for uheldige Dispositioner. Vi har set, at der paa dette Omraade kan gribes fejl og utvivlsomt er grebet fejl, men saa længe som Sammenslutningen har hele Frivillighedens og Selvstændighedens Karakter, rummer den ikke tilnærmelsesvis den Fare, som naar den i politisk Virksomhed bindes til Staten eller Partierne, thi da er den døde Haand lagt paa Virksomheden, og da vil denne blive opretholdt og forsvaret, selv om det gaar galt, paa tværs af sund forretningsmæssig Bedømmelse. Endnu en Betragtning gør sig her gældende. Paa det industrielle Omraade er det i Danmark umuligt at danne en Sammenslutning, som i egentlig Forstand kan beherske Marked og Priser. Fra to Sider vil en saadan Sammenslutning blive angrebet, hvis den misbruger Situationen. Først og fremmest vil den udenlandske Konkurrence under normale Forhold her gribe ind, og dernæst vil selv den største industrielle Sammenslutning maatte regne med Konkurrence, der kan bygges op paa en Agitation mod Virksomhedens Prispolitik.

Det hører dog til en af de store Erfaringer, vi har gjort under Krigen, at hver Gang Tilførslen spærredes for en Vare, viste Markedet for denne Vare i Danmark en naturlig Tendens til at stige ganske overordentlig stærkt, og omvendt véd vi jo dog ogsaa, at naar der atter aabnes for Tilførslerne udefra, vil Priserne med ét Slag synke ned til en naturlig Højde. Der er saa vist ingen Fare for, at nogen Industri i Danmark kan faa den Styrke, at den kan forhindre en udenlandsk Konkurrence i at paavirke Prisen paa det danske Marked. Dette er den ene regulerende Kraft. Den anden ligger lige for Haanden. I intet Land vil det være lettere ved Sammenslutning af Forbrugere at opbygge en ny industriel Virksomhed til Konkurrence med de bestaaende. Herpaa haves mange Eksempler. Naar de ikke har faaet større Betydning, end Tilfældet er, ligger det formentlig i, at man meget ofte har set Spøgelser ved højlys Dag og ud fra rent teoretiske Betragtninger først har opbygget Forestillingen om en Monopolvirksomhed og siden deraf har

draget den Slutning, at de paagældende Varer holdtes i for høje Priser.

Jeg drager af disse Betragtninger den Slutning, at det er en Misforstaaelse at tro, at Farerne for vort økonomiske Liv truer os fra de økonomiske Sammenslutninger, bl. a. fra de industrielle, Faren for vort økonomiske Liv ligger overhovedet ikke i de indenlandske Erhverv, den kommer fra de udenlandske Virksomheder. Det er de udenlandske Koncentrationer, som vil kunne holde Raavarerne i for høje Priser, som vil kunne sende os en Overproduktion ind i Landet af færdige Varer til Priser, hvormed vore egne Erhverv da ikke kan konkurrere, og det er de udenlandske Koncentrationer, som paa Grund af deres Størrelse og tekniske Fremskridt kan distancere dansk Virksomhed og dansk Arbejde. Men denne Skæbne og disse Farer er i dobbelt Forstand fælles for Industri og Landbrug. Paa sin Vis trues Landbruget af nøjagtig de samme Farer, og selvom det, hvad vi haaber, gaar saa godt, at Landbruget just i Kraft af sin Sammenslutning, sin Fællesvirksomhed og sin Opbygning paa fælles vundne Resultater staar stærkt i Sammenligning med Konkurrencen i Ulandet, og kommer lykkeligt over de Vanskeligheder, der nu truer os, saa vil Landbruget ogsaa være interesseret i, at den danske Industris og det danske Haandværks Udvikling ikke gaar i Staa eller knækkes, thi dette vilde i Sandhed betyde, at Landbruget som vort Hovederhverv maatte bære det hele i den Forstand, at Landbruget ved sit Arbejde maatte dække Manglen paa lønnende Arbejde for en stor Del af den øvrige Befolkning. Det maa være Landbrugets Interesse, at alle andre Erhverv ogsaa kan staa paa egne Ben, og det bør i denne Sammenhæng heller ikke glemmes, at den øvrige Befolkning dog, naar alt kommer til alt, er Landbrugets største Aftager, og at Udførslen af vore Landbrugsprodukter selv paa det Tidspunkt, da denne Udførsel var paa sit Højdepunkt, var langt mindre end Forbruget af Landbrugsprodukter i Danmark.

Ved den festlige Sammenkomst, som fandt Sted i Gaar,

udtaltes der et Ønske om enig Samvirken mellem Landbrugs-Organisationer i den Tid, som kommer. Maa det være mig tilladt hertil at føje et Ønske og et Haab om, at denne enige Samvirken ikke mindst overfor de Vanskeligheder, som truer fra Udlandet, maa udstrækkes til alle vore Erhverv. Jeg har den Tro, at det enkelte Erhverv derved ikke alene hjælper de andre, men først og sidst ogsaa sig selv.

DANMARK OG ISLAND.*)

Der er en meget betydelig Forskel paa Sagen, saaledes som den foreligger nu her ved denne Behandling i Landstinget, og som den forelaa sidste Gang, vi behandlede den. Jeg sigter ikke derved til, at hele Sagens Baggrund, Verdensbegivenhederne, har forandret sig saaledes, som Tilfældet har været, men jeg sigter til, at selve denne Sag, selve de Tanker og Beslutninger, ud fra hvilke denne Sag blev bragt frem her i den danske Rigsdag, nu har forandret sig saaledes, at det ikke mere kan siges at være den samme Opgave, man den Gang stillede sig, som man nu har løst, i hvert Fald saaledes at forstaa, at det ikke er de samme Principer, som har været de vejledende. Det, der nemlig var Tale om i Foraaret ved Sagens første Behandling, og det fra alle Partiers Side, det var en Vilje og et Ønske om at hævde Danmarks Rige, at fremme Samlivet mellem Island og Danmark, at bevare Riget, medens det, der nu foreslaas, er noget helt andet. Det er under Form af en Forbundstraktat en Beslutning om, at Island udtræder af den danske Stat og danner en selvstændig Stat. Det fik jo sit klare Udtryk i Udtalelser fra Ordførerne for *c* 3 tre Partier, der sendte delegerede til Island. Saaledes udtalte den Gang Ordføreren for det socialdemokratiske Parti i Folketinget, Medlem af Delegationen, Folketingsmand Borgbjerg, at Tidspunktet var gunstigt for at sikre en virkelig Rigsforbindelse mellem Danmark og Island, og den ærede Ordfører for Venstre her i dette høje Ting (Kragh) udtalte, at Opgaven var at opret-

---

*) Tale holdt i Landstinget den 27. November 1918.

holde en virkelig Forbindelse mellem Danmark og Island, ærefuld og heldbringende for begge Parter. Den ærede Ordfører for det radikale Parti (Trier) udtalte det Haab, at Resultatet af Forhandlingerne maatte blive, at den aarhundredgamle Forbindelse styrkes og fæstnes til Lykke for begge Folk.

Det vil være saare let ved yderligere at citere Udtalelser at godtgøre, at det Resultat, der nu foreligger af Delegationens Forhandlinger, slet ikke stemmer med det, man den Gang besluttede sig til fra dansk Side. Der foreligger nu en Forbundslov, som i Virkeligheden er en Lov om Opløsning af det danske Rige, en Forbundslov, der ikke en Gang indeholder et politisk Forbund mellem Staterne, og en Forbundslov, der er for ganske kort Tid. Hvis man er i Tvivl om, at det, der her er sket, er noget ganske andet end det, man fra dansk Side har villet, og det, man endog i dette Øjeblik mener at være gaaet med til, eller i alt Fald det, man ønsker at fremkalde, saa behøver man kun at se, hvad det islandske Suverænitetssudvalgs Flertal, der stemte for Loven, har sagt om denne Lov og dens Betydning. Det er et Materiale, der først i allersidste Øjeblik er kommet i Hænderne paa Rigsdagen, og som mange af de ærede Medlemmer maaske daarligt nok har fundet Lejlighed til at beskæftige sig med. Det giver imidlertid en saare klar Forestilling om, hvorledes man paa Island opfatter denne Forbundslov, og man faar det tydeligste Billede af det ved at gennemlæse denne Betænkning i sin Helhed. Jeg skal derfor med den højtærede Formands Samtykke oplæse nogle ganske faa Sætninger, som indicerer, hvorledes man ser paa dette Forhold paa Island. Det hedder i denne Betænkning: »Angaaende Indholdet af den paatænkte Overenskomst skal det bemærkes, at Suverænitetssudvalgene og hele Altinget var bestemt paa at kræve Danmarks Anerkendelse af Islands Suverænitet i Personalunion med Danmark og ikke give noget efter af det.« Senere, hvor der diskuteres, om man nu har naaet det, man forlanger, og hvor Flertallet ønsker at paavise, at man

fuldtud har naaet det, hedder det: »Dernæst bør man overveje, om her er Tale om en ren Personalunion«, og længere henne hedder det: »Efter denne Opfattelse er det for at bevise, at denne paatænkte Forbindelse er en blot Personalunion, nok at paavise, at der intet er fælles undtagen Kongen«, og endvidere: »Det eneste, som ved første Øjekast kunde synes at være fælles, er Udenrigsanliggenderne. Men det er dog ikke Tilfældet«, og i Slutningen hedder det: »I dette Forslag findes en *fuld Anerkendelse af Islands ubegrænsede Suverænitet i ren Kongeforbindelse med Danmark*«. Der findes ogsaa i denne Betænkning en udførlig Sammenligning mellem den Forbundslov, som nu foreligger til Behandling, og Kommissionsbetænkningen af 1908 for at paavise, i hvilken Grad denne adskiller sig fra den Overenskomst, man i sin Tid havde vedtaget, og som man fra dansk Side havde erklæret sig villig til at tiltræde. Derom hedder det bl. a.: »Ifølge 1918 kan Forbundet efter 25 Aar være saaledes, at *Kongefællesskabet alene bestaar*, og at der iøvrigt intet Retsforbund er mellem Landene udover, hvad der folkeretlig bestaar mellem suveræne og civiliserede Stater. Island kan, inden 25 Aar er gaaet, arrangere alle sine Anliggender efter egen Vilje, undtagen Hjemmelen til Behandling af de udenrigske Sager ifølge § 7, og forsaavidt som det er bundet til Ligeberettigelsesbestemmelsen i § 6. Men Bemyndigelsen ifølge § 7 kan det tage tilbage efter 25 Aars Forløb og ligeledes ophæve Ligeberettigelsen efter samme Tids Forløb«.

I alt dette formener jeg, at der ligger tilstrækkelige Antydninger af og Beviser for, at det, der nu her foreligger til endelig Afgørelse, er noget vidt forskelligt fra det, man vilde gaa med til, da det besluttedes at sende Delegationen til Island, og der rejser sig da, synes jeg, ganske naturligt det Spørgsmaal: Er nu denne Forskel i Sagernes Behandling en Følge af Verdenskrigens Virkning, af de historiske Begivenheder, vi har oplevet i de sidste Maaneder? Men det er let at svare derpaa, at saaledes er det ikke, thi den faktiske

Afgørelse af dette Spørgsmaal faldt paa Island, da den danske Delegation blev enig med det islandske Alting, og det var jo paa et Tidspunkt, da vi endnu levede under den tidligere politiske Konstellation i Europa, det var allerede i Juli Maaned, at Forslaget var vedtaget paa Island, det er først nu, 4 Maaneder efter, at det egentlig kommer til Behandling her i Rigsdagen, og det viser sig nu efter Statsministerens Udtalelse, at det er i den Grad i sidste Øjeblik, at man maa anmode Landstinget om endelig at skynde sig med at afgøre Sagen paa nogle faa Dage. Jeg skal imidlertid paa ny tillade mig at minde om det, jeg fremhævede, at Situationen i Foraaret var en anden, at det den Gang blev erklæret — det var en Erklæring, der faldt fra den fungerende Statsminister —, at der den Gang var Enighed mellem Regeringen og de delegerede om, hvorledes man vilde stille sig under Forhandlingerne paa Island. Efter alt, hvad der den Gang forelaa, maa det antages, at den Enighed, som saaledes blev konstateret, men ikke nærmere udredet, gik ud paa, at man vilde opretholde Rigets Enhed, idet man tog bestemt Afstand fra en simpel Personalunion, at man endvidere vilde fastholde fælles Indfødsret, den fælles Højesteret og fælles Udenrigsstyre, og at man vilde søge at give den danske Regering Lejlighed til og Ret til at optage Forhandling med den islandske Lovgivningsmagt, og endelig, at man vilde søge først og fremmest en endelig og afsluttende Afgørelse paa Forhandlingerne, en Afslutning, der ikke blot betød en simpel Udsættelse af Stridspunkterne til en noget senere Periode. Der var om selve disse Principer ogsaa for saa vidt Enighed under Udvalgsbehandlingen mellem de tre Partier og det konservative Folkeparti, men denne Enighed gik over Styr paa et ganske bestemt Punkt, idet det konservative Parti hævdede, at man ogsaa i Fremtiden maatte fastholde det fælles Handelsflag paa internationalt Søterritorium. Vi mente det, fordi vi gik ud fra, at det var mere end et Symbol. Dermed stod og faldt i Virkeligheden selve Realiteten, om det skulde være een Stat eller to Stater. Det var vor Op-

fattelse, at hvis man vilde hævde det danske Riges Enhed udadtil, hvis man vilde modsætte sig en simpel Personalunion, der den Gang blev afvist fra alle danske Partiers Side, maatte man gøre sig klart, at saa maatte man ogsaa fastholde Kravet om fælles Handelsflag. Hvis man omvendt vilde imødekomme Islænderne, for at blive fri for videre Besværlighed, og gaa ind paa de islandske Ønsker, vilde det straks vise sig ugørligt at fastholde de principielle Krav om Rigets Enhed, og det vilde hurtigt vise sig, at man derved een Gang for alle havde indrømmet den islandske Suverænitæt, hvorved det danske Rige blev delt i to selvstændige Stater.

Det vil erindres med Hensyn til Sagens Behandling her i Rigsdagen, at paa det Tidspunkt, da Regeringen bebudede sit Forslag om Forhandlinger i Reykjavik, fremsatte saavel Venstre som det konservative Folkeparti Krav om en offentlig Forhandling paa Rigsdagen, for at det danske Folk kunde tage Stilling til disse Spørgsmaal og forberede sig til deres Afgørelse. Det konservative Folkeparti fastholdt denne Opfattelse og søgte efter Evne at føre den igennem. Fra Regeringens og Regeringspartierne Side blev der sagt det mindst mulige under Forhandlingen. Venstres Ordfører udtalte sig saare skeptisk og tog, saa vidt jeg erindrer, overhovedet ikke Ordet, da Sagen kom til Afgørelse. Selve Udvalgsbehandlingen var, som Udvalgsmedlemmerne vist vil erindre, meget formel, og det var kun med stor Knaphed, at det konservative Folkeparti for sit Vedkommende fik Lejlighed til at gøre det fornødne Arbejde i Sagen. Udvalgets Betænkning forelaa for Rigsdagens Medlemmer, umiddelbart før Forhandlingen fandt Sted, saa sent, at det var vanskeligt, for ikke at sige umuligt for Rigsdagens Medlemmer at sætte sig ind i Sagens Akter, de manglede i Virkeligheden den fornødne Tid dertil. Det Billede, man maa give af den danske Rigsdags og den danske Offentligheds Behandling af dette Spørgsmaal, former sig da som følger: De afgørende Forhandlinger henlagdes til Reykjavik, hvor-

ved den danske Rigsdags virkelige Deltagelse i Sagens Behandling under Forhandlingerne var ganske udelukket. Delegationen rejste til Island uden noget egentlig bestemt Mandat, skønt det maatte antages, at den vilde blive stillet overfor ret vidtgaaende og tydeligt præciserede Krav fra Islands Side. En udførlig og offentlig Diskussion vanskeliggjordes, fordi man her i Rigsdagen saavel fra Regeringspartiernes som fra Venstres Side undveg en dybtgaaende Drøftelse, og fordi der heller ikke var Tid til denne. Man kan da egentlig ikke undre sig over, at den Enighed mellem Regeringen og de tre Partier, om hvilken den fungerende Statsminister udtalte sig, ikke har ført til de forventede Resultater, men at de delegerede tværtimod er vendt tilbage til Danmark med et Forslag, der paa alle afgørende Punkter er i Modstrid med de Standpunkter, som man før Afrejsen tænkte at ville fastholde. Dette Resultat var for den danske Offentlighed meget lidt tilfredsstillende. Den højtærede Statsminister har under sin Omtale af Sagen i det andet høje Ting rettet stærke Angreb paa vore Forgængere, paa tidligere Tiders Regeringer og Rigsdage for Behandlingen af disse Sager og har ment, at det var en lang Række Fejl, der var sket her fra dansk Side. Der blev i denne Forbindelse nævnt Orla Lehmann og Tscherning. Men var det da ikke paa den ene Side det daværende radikale Partis Mand, og paa den anden Side en Bondeven? Men ikke nok dermed. Man har ogsaa paa anden Maade søgt at dække over, at det, der her er sket, er en Kovending. Jeg behøver i saa Henseende kun at tage selve de delegeredes Betænkning, Bemærkningerne til Lovforslaget, saaledes som de danske Udvalgsmedlemmer har fremsat dem. Der tales der om, hvad Kommissionen i 1908 i sin Tid har foreslaaet, og det siges herom, hvad jeg skal oplæse med den højtærede Formands Tildelse: »Island vilde herefter være et frit og selvstændigt, uafhængeligt Land, forbundet med Danmark ved fælles Konge og ved de i Forslaget opførte fælles Anliggender, saaledes at Island stilledes ved Siden af Danmark som en selv-

stændig Stat med fuld Raadighed over alle Anliggender, der ikke udtrykkelig var fastslaaede som fælles«. Man maatte herefter gaa ud fra, at de delegerede har ment, at allerede Kommissionsforslaget af 1908, hvis det var blevet vedtaget, opløste det danske Rige i to Stater, Staten Island ved Siden af Danmark, som en særlig Stat med fuld Raadighed over alle Anliggender, der ikke udtrykkelig var fastslaaede som fælles. Men saaledes staar det slet ikke i Udkastet til Loven, som Kommissionen fremlagde, og som man var blevet enig om. Der staar noget andet, der staar: »Island er et frit og selvstændigt, uafhængeligt Land, forbundet med Danmark ved fælles Konge og ved de fælles Anliggender, som efter gensidig Overenskomst fattsættes i denne Lov, og danner saaledes sammen med Danmark en Statsforbindelse, det samlede danske Rige«. Det nytter ikke, at Kommissionen vil hævde, at det, som man nu har foreslaaet, i Virkeligheden skulde være det samme som det, den daværende Kommission vilde. Det er til Tydelighed her godtgjort, at det er noget ganske andet, ja, man kan gerne sige, at det er det modsatte, forsaavidt som der absolut er en Modsætning mellem dette at opretholde Danmark som eet Rige og saa dette at dele det i to Riger, Kongeriget Danmark og Kongeriget Island. Dette har man ogsaa paa Island været fuldtud klar over, og man behøver i saa Henseende kun at henvise til Suverænitetssudvalgets Betænkning, hvori dette finder et overmaade tydeligt Udtryk. Jeg hævder, at der i Virkeligheden er sket en betydelig Forandring, en Kovending i det danske Standpunkt, og da vort Standpunkt i sin Tid netop var dette: Lad os faa Klarhed over, hvad egentlig Grundlaget for Forhandlingerne er, hvad vi egentlig kan blive enige om i denne Sag — saa synes det mig, at man nu med Rette kan sige, at det havde dog været bedre, om man paa et tidligere Stadium af denne Sags Behandling aabent havde erkendt Problemet, saaledes at der i den danske Rigsdag havde været ført en virkelig aaben Forhandling om selve det Spørgsmaal, der nu foreligger, altsaa om Adskillelsen af det danske Rige i to Riger, to

Lande, og den danske Offentlighed — og jeg kan tilføje: den islandske lige saa fuldt — var blevet inddraget i Sagen med virkelig Ytringsfrihed om selve dette Spørgsmaal. Saa vilde den danske Nation for sit Vedkommende kunne have gennemtænkt Sagen til Bunds. Det synes ikke, at man har ønsket dette. Man naaede derfor ikke, hverken indbyrdes under Forhandlingerne paa Rigsdagen eller overfor Offentligheden, at erkende Problemet, som det laa. Partierne sendte delegerede til Island ud fra Forudsætninger, der ingenlunde var blevet opfyldt med Hensyn til det Maal, der skulde naas. Hvis man derimod havde anerkendt Problemet, som det var — og jeg gaar ud fra, at ved en Afstemning vilde f. Eks. Venstre efter sit Standpunkt ikke have modsat sig Anerkendelsen af Islændernes fulde Ret til at danne en egen suveræn Stat —, saa vilde man have haft den store Fordel, at man da ikke havde behøvet at forhandle, som om dette var det Spørgsmaal, hvormod Uenigheden var, saa kunde man have forhandlet om Betingelserne for en Forbundstraktat mellem de to selvstændige suveræne Stater, Danmark og Island, og saa vilde vi ikke have staaet saa uheldigt, som vi nu staar, at det ser ud, som om vi maa gøre alt det, der her er Tale om, for at erkende Islands Selvbestemmelsesret, medens vi i Virkeligheden ud over at erkende dets Selvbestemmelsesret gør noget andet og mere, idet vi ogsaa indgaar i et Forbund, som ikke kan være tilfredsstillende, set fra et dansk Synspunkt. Hvis man nu havde gjort sig dette klart straks og havde sagt: Vi anerkender Islands Ret til at træde ud og danne en suveræn Stat, saa vilde ogsaa Islands berettigede Krav paa Danmark paa samme Tid være afsluttet. Mere end dette kunde Danmark ikke være forpligtet til at give, og i det Øjeblik denne Situation er indtraadt — og den er jo faktisk, om end ikke formelt, indtraadt i det Øjeblik, man var blevet enig i Reykjavik —, i samme Øjeblik maa det danske Folk have Lov til at sige: naar Betingelserne for et Statsforbund mellem Islænderne og os skal fastsættes, saa maa vi dog have den na-

turlige Ret ogsaa at prøve, om disse Vilkaar er tilfredsstillende for os. Det er i Grunden den Situation, som burde have foreligget her. Naar derfor Forbundsloven møder her i Rigsdagen som Resultat af en Retfærdighedshandling, som en Afvikling af en Gæld til Island, som Indrømmelser til deres nationale Selvstændighedsret, saa tilsløres det derved, at Forbundsloven, efter at have givet alle disse Indrømmelser, yderligere giver en Række Indrømmelser, som er Indrømmelser, ikke til Islands Selvstændighed, men til Island som Forbundsstat. Det er dette, man burde have været i Stand til at prøve. Men ved den Maade, hvorpaa Sagen er blevet forelagt og behandlet og nu føres frem til Afgørelse, er man i Virkeligheden i Realiteten afskaaret fra at behandle denne Side af Sagen, hvilket tydeligt nok viste sig ved den Behandling, som det hele Spørgsmaal fik i det andet Ting og i det der nedsatte Udvalg.

Spørges der nu om: hvilke Krav maatte man da stille i al Almindelighed til saadanne Vilkaar, for at en Forbunds-traktat skulde være tilfredsstillende? saa tror jeg ikke, at det vilde være vanskeligt for alle her at være fuldt enige om, hvorledes man naturligt karakteriserer saadanne Krav — det synes jeg fremgaar af alle de Udtalelser, der er faldet fra alle Ordførerne som ogsaa fra Ministerbænken — til et Forbund. For det første maatte det være et virkeligt Statsforbund, som knyttede de to Stater sammen i fælles Interesser og i fælles Venskab. Dernæst maatte Bestemmelserne være af en saadan Art, at de tjente til at bringe Staterne i stedse nærmere og venskabeligere Forbindelse med hinanden, og de maatte derfor ikke i sig selv indeholde Frø til Splid og Uenighed, og endelig maatte Forbundstraktaten have det Formaal, at Forbundet var bestemt til at oprettholdes, og ikke opstille Adskillelsen saaledes, at denne kom til at virke, som om den var det egentlige Formaal med den hele Traktat, det, der i Virkeligheden skulde naas gennem Traktatens enkelte Bestemmelser.

Prøver jeg nu Forbundstraktaten ud fra disse Synspunk-

ter, vil det vise sig, at den paa alle eller næsten alle Punkter er uheldigt affattet, og at den paa mange Punkter virker i modsat Retning af, hvad disse Krav til en forstandig og god Forbundstraktat maatte medføre. Jeg tager for det første Spørgsmaalet om at forøge Venskabet og den nære Sammenknytning mellem Folkene. Der kan efter min Mening kun være én Opfattelse af dette Problem i Danmark. Der findes ikke i Danmark noget Parti, ikke nogen Del af det danske Folk, som ikke ønsker at vise Islænderne fuld Retfærdighed, og ikke alene Retfærdighed, men ogsaa Venskab, forsaavidt det staar til os herhjemme. Jeg gaar ud fra, at denne Følelse er i meget nøje Slægtskab med vor Følelse af Samhørighed med de skandinaviske Folk som Helhed, en Følelse, som jeg tror er dybere rodfæstet i de tre Folk, end det almindelig anerkendes, og hvis Modstandere nærmest har været at finde mellem Magthavere og Politikere, ikke i det egentlige Folk som saadant.

Udviklingen af denne Samhørighed og dette Venskab med Islands Folk kan jo ske ad mange Veje. Kulturelt betyder det en Fortsættelse af den fælles Historie. Man kan naturligvis ogsaa naa til paa dette Punkt at skille os ad. Hvis f. Eks. Kendskabet til det danske Sprog forsvinder paa Island, hvis Forbindelsen mellem islandsk og dansk Universitetsdannelse og dansk og islandsk Kunst hører op, vil vi kunne blive fjernet fra hinanden, ligesom hvis det lykkes at lede Lovgivningen og Retsopfattelsen ad to forskellige Baner. Men det vilde jo dog netop være en modsat Bevægelse af den, som faktisk gennem en Aarrække er tilstræbt mellem det norske og det svenske Folk paa den ene og det danske Folk paa den anden Side. Jeg behøver her kun at henvise til den fællesnordiske Lovgivning.

Venskabet og Sammenslutningen kan foruden ad kulturel Vej ogsaa søges udviklet ad økonomisk Vej. Island er jo i udpræget Grad et Land med meget ensidige Betalingsmidler overfor Ulandet. Fisk og Fiskeprodukter, Uld, Faarekød og Heste, det er væsentlig med disse Varer, Island maa be-

tale al sin Indførsel. Det er altsaa et Land, for hvilket Handelsforbindelse med Udlandet er i høj Grad nødvendig, og som vil kunne blive økonomisk svækket, hvis der ikke skaffes gunstige Betingelser for denne Vareudveksling, Betingelser, som et Land har desto vanskeligere ved at skaffe sig, jo mindre det er, og jo mere isoleret det staar. Men dertil kommer, at Island fra Naturens Side er et saare fattigt udstyret Land. De Muligheder, der findes for Udnyttelse af den betydelige Vandkraft, der er til Stede, de Muligheder, der er for at fremme Landbrug og Fiskeri, kan for en stor Del, og navnlig for Vandkraftens Vedkommende, næppe gennemføres ved islandsk Arbejde og islandsk Kapital alene, og Forholdene paa Island er ikke saadanne, at de i al Almindelighed frembyder glimrende Udsigter for Tiltrækning af den internationale Kapital. Det er ikke sandsynligt, at Kapitalen i Fremtiden, saa lidt som i Fortiden, vil foretrække Island fremfor mangfoldige andre Steder i Verden, som frembyder ganske anderledes gunstige Betingelser for lønnende Arbejde. Løsningen af disse økonomiske Problemer kræver derfor ogsaa mere end en økonomisk Interesse, den kræver en national Interesse, som ønsker at hjælpe Island for Islands Skyld. Der er her som i mange andre Henseender et Omraade, hvor Danmark kan gøre Island betydelige Tjenester, men det vil ogsaa være rigtigt at sige, at Kun Følelsen af Samhørighed og national Forpligtelse overfor Island vil formaa at bære disse Sager frem i Danmark. Løser man Island fra Danmark, udskiller det af Riget, føler Island sig som staaende i Modsætningsforhold til Danmark, saa vil let den Opfattelse kunne udvikle sig i Danmark, at Island er en os fremmed og uvedkommende Stat, og da vil det være vanskeligt at skaffe Støtte og Hjælp for det Arbejde, jeg her omtaler.

En god Forbundsøverenskomst maatte altsaa, naar den skal løse sin Opgave, støtte og bane Vej for Følelsen af Fællesskab, Følelsen af Samhørighed og Venskab. Men hvad er der nu egentlig i den hele Forbundstraktat, som virker i

den Retning? Er den ikke meget mere — jeg henviser i saa Henseende ikke alene til Traktaten, men ogsaa til den Motivering af den, som foreligger i Form af Suverænitetsudvalgets hele Omtale af den —, er den ikke meget mere en Traktat, som indeholder Opløsningsbestemmelser, enten saadanne Bestemmelser, som fastslaar Opløsning straks, eller saadanne, som forbereder Opløsningen og baner Vej for den? Det eneste virkelig statsretslige Baand, som Forbunds-traktaten opstiller mellem Danmark og Island, er jo Kongefællesskabet, og det vil fremgaa af de Udtalelser, som jeg her har citeret, at man paa Island ikke deler den højtærede Statsministers Opfattelse, naar han just nu ved Forelæggelsen her udtalte, at dette Forbund ikke var en blot og bar Personalunion. I al Almindelighed maa man dog paa den anden Side gaa ud fra, at en Personalunion mellem to Stater betyder noget mere, end at Staterne har fælles Konge, det maa dog ogsaa betyde dette — og maa naturnødvendigt være forment saaledes —, at de to Stater, selv om de er i blot og bar Personalunion, ikke kan komme til at staa udadtil i Mod-sætningsforhold til hinanden. Derfor tror jeg, man kan gaa ud fra, at alle Personlaunioner hidtil har forudsat et Forsvarsforbund, skønt man vel næppe kender Personalunioner, der nøjes med dette alene. Men det Forslag, som her foreligger, indeholder det modsatte af et Forsvarsforbund, et Spørgsmaal, som jeg senere skal komme tilbage til, fordi jeg tror, at de Bestemmelser, der her findes i Overenskomsten, ganske vist ikke i sig selv — Mangelen paa et Forsvarsforbund — kan være til nogen større Skade for Danmark, men jeg tror, at de er desto uheldigere for Island.

Men forinden jeg kommer nærmere ind paa at prøve Bestemmelserne i Forbundstraktaten, saaledes som den foreligger, vil jeg gerne udtale mig om vor Stilling til selve Problemet om Adskillelse, til selve den Opløsning, som her foregaa af det danske Rige med Oprettelsen af Kongeriget Island. Jeg tager da Problemet op, saaledes som den højtærede Ordfører for Venstre (Kragh) her har fremsat det, og

siger — idet jeg retter Spørgsmaalet ikke til andre, men til det konservative Parti —: Er det konservative Parti direkte imod Princippet om Folkenes Selvbestemmelsesret? og dertil vil jeg svare, at dette er vi ingenlunde. Vi er lige saa inderligt som noget andet dansk Parti paa Rigsdagen eller andre Danske overbeviste om, at de danske Slesvigeres Ret til ved Selvbestemmelse at komme tilbage til Danmark er af den allerstørste Værdi og Betydning, og jeg maa sige, at det forekommer mig, at man som dansk Rigsdagsmand ikke kan tænke sig en betydningsfuldere Oplevelse end at opleve den Dag, da vi maatte være i Stand til at hilse slesvigske Rigsdagsmænd velkomne i den danske Rigsdag. Vil vi da, vi Konservative, nægte Islænderne, hvad vi kræver for Sønderjyderne? Saaledes stilles Spørgsmaalet til os, og saaledes vil jeg ogsaa stille det her for at søge at klare det saa tydeligt som muligt. Jeg vil da dertil sige: Nej, det vil vi visselig ikke. Hvis Islænderne kræver Adskillelsen som en national Ret, vil det konservative Parti ikke nægte at være med dertil. Men et helt andet Spørgsmaal er, om vi betragter Islænderne som fremmede, som Udlændinge, saaledes at vi for vort Vedkommende — jeg siger for *vort* Vedkommende — anser Adskillelsen for en national Nødvendighed. Det synes mig at være berettiget overfor Nødvendigheden af det islandske Krav at betone, at saaledes har dansk Opfattelse aldrig været og vil næppe blive. Jeg mener, at vi Danske og Islænderne i Virkeligheden hører sammen, gennem vor Historie, gennem vor Kultur og gennem vort Aandsliv, og jeg kan ikke se, at den Sprogforskelse, der i Aarhundredernes Løb er opstaaet, er tilstrækkelig Foranledning til at sige: Her maa en statslig Adskillelse finde Sted. Hvis man fra anden Side vil hævde — jeg siger ikke fra islandsk Side, for jeg drøfter ikke her det islandske Standpunkt, det maa blive Islændernes egen Sag, jeg drøfter det danske Standpunkt —, hvis man fra anden Side vil gøre gældende, at denne Sprogforskelse kræver en Adskillelse, og hvis man vil bebrejde os, at vi ikke kan erkende dette, vil jeg spørge:

Hvad mener man da om Danmark og Færingerne? Samtidig med at dette Forslag blev forelagt i den danske Rigsdag, udtalte den højtærede Statsminister en stærk Kritik af, at nogle her kunde føle sig berettigede til at anklage nogle Færingers for at have Adskillelsestendenser af nationale Grunde, og den højtærede Statsminister hævdede, at Færingerne var Danske. Tager man et islandsk Blad i Haanden, og tager man et færøsk — »Isafold« og »Dimalætting« — saa spørger jeg: Hvorfor er det ene Blad mere end det andet Organ for en Nationalitet, der nødvendigvis maa være suveræn for Sprogets Skyld?

Jeg afviser ogsaa Tanken om, at Island behøver denne Adskillelse fra Danmark i sin egen Interesse. Island har en Selvstændighed indenfor det danske Rige, som ikke kunde tænkes større, og som kun bliver større just derigennem, at Island træder ud af det danske Rige. Island har i lange Tider haft sin egen Lovgivning, og Island har aldrig paa noget Punkt af sin Historie været Genstand for national Undertrykkelse. Der kan ikke anføres noget Eksempel paa, at man fra dansk Side har villet nægte islandsk Nationalitet Selvstændighed og eget Liv. Men jeg hævder, at ved denne Forbundstraktat vil Islands fremtidige Stilling udadtil blive ringere, farligere. Jeg mener, at den vil blive nationalt farligere for Island. Dette er et Spørgsmaal, jeg skal tillade mig lidt senere at komme nærmere ind paa.

Jeg mener altsaa, at den Adskillelse, der her er Tale om, ikke svarer til Islands Interesse. Den svarer jo for saa vidt heller ikke til Danmarks, men Tabet er dog langt det mindste paa dansk Side. Tager vi det økonomiske Forhold, synes jeg, at der kan være Anledning til, ved en Lejlighed som denne, at gøre opmærksom paa, at vor Omsætning med Island betyder overordentlig lidt for dansk Erhverv og dansk Handel. Danmark havde i 1913 en total Indførsel til en Værdi af 865 Mill. Kr., og deraf kom for 9,7 Millioner eller lidt over 1 pCt. fra Island. Danmark havde det samme Aar — det sidste før Krigen, inden denne paavirkede Omsæt-

ningen — en Udførsel af danske Varer, der beløb sig til 637 Mill. Kr., og deraf gik for 2,6 Millioner til Følsand eller mindre end $\frac{1}{2}$ pCt. Dersom man tager den hele Udførsel af Varer, ogsaa indbefattende de udenlandske Varer, som passerer Danmark, var vor hele Udførsel 721 Millioner, og deraf gik for 5 Millioner til Island eller mindre end $\frac{3}{4}$ pCt. Der er Anledning til at fremhæve dette, thi det viser blandt andet med tilstrækkelig Tydelighed, at der i Forholdet mellem Danske og Islændere ikke er Plads for Forestillingen om de uhyre Fordele, Danmark skulde have af Sammenknytningen med Island, en Betragtning, som — det vil alle, der kender lidt til disse Forhold, vide — har været fremme meget stærkt til forskellige Tider i de islandske Sind. Forholdet er tværtimod dette, at selv med den ringe Del af vor hele Omsætning, vi har med Island, sender Island os 4 Gange saa mange islandske Varer, som vi sender Island af danske Varer.

Og ser jeg yderligere Adskillelsen fra et dansk Synspunkt i kulturel Henseende, vil jeg gøre gældende, at det Tab, som vi kan lide derved, kan vi ikke regne højt. Vor kulturelle Samhørighed gælder det større Skandinavien, den gælder Norge og Sverige, og den gælder ud derover det større Europa. Det er ikke os, men det er Islænderne, der vil kunne tabe ved en Adskillelse og en Fjernelse fra Danmark.

Gaar jeg til Spørgsmaalet om den udenrigspolitiske Betydning af denne Adskillelse, saa mener jeg, at hele Risikoen og hele Faren ved Adskillelsen er paa Islands Side. Jeg kender meget vel den Opfattelse af Island, som ogsaa har været gjort gældende her i Danmark, at Islands udenrigspolitiske Situation og Interesser ikke skulde falde sammen med Danmarks, at ligesom Krigen i 1807—14 førte til Norges Adskillelse fra Danmark, fordi Norge under Krigen blev væsentlig anderledes placeret end vi, skulde denne Krig have haft den tilsvarende Virkning paa den islandske Sag. Ja, man kan sige, at der havde maaske været noget om det, hvis Tyskland havde sejret, men navnlig hvis Tyskland

havde inddraget os i Krigen. Men det er jo faktisk det modsatte, der er sket, og det er ogsaa faktisk den modsatte Situation, der har været til Stede og er til Stede. Vil man drage Lære af Krigen med Hensyn til Islands udenrigspolitiske Interesser, saa synes det mig, at man maa gøre sig klart, at disse har været i høj Grad beskyttede af Forbindelsen med Danmark. Naar Danmark ikke blev inddraget i Krigen, saa har baade de allieredes Interesse i Danmarks Selvstændighed og Suverænitet været af Betydning og ogsaa Tysklands Interesse i, at denne Neutralitet blev respekteret. Men spørges der om, hvad der forhindrede, at Islands Neutralitet blev krænket, at Island paa en eller anden Maade blev Basis for Søkrigen, maa man svare, at der ingen Tvivl kan være om, at det netop er dets Forbindelse med Danmark, der i saa Henseende har været det bedste Værn. Ingen Stat, ingen af de krigsførende Parter kunde have tilsidesat Hensynet til Islands Neutralitet uden samtidig at krænke den danske, og derfor blev just Danmark det bedste Værn for Island i saa Henseende. Det er altsaa ikke saaledes, som man aabenbart oppe paa Island har tænkt sig det til Tider, at Problemet var dette, at Danmark kunde let komme i Krig, og at Island kunde blive draget med. Nej, Problemet har vist sig i denne Verdenskrig at være det modsatte, nemlig at Danmark havde selvstændige Betingelser for at holde sig udenfor Krigen, men at Island kun havde dem i Kraft af dets Samhørighed med Danmark.

Kravet om at adskille Island fra Danmark, om at danne en selvstændig islandsk Stat, er i Virkeligheden ikke i Pagt med Kravet om Folkenes Selvbestemmelsesret, forsaavidt der er Tale om, at denne Adskillelse er nødvendig. Thi Folkenes Selvbestemmelsesret bruges jo fuldt saa meget til at samle som til at adskille. Hvis man overhovedet tør tale om, hvad der endnu er saa ufærdigt, og hvad der i saa høj Grad kan forandre sig i Europa, maa man dog have Lov til at henvise til, at det er Folkenes Selvbestemmelsesret, som har forenet de serbiske Lande, Serbien, Bosnien, Kroatien o. s. v.,

det er Folkenes Selvbestemmelsesret, som forener Polen med Galizien og muligvis med det preussiske Posen, det er Folkenes Selvbestemmelsesret, der kræves som Ret for, at Elsass-Lothringen vender tilbage til Frankrig, og det er Folkenes Selvbestemmelsesret, som forener Böhmen og Mähren til et tjekkisk-slovakisk Rige. Det er ogsaa Folkenes Selvbestemmelsesret, paa hvilken vi bygger Haabet om, at Sønderjylland skal blive genforenet med Danmark. Nu vil Islænderne tænke anderledes i denne Sag. De har hele Tiden ment, at her var det Adskillelsen, det kom an paa, her var det ikke Sammenslutningen mellem beslægtede Folk, Folk, hvis Historie, Kultur, Dannelse og Liv havde været fælles gennem mange Aarhundreder. Men jeg spørger da: Hvorfor fik vi ikke dette at vide? Jeg spørger: Hvorfor blev dette ikke sagt os rent ud, hvorfor stemte vi ikke om dette Spørgsmaal, saaledes at vi havde haft en ren og klar Basis for en Forbundstraktat? Thi da kunde vi — og det tror jeg, vi vilde have vundet meget ved — have haft Haab om at faa en Forbundstraktat, som ikke led af de alvorlige Mangler og Fejl, som knytter sig til den, som vi nu har liggende for os. Den Traktat, som foreligger, kan vi ikke være tilfredse med, fordi den indeholder alle Haande Kilder til Uenighed, fordi den er udtrykkelig bestemt til at vare paa kort Tid, fordi den stadig kan bruges som en Trusel mod Danmark og de færøske Interesser, og fordi den paa mange Maader kan blive til Ydmygelse for os. Nu har nok den ærede Ordfører for Venstre (Kragh) sagt os, at det kommer an paa Sindelaget. Deri giver jeg ham Ret. Det er ganske klart, at naar denne Traktat bliver vedtaget, vil vi alle gerne haabe, at det bliver saa godt som muligt; vi vil alle drømme om, at her realiserer vi den skønne Drøm om Folkenes Forbund. Men vi staar jo ikke her for at udtrykke alt det, vi kan haabe, hvis det gaar godt, vi staar her for at prøve det ogsaa under de faktiske Forudsætninger, som Historien og Begivenhederne lærer os, og vi kan da ikke se bort fra Faren for, at netop denne Traktat ogsaa kunde blive brugt

til ny Ydmygelse for os. Og jeg vil have Lov til at sige, at det er ikke ukendt. Jeg gør opmærksom paa det Forhold, hvori vi har staaet til Island med Hensyn til Trawlerbøder, hvor det var en Aftale, at disse i alt Fald for en Del skulde tilfalde den danske Statskasse til Dækning af Udgifterne til Fiskeriinspektionen, men hvor man paa Island paa en for os ydmygende Maade har beholdt disse Penge med fuldkommen Tilsidesættelse af de trufne Aftaler.

Man har fra Statsministerens Side talt om de store Fordele, som Forbundstraktaten frembyder, man har henvist til, at det er en overordentlig stor Fordel, at vi nu kunde oprette et Kontor paa Island til Varetagelse af danske Interesser. Det forekommer mig højst besynderligt, at det skal være nødvendigt at skille to Stater ad, for at Regeringen kan oprette et Kontor i en Del af Riget; jeg ser ikke, at det har været nødvendigt at gaa til Adskillelse blot for at opnaa dette. Omvendt kan jeg heller ikke se, at der er opnaaet større Fordele ved noget, som i sig selv maatte være saa selvfølgeligt. Jeg har udtalt, at heller ikke paa andre Punkter frembyder Forbundstraktaten virkelige Fordele for os. Saaledes bestemmer § 7 om de udenrigske Anliggender følgende: »Danmark varetager paa Islands Vegne dettes Udenrigsanliggender«. Denne Varetagelse vil faktisk ikke være mulig, saafremt Danmark maatte blive inddraget i Krig, thi da er Island neutralt og kan altsaa ikke have Udenrigsstyre sammen med Danmark. Men kan man med de i Lovforslaget indeholdte Bestemmelser overhovedet regne med, at Kravet om Enhed i Udenrigsledelsen er gennemført? At det maa bortfalde under en Krigssituation, er givet, men kan denne Enhed i Udenrigsstyrelsen, om hvilken man her ved Forhandlingerne i den danske Rigsdag i sin Tid var enig, gennemføres ogsaa paa det begrænsede Omraade: under en Fredssituation? Det hedder jo i den Lovforslaget medfølgende Forklaring, at det danske Udenrigsstyre maa være en Enhed, hvis Ledelse er samlet saaledes, at Mulighed for indbyrdes modstridende Beslutninger og Handlinger er

udelukket. Nu nytter det ikke, at Forklaringen udtaler, at denne Mulighed maa være udelukket, hvis den alligevel i større Omfang er til Stede. Det nytter ikke at tale om en Enhed, hvis blot en Uenighed mellem den islandske og den danske Opfattelse af et Udenrigsanliggende ikke kan finde sin Afgørelse efter Reglerne, som Loven opstiller. Loven siger ikke, hvem der i Tilfælde af en saadan Uenighed har Afgørelsen og kan opretholde Enheden. Efter den islandske Opfattelse, som har faaet tydeligt Udtryk i de islandske Erklæringer og Suverænitetssudvalgets Erklæring, er det danske Udenrigsministerium kun en befuldmægtiget for den islandske Udenrigspolitik og ikke i Virkeligheden en Leder af den. Man maa derfor spørge: Naar en saadan Uenighed indtræder, hvem er det da, som har Afgørelsen, er det den danske Udenrigsminister, eller er det muligvis Kongen? Den Omstændighed, at der i det danske Udenrigsministerium efter det islandske Ministeriums Ønske skal ansættes en med islandske Forhold kendt kommitteret til Behandling af islandske Sager, er ikke tilstrækkelig betryggende for Enheden i Sagernes Behandling. Det maa antages, at det ikke bliver den danske Udenrigsminister, men den islandske Regering, som udpeger den kommitterede, og det maa endvidere forudsættes, at alle Spørgsmaal, som berører islandske Interesser, maa forelægges den kommitterede. Men hvis denne og Udenrigsministeren ikke bliver enige, har man saa ikke netop gennem denne Ordning skabt Mulighed for en Uenighed, som kan føre til indbyrdes modstridende Beslutninger og Handlinger? — Det maa ikke glemmes, at samme § 7 indeholder Bestemmelser, som netop aabner Vejen til modstridende Beslutninger, idet det i Paragraffens 3die Stykke bestemmes, at paa de Steder, hvor Danmark ikke har nogen Gesandt eller udsendt Konsul, skal der, saafremt Islands Regering ønsker det og efter Samraad med denne, ansættes en saadan, mod at Island godtgør Udgifterne. Her faar vi en højst ejendommelig Situation, idet den islandske Regering i et Udenrigsanliggende kan tage selvstændig Beslut-

ning uden derom at være enig med den danske, thi saaledes som Paragraffen er formet, maa det antages, at den islandske Regering har Krav paa at fordre en Beslutning som den nævnte gennemført, selv om den danske Regering ikke maatte ønske det. Hvorledes bliver nu en saadan Gesandts Stilling? Vil den danske Udenrigsminister overhovedet være i Stand til at bestemme, med hvilken Person Posten skal besættes? Vil ikke den islandske Regering, som skal betale Omkostningerne, ogsaa have Bestemmelsesret i saa Henseende og med nogen Ret kunne kræve, at vedkommende Gesandt er fuldkommen kyndig i islandske Forhold? Og det saa meget mere, som den samme Paragraf giver den islandske Regering Ret til at kræve Ansættelse af islandske Attachéer ved de allerede bestaaende Gesandtskaber eller Konsulater. Endvidere bestemmer Paragraffen, at hvis den islandske Regering ikke opnaar Enighed med Udenrigsministeren med Hensyn til Personen, har den Ret til paa egen Bekostning at udsende delegerede til at føre Forhandlinger om særlige islandske Forhold. Det hedder »efter nærmere Aftale med Udenrigsministeren«, men hvorledes skal de fremmede Regeringer vide, om saadanne Aftaler er til Stede? Det maa blive et indre Anliggende, og det viser, at Island i Udenrigsanliggender kan optræde fuldkommen selvstændigt og uafhængigt af Danmark. Den danske Udenrigsminister vil, saafremt den islandske Regering maatte kræve det, være forpligtet til at udsende særlige Gesandter, som er betalte af Island. Hvorledes vil nu en saadan Gesandts Stilling overfor Danmark og Danmarks Interesser blive? Hvorledes vil hans Forretningsførelse forme sig? Kan det f. Eks. forbydes ham at korrespondere direkte med Islands Regering og modtage Direktiver fra denne? Naar man erindrer, hvad Maalet er: Enhed i Udenrigsstyrelsen, og Motiveringen deraf, forekommer det mig, at denne Paragraf har faaet en højst uheldig Form.

Maalet for Delegationens Udsendelse var at styrke Rigsforbindelsen, og saaledes tror jeg, det opfattedes den Gang,

at hvad det først og fremmest kom an paa, var, at Forbunds-traktaten ikke blev af midlertidig Karakter. Nu er det dog saaledes, at det hele om godt og vel en Sned Aar kan kræves hævet. Var der noget, man maatte antage, at man fra dansk Side ventede sig af Forhandlingerne, var det netop det at komme til en endelig Ordning, men Ordningen er jo blevet fuldkommen midlertidig, om end man maaske nok fra islandske Side kan betragte Loven som en endelig Opgørelse, fordi den tillader Island til den Tid at træde ud af Forbundet og gøre Adskillelsen effektiv og definitiv. Men kan man nu, efter hvad der hidtil foreligger af Erfaringer, virkelig forvente, at den Paragraf, der her er Tale om, kun er en Sikkerhedsventil og ikke noget, man virkelig vil tænke paa og forberede sig paa at udnytte, noget, som man ikke senere vil benytte sig af? Denne Paragraf og dens Bestemmelser vil blive i høj Grad bestemmende for Islands Politik i de næste 20 Aar, saa at Kravet om Islands fuldstændige Udskillelse bliver en Fane for et nyt Parti, der vil rejse en Kamp netop paa dette Grundlag. Vil ikke Virkningen deraf være den, at det gør det saa fristende for dem, som maatte rejse denne Opposition, at søge at benytte Loven til at rokke ved den Smule Fællesskab, Loven ellers tilstræber at bevare, navnlig naturligvis overalt, hvor Loven berettiger til at bruge den paa den Maade? Jeg kan naturligvis godt anerkende, som den ærede Ordfører for Venstre sagde, at Evighedsbestemmelser, Opsigelsesbestemmelser, ikke maa tages bogstaveligt, saaledes at de aldrig vil høre op, men jeg tror dog at være berettiget til at betragte dem som af meget betydelig Værdi, og at det vilde have været af den største Værdi, hvis vi ikke havde denne Opsigelsesparagraf. Den ærede Ordfører for Venstre henviste til, at ingen kunde hindre Island i, hvis det ønskede at skille sig ud om 23 eller 25 Aar, at lukke for deres Søterritorium. Det kan nu være fuldkommen rigtigt, men Historien og Erfaringen viser dog, at statsretslige Baand har en Styrke og en Virkning langt udover deres virkelige Berettigelse for Folkenes egen Skyld.

Mon det ikke er saaledes, at en Del af de Vanskeligheder, vi har i Europa, kan føres tilbage netop til den store Styrke i de statsretslige Forhold? Vi behøver kun paa selve Fiskerspørgsmaalets Omraade at se hen til det Baand, der hjemlede franske Fiskere frit Fiskeri paa New Foundland, efter at New Foundland var gaaet over fra den franske Stat til det storbritanniske Rige. Forpligtelsen varede mere end 100 Aar efter den Tid og langt ud over den Tid, hvor man paa New Founland ytrede Forbitrelse over det og krævede de franske Fiskere udelukket.

Jeg skal ikke her komme dybt ind paa Spørgsmaalet om Fiskeriinspektionen, men dog tillade mig at anføre, at selve Retten for Island til at overtage Fiskeriinspektionen synes mig at aabne Farer for Vanskeligheder netop mellem os og Island. Retshaandhævelsen paa en Stats Søomraade hører nok under Statens Jurisdiktion, men adskiller sig dog deri fra anden Jurisdiktion, at den finder Sted paa Omraader, hvor Udlændingene normalt har Lov til at færdes frit. Derfor faar Retshaandhævelsen for Søterritoriets Vedkommende i høj Grad Karakteren af Retshaandhævelse overfor Udlændinge og paa Omraader, hvor de faktisk har Ret til at færdes, men kun med begrænsede Rettigheder. Derfor bliver det i høj Grad et Spørgsmaal om Forholdet til udenlandske Magter, og derfor synes det mig, at Fiskeriinspektionen hører til de Sager, der netop maa være fælles, saa længe man opretholder den fælles Udenrigsledelse, og at man ikke uden Betænkelighed vil kunne tænke sig den Ordning, at den bliver en særlig islandsk Institution, hvorved netop i Virkeligheden den udenrigske Styrelse let vil kunne lide yderligere Skaar.

Der var et tredie Fællesanliggende, hvis Opretholdelse og Sikring hørte til de Opgaver, som man fra dansk Side var enig om at burde søge gennemført, nemlig den fælles Højesteret. Forbundsloven aabner Mulighed for Bevarelsen heraf, men den giver ingen Sikkerhed derfor, idet Island til enhver Tid er berettiget til at oprette en øverste Domstol i

selve Landet, hvorved Fællesskabet bortfalder. Man kan dog ikke være i Tvivl om, at hvis dette sker, vil et meget væsentligt Baand, der bandt Island og Danmark sammen, være hævet. Hvis det var lykkedes de danske delegerede blot at opnaa lidet af det, som tilstræbtes, kunde man dog have ventet, at et Spørgsmaal om yderligere Adskillelse af en saa vigtig Fællesinstitution som Højesteret var udskudt i det mindste saa længe, som den nuværende Forbundslov tænkes bestaaende; men heller ikke dette er lykkedes.

Der er et Omraade, hvor Delegationen tilsyneladende har gennemført Programmet, nemlig med Hensyn til den fælles Indfødsret. Jeg skal ikke fordybe mig i dette Spørgsmaal, der har været Genstand for en udførlig Diskussion i det andet høje Ting, men kun pege paa en Besynderlighed som den, at man paa dette Omraade har etableret en Ordning, hvorved der her i Landet i Tidens Løb vil kunne danne sig en større Kreds af Danske med islandsk Statsborgerret, som, skønt de har de samme Rettigheder som andre, ikke har de samme Forpligtelser, nemlig med Hensyn til Værnepligten. Dette vil, tror jeg, uundgaaelig afføde Vanskeligheder og Ubehageligheder. Men endnu mere Vægt maa jeg lægge paa dette, at Forbundstraktaten, som den foreligger, ikke giver nogen Lejlighed til for Islænderne at optere for Island og for Danske til at optere for Danmark. Og jeg synes ikke, man i saa Henseende, saaledes som den ærede Ordfører for Venstre gjorde, kan slaa sig til Taals med, at en islandsk Statsborger, der flytter til Danmark, saa har dansk Statsborgerret. Det har han netop ikke. Han har visse Rettigheder her, men bliver netop ikke dansk Statsborger, han bliver ved at være islandsk Statsborger.

Jeg skal dernæst for ikke at fordybe mig i alle Paragrafferne, gøre nogle Bemærkninger om det Fællesudvalg for Danmarks Rigsdag og Islands Alting paa mindst 3 Medlemmer fra hver, som skal virke for Forbindelsen mellem de to Lande og deres Lovgivning. Det er fremhævet meget stærkt fra forskellige Sider, at netop dette skulde være en overor-

dentlig nyttig Bestemmelse i Forbundsstraktaten. Nu er den paagældende Paragraf overordentlig lidet udtømmende. Den slutter med at henvise til, at alle »nærmere Bestemmelser om Nævnets Ordning og Virksomhed fastsættes af Kongen efter Indstilling af begge Landes Regeringer«. Der forudsættes altsaa paa dette Punkt nye Forhandlinger for at føre hele Planen ud i Livet, idet man nok kan gaa ud fra, at Kongen ikke vil fastsætte Bestemmelser, som ikke er tiltraadte af begge Regeringer, og det er klart, at der er saare meget, der skal ordnes med Hensyn til dette Nævns Virksomhed og Opgaver, hvis Nævnet skal blive arbejdsdygtigt og blot med Udsigt til noget Resultat løse de det tiltænkte Opgaver. Det forlyder, at man har tænkt sig, at Nævnet skal træde sammen hvert andet Aar en Maaned her i København og hvert andet Aar en Maaned i Reykjavik. Allerede dette viser, at det ikke vil være let for Nævnet blot tilnærmelsesvis at løse de Opgaver, der skulde paalægges det. Men afgørende vil det naturligvis ogsaa blive for Nævnets hele Betydning, hvilket Hensyn man nu vil tage til dets Indstillinger. Viser det sig, at de to lovgivende Forsamlinger kun tager ringe Hensyn til Indstillingerne, vil Nævnet ikke faa nogen virkelig Betydning, saa vil det Embryo til et Rigsraad, som det i Virkeligheden er, ikke udvikle sig i nogen Retning. Og jeg maa sige, at det synes mig ikke umiddelbart indlysende, at man tør forvente, at der vil blive taget det vidtgaaende Hensyn til et saadant Udvalg, som vil være nødvendigt, hvis det skal betyde noget. Det virker i saa Henseende meget deprimerende at læse, hvad det islandske Suverænitetssudvalg har sagt om dette Nævn. Med den højtærede Formands Tilladelse vil jeg gerne oplæse nogle Linjer deraf. Det siges om dette Nævn: »Selv om Udvalgene anser et saadant Nævn, som her omtales, for ikke nødvendigt, kan de dog ikke anse det for at kunne blive til nogen Skade. Og det kan være, at det kommer til at gavne os ved at overveje fra vor Side og pege paa, hvis vor Forbundsstat muligvis optager i sin Lovgivning eller i andre Anordninger uhel-

dige og ulovlige Bestemmelser mod os«. Og det hedder længere nede: »Desuden er Nævnet kun raadgivende, saaledes som det klart fremgaar af Paragraffen; og Paragraffen angaar kun de Regeringsforslag, som nævnes, men ikke de Forslag, der indbringes af Altingsmændene. Dette fremgaar for det første af Paragraffens Ord, og for det andet vilde det være umuligt at anvende Paragraffens Bestemmelser paa privat indbragte Lovforslag; thi Regeringen raader hverken over deres Indbringelse paa Altinget eller over deres Behandling«. Dette er jo fuldkommen i Modstrid med Udtalelser, der er faldet her i Rigsdagen, hvor man fra dansk Side synes netop at gaa ud fra, at Nævnet vil kunne inddrage under sin Behandling ogsaa privat indbragte Lovforslag, og i det hele tyder det slet ikke paa, at man fra islandsk Side hilser dette Nævn med nogen større Sympati. Den Udstrækning af Nævnets Mandat, som gaar ud paa, at det har til Opgave »at tage Skridt til Udarbejdelse af Forslag, der tilstræber Samvirken mellem Staterne og Ensartethed i deres Lovgivning, samt at bidrage til Samarbejde for Tilvejebringelse af fælles nordisk Lovgivning«, gaar meget vidt. Det er jo ikke saa lige en Sag at udarbejde Lovforslag. Det kræver omfattende Indsigt, ogsaa nært Forhold til Regeringen. Kan man nu i Virkeligheden antage, at Lovforslag af principiel Betydning for det skandinaviske Samarbejde i Fremtiden vil blive udarbejdet i dette Nævn? Eller vil ikke den hele Paragraf om Nævnet i Virkeligheden snarere svare til en af de bekendte gamle Løfteparagraffer i Grundloven, som man aldrig naaede rigtig at faa indfriet?

§ 16 indeholder Rudimenterne til et Rigsraad, § 17 indeholder Rudimenterne til en Rigsret. Men idet man er gaaet bort fra Rigsenheden og kun har at gøre med en midlertidig Forbundslov, har Rigsretten faaet Form af en Voldgiftsdomstol. Hvorfor man ikke har kaldt det en Voldgiftsdomstol, forstaar jeg ikke ret. Hvorfor skal nu om Stunder alt hedde »Nævn«? Man kalder et fælles Lovgivningsudvalg for et Nævn, man kalder en Voldgiftsdomstol for et

Nævn. Er det ikke efter det gamle Ord: »*Wo die Begriffe fehlen, stellt ein »Nævn« sich ein?*« Det er højst besynderligt, at man ikke har foretrukket at kalde det det, som det burde hedde: Voldgiftsdomstol. Man fristes til at spørge: Beror det paa, at en Voldgiftsdomstol i Almindelighed har et retsligt Grundlag, et lovligt Grundlag, ud fra hvilket den skal arbejde, og Procesregler, efter hvilke Sagerne skal behandles? Her findes intet i saa Henseende. Der staar: »I Tilfælde af Stemmelighed overdrages Afgørelsen til en Opmand, som den svenske og den norske Regering skiftevis anmodes om at udnævne«. Det kunde se ud, som om Opmanden først skal udnævnes, naar Striden foreligger. Dette vilde ikke være saa heldigt, jeg ved ikke, om det er muligt, saaledes som Lovforslaget er formet, at komme udenom det. Det vilde være at foretrække, om Opmanden i Forvejen var kendt med Sagen og ikke først blev valgt, efter at Uenigheden mellem Voldgiftsmændene var indtruffet. — Saa møder ogsaa Spørgsmaalet om, paa hvilke Love og Retsregler egentlig den hele Domstol skal arbejde. Det hele er saa skitsemæssigt, saa taaget og saa utydeligt, at det ikke kan benægttes, at der her kan udvikle sig noget godt, men man kan ikke sige, at Loven som saadan egentlig viser en tydelig og klar Vej dertil.

Jeg samler saaledes min Kritik af Lovforslaget paa følgende Maade: Her er et Forslag til Forbundslov for et Statsforbund, som mangler meget væsentlige Bestemmelser i at være et virkeligt Statsforbund. Her er Bestemmelser om et fælles udenrigsk Styre, der i Virkeligheden ikke, som Forbundslovforslaget er skrevet, er fælles, fordi Staterne hver kan føre sin Politik, fordi Island kan udsende særlige islandske delegerede og har selvstændig Ret til at handle udenfor Overenskomsten. Heller ikke Højesteret er fælles, og hvad Kongefællesskabet angaar, der er det eneste, som Islænderne har villet erkende som virkelig fælles, saa vil dette i Tilfælde af, at den ene af Staterne bliver inddraget i en Krig, i Virkeligheden være sat over Styr. Jeg finder end-

videre, at den fælles Indfødsret lider af væsentlige Mangler, som jeg allerede har anført, og til syvende og sidst ikke mindst, at Forbundslovforslaget lider af den store Fejl, at det i Stedet for at tage Sigte paa Samhørighed sigter paa Op-løsning.

Ifølge Lovforslaget, som det foreligger, er ikke alle Be- stemmelser i Forbundstraktaten begrænsede til at være en Sag mellem Danmark og Island, idet det udtrykkelig hêd- der, at Islændernes Suverænitet skal meddeles til Magterne, og at der samtidig skal gives Magterne Meddelelse om Is- lændernes permanente Neutralitet. Nu spørger jeg: Kan man uden videre gaa ud fra, at en saadan Meddelelse vil blive taget til Efterretning uden nogen som helst Kritik? Kan man være sikker paa, at den i Virkeligheden vil finde fuld Sympati hos alle Magterne? Jeg tænker mig den Situation, at man havde vedtaget denne Forbundstraktat i 1913, 1914, før Krigen, kan man da gaa ud fra, at Magterne med fuld- kommen Ligegyldighed vilde have set paa en saadan Ud- skillelse af Island som selvstændig Stat uden Forsvarsvæ- sen og uden nogen Sammenhæng med nogen Forsvarsmagt? Vi er jo klare over, at den Selvbestemmelsesret, som for Tiden er tillagt Nationerne i Europa, kræver en Godken- delse paa Fredskongressen, og vi ved, at dette vil være Til- fældet med Sønderjylland. Nu spørger jeg ikke om, hvor- vidt dette Spørgsmaal skal forelægges paa Fredskongres- sen, men jeg spørger blot rent analogisk den højtærede Stats- minister: Har man sikret sig Magternes Billigelse af den permanente Neutralitetserklæring? Og jeg tillader mig at spørge den højtærede Statsminister, om han er i Stand til at fremsætte nogen Udtalelse i denne Anledning.

Jeg erkender, at hele Spørgsmaalet om dette Lovforslags Vedtagelse er afgjort, forinden vi gaar til denne Afstemning. Det er naturligvis afgjort ved den Stilling, som Partierne har taget, og det er afgjort ved det, der allerede er sket i Reykja- vik i Juli Maaned. Men da Lovforslaget ikke alene har store Fejl, men ogsaa alvorlige Lakuner, saa tillader jeg mig til

Slutning at spørge, om det ikke lader sig gøre ved en Forhandling om en Tillægstraktat at søge afhjulpet de Fejl og de Lakuner, som Loven har. Jeg ser derved ikke saa meget hen paa Spørgsmaalet om Overensstemmelse med Grundloven, skønt dette jo vel maaske netop kunde klares ved en Tillægstraktat — denne Mangel paa Overensstemmelse maa vel nok henregnes til Lakunerne —, men jeg ser paa Spørgsmaalet om Mangelen paa Bestemmelser om Optionsretten og paa de Bestemmelser om Indfødsretten, som vil føre til, at Børn, fødte her i Landet af Fædre, som selv eller hvis Fædre er islandske Statsborgere, vil være stillede anderledes end andre med Hensyn til Værnepligten. Jeg havde ogsaa tænkt mig, at man mulig paa samme Maade kunde faa den Lakune udfyldt, som et af de Ændringsforslag, der stilledes i Folketingets Udvalg, sigtede til at behandle, nemlig, at Nævnet ikke skal behandle privat indbragte Lovforslag. Men efter at have gjort mig bekendt med Suverænitetssudvalgets Erklæring forstaar jeg, at det maaske vil være forbundet med betydelige Vanskeligheder. Imidlertid vilde det dog maaske være muligt for den høje Regering at optage Forhandlinger om en saadan Tillægstraktat og derved faa nogle af de mindre Fejl og Lakuner ved Loven rettet. Jeg tillader mig at spørge den højtærede Statsminister, om han kan tænke sig at gøre Skridt til en saadan Tillægstraktat. Hvis en saadan kom til Forhandling, var det muligt, at Islænderne, som jo nu bliver fuldt suveræne, vilde overveje, om ikke adskillige af de Bestemmelser, som findes i den foreliggende Traktat, i Virkeligheden er til ringe Fordel for dem, saa at Traktaten giver Island en ganske falsk Selvstændighed, i Virkeligheden adskiller Island fra Danmark og skader Island i dets udenrigspolitiske Interesser. Det er klart, at hvis man ad denne Vej kunde naa til at hjælpe paa den alvorligste Fejl i Traktaten, nemlig Opsigeligheden med Hensyn til Fiskerirettighederne for Danske og Færinger, vilde det være særdeles ønskeligt.

Som Forholdet nu er, vil det konservative Parti her i Landstinget imidlertid ikke kunne stemme for Lovforslaget. Vi beklager dette i høj Grad, men jeg maa med Hensyn til Motiveringen henvise til, hvad jeg i denne Sammenhæng her har udtalt.

INDUSTRIRAADET OG KRIGEN.*)

Ved et Tilfælde er Industriforeningens Generalforsamling og derved denne Sammenkomst blevet fastsat til samme Dag, den 25. April, som Ententemagterne havde bestemt til Forelæggelse af Præliminærfreds-Traktaten i Versailles. Vi ved desværre ikke, om denne Forelæggelse hurtigt vil føre til den endelige Fred, som alle Europas Folk længes efter og trænger så haardt til. Vi Danske haaber paa, at denne Fred bliver ensbetydende med det danske Sønderjyllands Tilbagevenden til Danmark og dermed for os Signalet til en ny og fremgangsrig Tid, efter 55 Aars Liv i Skyggen, og vi haaber paa, at Freden vil komme og bringe alle Europas Folk en Fornylsens, en Fredens og en Genoprettelsens Periode, saa at det 20. Aarhundrede bliver en Foryngelsestid for det nu saa haardt ramte Europa.

Naar der paa et saadant Tidspunkt skal afgives Beretning om den danske Industris Samvirksomhed, er det naturligt ikke at indskrænke denne til en Oversigt omfattende Tidsrummet, siden vi var samlet den 22. Marts i Fjor, men derimod benytte Lejligheden til at kaste et kort Tilbageblik over de 5 Krigsaars Arbejde og søge deraf om muligt at drage visse Slutninger med Hensyn til vor Industris nærmeste Fremtidsvilkaar.

For at genoptage Traaden fra min Beretning i Fjor skal jeg først minde om Situationen, saaledes som den dengang formede sig. Det store Spørgsmaal for de kæmpende Mag-

---

*) Tale holdt paa Industrimødet paa Københavns Raadhus den 25. April 1919.

ter som for hele Europa var: Hvilke Resultater vilde Tysklands Foraarsoffensiv paa Vestfronten bringe? Fra tysk Side lagde man i private Samtaler ikke Skjul paa, at denne Offensiv ikke var et Udtryk for Tysklands Magtstilling, men fremgik af Nødvendigheden af om muligt at sprænge Blokaderingen. Lykkedes det Tyskerne at trænge frem til Kanalen samt at erobre Paris, vilde Tyskland vinde nye Kræfter til at fortsætte Krigen. Mislykkedes Offensiven, maatte derimod et indre Sammenbrud forventes. Bestemmende for Tyskernes Offensiv saavel som for Sammenbruddet var, hvad man nu med Tydelighed kan se, Afspærringen af Tilførslerne til Centraleuropa.

Danmark havde under hele Krigen hævdet sin Neutralitet bl. a. ved at opretholde Forsyningerne til begge Sider, men medens vi før Februar 1917 væsentligt havde søgt at bevare det gamle Fordelingsforhold i Udførslen, saa at England fik den overvejende Del af vor Smør-, Æg- og Flæskeudførsel, fandt den danske Regering sig under den skærpede Undervandsbaadskrig foranlediget til at dele Udførslen af Landbrugsprodukter i lige Dele mellem de to krigsførende Parter, dog efter Fradrag af Udførslen til de skandinaviske Lande, et Forhold, der medførte, at Tysklands procentvise Andel af den hele Udførsel omtrent blev den samme som før. Forhandlingerne i Foraaret og Sommeren 1917 havde ikke ført til Fortsættelsen af Handelsoverenskomsterne med Ententemagterne, formelt blev disse opretholdt, men i Realiteten blev alle Tilførsler med Undtagelse af Kul afbrudt ved en Suspension af Tilførslerne i September 1917 samtidig med at den britiske Regering henviste til Afslutning af en Overenskomst med De Forenede Stater som Betingelse for Suspensionens Ophævelse. Disse Forhandlinger optoges i Efteraaret 1917 og støttedes fra Erhvervsorganisationernes Side ved Direktør Colds og Direktør H. P. Priors Rejse til Washington i Slutningen af Aaret. Forhandlingerne trak imidlertid ud, samtidig med at vore Skibe i stedse højere Grad blev inddraget i de allierede Magters Tjeneste, vore

Lagre af en Række vigtige Varer og Raastoffer blev efterhaanden udtømte, og en Række Industrigræne og enkelte Fabriker maatte standse. Samtidig var Kulpriserne steget enormt med de deraf følgende uheldige Virkninger bl. a. for Bygningsmaterialeindustriens Vedkommende. I Foraaret 1918 var Trangen til Afslutningen af en Overenskomst og dermed Genoptagelsen af Tilførslerne vestfra derfor stærkt stigende.

Hvad var da de egentlige Vanskeligheder, der stillede sig i Vejen for Afslutningen af en Overenskomst? Herom kan der nu uden Fare tales med en vis Aabenhed, og det kan da siges, at Vanskelighederne ikke fandtes i den Del af Overenskomsten, som direkte berørte Erhvervsorganisationerne. For os maatte enhver Overenskomst, der gav nogen Tilførsel af Varer, være at foretrække for den fuldkomne Afspærring, og i selve Klausulsystemet var der ingen Vanskeligheder, da der her simpelthen kunde bygges videre paa det bestaaende. Ogsaa for Skibsfarten maatte en Overenskomst anses for stærkt paakrævet, fordi Redernes Dispositioner over deres Skibe mere og mere hemmedes, idet Skibene enten maatte akceptere de Vilkaar, som bødes fra de associerede Magters Side, eller ligge stille. Vanskelighederne laa derimod i Hensynet til Udførslen til Tyskland, idet de associerede Magter krævede denne Udførsel stærkt begrænset. Det var det samme Krav, som fra den franske Regerings Side og af Blokademinister Denis Cochin fremdroges overfor Bankdirektør Clausen og mig, da vi i Juni 1917 i Paris forhandlede med den franske Blokadekomité, som erklærede, at selv om de danske Landbrugsprodukter kun betød lidet, naar det gjaldt om virkelig at føde Tyskland, saa spillede de en betydelig Rolle for Forsyningerne af den tyske Hær paa Vestfronten. I Udførslen af danske Landbrugsprodukter til Tyskland i det Omfang, i hvilket den dengang fandt Sted, laa altsaa Hindringen for en Overenskomst med de associerede Magter. Hvis den danske Regering i Efteraaret 1917 eller under Direktør Colds og Direktør Priors

Forhandlinger i Washington havde kunnet bestemme sig til at imødekomme de associerede Magters Krav og begrænse Udførelserne til Tyskland, vilde man efter al Sandsynlighed have haft en Overenskomst allerede paa dette Tidspunkt, men den danske Regering tøvede med at imødekomme disse Krav af de samme Grunde, som under hele Krigen har dikteret den danske Regerings forsigtige Holdning overfor Tyskland.

I Mellemtiden havde først Norge opnaaet en Overenskomst med Vestmagterne, dernæst Sverige. Der var saaledes indtraadt den Forskydning, at medens tidligere Danmark gennem sine Handelsoverenskomster og sit Forhold til Ententen havde været væsentligt gunstigere stillet end Norge, men navnlig gunstigere stillet end Sverige, saa var Forholdet nu blevet omvendt. Den hele Situation, som saaledes forelaa i Foraaret 1918, maatte derfor i høj Grad opfordre til en ny kraftig Anstrengelse for at forbedre vor Stilling. Dette foranledigede da ogsaa Skibsfarten til at tage Initiativ overfor Ministeriet og foreslaa en Optagelse af Forhandlingerne gennem Udsendinge til Washington. Medens Norge havde ført sine Forhandlinger her ved en særlig Sendelse, og Sverige sine gennem Delegerede i London, var de danske Forhandlinger hidtil ført fra København gennem Noteveksling. Da man nu fra Skibsfartens Side greb ind og foreslog en Sendelse af Skibsfartdelegerede til Washington, rejste sig ogsaa straks Spørgsmaalet om Grosserer-Societetets og Industriraadets Medvirken, som Følge af at disse Organisationer var designerede til at tiltræde Handelsoverenskomsterne. I Erkendelse af, at Tyngdepunktet for Afgørelsen ikke laa paa vor Side, men derimod i Ministeriets politiske Standpunkt med Hensyn til Landbrugsudførelsen til Tyskland, opfordrede Grosserer-Societetet og Industriraadet Ministeriet til at sende en særlig Delegeret til Washington, som kunde støtte den danske Gesandt ved sit fra Hjemmet medbragte nøje Kendskab til Ministeriets Standpunkt og derved fremme Afslutningen af Overenskomsten. Udenrigsministeren

imødekom dette Ønske, og som bekendt blev Hvervet overdraget Chefen for 2. Departement, Kammerherre Clan. Komiteen og Industriraadet enedes samtidig om at anmode Direktør Harald Nielsen, der var Generalsekretær for Erhvervenes Fællesudvalg, om at repræsentere de to Handelsorganisationer i Fællesskab. Direktør Harald Nielsen, der jo selv var Købmand, men havde udført et stort Arbejde for Industriraadet, medbragte et indgaaende Kendskab til alle Enkeltheder. Han røgtede det ham betroede Hverv fortrinligt og førte sin Del af Arbejdet til Afslutning. I New York blev han ramt af den spanske Syge, som førte til Døden, og dermed afsluttedes en saare betydningsfuld Virksomhed i Fædrelandets Tjeneste.

I Begyndelsen af Maj afrejste da Delegationen, som foruden de nævnte Herrer bestod af Direktør A. O. Andersen og Direktør K. Reinhardt, begge Repræsentanter for Skibsfarten, men først den 18. September efter langvarige Forhandlinger lykkedes det at bringe Overenskomsten med De Forenede Stater og dermed med de associerede Magter i Havn. I Mellemtiden havde Organisationerne forberedt Oprettelsen af et fælles Kontor i Washington og formaaet Overretssagfører N. P. Arnstedt til at overtage Ledelsen af dette, støttet af Hr. Robert Valentinus, der med særdeles Dygtighed havde arbejdet i Industriraadets Tjeneste.

Afslutningen af Overenskomsten med Amerika kom som en stor Lettelse, men dens Virkninger i Form af genoptagne Tilførsler kunde først vise sig efterhaanden og forholdsvis langsomt. 1918 kom saaledes i alt væsentligt til at blive et Aar uden Tilførsler vestfra. Tilførslerne fra Centralmagterne var, efterhaanden som Tysklands og Østrigs Industri-vanskeligheder voksede, stærkt aftaget, og da selve Vaabenstilstanden nærmest medførte Standsning i disse Tilførsler, blev Vareknapheden herskende Aaret ud.

I den Beretning som jeg aflagde paa Mødet den 22. Marts i Fjor, gjorde jeg Rede for den skandinaviske Vareudveksling, ligesom jeg omtalte Vareudvekslingen med Finland og

med Centralmagterne. Det vil ikke være nødvendigt her at komme dybere ind paa Betydningen af den skandinaviske Vareudveksling, idet jeg dels kan henvise til Beretningen i Fjor, dels til den udførlige Fremstilling heraf, som det faldt i min Lod at give paa det interparlamentariske Møde i September forrige Aar, og som er offentliggjort. Vi staar nu ved Afslutningen af denne Vareudveksling, som i en vanskelig Tid fik sin store Betydning for hvert af de tre Lande. Det lykkedes i det store og hele at hævde det til Grund for Vareudvekslingen liggende Princip: Beslutningen om at yde Hjælp uden direkte Krav om Kompensation og uden smaalig Afvejning af Modydelser. Omfanget og Betydningen af Vareudvekslingen karakteriseres bedst ved nogle faa Tal, som jeg her skal tillade mig at fremdrage. Vor Vareudveksling med Norge i 1914's første Halvaar androg ca. 16 Mill. Kr., i første Halvaar af 1918 derimod 85 Mill. Kr.; vor Vareudveksling med Sverige beløb sig i de første 6 Maaneder af 1914 til 51 Mill. Kr., i tilsvarende Tidsrum af 1918 til 171 Mill. Kr. Det kan jo ikke ventes, at en saa stor Opgave som den, der er løst gennem den skandinaviske Vareudveksling, ikke skulde have haft sine Vanskeligheder at overvinde eller skulde være løst uden Fejl. Vanskelighederne laa for vort Vedkommende i de Bestræbelser, der udfoldedes for at opnaa de størst mulige Eksportpriser for Landbrugsprodukter, samtidig med at Niveaueet her i Landet holdtes lavt. De høje Priser, der paa Grund af dette Princip krævedes for Udførsel af Varer som Sukker, Smør og Korn, 9 Kr. for et kg Smør, 2 Kr. for et kg Sukker og 55 Kr. for en Td. Sæd, maatte, selv om der kunde anføres adskilligt for deres Berettigelse, volde betydelige Vanskeligheder. Det var ikke helt let at se, at Priser, der i Indlandet vilde blive straffet med Betegnelsen Aagerpriser, overfor Udlandet skulde regnes for Broderpriser. Der ligger i dette Forhold en Opfordring til snarest muligt at drage selve Statsmagten ud af Handelen med Landets Udførselsvarer og overlade dette til Erhvervene selv, der i saadanne Forhold er i Besiddelse af en langt større Smidighed til at rette sig efter Markedets Krav og langt

større Evne til at bevare og opretholde det gode Forhold til Køberne.

For den interskandinaviske Vareudveksling kom den med Amerika afsluttede Overenskomst til at virke ret uheldigt. Det vilde her føre for vidt ind i vanskelige Detailler, naar jeg vilde gøre Rede for den Hemning af denne Handel, som blev en Følge af den amerikanske Overenskomsts Afslutning, samtidig med at Suspensionen af de gamle Overenskomster med England, Frankrig etc. hævedes. Imidlertid førte disse Vanskeligheder til Forhandlinger paa det i December 1918 i Kristiania afholdte Møde af de skandinaviske Delegationer for Vareudvekslingen, og det besluttedes at foreslaa de tre Regeringer, at der optoges en fælles Forhandling i London med Blokadekomiteen for at søge disse Vanskeligheder fjernet. Disse Forhandlinger fandt Sted i Januar og Februar i Aar. Sverige var ved disse repræsenteret af Bankdirektør M. Wallenberg og Afdelingschef i Udenrigsministeriet Bergendal, Norge af Hr. Michelet fra det norske Udenrigsministerium, medens jeg sammen med Chefen for Danish Trade Office i London, Ingeniør K. Mygind, repræsenterede de danske Interesser. Først i de allersidste Dage er de sidste Vanskeligheder vedrørende denne Sag overvundet. Det opnaede Resultat vil være bekendt gennem den i Gaar udsendte Redegørelse fra Komiteen og Industriraadet. Det er muligt, at Præliminærfreden og dens Følger i alt væsentligt vil gøre dette Arbejde overflødigt, men selv om dette skulde være Tilfældet, har det haft den dobbelte Betydning at virke lettende paa Forholdet til de lokale Blokadekomiteer og samtidig være et Vidnesbyrd om Evnen til handelspolitisk Samarbejde mellem de tre Landes Regeringer og Handelsorganer, et Forhold, der ikke alene har sin store Værdi for Nutiden, men ogsaa for Fremtiden. Den interskandinaviske Vareudveksling har etableret et direkte Samarbejde mellem skandinaviske Erhvervsinteresser, som har medført, at Erhvervenes Repræsentanter har mødt hinanden med den største Forstaaelse og Velvilje. Det maa haabes, at det saaledes

vundne maa kunne fortsættes i et lykkeligt Samarbejde mellem de skandinaviske Erhverv, et Samarbejde, der skulde tjene til at styrke hvert af de tre Lande i deres Forhold til Udlandet og til Stormagternes Handelsinteresser. Det er klart, at hvert af de skandinaviske Lande for sig har lettere ved at vinde Sympati end Respekt. Naar man imidlertid i Paris nævnede »le bloc scandinave«, er der ingen Tvivl om, at dette Udtryk rummede begge Følelser, baade Sympatien og Respekten.

De tre nordiske Regeringer har for nylig virkeliggjort Planen om tre samtidigt nedsatte Handelstraktatudvalg, der gennem særlige Udvalg vil træde i Forbindelse med hinanden for at drøfte Betingelserne og Mulighederne for de tre Landes Samvirken paa det handelspolitiske Omraade. Industriraadet er i dette Udvalg repræsenteret ved Direktør H. P. Prior og sin Formand. Det kan forventes, at den første Sammenkomst af Udvalgene kan finde Sted i anden Halvdel af næste Maaned, og det er da ikke noget Tilfælde, at dette Møde falder sammen med en afsluttende skandinavisk Vareudvekslings-Konference.

I Forbindelse med nævnte fælles skandinaviske Forhandlinger i London i Januar og Februar dette Aar førtes Forhandlinger om en Række Enkeltheder, der alle havde til Formaal at søge Lettelser for Handelen og Frigørelse for de mange Baand, som Handelsoverenskomsterne har lagt paa vor Vareudveksling. Som bekendt førtes samtidig Forhandlinger af Landbrugsdelegerede om særlige Landbrugsforhold. Grosserer-Societetets Komite havde betroet mig at føre Forhandlingerne ogsaa paa Komiteens Vegne, et nyt Udtryk for det intime Samarbejde og den store gensidige Tillid, som har karakteriseret den under Krigen skabte Samvirken mellem Komiteen og Industriraadet. Disse Forhandlinger førte jeg med den allierede Blokadekomite i London, og de drejede sig i første Linje om Forhøjelse af Rationerne, om Afskaffelse af visse Rationer og Forhøjelse af dem, der ikke kunde hæves, om Afskaffelse af de særlige Klausuler

paa visse Varer som Gummi, Paraffin m. m., om Frigivelse af Tilførslerne fra Færøerne, om Frigivelse af Udførslen til Island, om Lettelser for Tilførslerne gennem Blokaden fra Tyskland, om Udførslen til Finland og Estland m. m. Vanskelighederne for at opnaa Lettelser laa og ligger i den Omstændighed, at man stadig afventer de principielle Signalforandringer, som skulde komme fra Paris. Som bekendt har man ogsaa i vide Erhvervskredse i Amerika og England haft levende Ønsker om Lettelser for Handelen, Ønsker, der undertiden har formet sig som en Konkurrencekamp mellem Amerika og England. Som et andet Moment, der har støttet vore Ønsker om Handelens Frigivelse, kan nævnes Opfattelserne hos den af Fredskonferencen indsatte Administrator for Europas Forsyning med Fødemidler, Mr. Hoover, som under en Samtale i Paris udtalte til mig, at han for Europas Fedtforsyning maatte anse det for en Hovedopgave at genoprejs Danmark og Hollands Smør- og Margarineproduktion. Endelig kan som et tredje gunstigt Moment nævnes og bør fremføres ved denne Lejlighed, at man i London i Blokadekomiteen saavel som i Almindelighed hos de mange Komiteer, med hvilke vi under Krigen har været i Forbindelse, mødte en mod Danmark og vore danske Repræsentanter særdeles velvillig Stemning. Forhandlingerne i London har som bekendt under hele Krigen været ført fra dansk Side af tidligere Kontorchef i Udenrigsministeriet, Rottbøll, der efter at være traadt tilbage som Chef for Danish Trade Office har fortsat Varetagelsen af de danske Interesser i alle Sorteliste-Spørgsmaal, samt af Ingeniør K. Mygind. Det er min naturlige Pligt ved denne Lejlighed at udtale en Tak til disse to Mænd samt til deres Medhjælpere for fortrinligt og resultatrigt Arbejde. Jeg vil samtidig benytte Lejligheden til at rette en tilsvarende Tak for fortrinlig Virksomhed til Hr. Arnstedt og Hr. Valentinus i Washington samt til Ingeniør Erik Bang Cruse i Berlin.

Det vil ikke være nødvendigt her at gaa nærmere ind paa, i hvilket Omfang det lykkedes at opnaa Imødekommen af

de danske Ønsker under de omhandlede Forhandlinger i London. Derimod er der god Grund til at fremhæve, at Industriraadet er enigt med Grosserer-Societetets Komite i at arbejde af al Magt paa at frigøre Omsætningen for de Baand, som er paalagt den gennem Handelsoverenskomsterne, og som det under Krigen har paahvilet Komiteen og Raadet at administrere. Vi er os fuldt bevidst, at det gælder om at fjerne alle Baand og Skranker for den frie Vareudveksling. Vi maa haabe, at en snarlig Fred vil muliggøre dette i endnu større Omfang, end vi hidtil har kunnet naa, men vi maa ganske vist samtidig være forberedt paa, at denne Frigørelse for Baandene ikke vil kunne blive almindelig og næppe vil kunne omfatte Forholdet til Centralmagterne. Alt vil jo her bero paa, hvorledes disse Lande selv vil administrere deres Handel. Hvis dette sker ved Opretholdelse af Indførsels- og Udførselsforbud, ved Centralisation af Varehandelen og Opkøbene i Udlandet og ved den tyske Rigsbanks Centraladministration af Betalingsspørgsmaalene, saa vil man næppe kunne tænke sig, at vi overfor en saadan Centralisation selv kan etablere fri Handel uden Skade baade for vore økonomiske Interesser og for vore Forsyninger. Meget mere maa vi være forberedt paa, at der for Organisationerne endnu staar den handelspolitiske Opgave tilbage at varetage Erhvervenes Interesser under de vanskelige Forhold, under hvilke Omsætningen med Tyskland endnu i lang Tid maa tænkes at foregaa.

Under Opholdet i England beskæftigede jeg mig ganske naturligt med det for Danmark saa vigtige Kulproblem. Som bekendt har vore Kulforsyninger ikke forbedret sig, ja vore Tilførsler i Marts Maaned i Aar har endog været omtrent lige saa ringe som i den sletteste Maaned i Begyndelsen af Undervandsbaadskrigen, da Tilførslerne fra England var standset. En væsentlig Aarsag hertil er det, at Tilførslerne fra Tyskland i alt væsentligt er standsede. Vort normale Forbrug er 300,000 Tons maanedlig, vort reducerede Minimumsforbrug 200,000, men vi indfører i disse Maaneder kun

ca. 110,000 Tons maanedlig. Med et maanedligt Deficit af 90,000 Tons vil vore smaa Reserver snart være fortæret.

Nogen umiddelbar Udsigt til Forbedring af denne Situation synes der ikke for Tiden at være, og man maa derfor med megen Alvor se paa Spørgsmaalet om vore Brændselsforsyninger. Indtræder der ikke en væsentlig Bedring, saa vil vor Stilling i Løbet af 1919 blive vanskeligere end i nogen Periode under selve Krigen. Hertil kommer, at Forventningen om, at Freden skulde nedbringe de højt opskruede Kulpriser, hidtil er blevet skuffet. Det tør imidlertid haabes, at Englands Produktion vil vokse saa meget, at de nuværende høje engelske Eksportpriser paa Kul vil synke ned til omtrent samme Niveau som det, hvorpaa de engelske indenlandske Kulpriser befinder sig, et Niveau, der under alle Omstændigheder vil være flere Gange højere end Prisen før Krigen. Hvis vi ikke naar til at kunne købe vore Kul til samme Pris som de kulproducerende Landes egne Industrier, vil Følgerne heraf for adskillige af vore Erhverv og industrielle Virksomheder blive meget alvorlige. Hvis vi skal fortsætte at betale Englands Kulpriser, som er 8—10 Gange saa høje som Prisen før Krigen, medens vort Smør ikke paa det engelske Marked kan opnaa højere Pris end ca. det dobbelte af, hvad der betaltes før Krigen, saa vil tillige Følgerne heraf for hele Landets Økonomi blive meget alvorlige.

Man har med Rette beskæftiget sig med det Spørgsmaal, om de associerede Magter vilde tilstræbe gennem en fælles Handelspolitik at fremme Afsætningen af deres færdige Varer, samtidig med at man hemmede Afsætningen af Raa-varer til de neutrale Lande. Hvad der end maatte have været paatænkt eller fremført i teoretiske Betragtninger under Krigen, har jeg det Indtryk, at en saadan systematisk Politik ikke føres hverken fra Englands eller Amerikas Side. Det er ganske naturligt, at Fabrikanter og Købmænd, der laa med færdige Varer, har presset paa for at fremme disses Afsætning paa de neutrale Markeder, og at Indehavere af

Raavarer i langt mindre Grad har haft Trang hertil, fordi der kun i ringe Grad er Overflod til Stede af Raavarer. Der er paa den anden Side ingen Tvivl om, at den tyske Regering støttet af det tyske Erhvervsliv havde ganske bestemte og klare Planer om en saadan Raastofpolitik, som vilde være kommet til Udførelse, hvis Tyskland var gaaet ud af Krigen uden Nederlag eller Svækkelse. Hvorvidt disse Planer alligevel kommer til Udførelse fra tysk Side, vil først Fremtiden vise. Derimod tror jeg ikke paa, at de allierede Magter ved fælles Handelspolitik vil søge et saadant Princip gennemført. Det vil vistnok hverken vise sig muligt eller svarende til de enkelte Staters Interesser. Noget andet er det, at de fiskale Hensyn, Nødvendigheden af at lette den uhyre Gældsbyrde, kan føre til en Skattepolitik, som ogsaa kommer til at ramme os gennem Udførselsvarerne. Naar Frankrig har et Budget paa 18 Milliarder Francs, af hvilke kun 12 Milliarder kan dækkes ved Skatter, naar England har en Statsgæld, hvis Renter, om de tænkes nogenlunde fordelt paa Befolkningen, vilde svare til 15—16 sh. ugentlig pr. Arbejder, saa er det ikke til at undre sig over, at disse Lande vil forsøge at forbedre deres finansielle Status ved at tage de bedst mulige Priser for deres Udførselsvarer. Utvivlsomt vil vi derigennem komme til at bære vor betydelige Del af Krigens Omkostninger, og den, der var i Stand til at se ind i Fremtiden, vilde muligvis opdage, at den tilsyneladende Rigdom i Danmark om nogle Aar vil vise sig at være stærkt formindsket, fordi vi ikke for vore Udførselsvarer kan opnaa Priser, der svarer til de høje Priser, vi maa betale for vore Indførselsvarer, Varer som Kul, Jern, Gødningsstoffer etc.

Naar jeg fra de store Spørgsmaal, som berører saavel Industrien som Landets øvrige Erhverv, vender tilbage til Industriraadets Virksomhed i det forløbne Aar, vil det være naturligt at skænke enkelte Sider af denne en kort Omtale og derved ligesom kaste et Strejflys over Virksomheden.

Den 1. April 1919 omfattede Industriraadsorganisationen

ialt 1608 industrielle Virksomheder. Der er under Krigen som Følge af Handelsoverenskomsterne behandlet for disse Virksomheder ialt 132,575 Sager. Deraf falder ca. 70,000 paa Ekspeditioner vedrørende Importen, medens ca. 60,000 falder paa Ekspeditioner vedrørende Eksporten. Den juridiske Afdeling har under Krigen haft til Behandling ca. 700 Sager, deraf af Sager, der er bragt for Nævnet for Overtrædelse af Klausulerne, kun 19. Disse Tal kan kun give et ganske overfladisk Indtryk af Industriraadets almindelige Virksomhed. Til yderligere Belysning fortjener det at nævnes, at Industriraadet sammen med Grosserer-Societetet deltog i Forhandlingerne med Den overordentlige Kommission om Ændringerne i de bekendte Bestemmelser om Avancebegrænsning og Kædehandel. Som Resultat heraf oprettedes Erhvervenes raadgivende Udvalg, som afgiver Erklæringer om Overtrædelsessager, og som medvirker ved Prøvelsen af visse Prisberegninger. Til Medlemmer af dette Udvalg valgte Industriraadet Direktør C. V. Slomann og Formanden for Tekstilfabrikantforeningen, Fabrikant Holger Sebbelov. I Medfør af Loven om uretmæssig Konkurrence og Varebetegnelse har Industriraadet nedsat et Udvalg bestaaende af Dr. polit. F. Pio, Direktør Allan Petersen og Fabrikant E. Nobel. Udvalget behandler de Sager, der fremkommer i Henhold til Loven.

I Efteraaret 1918 nedsatte Industriraadet et Udvalg til at gøre Forslag til en Lov om Reguleringen af Handel med gamle Metaller, idet det blev mere og mere paatrængende at modvirke de meget udbredte Tyverier omkring i Virksomhederne, ikke mindre end Hæleriet med Hensyn til brugte Genstande. Udvalget bragte imidlertid i Erfaring, at Justitsministeriet var beskæftiget med at udarbejde en Lov, og da det tør forventes, at denne Lov bygger paa det samme Materiale som Kriminalistforeningens af 1911, som Industriraadet har anbefalet, saa har Industriraadet i denne Sag begrænset sig til i en Skrivelse af 2. December f. A. at henlede Ministeriets Opmærksomhed paa Ønskeligheden af,

at Sagen fremskyndes. Samtidig har man bedt Ministeriet tage Hensyn til nogle foreslaaede Forbedringer i Forslaget.

Jeg skal ikke yderligere komme ind paa andre Erklæringer vedrørende Lovforslag, som Industriraadet i Aarets Løb har afgivet, men derimod med nogle Ord omtale Industriraadets Smøreolieudvalg. I Oktober 1917 var Landets Beholdninger af Smøreolie paa Grund af svigtende Tilførsler svundet saa betydeligt ind, at man maatte befrygte Standsning af Jernbaner, Dampskibe, Fabriker etc. For at søge Midler til at modvirke denne Fare nedsatte Industriraadet et Smøreolieudvalg bestaaende af følgende Herrer: Fabrikant C. F. Jarl som Formand, Direktør G. Waidtløw, Fabrikant J. A. Windfeld-Hansen, Grosserer Th. Colding, Ingeniør Allan A. Bock, Ingeniør A. Jakobsen og Ingeniør W. Andersen. Udvalget traadte i Forbindelse med alle større Forbrugere samt med Smøreolieimportørerne. Ved Samvirken mellem alle disse lykkedes det at indføre en økonomisk Benyttelse af de tilstedeværende Forraad. Paa det daværende Tidspunkt var Restlagrene hos de Handlende ca. 1000 Tdr. For at faa disse til at strække til saa længe som muligt blev det vedtaget at opblande dem med 1000 Tdr. grønlandsk Tran, som stilledes til Disposition fra den kongelige grønlandske Handel. Samtidig reguleredes Priserne for at forhindre Opskruning. Under Vareudvekslingsforhandlingerne med Centralmagterne lykkedes det at fremskaffe nogen Tilførsel af Smøreolie sydfra. De saaledes til Disposition staaende Smøreolier var, som det vil forstaas, af ringere Kvalitet. Udvalget foranledigede da Aarhus Oliefabrik til at fremstille af de Raamaterialer, der stod til Raadighed, navnlig Tran, en brugelig Transformatorolie, hvorved det lykkedes at forhindre, at en Række elektriske Anlæg blev sat ud af Funktion. Af en fra Amerika hertil under Navnet Gødningsstof indført Vare, som viste sig i Virkeligheden at være en Blanding af Cylinderolie og brændt Magnesia, lykkedes det at fremstille et Kvantum Cylinderolie, der kunde taale overhødet Vanddamp. Jeg skal ikke fordybe mig i en Række andre Forholdsregler, som Smøreolieudvalget har

truffet, men nøjes med her at rette en Tak til Udvalget, som ved sit Arbejde forhindrede, at nogen Virksomhed gik i Staa paa Grund af Mangel paa Olie. Det saaledes udførte Arbejde har, som enhver vil kunne forstaa, haft den allerstørste Betydning.

Omtrent samtidig med Olieudvalget nedsattes i Foraaret 1918 Industriraadets Fedtstofudvalg med Fabrikant C. F. Jarl som Formand og iøvrigt bestaaende af Professor Karl Meyer, Ingeniør M. C. Holst og Ingeniør Allan Bock. Udvalget har beskæftiget sig med en lang Række Opgaver vedrørende Erstatningsprodukter for Fedtstoffer, for en stor Del paa Grundlag af det udmærkede Raastof, som havdes hertil i den grønlandske Tran, der stilledes til Disposition af den kongelige grønlandske Handel. Saaledes lykkedes det at fremstille et fortrinligt Erstatningsstof for Talg kaldet Balith, som i stor Udstrækning er anvendt i Garverier, Sliberier, Tekstilfabriker, Lysfabriker og Tændstikfabriker. Endvidere et Erstatningsstof for den i Tekstilindustrien uundværlige i Vand opløselige Olie, som kaldes Elain. Dernæst et Erstatningsstof for de lettere Mineralolier, hvoraf man plejer at fremstille Trykfarve og Kit. Endvidere et Erstatningsstof for den Plantevoks, man bruger til Fabrikation af Skosvælte, Erstatningsstoffer for Vaseline til Fremstilling af Salver o. s. v. o. s. v. Det er de to Virksomheder: Aarhus Oliefabrik og A/S Oliehærtningsfabrikken, som skyldes Tak for disse betydningsfulde Resultater. Ganske særligt maa det være tilladt i denne Forbindelse at nævne Ingeniør M. C. Holst, hvis kemiske Arbejder det skyldes, at de fortrinlige Resultater er naaet.

Ligesom dette Udvalg tillige har været raadgivende for Landbrugsministeriet, har det i Efteraaret 1917 nedsatte Sæbeudvalg, bestaaende af Fabrikant C. F. Jarl som Formand, Professor Karl Meyer, Ingeniør Allan Bock, samt Sæbefabrikanterne Heymann Bloch og Schou, G. Waidtløw og S. Berg, forhandlet med Den overordentlige Kommission om Organisationen af Sæbefabrikationen i den Periode, da

der manglede tekniske Fedtstoffer til Fremstilling af Sæbe paa sædvanlig Maade og i sædvanligt Omfang. Udvalget har da gjort Forslag, som kunde lægges til Grund for Kommissionens Beslutninger, foranlediget Oprettelsen af et fælles Laboratorium for dansk Olie- og Sæbeindustri, bl. a. for at føre Kontrol med Sæbekvaliteterne, udarbejdet Normer for Fremstilling af Vaskepulver m. m., samt fremskaffet og fordelt Raastoffer til Sæbeindustrien.

Nogle af de her nævnte Opgaver er af samme Art som de, der i Aarets Løb beskæftigede Studiekommissionen og en Række af denne nedsatte Udvalg. Jeg maa desværre give Afkald paa paa dette Sted at gøre Rede for hvert enkelt af disse Udvalgs Virksomhed, for at denne Beretning ikke skal svulme op over alle Grænser, kun maa det være mig tilladt at nævne, at Fabrikant C. F. Jarl den 10. Maj i Fjor stillede et Beløb af 13,000 Kr. til Raadighed til Løsningen af Opgaver vedrørende Studiekommissionen. For denne værdifulde Støtte bringer jeg herved en varm Tak.

Som andre Opgaver, i hvis Løsning Industriraadet deltager, skal jeg nævne Oprettelsen af et Centralinstitut for teknisk Revision. Dette er sket i Forbindelse med Dansk Ingeniørforening. Initiativet toges indenfor vor Kreds af Direktør Slomann. En anden betydningsfuld Opgave er taget op i Forbindelse med Ingeniørforeningen, nemlig Spørgsmaalet om Overføringen af elektrisk Kraft fra Norge til Danmark, som nu er Genstand for Studier i et fælles Udvalg.

Paa Forslag af Direktør Chr. H. Olesen nedsatte Industriraadet et Udvalg til Samvirken med den allerede bestaaende Komite til Bekæmpelse af et Statsmonopol paa Tobak. Man har besluttet at udvide Virksomheden til et almindeligt Oplysningsarbejde vedrørende Spørgsmaalet om Statsmonopoler.

Jeg har her søgt at begrænse Fremstillingen til de særlige Opgaver, som Krigssituationen har foranlediget, og skaf for ikke at trætte unnlade en nærmere Redegørelse for de

mange andre Udvalg, som har virket i det forløbne Aar, saasom Konsulatudvalget under Etatsraad Olesens Ledelse m. fl.

Det vil kun være naturligt, at jeg til denne Redegørelse knytter en offentlig Tak til alle de Medlemmer af Industriraadet eller udefra tilkaldte, som har udført det store frivillige Arbejde, der i disse Krigsaar i stedse voksende Grad viste sig nødvendigt. Ingensinde har vi forgæves bedt nogen om at tage sin Part af Arbejdet, skønt dette i mangfoldige Tilfælde har krævet stor Anvendelse af Tid og den største Anspændelse af Kræfter. Naar jeg retter denne Tak til Medlemmerne af Industriraadet og de forskellige Udvalg og fornyer Takken til Komiteens og Industriraadets fælles Repræsentanter i Udlandet, vil jeg tillige gerne tilføje en Tak til den store Stab af Funktionærer, der i disse Krigsaar har virket for Industriraadet og for vore fælles Udvalg med de andre Erhverv. Ganske særligt er der Anledning til at rette Takken til dem, der i det daglige har organiseret dette Arbejde og tidlig og silde med utrættelig Interesse og med den største Dygtighed ført an i Arbejdet. Jeg tænker herved paa Direktør Harald Nielsen, hvis altfor tidlige Død maaske ikke vilde være indtruffet, hvis han ikke i disse Aar havde anvendt sine udmærkede Kræfter i næsten overmenneskelig Anspændelse. Jeg tænker paa Sekretæren ved Erhvervenes Fællesudvalg, Aage Møller, der pludselig døde i Februar d. A. efter faa Dages Sygdom, der næppe var uden Forbindelse med den stadige Anspændelse af Kræfterne, som ogsaa var blevet hans Lod. Jeg tænker paa Ingeniør, Kontorchef Gustav Hartz, paa Redaktør Povl Drachmann, Ingeniør Hjalmar Lange, paa cand. polit. Cock-Clausen, samt sidst og ikke mindst paa Direktør Gunnar Gregersen, den utrættelige Leder af den skandinaviske Vareudveksling og af Dispensations- og Kompensationsudvalgenes Arbejde.

Hvad der paa disse Omraader er udrettet under Krigen er saaledes Resultatet af mange gode Kræfters forenede Anstrengelser. Hvad der er naaet, er sket i Samarbejdets Tegn,

og som bekendt hviler dette ikke paa noget enkelt Erhverv alene. Først traadte Handel og Industri i det intime Samarbejde, som førte til Afslutningen af Handelsoverenskomsterne, og som under hele Krigen udviklede sig i stedse voksende Forstaaelse og Harmoni. At dette har været muligt, skyldes de ledende Kræfter indenfor Grosserer-Societetet, og jeg maa fra denne Plads rette Industriens oprigtige og varme Tak til Komiteens fremragende Formand, Bankdirektør C. C. Clausen, og til de forskellige ledende Personligheder i Komiteens Virksomhed med Grosserer Otto Petersen som Formand for Komiteens Englandsudvalg i Spidsen og omfattende hele Rækken af Komiteens Medlemmer, som under Krigen har haft Opgaver svarende til dem, vi har bestræbt os for at løse i Industriraadet. Samarbejdet med Handelen toges op allerede i 1915. De forøgede Vanskeligheder, der opstod i 1917, førte til en Udvidelse af dette Samarbejde med Landbrug, Skibsfart og Fiskeri. Erhvervenes Fællesudvalg og det herigennem tilvejebragte Samarbejde med Erhvervene fortjente sin særlige Omtale og har sin egen betydningsfulde Historie, som det desværre ikke her vil være muligt at fremstille i det Omfang, den fortjener, og i det Omfang, i hvilket den i Virkeligheden maa have Offentlighedens Interesse.

Erhvervenes Fællesudvalgs første Opgave var at organisere Tilførslerne til Danmark med Benyttelsen af den sparsomme til Raadighed staaende Tonnage. Det blev senere Erhvervenes Fællesudvalg, der bar Vareudvekslingsforhandlingerne med Sverige og Norge, med Finland og ikke mindst med Tyskland.

Det er nyt i dansk Erhvervslivs Historie, at Erhverv, der i det daglige mere lever i Følelsen af den indbyrdes Konkurrence end i Forstaaelsen af de store fælles Interesser, naaede til en Samvirksomhed med Blikket fæstet paa de sidste. Selve Vareudvekslingernes Historie og de under disse opnaaede Resultater har for alle, som har deltaget deri, efterladt et stærkt Indtryk af Betydningen af et saadant

Samarbejde, om ikke almene Interesser og store økonomiske Interesser skulde have været prisgivet til den stærkere Modparts Dispositioner i hans Interesse. Vi staar nu ved Afviklingen af de for den frie Handel og Omsætning hemmende Baand. Meget af denne Samvirksomhed vil derfor af sig selv ophøre, men hvad der er lært under Krigen bør ikke glemmes, og hvad der her er vundet i Forstaaelse og Evne til i Fællesskab at tage Opgaverne op til Drøftelse og Forhandling, vil forhaabentlig ikke heller atter gaa tabt. For det Samarbejde, som saaledes yderligere udviklede sig med Landbruget og Skibsfartens Repræsentanter gennem Erhvervenes Fællesudvalg, og som fortsættes den Dag i Dag, bringer jeg de paagældende Repræsentanter en varm Tak. Jeg tillader mig at bede Formændene for de paagældende Grupper indenfor Udvalgene, Forpagter Sonne og Direktør C. Cold, om at modtage denne Tak paa egne og Kollegers Vegne.

Naar jeg nu saaledes, omend kun ufuldstændigt, har gjort Rede for Industriraadets Virksomhed i den forløbne Tid, vil det være naturligt at vende sig til Spørgsmaalet om Fremtiden. Ingen vil være i Tvivl om, at ligesom hele Europas, saaledes er ogsaa vore Fremtidsudsigter meget usikre. Danmarks politiske som dets økonomiske Stilling er afhængig af Begivenheder udenfor Danmark. Danmark er ikke et lille fattigt Land, der kan krybe sammen i sig selv og betragte Udlandets Begivenheder som sig uvedkommende. Snarere kan man sige, at der sker intet i den store Verden, som ikke paa aaben eller skjult Vej paa en eller anden Maade i sine Virkninger berører ogsaa vore Interesser. Jeg skal ikke her komme ind paa den alvorlige Situation, i hvilken vi kan tænkes at komme, hvis Tyskland skulde faa Ruslands og Ungarns Skæbne. Jeg vil holde mig til den anden Mulighed, som vi alle haaber paa og de fleste tror paa: at Tyskland vil være i Stand til at holde sammen og komme igennem den frygtelige Krise, som nu truer det. Sker dette, og kommer Verdensfreden i Stand i en nær Fremtid, saa

vil Danmark være i en Stilling, som, hvilke Vanskeligheder den end maa frembyde, dog ogsaa frembyder en Række gode Betingelser. Der er i hvert Fald god Grund til at tro, at der vil være Brug for vore Varer og vort Arbejde, og at vi saaledes vil være i Stand til at skaffe os Betalingsmidler til Brug i vor Vareudveksling med Udlandet. Ingen kan være i Tvivl om, at der vil være Brug for og Efterspørgsel efter alt, hvad vi kan præstere af Landbrugsprodukter og Fødemidler til Udførsel, herunder ogsaa Produkterne af vor Fødemiddelindustri i snævrere Forstand, f. Eks. Margarineproduktionen. Ogsaa for vor øvrige Industri, som i stigende Grad har sin Opmærksomhed henvendt paa Udførslen for derved at opnaa en bedre Basis, der kan tillade Industrien at hævde sig i Konkurrencen saavel paa Verdensmarkedet som paa Hjemmemarkedet, synes der at maatte blive Chancer. Meget vil her bero paa to Faktorer: om det lykkes at skaffe tilstrækkelig Tonnage og rimelige Fragter for vore Tilførsler og for vor Udførsel, og om Raastofferne, det være sig Korn, Copra eller Kul og Jern, kan skaffes, uden at vi skal betale Overpris for Varerne. Blandt de gunstige Faktorer maa ogsaa regnes den Omstændighed, at vi med Undtagelse af det danske Slesvig, som vi forhaabentlig tør regne som en Del af vort Land, gaar usvækkede ud af Krigen med Hensyn til Arbejdsevne og Folkesundhed. Vi har ikke alene vore arbejdsdygtige Mænd i Behold, men vi har endog været i Stand til til en vis Grad at opspare Kræfter under Krigen, i hvert Fald gælder dette i høj Grad, naar vi drager en Sammenligning med andre Lande, hvor enten Krig eller Ernæringsmangel har svækket Befolkningen. Skal vi imidlertid kunne udnytte disse Chancer, ligger Faren for os i nøjagtig samme Plan som de Farer, der truer de øvrige europæiske Lande, den ved Krigen frembragte uhyre Overproduktion af Penge og Pengerepræsentativer, som har bevirket Varefordyrelsen og kræver Forhøjelse af Lønningerne til det dobbelte. Denne Udligning er en Nødvendighed, men Processens Forløb er vanskelig og fremkalder falske

Forestillinger om, at Tiden nu er inde til at skaffe alle Mennesker ikke alene nominelt større Indtægter, men ogsaa reelt bedre Vilkaar gennem en forhøjet Levefod og en forringet Arbejdsydelse. Men at Krigen med sin Ødelæggelse af Mennesker og Værdier overhovedet skulde kunne muliggøre dette Resultat, er i sig selv usandsynligt. Strejkerne, Arbejdsløsheden, den omfattende Nedsættelse af Arbejdsydelsen og Afkortelsen af Arbejdstiden vil ikke tillade en gennemsnitlig Forhøjelse af Levefoden, men snarere bevirke det modsatte.

Krigen har bragt os mange Erfaringer om vort Forhold udadtil, Erfaringer, som det er yderst vigtigt at gøre til offentlig almindelig Ejendom, men Krigsaarene har ogsaa bragt os omfattende Erfaringer i vore indre Forhold. De har for det første vist os Erhvervsorganisationernes Nødvendighed og Betydning. To Veje stod her aabne, to Metoder kunde vælges. Den ene vilde være at lade Staten og Statsorganerne tage Kommandoen og overtage Administrationen af Handel og Omsætning, Fordeling af Varer etc. Det er dette Princip, som Social-Demokraterne hylder, og hvori de mødes med visse Dele af Bureaukratiet. Dette er saare naturligt, thi Realisationen af Social-Demokratiets Ideer maa nødvendigvis føre tilbage til udpræget bureaukratiske Former, til Tilintetgørelse af den personlige Selvstændighed, og det bliver i saa Henseende uden større Betydning, om »vi alene vide« Systemet repræsenteres af en enevældig Konge eller af en almægtig Minister som Topfigur i det bureaukratiske System.

Den anden Vej, som kunde følges, var en Organisation af Erhvervene, saaledes at de selv overtog Løsningen af Opgaverne med Bevarelsen af Fordelene ved Selvstyret, men med det Maal for Øje at løse Opgaverne i almen Interesse. Det er et System, som kræver en betydeligt højere moralsk og aandelig Udvikling end det stats-socialistiske. Medens Stats-socialismen i og for sig ikke stiller store Krav til Folkets aandelige og moralske Niveau, saa stiller Selvstyret meget

omfattende Krav i saa Henseende. Det er derfor ogsaa en højere Samfundsform, som, naar det kan udføres, giver langt betydeligere og værdifuldere Resultater. Under Krigen har vi i Danmark arbejdet med begge Principper, snart har det ene faaet Overtaget, snart det andet. Naar Boet skal opgøres, naar hele Rækken af Foranstaltninger truffet under Krigen skal vurderes, gælder det om at rede disse to Principper og deres Virkninger ud fra hinanden. Man vil da finde, at det levedygtige og det bærende skyldes Selvstyret. Nylig har den fremragende Amerikaner, som vi har i vor Midte, Herr Magnus Swensson, ifølge et Interview udtalt, at man i Amerika i vidt Omfang har kunnet nøjes med offentlige Opfordringer til Folk om Regulering, f. Eks. af Forbruget af Fødemidler, uden at behøve at gribe til Politiforanstaltninger. Kan et Folk naa saa vidt, at det moralske Krav kan bære de nødvendige Foranstaltninger, da er det i Sandhed naaet langt. Det vil ikke være vanskeligt at nævne en lang Række Eksempler paa Forholdsregler her i Landet, hvis Virkninger har været af den største Betydning for vor indre og ydre Stilling, og som er bygget paa Selvstyret og den frivillige Sammenslutning. Jeg skal saaledes nævne Landbrugets Forholdsregler for at sikre Fordelingen af Udførslen mellem de krigsførende og neutrale og den meget vigtige Opretholdelse af Udførslen til England selv under de vanskeligste Blokade forhold. Jeg skal nævne Erhvervenes Samarbejde i Vareudvekslingen med Skandinavien, en Vareudveksling, til hvilken Initiativet blev taget fra dansk Erhvervs Side. Jeg skal nævne Forhandlingerne om Vareudvekslingen med Tyskland og Østrig, i hvilken Repræsentanter for Landbrugs-, Handels-, Skibsfarts-, Industri- og Fiskeriorganisationer mødtes til fælles Varetagelse af Landets Interesser og i en Enighed, som Modparten gentagne Gange og forgæves søgte at bryde. Heroverfor staar de af socialistiske Ideer baarne Bevægelser. Vil man se det væsentlige i Modsætningen, saaledes som det ogsaa vil komme til at spille en Rolle i vore Industriforhold i de Tider, vi

gaar i Møde, kan man vælge de Forslag, der er fremsat af den socialdemokratiske Direktør for Fabrikstilsynet, Dr. Lindberg. I en Række Artikler, bl. a. i Social-Demokraten, har Dr. Lindberg gjort Rede for sit Syn paa Industriens Fremtid og de Vilkaar, som han tænker sig, der skal beredes denne. Korteligt er dette udtrykt i den Tanke, at hidtil var Arbejdslønnen konstant, medens det vekslende Udbytte eller Overskud tilfaldt Kapitalen, for Fremtiden bør Kapitaludbyttet være konstant, begrænset f. Eks. til 6 pCt., medens alt Overskud iøvrigt tilfalder Arbejdet. Her er Forudsætningerne ikke helt rigtige. Arbejdslønnen i Industrien har ikke været konstant, den har været i stadig stigende Bevægelse, ganske vist aldeles overvejende kun i Opgang, men alene gennem Akkordsystemet har den bevist sin Elasticitet. Den anden Forudsætning, at Kapitalen har taget det svingende Overskud, trænger til det Komplement, at Kapitalen ogsaa har taget det svingende Underskud. Man forestille sig Vilkaarene for Industrien fastsat ved Lov efter Dr. Lindbergs Ønsker. Kapitalen faar sine 6 pCt. samt fornøden Amortisation, men hvorledes vil det da gaa med Underskudene? Er ikke Forholdene saaledes i den danske Industris Udvikling, at det med denne er gaaet, som naar man skal frembringe Skov? Man planter mange flere Planter pr. Td. Land, end man har Brug for som udviklede Træer. Nogle af disse Planter tager Têten og viser sig levedygtige, andre er svage og fjernes. Saaledes er alle private Erhverv og navnlig den industrielle Udvikling karakteriseret ved den Selvudrensning, som fremkommer, naar det svage, det mislykkede, det urigtigt ledede viger Pladsen og maa opgive Kampen. Vil man tilsikre dem alle, gode som daarlige, 6 pCt. Rente, saa vil det ikke blive de gode Virksomheder, der karakteriserer Industrien og bestemmer dens Retning, men det vil blive de svage og de daarlige, som maa paakalde Statshjælp og Statsgaranti eller forhøjede Maksimalpriser for at holde sig oven Vande. Vil man forene dette Princip med en Selvudrensning og lade Kapitalen selv tage sine Tab,

saa er dette simpelthen ugørligt, hvis man ikke samtidig giver Kapitalen Mulighed for Fortjeneste. Hvem vil ofre sine opsparede Midler eller sin Formue eller sit Arbejde paa at oparbejde en ny industriel Virksomhed, naar han har Mulighed for at tabe og er fuldkommen afskaaret fra at vinde? Men hvis man ad denne Vej ønsker at forvandle Industrien til en Statsfunktion, forvandle alle, der staar i Industriens Tjeneste, til Statsfunktionærer, saa er Vejen den rette, kun er det en Vej, der ikke kan føre til Udvikling af levedygtig Industri, men ad hvilken der kun kan naas til kostbare, dyre Statsmonopoler, der giver daarlige Varer.

Den danske Industri har udviklet sig under vanskelige Forhold. Hvad den har haft af Toldbeskyttelse, har vel i visse Tilfælde været af stor Betydning, men selv for det Mindretal af Industrier, der har en virkelig Toldbeskyttelse, har det aldrig været et Værn, bag hvilket Industrien kunde lægge sig til at sove, og for et stort Antal af vore betydeligste Industrier gælder det, at de har udviklet sig uden Toldbeskyttelse. Alle har de været fælles om den stærke Konkurrence med Udlandets Varer paa det danske Marked saavel som paa de fremmede Markeder. Vore Erfaringer under Krigen viser med forøget Styrke Betydningen af Industriens Selvstyre, samtidig med at de indeholder en stærk Opfordring til den danske Industri om ikke i sin Udvikling at tabe af Syne, at kun en Forening af Privatinteresserne med den almene Interesse kan give det rette sunde Grundlag for Udvikling. Erfaringerne fra Krigen har vist, hvad der kan opnaas ved Selvstyre og ved Samarbejde med andre Erhverv. Her rejser sig nu Spørgsmaalet om Fremtiden. Vil det være muligt at holde Industrien sammen til Samvirken ogsaa under de Tider, der kommer, naar Garantisystemet bortfalder, naar Industrien slipper for daglig at skulle søge Organisationens Hjælp, vil den da fremdeles have Øje for Betydningen af Samarbejdet? Jeg tror, at dette Spørgsmaal maa besvares med Ja. Vore Erfaringer under Krigen har vist os, at vi formaar at holde sammen, og at det kan

nytte at holde sammen. Under Krigen kom Vanskelighederne udefra, og Virkningerne deraf paatvang sig med en Tydelighed, som ingen kunde misforstaa. Efter Krigen tør vi ikke regne med, at Besværlighederne er forbi. Vanskelighederne vil melde sig fra alle Sider, udefra og indefra, ikke mindst, fordi Danmark ligesom den øvrige Verden er opfyldt af nye Ideer og Samfundsreformatorer, som ikke kan vente paa det, der naas ad den langsomme Udviklings Vej, men som tror at kunne tilvejebringe i en Hast lykkeligere Samfundsforhold ved en hurtig Omdannelse af de bestaaende Tilstande. Og det er ikke fri for, at man er tilbøjelig til i særlig Grad at betragte Industrien som det bedste Objekt for disse Omdannelser og som velkommen Skydeskive. Under disse Forhold vil Industriens Folk ikke kunne sidde med Hænderne i Skødet. De maa først og fremmest gøre sig selv klart, hvad der er Industriens Samfundsopgave, og ad hvilke Veje denne bedst løses. Vi maa ikke sky at tage Forhandlingerne op med Modparten, vi maa søge at besejre Angrebene ved vore Argumenters Sandhed og Styrke, vi maa kort sagt vinde den offentlige Mening for den rette Forstaaelse af vort Arbejdes Nødvendighed og samfundsmæssige Betydning. Det er et Arbejde, som kun med Virkning kan gøres i Fællesskab. Det vil være nødvendigt i stigende Grad til Industrien at knytte Kræfter, der kan ofre al deres Tid og deres Evner paa Belysningen af Opgaverne, det vil være nødvendigt ikke at blive borte fra de Møder, paa hvilke de sociale Problemer, som vedrører os, tages op til Diskussion, og det vil ikke mindst være nødvendigt at styrke og udvikle vor Fagpresse og ad denne Vej udvide vore Forbindelser med Offentligheden.

Hvilken Betydning det har, at den offentlige Mening fuldt ud forstaar, hvad Udviklingen af vor Industri betyder for det hele Samfund, kan belyses ved et enkelt Eksempel. Nogle af Industriens mest uundværlige Medarbejdere henter den fra de paa Den polytekniske Lærestalt uddannede Ingeniører og Kemikere, og i stedse stigende Grad finder disse

Anvendelse i vor Industri. Men allerede nu er Den polytek-
niske Lærestalt kommen i den Nødvendighed at maatte
afvise Elever af Mangel paa Plads, saa at selv Studenter
med en god Adgangseksamen ikke kan være sikre paa at
kunne optage Studiet til Ingeniør her i Landet. Dette kan
kun afhjælpes, naar Staten hurtigt og redbon stiller de for-
nødne Midler til Raadighed til Udvidelsen af Den polytek-
niske Lærestalt. Det er klart, at det her beror paa den
offentlige Mening og dennes fulde Vurdering af Teknikens
og Industriens Betydning for vort Samfunds Velfærd, og
som paa dette Punkt, saaledes paa mangfoldige andre Om-
raader.

Men alt dette vil sige, at vi i den Krigsperiode gaar over
i en ny Periode, i hvilken Industriens Enighed og Sammen-
slutning ikke vil blive mindre vigtig og ikke i mindre Grad
vil kalde paa Industriens egne Mænd end under Krigen. Det
vil jo næppe kunne undgaas, at der oven paa det anstrengte
Arbejde er Fare for en vis Slappelse. Under Krigen er nog-
les Kræfter helt opslidte, og andre har sikkert nok ydet det
meste, de formaar. Opgaverne vil derfor kalde paa yngre
og nye Kræfter. At disse maa være til Rede, at Industrien
og Industriraadet maa formaa at bygge videre og i Fælles-
skab løse Opgaverne til Gavn for sig selv og til Ære og For-
del for vor hele Nation, i dette Ønske tror jeg, at vi alle
kan mødes.

VERDENSFREDEN OG DE INTERNATIONALE SOCIALE OPGAVER.*)

Det økonomiske Grundlag for vor Civilisation og for den moderne Verdenskultur er fremgaaet af Arbejdsdeling og den deraf følgende Vareudveksling. Uden Arbejdsdelingen vilde Produktionen blive staaende paa et primitivt Naturstandpunkt og forme sig som Naturalhusholdning. Kun gennem Udvekslingen af Varer kan Arbejdsdelingen naa sit Maal. Men Udvekslingen af Varer, Handelen i det store som i det smaa, med Raastoffer, med færdige Varer og med det i Varerne indeholdte Arbejde medfører Uenighed om Prisen. Enhver vil sælge dyrt og købe billigt for derved at forøge sin Part, sin Løn, sit og sin Families Velvære.

Fra gammel Tid har man ad to Veje søgt at holde denne Kamp indenfor rimelige Grænser. Den ene Vej er gennem den frie Konkurrence, den anden gennem Lovgivning og Forordninger. Den frie Konkurrence og den frie Handel mellem Landene har i hele den Periode, i hvilken Europa og Nordamerika har naaet deres store Forspring fremfor den øvrige Verden, gennem hele det pittende Aarhundrede været Hovedmidlet. Og naar Frikonkurrencen i sin ubegrænsede Udfoldelse affødte uheldige Forhold, har man ad to Veje søgt at begrænse den dels gennem Sammenslutning og den derved opnaaede Indflydelse paa Prisansættelsen, dels ad den gamle Vej: gennem Lovgivning. Alle Sammenslutninger og ganske særligt alle Sammenslutninger paa Arbejdsmarkedet tenderer imod Monopolet, hvadenten det

---

*) Tale holdt i Stockholm paa det skandinaviske interparlamentariske Møde i September 1919.

drejer sig om Sammenslutning af Vareproducenter eller Sammenslutning af Arbejderne indenfor en bestemt Branche. Gennem Frikonkurrencen gik Tendensen imod et stedse lavere Prisniveau; gennem Sammenslutninger, Monopoler og gennem Socialiseringen gaar Bevægelsen mod et stedse forhøjet Prisniveau. Krigsaarene og deres Begivenheder, som ved voldsomme Indgreb paa de forskellige Omraader ophævede Frikonkurrencen og i dens Sted satte Monopolet — i mange Tilfælde Statsmonopolet — og i Forbindelse dermed Prisansættelse gennem Lovgivning og Forordninger, har imidlertid givet os en praktisk Lære i, at de nye Veje ikke lige straks fører ind i det forjættede Land, idet de Vanskeligheder, som vi nu kæmper imod, i høj Grad synes at skyldes netop Afskaffelsen af Konkurrencen. Ikke mindst gælder dette om Virkningerne af den gennem alle Samfundets Lag stedfundne Organisation af de Arbejdende. Organisationen af Fagforeninger har indenfor den enkelte Branche ophævet Virkningerne af Konkurrencen paa Arbejdsmarkedet og tenderer derfor imod at skabe et Monopol, der støttet paa Strejken og Skruebrækkerklausulen for hver Gruppe kræver en Forhøjelse af Lønningerne, som atter sætter andre Grupper i Bevægelse og derved fremkalder en stadig Prisforhøjelse, der ikke har nogen naturlig Tendens til Ophør.

Det er paa denne Baggrund af Kampen mellem to Principer, det ene Frikonkurrencens, det andet de mod Monopolet pegende Sammenslutninger, at jeg ønsker at fremsætte mine følgende Betragtninger.

De Beslutninger, der paa Pariserkonferencen er tagne med det Formaal at tilvejebringe et internationalt Samarbejde i Lovgivningsspørgsmaal vedrørende Arbejde (Fredstraktatens 13. Del §§ 387—427), synes at gaa ud fra, at Faren og Aarsagen til de uretfærdige Tilstande væsentligt maa søges i den ubegrænsede Frikonkurrence. Lad os nu se, hvad selve Fredstraktaten siger herom:

»I Betragtning af at der bestaar Arbejdsbetingelser,

som for et stort Antal Personer medfører Uretfærdighed, Elendighed og Savn, hvoraf følger en saadan Utilfredshed, at Verdensfreden og Verdensharmonien kommer i Fare, og i Betragtning af at en Forbedring af disse Tilstande er paatrængende nødvendig, f. Eks. med Hensyn til Regulering af Arbejdstiden, Fastsættelsen af Maksimalarbejdsdag og en Maksimalarbejdsuge, Antagelse af Arbejdskræfter, Bekæmpelse af Arbejdsløshed, Tilsikring af en Løn, som sikrer passende Levevilkaar, Beskyttelse af Arbejderne mod Sygdomme af almindelig Natur og mod Fagsygdomme og Ulykkestilfælde, Beskyttelse af Børn, unge Arbejdere og Kvinder, Alderdoms- og Invalideunderstøttelse, Beskyttelse af den i Udlandet beskæftigede Arbejders Interesser, Anerkendelse af Grundreglen om Foreningsfrihed, Organisation af faglig og teknisk Videreuddannelse, og andre lignende Foranstaltninger;

»I Erkendelse af at hvis en enkelt Stat ikke vil antage Arbejdsbetingelser, der svarer til Menneskets Værd, vil dette være en Hindring for andre Stater, som ønsker at forbedre deres Arbejders Kaar;

»Er de høje kontraherende Magter, bevægede af Retfærdigheds- og humane Følelser som ogsaa af Ønsket om at sikre en varig Verdensfred, enedes om følgende:«

Derefter følger da de nærmere Bestemmelser for Formerne, under hvilke Samarbejde skal gaa for sig.

Det vil ses, at de Vanskeligheder og Farer, som her er Tale om, gennemgaaende maa føres tilbage til saadanne Tilstande, hvor der som Følge af Konkurrencen kan øves et stadigt Tryk paa Arbejdslønnen, og hvor selve Arbejderne gennem deres Organisationer savner Magt og Styrke til at forbedre deres Kaar. At det forholder sig saaledes, vil yderligere erkendes, naar man gennemgaaer de almindelige Grundsætninger, som indeholdes i Slutparagraffen, § 427, og som betegner det endeligt fastslaaede Program for den

nærmeste Fremtids Arbejde. Dette Program betegnes som *de Metoder og Grundsætninger, som man maa bestræbe sig for at anvende*, saafremt ikke særlige Forhold hindrer det.

De er samlet i følgende Sætninger:

- 1) Arbejdet maa ikke simpelthen betragtes som en Vare eller som en Handelsartikel.
- 2) Fri Foreningsret for alle Formaaler, der ikke staar i Modstrid med Lovene, saavel for Lønarbejdere som for Arbejdsgivere.
- 3) Der bør betales en saadan Arbejdsløn, at den sikrer Arbejderne passende Levevilkaar, som svarer til Tiden og Landet.
- 4) Antagelse af 8 Timers Arbejdsdagen eller 48 Timers Arbejdsugen er et Formaal, der maa tilstræbes overalt, hvor det endnu ikke er naaet.
- 5) Der bør indføres en Hviledag paa mindst 24 Timer en Gang ugentlig, der saa ofte som muligt skal indbefatte Søndag.
- 6) Afskaffelse af Børnearbejde og Forpligtelse ved Anvendelse af unge Arbejdere af begge Køn til at begrænse Arbejdet saaledes, at deres fortsatte Udvikling muliggøres og deres legemlige Udvikling sikres.
- 7) Uden Hensyn til Kønnen lige Løn for Arbejde af lige Værdi.
- 8) De i hvert Land med Hensyn til Arbejdsvilkaarene udstedte Forskrifter maa sikre alle Arbejdere, som har deres lovlige Bolig i vedkommende Land, samme faglige Behandling.
- 9) Enhver Stat bør indrette en Tilsynsvirksomhed, i hvilken ogsaa Kvinder bør deltage, for at sikre Gennemførelsen af de til Arbejdernes Beskyttelse udstedte Love og Forordninger.

Det maa være enhver Skandinav paafaldende, at de i Fredstraktaten saaledes for den nærmeste Fremtid stillede Opgaver gaar ud paa at fastslaa Grundsætninger, der allerede forlængst er anerkendte og væsentligt er gennemførte

i de tre skandinaviske Lande, enten gennem den Udvikling, som har fundet sit Udtryk i Overenskomsterne mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, eller i de Tilstande, som er skabte ad Lovgivningens Vej. Dette synes mig saaledes at gælde den første Grundsætning, at Arbejdet ikke maa betragtes som en simpel Vare, en Grundsætning, der formentlig maa ses i Sammenhæng med den tredje Grundsætning, at Betalingen skal sikre Arbejderne passende Levevilkaar. Ingen af disse Grundsætninger vil hos os møde nogen Modstand. De maa i de tre nordiske Lande anses for at være gaaet over i den almindelige Retsbevidsthed.

Det samme maa gælde om den anden Grundsætning: Fri Foreningsret saavel for Arbejdere som for Arbejdsgivere, hvilket ikke behøver nogen nærmere Paavisning.

Hvad dernæst angaar den 8 Timers Arbejdsdag, saa er denne jo allerede i meget stort Omfang indført gennem bestaaende Overenskomster, og hvad der endnu er tilbage af Arbejdstid, som gaar udover 8 Timer, er for de organiserede Arbejders Vedkommende sikkert stærkt begrænset.

Den bestaaende Lovgivning om Børnearbejde, om Begrænsning af unge Menneskers Arbejde, viser, i hvilken Grad man paa dette Omraade allerede har opfyldt Kravet i sjette Punkt.

Punkt 7, som indeholder den Grundsætning, at Arbejde af samme Værdi skal betales med samme Løn uden Hensyn til Kønnen, turde i og for sig ikke møde nogen Modstand. Dog er dette Krav allerede distanceret, i hvert Fald i Danmark, af et nyt Krav, som gaar ud paa at kræve lige Time-løn for Mand og Kvinde, altsaa nærmest en Begunstigelse af Kvindearbejdet paa Mandsarbejdets Bekostning. Et saadant Krav blev nemlig under de nys i Danmark førte Forhandlinger om Forhøjelse af Statstjenestemændenes Lønninger gjort stærkt gældende fra Statstjenestemændenes Side og er maaske ikke uden Sammenhæng med den Omstændighed, at Kvinderne nu er i Besiddelse af Valgret og, bygget paa denne, nu kan stille deres særlige Krav. Men hvad enten

denne Bevægelse skulde vise sig at være begrænset til enkelte Kredse eller ej, vil man i hvert Fald med Rette kunne gøre gældende, at Kravet om lige Løn for lige Arbejde uanset Kønnen ikke møder nogen principiel Modstand i de tre skandinaviske Lande.

Det staar mig mindre klart, hvad der tilsigtes med Grundsætningen i Punkt 8, der muligvis sigter paa udenlandsk Arbejdskraft, og jeg skal derfor lade dette Spørgsmaal ligge og nøjes med endnu kun at tilføje, at Kravet i Punkt 9 formentlig forlængst er opfyldt i Danmark og formentlig heller ikke staar i Strid med Praksis i de to andre nordiske Lande.

Men naar Forholdet er saaledes, at alle disse Grundsætninger kun i mindre Grad synes at have Bud til de tre nordiske Lande, forsaavidt man i dem ser Udgangspunktet for nye Reformkrav, saa tyder dette paa, at Arbejdsvilkaarene og den sociale Lovgivning i de tre nordiske Lande ingenlunde kan bruges som almindelig Maalestok for Forholdene i Europa. Meget mere maa det antages, at Kravene, saaledes som de her er formulerede, vender sig mod Forhold i de andre Lande, særligt i Sydeuropa og Østeuropa, hvor hverken den sociale eller den økonomiske Udvikling har holdt Skridt med Udviklingen i Nord- og Nordvesteuropa.

I Indledningsbestemmelserne har Fredskonferencen udtrykkeligt henvist til den Betydning, det har, at Fremskridtene i Vilkaarene for Arbejderne ikke hemmes derigennem, at et enkelt Land holder sig tilbage. Allerede indenfor Europas Grænser er dette utvivlsomt af den allerstørste Betydning. Af den internationale Konkurrence vil det i høj Grad afhænge, om Lefefoden kan hæves eller ikke. Medens denne Betragtning sikkert deles af det store Flertal af Arbejdsledere, Producenter, er den i langt mindre Grad anerkendt af de organiserede Arbejdere. Tværtimod er det i Arbejderkredse en meget udbredt Opfattelse, at Producenternes og Arbejdsgivernes Fortjeneste er saa rigelig, at en Fordeling af denne til de arbejdende Klasser vilde bevirke

en betydelig Stigning i deres Indtægter og en betydelig Hævelse af Lefefoden. Det var denne Omstændighed, som bevirkede følgende Udtalelse af Mr. Bonar Law under Debatten den 14. Juli d. A. i det engelske Parlament om Kulpriserne Forhøjelse:

»Han var glad ved, at under Debatten alle Minearbejdernes Ledere var gaaet ud fra, at hvis ikke Produktionen kunde forøges, maatte man se bort fra at opnaa en højere Lefefod. Der var en vidt udbredt Overbevisning hos de arbejdende Klasser om, at der i Ejernes Gevinst var en udtømmelig Margin, som vilde sætte Arbejderne i Stand til at faa deres Lønninger forhøjet til et hvilket som helst Beløb. Denne Overbevisning maatte forandres, og Arbejderne maatte gøre sig det klart, at den Andel, som de kunde faa, maatte staa i Forhold til det Arbejde, som de gjorde.«

Denne Udtalelse maa ses i Forhold til en i samme Møde af en anden Minister, Sir Auckland Geddes, fremlagt Statistik, hvorefter fremgik, at en Sammenligning mellem Salgspriserne i 1913 og nu i 1919 for en Ton engelske Kul viste følgende Tal:

i 1913 var Salgsprisen 11 sh.,

i 1919 - — 29 sh. $2\frac{1}{2}$ d.

Deraf udgjorde Mineejerens Fortjeneste samt Betalingen for Minerettighederne ialt ca. 2 sh., medens Arbejdslønnen fra 1913 til 1919 var steget med 15 sh. pr. Ton, nemlig

fra 6 sh. $10\frac{1}{2}$ d.

til 21 sh. $10\frac{3}{4}$ d.

Den engelske Kulsituation giver et værdifuldt Materiale til Bedømmelse af Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang Arbejderne kan vente deres Stilling forbedret ved at lægge Beslag paa Ejernes og Arbejdsgivernes Fortjeneste.

Som det gaar her i en stor Industri, der beskæftiger Millioner af Arbejdere, saaledes gaar det i alle andre. Kun i ringe Grad vil man kunne tænke sig Arbejdslønnen forhøjet ved at lægge Beslag paa den Del af Fortjenesten, der

nu tilfalder Ejere og Arbejdsledere, med et Ord, Kapitalen. Og vil man vilkaarligt gennem Arbejdsmonopolet forhøje Arbejdslønnen, saa vil dette hurtigt vise sig at have sin Grænse gennem den direkte Konkurrence fra Udlandet for samme Art af Arbejdsydelse eller gennem de indirekte Virkninger, saaledes som f. Eks. Forhøjelsen af de engelske Kulpriser bevirker omfattende Forhøjelser af andre engelske Varer, hvis Priser ikke vilkaarligt kan hæves, fordi de skal konkurrere med Varer fra andre Lande. Men saaledes viser alle disse Betragtninger hen paa Nødvendigheden af at se Problemerne i Forhold til Prisbevægelserne i Udlandet, og det er da forsaavidt i høj Grad rationelt at behandle Spørgsmaalene som internationale og omfattende alle Jordens producerende Folk.

Fra et specielt skandinavisk Synspunkt maa man da ud fra disse Betragtninger med Tilfredshed hilse Bestræbelserne for ad international Vej at overføre Fremskridtet i Arbejdsvilkaarene ogsaa til saadanne Lande, der hidtil har holdt sig tilbage, og hvis hele sociale og politiske Udvikling i Virkeligheden hører hjemme i et tidligere historisk Tidrum. Det er utvivlsomt saa meget mere nødvendigt, som Konkurrencen i vore Dage i stedse stigende Grad bliver en Verdenskonkurrence og ikke lettelig kan begrænses til Konkurrencen indenfor den enkelte Verdensdel. Tænker vi f. Eks. paa Arbejdstidsforkortelsen som internationalt Problem, kan man ikke af sin Betragtning helt udelade Hensynet til det store kinesiske Folk, et saare flittigt og tillige et intelligent Folk, som ikke kender nogen som helst Begrænsning for Arbejdstiden. Som bekendt arbejder den kinesiske selvstændige Haandværker fra Morgen til Aften og kender ikke nogen egentlig Fridag. Kun en eneste Gang om Aaret, ved Nytaar, holder han Ferie i en eller to Dage. Betegner dette end Yderpunktet for Modsætninger mellem moderne europæisk Udvikling og Arbejdsvilkaarene i andre Verdensdele, saa peger det dog hen paa den store Ulighed i Arbejdsvilkaar Verden over, som i Sandhed vil stille

betydelige Krav til den internationale Konference, men som tillige opfordrer til nogen Varsomhed i de Lande, hvor man med saa stor Iver søger at vise Vej.

Jeg drager af alt dette den Slutning, at den internationale Konference i høj Grad maa have sin Opmærksomhed henvendt paa Lande i og udenfor Europa, i hvilke de i Fredstraktaten fastsatte Grundregler hidtil har fundet liden eller ingen Anerkendelse, liden eller ingen Anvendelse i Praksis. Det synes mig overordentlig vigtigt, at man fra vor Side ikke for de indre Krav til Reformers overser Betydningen af, at disses Gennemførelse i større eller mindre Grad er afhængig af, hvad det nærmere eller fjernere Udland foretager sig.

Den moderne Sociallovgivning, saaledes som vi kender den, har til direkte Formaal at modvirke de skadelige Følger af den ubundne frie Konkurrence. Men Frikonkurrencen som Hovedregulatoren paa Varepriser og Arbejdsvilkaar har i Virkeligheden Overherredømmet i Verden, og det lader sig ikke gøre, at vi i vore Lande arbejder med en vilkaarlig og stadig Forhøjelse af Prisniveauet, naar store Dele af den Verden, med hvilken vi skal træde i Vareudvekslingsforbindelse, benytter Konkurrencen som Middel til at holde Priserne nede. Vi kan ikke forbedre vor Levefød og forøge vort Forbrug, samtidig med at vi formindsker vor Evne til at betale dette, uden derved at køre direkte ind i en økonomisk Krise.

I hvilken Grad det er paakrævet at lægge Bestræbelsernes Tyngdepunkt i Kravet til andre Lande og til deres Lovgivning, vil ogsaa ses af en Prøvelse af Fredstraktatens Grundsætninger anvendt alene paa vore hjemlige Forhold. Jeg vil i denne Sammenhæng gerne begrænse mig til at se disse Grundsætninger i Forhold til dansk Lovgivning og danske Forhold, dels fordi jeg ikke ønsker her at fremsætte Udtalelser, der kunde opfattes som en Kritik rettet imod svenske og norske Tilstande, dels ogsaa ganske naturligt fordi jeg mener med nogen større Sikkerhed at kunne udtale mig

om hjemlige Forhold end om Nabolandenes. Anvendt paa vore hjemlige indre Forhold mener jeg da, at Fredstraktatens Grundsætninger, der hos os i det væsentligste forlængst er antagne og bragt til Udførelse, fortjener meget betydelige Korrektiver.

Jeg skal begynde med *Foreningsretten*. Saaledes som Sætningen er udtrykt, udtaler den en af alle anerkendt Sandhed. Den peger hen paa, at Arbejdernes Foreningsret ingenlunde i alle andre Lande er anerkendt, saaledes som den forlængst er blevet det i de nordiske Lande. For os i de nordiske Lande eksisterer Spørgsmaalet, som det er opstillet, overhovedet ikke som Problem, men derimod er vi stillet overfor et ganske andet Problem, der har udviklet sig som Følge af Foreningsrettens Anvendelse. Foreningsretten blev oprindelig betragtet som en Menneskerettighed, som et Frihedskrav, men under Begivenhedernes Udvikling er Frihedshensynet forlængst trængt tilside. Den Arbejder, der ikke slutter sig til sin Fagforening, den Arbejdsgiver, der ikke slutter sig til sin Forening, er begge udsat for allehaande Vanskeligheder. Den personlige Frihed har saaledes maattet vige for de af Foreningsfriheden fremgaaede Organisationer. Men ogsaa i Forholdet mellem Grupperne, Organisationerne, indbyrdes, er det ikke just Frihed, der er blevet Resultatet. Foreningerne, der bygger paa Retten til Lockout og Strejke, virker med Tvangsmidler af en overordentlig Styrke, Tvangsmidler, der gaar ganske paa tværs af den tidligere bestaaende Retsorden.

Det skal paa ingen Maade bestrides, at gennem Foreningsrettens Anvendelse i Løbet af den sidste Menneskealder før Krigen er der i de nordiske Lande tilvejebragt en omfattende Forbedring af hele Arbejdsklassens Vilkaar. Det er ikke nødvendigt, mindst af alt i denne Forsamling, at pege paa, hvor langt man var naaet i Retning af en relativ fredelig Regulering af Arbejdsvilkaarene gennem de kollektive Overenskomster. Men saaledes synes det ikke at være mere. Vi oplever en lang Række Tilfælde, i hvilke Foreningernes,

Organisationernes, Magt benyttes som et rent Voldsmiddel til at tiltvinge enkelte Grupper Fordele uden Hensyn til, om de andre Grupper eller det hele Samfund kan bære Udgifterne. Naar dette sker endog med Tilsidesættelse af de kontraktlige Forpligtelser, saa er vi inde paa en Vej, som peger direkte mod Anarki og Bolchevisme.

Naar altsaa Fredstraktaten opstiller Foreningsretten som en Grundsætning, som det gælder om at hævde og gennemføre, har dette aabenbart Bud til andre Forhold end vore. For os er Problemet ikke mere at sikre Friheden for de enkelte Organisationer til at virke med sine Magtmidler, men meget mere Spørgsmaalet om *Begrænsningen af denne Magt*. Lykkes det ikke at finde Veje og Midler til en saadan Begrænsning, vil vi føres imod Sprængning og Opløsning af Samfundet i Claner, der fører indbyrdes Krig. Med Rette maa Socialdemokraterne heri se den allerstørste Fare for Gennemførelsen af deres Ideer. Kan det ikke lykkes at fastholde den frivillige Overenskomst som absolut forpligtende og Brud paa denne som strafbare, saa vil ethvert Forsøg paa at opbygge Samfundet demokratisk og socialt uvægerligt strande, og tilbage bliver da kun Diktaturet, f. Eks. saaledes som man forsøger at praktisere det i Rusland. Men ikke nok dermed. Det er ikke nok, at de én Gang vedtagne Overenskomster overholdes. Foreningsretten, der under et andet Navn simpelthen er Strejkeretten, kan ikke bruges hensynsløst til Forbedring af de enkelte Grupperes Indtægter uden at føre enten mod fuldkommen uretfærdige Tilstande eller, hvad der er det sandsynlige, mod den økonomiske Krise, i hvilken alle Prisaftaler styrter sammen.

Jeg anser altsaa ikke Fredstraktatens Grundsætninger om Foreningsretten for videre dybtgaaende eller udtømmende.

Lignende Betragtninger kan gøres gældende mod den iøvrigt særdeles tiltalende Grundsætning i Punkt 3, at der maa tilsikres enhver Arbejder en *passende Løvefod*, saaledes som man forstaar dette til den paagældende Tid og i det paagældende Land. Saa vidt kan man let blive enig.

Vanskeligheden rejser sig imidlertid straks, saasnart der ogsaa skal skaffes Enighed om, hvad der er en paa det paagældende Tidspunkt og i det paagældende Land passende Levemåde. Selve Grundsætningen er derfor en smuk Talemaade uden synderlig Værdi. Det er muligt, at man i visse lidet udviklede europæiske Lande kan nøjes med at tænke paa et Slags Eksistensminimum, men med Rette lader den nord- eller vesteuropæiske Arbejder sig ikke nøje hermed. Under det voldsomme Fremstød fra alle arbejdende Lags Side, som karakteriserer vor Tid, er man foreløbig ikke meget tilbøjelig til at sætte nogen Grænse, og mere end noget andet turde det være Forestillingen om, at der endnu er langt til denne Grænse, som driver os ind i Krisen.

Jeg gaar derefter over til Punkt 4: *den 8 Timers Arbejdsdag* eller den 48 Timers Arbejdsuge. Det gaar med dette Punkt som med det foregaaende. Jeg er fuldstændig enig i det anførte Princip, men jeg savner en videre Udførelse af Tanken, som viser Begrænsningen i Principet og dets Anvendelse. Jeg er en gammel Tilhænger af en rimelig Afkortning af Arbejdstiden, og jeg har selv haft det Held i min tidligere Stilling som Formand for Arbejdsgiverforeningen i den danske Jernindustri i sin Tid i ikke ubetydelig Grad at medvirke til en Forkortelse af Arbejdstiden i denne Industri. Jeg er derfor ejheller nogen Modstander af de Overenskomster, som er sluttede mellem de danske Fagforeninger og de danske Arbejdsgivere, som fører Arbejdstiden ned til dette Niveau. Men anderledes stiller det sig, naar 8 Timers Arbejdstid ved Lov skal gøres til Maksimalarbejdstid, som der kun i snævert begrænsede Undtagelsestilfælde kan afviges fra; thi da gør man et Skridt, som er til Skade for Hovedformaålet, Forbedringen af alle arbejdende Menneskers Vilkaar og Levemåde. En saadan Lovgivning har for det første den Fejl at være rent negativ. Den er negativ, idet den sætter Straf for Arbejde. Medens alt økonomisk Fremskridt i Verden afhænger af, at der arbejdes og at der arbejdes med Pligtfølelse og Interesse, at dette at arbejde

ikke opfattes som en Lidelse, men som et Behov, ikke som en Skam, men som en Ære, saa indføres der nu ved disse Love et Princip, som gør det strafbart at arbejde udover en vis Tid, uanset om det enkelte Individ baade har Lyst og Kræfter dertil eller ikke.

Dette er dog den moralske Side af Sagen, den Side af Problemet, som paavirker Forestillingerne og Opfattelserne. Men hertil kommer en anden stor Vanskelighed: som Lovprincip er det umuligt at gennemføre Reglen om Straf for Arbejde over 8 Timer. Ved de allerede i forskellige Lande bestaaende Love har man straks maattet gøre omfattende Undtagelser. Man maa saaledes undtage Landbruget, man maa undtage Hjemmearbejdet, man maa endog indenfor de enkelte Virksomheder trække en Grænse, saaledes at man maa undtage selve Arbejdslederne, og man faar derfor en ejendommelig Deling af Menneskene i Klasser: én Klasse, som har en ubegrænset Ret til at arbejde og udnytte deres Kræfter, og en anden, som kun har en begrænset Ret dertil. Man kan altsaa umuligt gennemføre Principet i sin Helhed, og det vil da i Praksis vise sig særdeles vanskeligt at trække de rette Grænser. Skal Loven gennemføres, vil det vise sig nødvendigt i stort Omfang at skride ind mod Hjemmearbejde, og derved vil den af mig betegnede Fejl ved den 8 Timers Maksimalarbejdsdag yderligere manifestere sig, idet man ved Anmeldelser og Politiundersøgelser maa straffe Folk for i deres Hjem at have været flittige og udført et iøvrigt samfundsnyttigt Arbejde.

Jeg har her tilladt mig at fremdrage nogle af Hovedbestemmelserne set i Forhold til den faktiske Udvikling hos os, og det forekommer mig, at disse Betragtninger maa befæste den Opfattelse, at vi her har at gøre med Grundsætninger, der kun i ringe Grad gaar til Bunds i Problemerne og derfor har deres væsentligste Betydning paa et vist tidligt Stadium af Udviklingen, og det paa et Stadium, som vi i de nordiske Lande allerede i Hovedsagen har tilbagelagt.

Fredstraktaten nøjes ikke med at give de almindelige Metoder og Grundsætninger, som anses for at være af særlig paatrængende Karakter, men opstiller endvidere en Dagsorden for den første Arbejdskonference, som ifølge Traktaten er bestemt til at afholdes allerede i indeværende Aar i Washington i Oktober Maaned. Dagsordenen for denne Konference er:

- 1) Anvendelse af Grundsætningen om 8 Timers Arbejdsdagen eller 48 Timers Ugen.
- 2) Midler til Forhindring af Arbejdsløshed og Afbødning af Følgerne.
- 3) Kvinders Beskæftigelse
  - a) før og efter Nedkomsten (indbefattet Spørgsmaalet om Erstatning under Rekonvalescensen);
  - b) om Natten;
  - c) ved sundhedsfarligt Arbejde.
- 4) Børns Beskæftigelse:
  - a) Aldersgrænsen for Adgangen til Arbejde;
  - b) Natarbejde;
  - c) sundhedsfarligt Arbejde.
- 5) Udvidelse og Anvendelse af de i Bern 1906 vedtagne internationale Overenskomster med Hensyn til Forbudet mod Natarbejde for de i Industrien beskæftigede Kvinder og Forbud mod Anvendelse af hvidt (gult) Fosfor i Tændstikindustrien.

Det gælder om denne Dagsorden, at for Punkterne 3, 4 og 5's Vedkommende foreligger der allerede en vidtgaaende Lovgivning i de tre nordiske Lande. Jeg skal ikke for mit Vedkommende fordybe mig i disse tre Spørgsmaal, dels af denne Grund, dels fordi de sikkert med større Indsigt og mere Udbytte vil blive behandlede her i Dag fra anden Side. Jeg mener kun i al Almindelighed at være berettiget til at sige, at det for de skandinaviske Landes Delegerede paa Konferencen vil falde naturligst at henvise til den Arbejderbeskyttelse, der paa disse Omraader ad Lovgivningens Vej allerede er indført i de tre nordiske Lande, og at

støtte Bestræbelser for at indføre tilsvarende Bestemmelse i andre Lande, i hvilke de endnu slet ikke eller kun i ringe Grad er komne til Anvendelse.

Noget anderledes stiller det sig med Punkterne 1 og 2. Jeg har allerede i mine mere almindelige Betragtninger gjort gældende, at medens Begrænsningen af Arbejdstiden er en naturlig Opgave for Arbejdernes og Arbejdsgivernes Organisationer, maa det stille sig mere tvivlsomt, om det er rigtigt og hensigtsmæssigt at fastslaa denne Grundsætning ved Lov. Selve Kravets Historie er jo bekendt. Paa et Tidspunkt, da Arbejdstiden i mange Industrier og Haandværk ikke begrænsedes til 10 eller 11 Timer, men ofte naaede 12 eller mere, var der god Grund til at rejse Kravet om Forkortelsen af Arbejdstiden, og det var ikke unaturligt, at det fik en Form, som egnede sig for Debat og Agitation. Heller ikke kan der indvendes noget imod, at Principet om den 8 Timers Arbejdsdag betragtes som en vejledende Grundsætning for Forholdets Ordning i Livet, men som jeg allerede har anført, er en simpel og ukritisk Overføring af dette Princip til Lovbestemmelse, saaledes som det allerede er sket i en Række Lande, en overfladisk og derfor mangelfuld og skadelig Forholdsregel. Medens der synes at være Enighed om, at som Regel bør Arbejdstiden ikke overskride 8 Timer, er der jo ingen, der drister sig til at foreskrive 8 Timers Arbejdsdagen som *Pligt* for de Arbejdende, og dette gør, at Bestemmelsen bliver af ren negativ Karakter. Det bliver ikke en Bestemmelse, som siger, hvad der f. Eks. med lovlig Ret bør optages som Arbejdstid i Kollektivoverenskomster; det bliver en Bestemmelse, som kun forbyder, men ikke foreskriver, og som allerede anført: en virkelig almindelig Gennemførelse ved Lov er paa Forhaand fuldkommen udelukket. Det er udelukket, at den, der arbejder selvstændigt i sit Hjem eller paa sin Jord, ved Lov skal kunne forhindres i at arbejde mere end 8 Timer. Men dette vil da sige, at Loven netop paa Grund af sin negative Karakter vil kunne fremkalde Forskydninger derved, at en

Industri eller et Haandværk eller en Virksomhedsform, som hidtil har været organiseret som Fællesarbejde, opløses under Hjemmearbejdets Former. Jeg behøver blót at fremdrage enkelte Eksempler for at vise Muligheden deraf. I Fag som Bogbinderi eller Skrædervirksomhed vil man i stort Omfang kunne afskaffe Værksteder og henvise Arbejdet til Hjemmet, og Sandsynligheden taler for, at noget saadant vil finde Sted, fordi den Hjemmearbejdende da vil kunne have Assistance fra sin Familie og dels derigennem, dels gennem en noget længere Arbejdstid vil kunne faa væsentligt forøget sin Indtægt.

Det næste Skridt, som Lovgivningen da vil blive tvunget ind paa, vil være Lovbestemmelser, som søger at forhindre slige Forskydninger: Lovbestemmelser mod Hjemmearbejde og Kontrol med dette. Det vil da vise sig, at det ulyksalige Middel, hvormed Loven virker, nemlig Forbud mod Arbejde, vil drage nye Forbud mod Arbejde efter sig og derved etablere en Tilstand, som modvirker Hovedformaålet, idet enhver Undergravning af Arbejdsviljen i de civiliserede Samfund maa føre til Tilbageskridt og til en Formindskelse af Levefoden i Stedet for til en Forhøjelse af denne. Ikke anderledes og bedre vil det gaa paa andre Grænselinjer, saaledes mellem Landbrug og Skovbrug med deres Bierhverv paa den ene Side og Industri og Haandværk paa den anden Side, mellem Arbejderne paa den ene Side, Arbejdslederne paa den anden.

De Indvendinger, jeg her har rejst mod en ved Lov fastsat 8 Timers Arbejdsdag i Modsætning til en ved Kollektivoverenskomster vedtagen Arbejdsdag af denne Længde, er af mere principiel Natur. Men ved Siden heraf kan der for de skandinaviske Landes Vedkommende rejses en anden Indvending af rent praktisk Natur, nemlig Hensynet til Konkurrencen og da ganske særligt til Konkurrencen med Lande som Storbritannien og De Forenede Stater: Her vil Behandlingen af Spørgsmaalet paa Konferencen i Washington og de paa denne vedtagne Beslutninger kunne faa afgø-

rende Betydning. Skulde det vise sig, at Konferencen vedtager at lovfæste 8 Timers Arbejdsdagen, og at dette gennemføres af de lovgivende Myndigheder i de store Lande, vil man ikke kunne rejse Indvending, grundet paa Konkurrencehensynet, mod at gøre det samme hos os. Anderledes derimod, hvis det maatte vise sig, at man i disse Lande vel vil knæsætte Principet som vejledende for Arbejdsoverenskomster, men derimod ikke vil gøre det til Lov; thi da vilde det være en stor Fejl af os at opgive vor nuværende elastiske Ordning for at indføre den stive og ubevægelige Ordning, som vilde blive Følgerne af en Lovgivning paa dette Omraade.

Ud fra disse Betragtninger maa jeg da tilraade, at man afventer dels disse Resultater af selve Konferencen i Washington, dels Virkeliggørelsen af de Beslutninger, som maatte blive taget paa denne, forinden man i de nordiske Lande vedtager eller i Kraft sætter allerede vedtagen Lov om den 8 Timers Arbejdsdag som Maksimalarbejdsdag. Der er saa meget mere Grund til at tage denne afventende Holdning, som den Omstændighed, at Arbejdstiden ved frivillige Overenskomster væsentligt alt er ordnet saaledes, gør det lidet paatrængende at gribe til Lovgivningsforanstaltninger.

Spørgsmaal Nr. 2 paa Dagsordenen til Arbejderkonferencen i 1919 handler om Midler til Forhindring af Arbejdsløshed og til Afværgelse af dens Følger.

Jeg ved ikke, hvad man nærmere har tænkt sig med Hensyn til det første af disse Spørgsmaal, men maa formode, at det navnlig er Problemet om hensigtsmæssig Ordning af Arbejdsanvisningen, som man her har for Øje. I saa Tilfælde vil man ganske naturligt komme til at beskæftige sig med de Opgaver, som man i Danmark har søgt at løse gennem Loven af 8. April 1914 om Arbejdsløhedskasser og Loven af 29. April 1913 om Arbejdsanvisning.

Det turde ikke være nødvendigt i denne Forsamling at gøre nærmere Rede for den paagældende danske Lovgivning. Idet jeg tør gaa ud fra, at dennes Tilværelse og dens

Hovedtræk er Forsamlingen bekendt, skal jeg nøjes med at henpege paa de Problemer, der har frembudt sig under denne Lovgivnings Anvendelse i Praksis. Som bekendt er den danske Lov om Understøttelse til Arbejdsløse bygget paa Arbejdernes Selvforsikring, dog med Tilskud fra Staten, og paa Administrationen af de saaledes oprettede Forsikringskasser alene gennem den af de forsikrede selv valgte Administration. Da Loven blev vedtaget, forkastede man Principet om en paritetisk Ordning, i hvilken ogsaa Arbejdsgiverne deltog; i Stedet for Arbejdsgivernes Part i Omkostningerne og det Korrektiv, som Arbejdsgivernes Medvirkning til Kassernes Styrelse vilde have været, satte man Statsbidrag og indsatte nogle faa af Rigsdagen valgte Medlemmer til sammen med Kassernes Repræsentanter og den af Staten udnævnte Inspektør at føre Tilsyn med Kasserne og at afgøre Stridighederne mellem disse og deres Medlemmer.

Kasserne er saaledes i Realiteten administrerede i intim Forbindelse med Fagforeningerne, delvis af de samme Personer, som leder Fagforeningerne.

Den under Krigen i Danmark optraadte ekstraordinært store Arbejdsløshed bevirkede som i andre Lande, navnlig de krigsførende, Bevillinger af betydeligt Omfang, Bidrag til de Arbejdsløse. Administrationen af disse Statsbidrag, der har Karakteren af direkte Understøttelse til de Arbejdsløse, blev henlagt til Forsikringskasserne. Følgen deraf var, at disse pludseligt saa deres Virksomhed udvidet til at omfatte praktisk talt alle Fagforeningens Medlemmer, uanset om disse havde forsikret sig i Kassen eller ikke.

Forbindelsen mellem Arbejdsløhedskasserne og Arbejdsanvisningen er i Danmark ikke synderlig stærkt udformet og turde nok saa meget eksistere paa Papiret som betyde noget i Realiteten.

Det vil af disse korte Antydninger forstaas, at jeg er Talsmand for en Opfattelse, ifølge hvilken saavel Arbejdsløhedskasserne som Arbejdsanvisningen i Danmark er behæftet med meget betydelige Mangler. Det er utvivlsomt, at Af-

skæringen af vore Tilførsler i 1917 og 1918 maatte fremkalde en betydelig Arbejdsløshed, men det er dog et ejendommeligt Fænomen, at Arbejdsløsheden i Danmark har taget et saa langt større Omfang, end Tilfældet har været i Sverige og Norge, og det er et endnu ikke opklaret Spørgsmaal, om ikke denne store Arbejdsløshed i Danmark i ikke ringe Grad er befordret netop ved de Former for Arbejdsløshedsunderstøttelse og Arbejdsanvisning, som er praktiseret paa Grundlag af de i Danmark bestaaende og de under Kri-gen vedtagne Love.

Paa den nordiske socialpolitiske Kommissions Møde i April 1919 behandlede bl. a. ogsaa Spørgsmaalene Arbejdsløshed, Arbejdsanvisning og Ulykkesforsikring. Af den Sektion, der i den Anledning var nedsat, blev afgivet følgende Indstilling, som blev vedtaget af Kommissionen og vedlagt Protokollen:

»Sektionen finder det ønskeligt, at der til Bekæmpelse af Arbejdsløshed og dens Følger i de nordiske Lande lægges ensartede Regler til Grund og fremhæver i denne Henseende Ønskeligheden af:

1) at den sociale Lovgivning i de enkelte Lande tager størst muligt Hensyn til ovennævnte Synspunkt,

2) at det fra Samfundets Side gennem Planlægning og Iværksættelse af Arbejder tilstræbes saavidt muligt at afværge Arbejdsløshed, og at Udbetaling af Pengemidler fra Stat eller Kommune som Arbejdsløshedsunderstøttelse — hvadenten dette sker gennem Arbejdsløshedsforsikring eller paa anden Maade — kun bør ydes for uforskyldt Arbejdsløshed,

3) at Arbejdsløshedsforsikring, for saa vidt Stat eller Kommune yder Bidrag til denne, bør organiseres saaledes, at der fra det Offentliges Side kan føres en fuldt ud effektiv Kontrol med Forsikringen, særligt derved, at der mellem denne og den offentlige Arbejdsanvisning etableres et intimt Samarbejde, samt

4) at Arbejdsanvisning i størst mulig Udstrækning bør

ske gennem offentlig eller under offentlig Kontrol staaende Kontorer, som ikke udøver Arbejdsanvisning som Næring.

Det bemærkes, at der med Hensyn til det ovenfor under Nr. 2 benyttede Udtryk »uforskyldt Arbejdsløshed« indenfor Sektionen er Enighed om, at der under dette Udtryk ikke kan indbefattes Arbejdsledighed, der skyldes *Strejke*, *Blokade* eller *Lockout*.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Ulykkesforsikringen af Arbejdere udtaler Sektionen Ønskeligheden af

1) at Arbejdere, som er Statsborgere i et af de nordiske Lande, i hvert enkelt af disse Lande med Hensyn til Skadeserstatning ligestilles med Hjemlandets egne Under-saatter,

2) at Forsikringspligten i de enkelte Lande saa vidt muligt udstrækkes til alle Virksomheder og Foretagender, som sysselsætter Arbejdere, samt

3) at det tages under Overvejelse, hvorvidt og i hvilket Omfang Arbejdsudygtighed, som er foraarsaget af Bedrifts-sygdom, med Hensyn til Skadeserstatning bør ligestilles med Arbejdsudygtighed, foraarsaget ved Ulykkestilfælde.«

Det forekommer mig, at denne Indstilling frembyder et særdeles godt Grundlag for Sagens videre Behandling. Det er klart, at Indstillingen ikke tager direkte Sigte paa de af mig fremførte Ulemper og Svagheder, der har vist sig i den danske Ordning. Men saafremt de her anførte Principer virkelig gennemføres, vil man ganske naturligt komme til at beskæftige sig med Spørgsmaalet om at undgaa saadanne Fejl og Mangler, som den danske Ordning har medført.

Denne Sags Historie i Danmark viser, at det ikke er nok at opstille ideale Krav og anvise Veje til disse Kravs Opfyldelse. Man maa ogsaa sørge for, at de Midler, man vælger, ikke gør Skade i Stedet for Gavn.

Den Form, hvorunder de paagældende Love administreres i Danmark, gør det ingenlunde til nogen let Sag at kontrollere eller udrede Lovenes Virkninger, men man kan dog med nogenlunde Sikkerhed udtale, at den under Krigen i

Danmark praktiserede Arbejdsløshedsunderstøttelse har haft en ugunstig Indflydelse paa Arbejdsviljen og har i Virkeligheden derfor forøget Arbejdsløsheden i Stedet for at formindske den. Da det under det danske System ikke er muligt at gøre Arbejdsløshedsunderstøttelsen effektivt afhængig af, at der ikke kan bydes den Arbejdssøgende et lønnende Arbejde, som han er i Stand til at udføre, saa udbetales der i Danmark i stort Omfang Understøttelser, der enten ganske hemmer Lysten og Viljen til at tage Arbejde eller ligger saa nær ved den Fortjeneste, som kan bydes, at den Arbejdsledige skyr Arbejdet, fordi han regner Forskellen mellem Arbejdsløn og Statsunderstøttelse som den egentlige Betaling for Arbejdet. Det har i længere Tid været et velbekendt Faktum i Danmark, at samtidig med at der findes et stort Antal af Staten understøttede Arbejdsløse, mangler der i stort Omfang Arbejdskraft til ganske almindeligt Arbejde.

En anden Svaghed ved det danske System er fornylig udførligt belyst af Formanden for Den faste Voldgiftsret, Dr. jur. C. Ussing, i en Artikel i Tidsskriftet »Tilskueren« for Juli d. A. under Titlen »Statssyndikalisme«. Dr. Ussing, hvis store Sympati for Arbejdernes Bestræbelser for at forbedre deres Kaar, og hvis store Indsigt i de faglige Spørgsmaal er almindelig anerkendt, paaviser i denne Artikel, hvorledes Statsunderstøttelsen til de Arbejdsløse virker som direkte Understøttelse til at opretholde og gennemføre ulovlige Strejker. Det maa siges at være paatrængende nødvendigt, at der paa dette Omraade sker væsentlige Forbedringer, naar det skal lykkes gennem de danske Love at naa det i Fredstraktaten opstillede Formaal: at formindske Arbejdsløsheden.

Hvad vi i saa Henseende har oplevet i Danmark, har som bekendt sine Sidestykker i de krigsførende Lande. Til en vis Grad staar vi her overfor et Verdensfænomen, en Ulyst til Arbejdet, en stærk Formindskelse af Arbejdsmængden samtidig med betydelige Krav til Forhøjelse af Levefoden.

Det var i denne Anledning, at Sir Auckland Geddes udtalte i det engelske Underhus under Debatten om Kulminerne:

»Der prædiktes i Øjeblikket den farlige Lære, at naar en Mand udretter mindre Arbejde, faar andre saa meget mere at bestille. Forholdet er i Virkeligheden, at hvis en Mand gør mindre Arbejde, bliver der mindre Arbejde for andre Mennesker.«

Paa lignende Maade har den amerikanske Administrator af Europas Forsyning med Levnedsmidler, Mr. Hoover, udtalt sig, idet han har peget paa, at der kun gives én Udvej til at hæve Levefoden i Europa: Det er, at alle arbejder og at alle gør deres bedste for at faa Produktionen i Gang.

Begge disse Mænd peger hver ud fra sine Erfaringer paa den Afhængighed af hinanden indbyrdes, som karakteriserer vore moderne Samfund. Vor Civilisation er bygget paa Arbejdsdeling og Varebytte; hvis Amerikanerne, Englænderne eller Tyskerne ikke vil arbejde og samtidig kræver store Prisforhøjelser, rammes ogsaa vi deraf, fordi vi ikke kan undvære deres Kul, deres Bomuld, deres Petroleum o. s. v.

Det lader sig derfor ikke gøre at se Arbejdsproblemerne som indenlandske; kun ved at behandle dem som internationale kan man komme til en rigtig Vurdering. Det maa derfor hilses som et betydningsfuldt Skridt i den rigtige Retning, at Fredstraktaten indfører internationale Organer til Behandling af Arbejdsspørgsmaalene, og man maa være berettiget til at knytte store Forhaabninger til den Virksomhed, som nu skal optages i næste Maaned i Washington.

De nordiske Rigers Delegerede vil her have rig Lejlighed til at gøre Studier til Vejledning for den videre Behandling hjemme af de mange og store Problemer; det maa haabes, at disse Studier vil bidrage til at klare Blikket for de rette Veje og Midler til at arbejde fremad mod det fælles Maal: At sikre vore Landes Økonomi og hæve den almindelige Levfod.

RUSTALE 1919.*)

Naar Bestyrelsen for Studenterforeningens Konservative har vist mig den Ære og Tillid at betro mig at holde en Velkomsttale til Studenterne fra 1919, har den derved stillet mig overfor en Opgave af særegen og personlig Art. Det er en Opgave, som rettelig forstaaet forudsætter, at jeg stævner min egen Fortid, min egen Ungdom til Forhør og Dom. Det er nu ganske vist ikke sikkert, at jeg vil offentliggøre hele Forhøret, alle Tilstaaelserne eller endog selve Dommen, men ud af Sagens Akter i denne gamle Sag — det er i Aar 43 Aar, siden jeg første Gang var til Rusgilde — vil jeg forsøge om muligt at uddrage et og andet, som synes mig af nogen Værdi til Forelæggelse her.

Det, som jeg da vil forelægge, vedrører Forholdet mellem Ældres Erfaring og de Unges Forventning. Ungdommens Forestilling om Livet og ganske særligt den studerende Ungdoms er vel opbygget paa Erfaringerne, men da de ikke er egne men andres Erfaringer og Resultater, er Ungdommen i sidste Instans i Forventningstilstand. Forventningen gaar imidlertid ikke ud paa at gøre Erfaring, men paa at udnytte de overtagne Erfaringer.

Naar man er 18 Aar, tror man paa de fastslaaede Kendsgerninger, man har dem opmagasineret i Eksamensstoffet, i Bøgerne eller paa Reolen. Man har Overblikket over Videnskab og Historie. Perspektivet naar fra Ægyptens Faraer eller Kong-fu-tse til Marnes Slagmarker, fra Elektro-

---

*) Holdt i Foreningen »Studenterforeningens Konservative« den 3. November 1919.

nerne og Brintatomets Opbygning til de Stjerner, der i Afstande af Tusinder af Lysaar er de yderste i det System af lysende Kloder, som vort Øje opfatter i en klar Novembernat.

Men naar saaledes Overblikket er vundet, selvom mangel Enkelthed ikke er fulgt med, hvilken Trang har man da til den Ældres Erfaring? Ved han da i Grunden mere? Er Erfaringen ikke maaske noget, hvormed den ældre Slægt søger at imponere Ungdommen for derved at tillægge sig en Overlegenhed, som i Grunden ingen Steder har hjemme?

Men Erfaringer og Erfaring er to Ting. Et er den Viden og Kundskab, der har ligesom en selvstændig Tilværelse udenfor den enkelte, den der findes i Videnskab og Teknik, et andet er den personlige Erfaring om et Menneskelivs Vilkaar, afklædt alt det blot paahængte, saaledes som Livet former sig i Fryd og Smerte, i Kamp og Svaghed, i Tro og Tvivl.

Hvad Livserfaringen er værd, kan først selve Livet og dets Oplevelser lære os. Men af disse Erfaringer er der en enkelt, som jeg gerne her vil fremdrage, fordi den har særligt Bud til hver ung Mand eller Kvinde.

Det er den Livserfaring, at ethvert Menneske i sit Liv opnaar Opfyldelsen af sine allerinderste Ønsker og Begæringer.

En ung Mand vil være Jurist, ende i Højesteret. Et saadant Ønske kan have meget forskellig Karakter. Han kan ønske at naa dette Maal, saadan som man som Børn ønske at faa Sødsuppe til Middag; det virker ikke, der skal mere til.

Men han kan ogsaa ønske det ud af sin Sjæls Trang til at virke for Ret og Retfærdighed, for at sætte alt paa sin rette Plads, Uretten paa Urettens Plads, Retten paa Rettens. En saadan Trang vil føre først til Selvopdragelse, og til desto strengere Selvopdragelse jo stærkere Ønsket er. Og den vil videre føre til lydhør Forstaaelse af, hvad der er det bæ-

rende i Lovene. Virkningen heraf vil være, at den unge Jurist viser sig som den, der fatter sin Opgave, og som den, der formaar at løse denne saaledes, at han vinder andres Tillid. Og det er da højst sandsynligt, at han først faar en udmærket juridisk Eksamen og siden opfattes saaledes af sine Medmennesker, at de en skønne Dag giver ham Hvervet som Højesteretsdommer.

For en anden ung Mand staar det maaske som det højeste og skønneste i Livet, som en Trang, der ikke alene ligger i Bevidstheden, men ogsaa koncentrerer sig i Ubevidstheden, at ofre sig i Kærlighed for andre og derved faa Solen, Kærlighedens Sol, til at lyse i Hjemmet. En saadan Trang ligesom udstraaler fra et Menneske paa en Maade, som virker dragende, den udvikler Evner, som sejrer over andres Sind. Maaske fører dette ikke til ydre Glans eller til stor Ære, men sikkert fører det til et Hjemliv i Kærlighed og Sol.

Der er i en Menneskesjæl flere Lag end eet. Under Overfladen, med dens ofte tilfældige Karakter, ligger det væsentlige, med sine Rødder og meget af sit Næringsliv i Underbevidstheden, hvor Drifter, Ønsker og Begæring er deres Tilskud. Herfra skyder Ønskerne op om Magt og Ære, om Rigdom, Livsnydelse og Berusning. Ofte tager disse Begæring Magten. Ogsaa da vil det tilstræbte blive opfyldt, Begæringerne før eller senere blive tilfredsstillet, som modne Frugter vil Tilfredsstillelsen falde i Skødet. Maaske vil det vise sig, at Nødderne er hule, maaske er der, naar Rusen er borte, kun tomme Skaller tilbage, men hvem kan forlange at høste Hvede, naar Udsæden er Klinte?

Den Erfaring, at Livet bringer, hvad man i Dybden af sin Sjæl begærer, har Goethe givet Udtryk for, da han som Motto for 2. Del af Skildringen af sit eget Liv, »Dichtung und Wahrheit«, satte følgende Ord:

*Was man in der Jugend wünscht,
Hat man im Alter die Fülle.*

Dette er en Profeti. For den, som tror paa den, er meget vundet. Thi da vil han vide, at han i dybeste Forstand er

sin egen Lykkes Smed. Han vil forstaa, at det, som det kommer an paa, er at begære det rette, at samle sine inderste Ønsker, sin dybeste Vilje, om et stort, værdifuldt Livsmaal. Er det et Maal, der er stort i det indre, i Kærnen, da vil de ydre forme sig derefter, og da vil Nemesis, da vil den guddommelige Retfærdighed lade Dig høste, som Du har saaet.

Min Velkomst til Eder, min Profeti er da den: Lad Vilje og Ønsker i Eders Hjertes Lønkammer koncentrere sig om et i dybeste Forstand værdifuldt Maal, da vil I visseslig naa det.

Dette er det almene. Det særlige for Eder er karakteriseret ved to Vilkaar, Vilkaar, der rummes i Ordene:

Ungdomsstudier og 1919.

Ungdomsstudier, Studentertiden, det var alle Dage en vanskelig Vej. Ikke saaledes at Eksaminerne er saa forskrækkelig vanskelige, der er jo endog dem, som mener, at f. Eks. den Studentereksamen, som Russerne fra 1919 har taget, var lettere, end den burde være. Jeg vil imidlertid ikke støde nogens berettigede Følelser ved at antage, at dette er rigtigt, men uoverkommelige er hverken Studentereksamen eller Embedseksaminerne.

Men alligevel, det er ikke saa let gennem Ungdomsaarene at samle sig om Bogstudiet, at mure sig inde i Studerekamret, at sidde opmærksomt i Auditoriet, naar Fuglene synger, eller naar Snemarkerne kalder. Vi Studenter har ofte ved festligt Glas søgt at fremstille just denne Studentertilværelse som Ungdomslivet fremfor alle andre, endog som Livets skønneste Blomst. Bedre at se det, som det er. Det er en Tilværelse, som sætter Glosen i Højsædet, som i Stedet for det direkte Syn paa Livet, der læres i virkeligt Arbejde, sætter det tillærte Syn, og som i Stedet for den naturlige Livsglæde efter Dagens Møje henviser til Musernes Dans i Lampeskæret, altsaa til Fantasiens Verden.

Det er dette, der bevirker, at der af mangan blomstrende

ung Student bliver en Pedant, en tør Bureaukrat eller en Pastor Ruricolus. Det teoretiske, det virkelighedsfjerne virker indtørrende, og det er ikke nok alene at bygge Bro fra Ideen til Livet ved at gifte sig med Kobbersmedens Datter paa den anden Side af Gaden. Denne Afstand mellem Skole og Livet er en Hovedvanskelighed og en Fare. Lad mig tage et enkelt Eksempel.

Intet Studium synes i disse Tider saa høj-aktuelt, i saa nær Berøring med Tidens brændende Spørgsmaal som det statsvidenskabelige. I alle Lande er de sociale Problemer, Forslagene til Samfundets Omformning, paa Dagsordenen. Den 8 Timers Maksimalarbejdsdag, der etablerer det nye Princip at forbyde Arbejde, — Understøttelsen til Arbejdsløse med dens vidtrækkende Følger, — Spørgsmaalene om Deling af Udbyttet mellem alle, der virker i Bedriften, — om Arbejdernes Deltagelse og Medbestemmelsesret i Ledelsen, — om Statsmagtens Indgreb i Produktion og Prisansættelse, — om den Ret for Grupper af Borgere til at spærre Arbejdet for at gennemtvinge en bestemt Løn, som man kalder Strejkeret, men som hellere burde kaldes Arbejdsspærringsret, — alle disse Problemer er oppe og kræver, at der tages Stilling til dem.

Det statsvidenskabelige Studium skal nu uddanne til Forstaaelse og Behandling af disse og lignende Problemer, skal uddanne de paa dette Omraade sagkyndige, som skal udarbejde og administrere de nye Love. Vejen hertil er Bøgerne og Forelæsningen. Nogle faa Professorer er det betroet at fortolke og vejlede. Men gennem Bøger og Professorer faar man ingen umiddelbar Forstaaelse af Arbejdsliv og Arbejdervilkaar. Den selvstændige Forstaaelse maa her tildels grundes paa det tilfældige, paa Barndomserfaringer fra Hjemmet eller dettes Omgivelser. Den færdige statsvidenskabelige Kandidat bliver da let en teoretisk Socialpolitiker, som siden hen i offentlig Stilling er den sagkyndige eller den ledende, uden af egen Erfaring at kende det Liv, som skal ledes eller styres.

Det var imidlertid ikke saa vanskeligt at bøde herpaa. Ingen burde have Lov til at tage statsvidenskabelig Eksamen, som ikke i et Aar havde arbejdet paa et Værksted eller ved praktisk Arbejde i Bedrift af en eller anden Art.

En saadan Ordning vilde medføre et dobbelt Gode. For det første vilde Livsglæden og Interessen for det virkelige Arbejde vaagne i mangan en aandeligt indskrumpet Skolar. Forestillingen om det legemlige Arbejde som en Slags Straf vilde vende sig til en klar Opfattelse af Velsignelsen i det legemlige Arbejde og Glæden ved at frembringe og skabe Arbejdsresultater. Og dernæst vilde Arbejdsåret give en personlig og selvstændig Opfattelse af Arbejde og Arbejdsvilkaar, som er ligesaa nødvendig for en Statsvidenskabsmand og Socialpolitiker, som det for en Læge er nødvendigt af personlig Erfaring at kende syge Mennesker. Hvad vilde man mene om en Læge, der bestod sin Eksamen og fik jus practicandi uden nogensinde at have været stillet overfor en Syg?

Og dog er det det samme, der nu er Tilfældet med de statsvidenskabelige Kandidater og med Juristerne, som skal være sagkyndige i Arbejdsforhold uden at kende dette andetsteds fra end fra Bøgerne. Og det er en af Grundene til, at vi faar saa mange uheldbringende sociale Love, der bygger paa de falske Forestillinger om, at Arbejde er Ulykke. En Arbejdspligt, af samme Art som Værnepligt, for enhver ung Mand eller Kvinde, i Værksted, paa Arbejdsplads eller Køkken, vilde mere end noget andet tage Bunden bort fra den falske Teori om Klasse modsætningerne, der faktisk næres ved Mangel paa Forstaaelse af Vilkaarene.

Et Forslag som det, jeg her fremsætter, gaar ud paa at kræve noget nyt. Hvis Konservatisme var Stilstand, vilde et saadant Forslag være uforeneligt med Konservatisme. Konservatisme er imidlertid ikke et Krav om Stilstand, men et Krav om Sammenhæng mellem Fortid og Fremtid. Hvad der virker til at bevare de nedarvede Samfundserfaringer og de opsparede Samfundsværdier er konservativt. Vi kon-

servative adskiller os fra de radikale mest af alt deri, at vi ikke anser vore Forfædre for Idioter, hvis Erfaringer og Arbejde kan kastes overbord. Vi vil overhovedet ikke gennem det tomme Rum til det nye. Vi mener, at Samfundet i alle sine Former, i Opdragelse, i Hjem og Ægteskab, i Ejendomsret og Arbejdsfordeling er en Organisme, der indeholder en uhyre Sum af Erfaring. Hvad der skal ændres og tilføjes, maa tilføres med Lempe og Varsomhed.

Vi Danske er i al Almindelighed en lille Smule indbildske. Det er ikke fri for, at vi tror, at saa kloge og dygtige som vi, er intet andet Folk paa Jordén. Maaske er det hermed som med alle smaa Folk, høj Hat og høje Hæle skal der til. Men en Gang imellem er det godt at tage Lære af andre Folkeslag, der ikke alene *er* store, men har formaaet at *vokse* sig store. Og maa jeg da i denne Sammenhæng minde om, at det engelske Folk paa Dronning Elisabeths Tid ikke var saa forskrækkelig meget større end det danske Folk nu. I 300 Aar har dette Folk, dets Sprog og Kultur erobret eller paavirket det meste af tre Verdensdele og store Dele af de to andre.

I det engelske Verdensrige er Sammenhængen det vidunderligste. Riger, der har hver sin Regering, sine Love, sine Toldgrænser, er fuldt selvstændige og dog samhørende i Liv og Død. Denne Sammenhæng er Frugten af en Konservatisme, som holder fast ved det nedarvede og ved Sammenhængen i Udviklingen. Det er svært med faa Ord at gøre Rede for dette, men maaske kan en lille Oplevelse, som jeg her vil fortælle, hjælpe til at forklare min Tanke.

Da jeg i Januar i Aar var i London, hændte det mig at blive indbudt til en Sammenkomst i Temple. I London danner Dommerne i de højeste Domstole, Advokaterne ved disse og de studerende en Corporation, et Selskab, som har sine Lokaler i en gammel stor Hal med prægtigt Egetræsloft, som skriver sig fra Dronning Elisabeths Tid. I dette samme Rum blev Shakespeares »Twelfth Night«, Hellig 3 Kongers Aften, opført første Gang i selve Dronningens Nærværelse. Stedet

kaldes The hall of the Middle Temple. Denne Corporation samles nu af og til til Guest-Nights. Til en saadan Guest-Night var jeg indbudt af Lord Finlay, der kort i Forvejen var udtraadt af Ministeriet, i hvilket han i længere Tid havde været Justitsminister, Lord High Chancellor. De gamle Her-
rer modtog Gæsterne i en Række Værelser prydet med Por-
trætter af kendte Medlemmer af the bar. Da alt var klart, og Herrerne iført Silkekapperne, vandrede vi med en Herold i Spidsen ind i Hallen. Ved Indgangen standsede vi, Herolden stødte sin mægtige Stav i Gulvet, og paa dette Signal rejste alle de yngre Deltagere, der var samlet ved Salens Sideborde, sig op. Højtideligt bevægede vi os op gennem Salen, først den fungerende Master of Seniors, Lord Coleridge, saa, som den fornemste, Lord Finlay med sine to Gæster, — foruden mig en yngre Jurist fra Australien, — og saa fremdeles. I Salens ene Ende var der paa et ophøjet Podium dækket Taffel, men forinden vi satte os til Bords, ordnede vi os foran Bordet i en Række, Herolden gav Signalet, og Lord Coleridge læste Bordbønnen.

Efter Maaltidet læstes der paa samme Maade Bordbøn, og ligesaa højtideligt som vi var kommet, bevægede vi os i Procession ud af Salen for at bænke os omkring Vin og Frugt ved et stort Bord i en mindre Sal, hvis Vægge var dækket af legemsstore Portrætter af tidligere Lord High Chancellors. Paa Vejen ned gennem Salen, applauderede de yngre Lord Finlay ved at klappé i Hænderne og raabe hans Navn.

Det var om denne Corporation og dens Fællesmaaltider, at Lord Finlay fortalte mig følgende. Han sagde: Indtil for ganske nylig var den eneste Eksamen, en barrister *skulde* gennemgaa for at blive Dommer i en af de højeste Domstole, den, at han skulde godtgøre at have deltaget i 6 Fællesmaaltider her.

Saa konservative er Englænderne. Saa megen Vægt lægger de paa Sammenhængen med det nedarvede. Men paa samme Tid, som man ser denne Respekt, skimter man det

frigjorte deri, at ikke en Eksamenskarakter, men det fri ubundne Valg af den værdigste, den dygtigste, den mest ansete var og er Betingelsen for at naa de højeste Hverv; det er dette, som har sit symbolske Udtryk i Reglen om, at de unge mindst 6 Gange skal have været til Bords med de gamle.

Det er dette samme England, som sendte sin Universitetsungdom alle som en i Krigen, det er dette England, som er Bæreren af den angelsachsiske Form for Frihed og Selvstændighed.

Tænk som en Modsætning paa det liberale Rusland, der kom til Magten med Kerenski, sprængte alle Traditionens Baand, der holdt Rige og Folk sammen. Som Staver i en Tønde uden Baand faldt det russiske Samfund. Reformatorerne vilde den radikale Omdannelse, men formaaede kun at føre Folket ud i det tomme Rum.

1919 er som en Skillevej. Krigen er forbi, Fredens Kampe er inde. Gaar Vejen nu mod Folkenes Forbund og mod international Forstaaelse? Skal vi bevare vore nedarvede Værdier, eller skal Samfundet radikalt omformes i kommunistisk Aand? Skal vi følge Angelsachsernes eller Russernes Eksempel?

Svaret er ikke vanskeligt. I Angelsachserne mærker vi Raceslægtskabet. Deres Idealer er ogsaa vore. Meget kan de lære os. Først og fremmest at være Mænd. Og dette behøver vi at lære. En Sammenligning mellem den britiske Regerings Holdning overfor syndikalistiske og revolutionære Tendenser og en dansk radikal Regerings Holdning under tilsvarende Forhold siger nok herom. Dette behøver jeg ikke at forklare.

Angelsachserne kan lære os, at Fremskridtet ikke maa sprænge Sammenhængen i Udviklingen. At dette skal gro ud af Forsøget, af den praktiske Erfaring, af Livet, ikke foreskrives af politiske Teoretikere og Dogmatikere. De skal lære os, at Lovene ikke skal skabe Samfundsforholdene,

men at tværtimod Samfundets Udvikling og selve Livet skal bestemme Lovene.

1919 er som Skillevejen. Vil den føre os mod lykkeligere Samfundsforhold, mod national Udvikling? Vil den bringe os gammelt dansk Land og dansk Folk tilbage i det Omfang, som vi ønsker? Vil dette blive Begyndelsen til en Samling til Arbejde, legemligt og aandeligt, for Fremskridt, for Alvor, for sand Livsglæde? Eller vil det blive Kampen om Flæsket? Vil vi, paa lignende Maade som Israeliterne rejste Guldkalven, rejse »Særimner«, den udødelige Flæskesteg, til Tilbedelse og sætte al vor Energi ind paa Statsbidrag til Flæskerationerne?

Tiden vil vise det. Men paa os selv beror det, paa den Ungdom, der skal afløse os ældre, paa dens Idealer, dens Vilje, dens Koncentration om de rette Maal.

Fremtiden tilhører ikke Radikalismen eller Kommunismen, Fremtiden tilhører dem, der forstaar at fastholde og bevare vor nationale Arv, vor Samfundsarv i alle Forhold, at bygge videre paa vore Fædres Arbejde. Den Ungdom, der paa denne Grundvold ser fremad og vil bygge videre paa vor Tusindaars Historie, den rette konservative Ungdom, den bærer vor Fremtid.

SOCIALPOLITISKE REFORMER.*)

Som Syndflod og Orkan har Verdenskrigen tumlet med Folkene og deres Skæbne, Millioner af Mennesker er dræbt eller har faaet varig Sygdom, utallige har lidt Sorg og Nød. Endnu føres der Krige; over store Landstræknin-ger raser Borgerkrig og Revolution. Uvis ligger Fremtiden for de fleste Folk af den hvide Race.

Til denne vældige Uro, som gennemryster Sindene, kunde heller ikke vi Danske i det lange Løb forblive blot Tilsku-ere, ogsaa vi maatte blive grebne af den. De økonomiske Farer truer hele Samfundet saavel som hver enkelt Familie. I deres Følge rejser sig Kravene om at bringe Uroen og Van-skelighederne ud af Verden ved sociale Reforme. De Kredse, som gennem Aarrækker har opfordret til Klasse-kamp, tror at se Maalet nærme sig. Atter og atter fremsæt-tes Krav, der synes at grunde i Forestillingen om Arbejdet som en Forbandelse. Det urolige Menneskehjerte, som sø-ger Lykken overalt, blot ikke i sig selv, begærer Forandringer, Reforme, Revolution. Samfundet opløses i strejkende Grupper. Paa tværs af den nedarvede Samfundsorden deler Samfundet sig efter nye Love. Ikke Danmarks Riges Grund-lov er Landets højeste Lov, den højeste Lov er Strejkeretten og Arbejdsspærringens Lov, den som forbyder nogen at røre det Arbejde — det være nok saa rigtigt og samfundsnyttigt — som er erklæret for Skruebrækkerarbejde. Skibet skal sejle med sin Last og Besætning, alt er klart, men den Mand, der skal løse Trossen, strejker og erklærer enhver, der rører

---

*) Tale holdt paa Landsindustrimødet den 12. November 1919.

ved den, for Skruibrækker. Ingen tør røre den, Skibet med sine Varer, med Dampen oppe i Kedlerne, med Kaptajnen paa Broen, ligger dødt. Landets højeste Lov, Skruibrækkerloven, den der er højere end Grundloven, standser det. Ingen ved hvorlænge.

I denne Uro, i denne Tid, da mange fatalistisk tror, at Omvæltningerne vil komme, er det godt at have et roligt Sind. Orkaner og Stormflod har deres Tid. Hvad det gælder er med roligt Mod ikke at regne Uvejrets Eksplosioner for mere end midlertidige. Saa længe Uvejret varer, gælder det væsentligt at holde fast og staa fast.

Og ud fra dette Sind bør vi tage Stilling til de sociale Reformkrav, som er avlet af politiske Teorier og af Tidens Uro. Lad os da med dette rolige Mod, som sømmer sig for Mænd, se paa nogle af disse Reformkrav. Industriens Mænd har saavel som Haandværkets, Landbrugets og Skibsfartens en naturlig Pligt til ud fra deres Erfaring at udtale sig. De har ikke Lov til at være passive, men maa bruge deres Erfaringer og Viden til at stille Problemerne i det rette Lys.

Arbejdernes Andel i Overskudet.

Det første Problem, som jeg vil tillade mig her at sætte under Diskussion, er *Udbyttedelingen*. Som simpelt Krav om en passende Løn, om Andel i Betalingen for Arbejde og Vare, er det ganske naturligt Lønarbejderens fundamentale Krav. Jeg sigter imidlertid ikke til et saadant Lønkrav i Almindelighed, ikke til Arbejderens Andel i Produktionens samlede Udbytte, men til Kravet om *Andel i Overskudet*, i det Overskud som ellers tilfalder Ejer og Kapital. Tanken om at samle alle dem, der hører til Bedriften, i fælles Interesse for Bedriftens Velfærd er en meget nærliggende Tanke. I en Tid som vor, da der i stedse stigende Grad stilles Krav til Intelligens og Arbejdsduelighed hos alle, der deltagere i Arbejdet, og da den stigende Udjævning af Kundskabsforskelle stedse mere og mere bidrager til at ligestille Arbej

dere og Ledere, melder denne Tanke sig med forøget Styrke.

Hvis man ad denne Vej kan naa til virkeligt Samarbejde om fælles Interesser, opnaa at gøre alle den enkelte Bedrifts Arbejdere og Funktionærer fællesinteresserede i og for Bedriftens gode Resultat, saa vil der aabenbart skabes en Samvirken mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, som er væsentligt forskelligt fra det, der nu har udviklet sig under den af Fagforeningerne ledede Klassekamp, thi Klassekampen gaar ud fra den virkelige eller formentlige Modsætning i Interesser mellem »Arbejdskøbere« og »Arbejdstagere«, og den har *ikke* til Opgave at ophæve, forsonse denne Modsætning.

Tanken om at naa til den sociale Fred gennem Udbytteandel, Bonus eller Tantième, eller ved successiv Overdragelse af Kapitalen eller i hvert Fald af en Del af den til de i Bedriften beskæftigede Arbejdere, er da heller ikke ny og ingenlunde uprøvet. Her og der er der tidsvis opnaaet gode Resultater. Jeg skal kun blandt mange nævne et enkelt fra nyere Tid, nemlig Lever Brothers' »Sunlight« Selskab, en stor Sæbefabrik ved Liverpool.

I fransk Lovgivning har disse Bestræbelser nylig givet sig Udslag i en Lov af 26. Juli 1917 om Aktieselskaber med Arbejderdeltagelse (à participation ouvrière), altsaa retteligt forstaaet med Arbejderdeltagelse i Udbyttet. I et saadant Selskab er der to Slags Aktier, Kapitalaktier og Arbejderaktier. De sidste er fælles Ejendom for det lønnede Personale, Arbejdere og Funktionærer af begge Køn, som derved forenes i et kooperativt Arbejdsselskab, i hvilket enhver Arbejder eller Funktionær automatisk indtræder og udtræder, naar han forlader Virksomheden. Det kooperative Arbejdsselskab har forholdsvis Stemmeret paa Generalforsamlingen og skal have Repræsentanter i Aktieselskabets Ledelse. Den Del af Selskabets Udbytte, som tilfalder Arbejdsaktierne, deles mellem Arbejdere og Funktionærer efter Regler fastsat i Arbejdsselskabets Vedtægter og i Overensstemmelse med Beslutning taget paa dettes Generalforsamlinger. Loven er

ifølge Motiverne væsentligt bygget paa Erfaringerne fra Lever Brothers.

Det er at bemærke med Hensyn til denne Lov, at den jo er begrænset til Aktieselskaber. Den forudsætter altsaa for Arbejdernes Deltagelse i Bedriftens Udbytte, at det drejer sig om en Virksomhed under Aktieselskabsform. Den Ordning, som i en Aarrække har eksisteret paa den norske Fabrik, Chokoladefabriken »Freya«, har formentlig haft en noget lignende Karakter. Saavidt vides, tillagde denne Fabrik Arbejderne en Kapital af 1 Mill. Kr., der deltog i Udbyttet sammen med den oprindelige Kapital. Systemet synes at være brudt sammen for nylig paa Grund af store Krav fra Arbejdernes Side om Lønforhøjelse.

Hvilke Vanskeligheder er det da, som hidtil har stillet sig i Vejen for en almindelig Gennemførelse af Udbyttedelingen, af Tantièmesystemet. Jeg forstaar ved Udbyttedelingen i denne Sammenhæng en Ordning, under hvilken Lønnen er den i Faget almindelige, men udover den overlades der af Overskudet en med dette vekslende Andel til Arbejderne. Hovedvanskeligheden, som en saadan Ordning medfører, er, at *kun et Mindretal af Arbejdere er indstillet paa at tage Svingningerne med*. Saa længe Tantièmen, Udbytteandelen, fra Aar til Aar vokser eller i det mindste holder sig konstant, vil der ingen Vanskelighed være, men hvis Tantièmen som Følge af et mindre godt Aar synker betydeligt, vil et vist Antal af Arbejderne, sandsynligvis de fleste, melde sig og erklære, at denne Nedgang kan de ikke tage. De har indstillet deres Fordring efter det hidtidige Udbyttensniveau og kan nu ikke taale Nedgang. De har altsaa ikke benyttet Tantièmen til Kapitalopsparing, men ladet den medgaa til Forbruget. Derfor bliver Nedgangen i Tantièmen et direkte Krav til dem om pludselig Nedsættelse af det nu tilvante Forbrug. Virkningen heraf vil være Protest.

Enhver, der har virkelig Erfaring paa Tantièmeomraadet, selv om det gælder en Stab af forholdsvis højere lønede Funktionærer, vil have gjort Erfaring i denne Retning. Re-

sultatet er da, at man maa udjævne Svingningerne ved fra de bedre Aar at reservere til de daarligere gennem et særligt Fond som Regulator. Men allerede derved fjerner vi os fra selve Principet, at gøre Arbejderne direkte interesseret i det ved deres Medvirkning opsparede Overskud.

Jeg hævder saaledes, at Arbejderne ikke kan tage Svingningerne i Overskudet med. *Men de kan endnu mindre tage Tabene med.*

Man taler stadig om Industriens Overskud, men glemmer undertiden, at der selv i den bedste Forretning ogsaa kan være Aar med Tab. I et saadant Aar maa Virksomheden forbruge af sine opsparede Midler eller gøre Gæld. Men at komme til Arbejderne ved Aarets Slutning og anmode dem om at udrede deres Del af Aarets Tab lader sig — som enhver roligt dømmende vil kunne se — ikke gøre. Det vilde ikke indskrænke Oppositionen til Kritik, men utvivlsomt fremkalde fuldkommen Nægtelse, altsaa Sprængning af det Baand, som just skulde binde sammen.

I den enkelte velsituerede Virksomhed kan man se bort fra Kravet om Arbejdernes Deltagelse i Aarets Tab. Virksomheden kan tage det enkelte Aars Tab paa sig, men det ses, hvorledes det egentlige Maal, Solidariteten, allerede glider lidt bort.

Man vil maaske i al Almindelighed indvende, at der dog findes vellykkede Resultater af gennemført Udbyttedeling, f. Eks. »Sunlight« Fabriken. Hermed forholder det sig paa følgende Maade. Hvis en Virksomhed paa Grund af gunstige Forhold, særlig dygtig Ledelse, heldige Konjunkturer, Opfindelser eller Patenter indtager en Særstilling og formaar at oparbejde et særlig stort Overskud, vil en saadan Virksomhed kunne betale sine Arbejdere og Funktionærer større Løn og større Udbytte end andre Virksomheder indenfor samme Branche. Gøres dette under Form af Udbytteandel, vil en saadan Virksomhed utvivlsomt uden Vanskelighed kunne fastholde en dygtig og interesseret Stab af Arbejdere og Funktionærer, *fordi den er i Stand til at betale*

mere end andre Virksomheder af samme Art. Det er her Modsatningen, som gør Systemet holdbart. I samme Øjeblik, som denne Modsatning falder, i samme Øjeblik som Virksomheden ikke er bedre stillet end alle andre Virksomheder af samme Art, vil Vanskelighederne melde sig.

Lad os til Eksempel tænke paa en Række Virksomheder indenfor samme Fag, f. Eks. alle danske Maskinfabriker, hvorledes vil Forholdet da stille sig efter Indførelsen af Udbyttedeling?

Man kan roligt gaa ud fra, at der mellem saa mange Virksomheder indenfor samme Branche vil findes:

- A. Nogle der gaar med god, maaske udmærket Fortjeneste.
- B. Nogle der jævnt hen faar det til at balancere.
- C. Nogle der gaar med Tab.

Man maa nu ikke sige, at den sidste Kategori er uden Værdi, at de Virksomheder, der gaar med Tab, straks kan udskydes, thi det kan hænde, at det drejer sig om Begyndelsesvanskeligheder, der senere overvindes, eller om Konjunkturvanskeligheder af forbigaaende Art.

I en Branche som Skibsværfterne har der f. Eks. været Perioder, hvor der utvivlsomt, ret opgjort, har været Tab over hele Linien. Man kan altsaa af Betragtningerne netop ikke udelade de Virksomheder, som til en Tid ikke har Overskud, men Underskud.

Men hvorledes vil det da gaa med en Industrigræn, i hvilken nogle Virksomheder giver Tantième, medens andre slet ikke er i Stand dertil, fordi de intet Overskud har. Vil ikke de Arbejdere, der skal arbejde i de sidste til Erstatning for manglende Udbytte kræve højere Løn? Men sker dette, er jo selve Udbyttedelingen som almindeligt Princip dødsdømt og fører i sig selv kun til fortsat Krav om Lønforhøjelse, hvorved enten de i Øjeblikket vanskeligt stillede Virksomheder ødelægges, eller den hele Branche stilles overfor permanente Krav om Lønforhøjelse.

Udbyttedelingen kan bedst bringes til Udførelse i større konsoliderede og regelmæssigt arbejdende Virksomheder.

I Virksomheder, som de enkelte Aar giver meget afvigende Resultater, er det en Del vanskeligere. Hvis en Murermester eller Tømrermester et Aar har særdeles meget og heldigt Arbejde, kan det hænde, at han det næste Aar har saa godt som intet. Svendene, der da forlader ham for at tage Arbejde hos den heldigere Konkurrent, kan derimod eventuelt tjene det ene Aar som det andet. Det vil forstaas, at her er Overskudets Hovedopgave at dække Svingningerne, at hjælpe paa følgende magre Aar.

Det er i den sidste Tid atter og atter paavist, at Forestillingen om de store Overskud, der ved Fordeling skal kunne hæve Arbejdernes Andel i væsentlig Grad, beror paa en Fejltagelse. I Almindelighed er Overskudene kun saa som saa. I altfor mange Industrier er det end ikke stort nok til at dække Slid og Værdinedgang paa Anlæg og Maskiner. Men selv i de regelmæssigt arbejdende, i Hovedsagen rentable Industrier, er de gennemsnitlige Overskud ikke af nogen stor Betydning eller taaler større Afdrag.

Der er kastet Lys over dette ved Verdensksempler fra forskellige Lande og Omraader. Saaledes er det oplyst fra Regeringsbænken i det engelske Underhus under en Debat i Juni Maaned iaar, at for samtlige engelske Kulminer betød Kapitalens Udbytte ca. 2 sh. pr. Ton Kul, i 1913 lidt mere end i 1919. Men fra 1913 til 1919 forhøjedes Arbejdslønnen fra 6 sh. 10¹/₂ d. til 21 sh. 10³/₄ d., altsaa mere end ca. 15 sh. Selv om man havde overført en væsentlig Del af Kapitalens Udbytte til Arbejderne — og ingen vil jo mene, at der ikke behøves Afskrivning paa Maskiner eller Rente af Penge — saa vilde dette have forslaaet lidet til at tilfredsstille Arbejdernes Krav til Lønforhøjelse. Paa lignende Maade er det oplyst, at de 10 største vesttyske Jernværkers gennemsnitlige Udbytte i Tiaaret 1907—1917 beløb sig til 10 Procent. Tænker man sig, at Halvdelen heraf overførtes til Arbejderne (og 5 Procent til Kapitalen er i Virkeligheden for lidt i Betragtning af Rentemomentet), saa vilde der være blevet 155 Mark mere til hver Arbejder. Sammenligner man

denne Chance med de Krav, der faktisk stilles og gennemføres, vil det ses, at Udbytteandel ikke vil være i Stand til at bringe Lønkampene til Ophør. I dette Tilfælde var der Tale om udsøgte store Virksomheder. Fra Schweiz foreligger en lignende Undersøgelse for 35 Maskinfabriker, som viser, at Fortjenesten udover 5—6 Procent af Kapitalen vilde kunne forhøje Arbejdernes Løn fra 3 til 8 Procent. Dette maa sammenlignes med en i 1918 gennemført Lønstigning paa 100 Procent.

I Tilfældet med den norske Chokoladefabrik »Freya« var Forholdet formentlig dette, at Arbejderne stillede et Lønkrav af en saadan Størrelse, at det var tvivlsomt, om Fabrikken overhovedet vilde være i Stand til at give et Overskud. Heraf fulgte med logisk Nødvendighed, at Arbejdernes Andel i Overskudet maatte bortfalde. Det hele Forsøg paa at skabe Solidaritet indenfor Virksomheden var jo strandet, idet Arbejderne vendte sig imod denne med deres Krav uden Hensyn til, om Virksomheden kunde bære det.

Jeg har her søgt kortelig at paavise, af hvilken Art de Hindringer er, som gør Udbyttedelingen, Tantièmesystemet, til en meget vanskelig og meget mindre givende Faktor, end dens Talsmænd almindeligvis forestiller sig. Men dette er ikke det samme som, at Udbyttedelingsprincippet ikke i det lange Løb vil kunne sejre. Det vil kun sige, at det for Tiden har de største Vanskeligheder at kæmpe imod, at Forudsætningerne for dets fredbringende Virkning ikke er til Stede, og at der maa udforme sig helt nye Syn paa Spørgsmaalet og helt nye Forhold mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, inden denne Vej kan betrædes med Udsigt til nogetsomhelst godt Resultat. Det vil for det første være nødvendigt, at der vindes Klarhed over, at den forøgede Indtægt, som ad denne Vej kan tilføres Arbejderen, kun har en begrænset Værdi og aldeles ikke er i Stand til med eet Slag væsentligt at forhøje Arbejderens Lefevod. Dernæst maa det staa klart, at dette Udbytte i alt væsentligt bør benyttes til Opsparing og ikke kan umiddelbart overgaa i Arbejderens regelmæssige

Forbrug. Først da er Forudsætningen til Stede for, at Arbejderen kan deltage i Svingningerne, gennem et Assurancefond maaske endog i Tabene, og først da er Betingelserne til Stede for en virkelig Lodtagning i Virksomhedens Resultater. Og endelig maa det komme dertil, at en saadan Udbytteandel ikke benyttes som Grundlag for Lønkrav i andre Virksomheder, der foreløbig eller midlertidigt ikke er i Stand til at give nogen Andel i Udbyttet, fordi der intet Udbytte er. Kunde det paa denne Maade lykkes gennem fuld Belysning af Problemet, gennem Forhandling med Arbejderne at komme til en Forstaaelse af Systemets Bæreevne, da, men ogsaa først da, er der Mulighed for værdifulde Resultater gennem Udbyttedelingsystemet.

Det vil af dette fremgaa, at jeg anser Udbyttedelingen for et fortrinligt Middel til at opnaa Fred og Forstaaelse samt Fællesinteresse i Produktionens Forøgelse og Udvikling, men det vil tillige af det her fremførte forstaaes, at saaledes gennemført vil Udbyttedelingen ingenlunde være Vejen til Gennemførelse af de marxistiske Teorier, men at den tværtimod fører i stik modsat Retning, til Hævdelse af den private Ejendomsret, ved at gøre Bedriftens Arbejdere selv til Interessenter og Deltagere i denne, forsaavidt angaar den i Bedriften anbragte Kapital, thi Udbyttedelingen maa som paavist forbindes med en Kapitalopsparing. Tantiømerne maa, i det mindste delvis, anvendes til Henlæggelse. Dette lader sig i mange Tilfælde særdeles godt forene med, at Arbejderne efterhaanden gennem disse Opsparinger bliver Medejere af Bedriften, og det er jo da ogsaa denne Vej, man atter og atter har forsøgt at komme frem, saaledes som det ogsaa er Meningen med den af mig omtalte nye franske Lov.

Men naar Forholdet er saaledes, vil det forstaaes, at Enighed om at søge frem ad denne Vej ikke kan ventes opnaaet med de af social-demokratiske Teorier beherskede Fagforeninger. Under Behandlingen i den norske Kommission viste det sig da ogsaa, at man fra denne Side begærede

Spørgsmaalet om Udbyttedeling udskudt af Diskussionen. Det, som man fra social-demokratisk Side tilsigter, er jo noget helt andet end at styrke den private Virksomhed ved at knytte Arbejdernes Interesser nærmere til selve Kapitalens Trivsel, ved at gøre dem selv til Privatkapitalister. Man ønsker tværtimod at besejre Privatkapitalen, at fortrænge den og at tvinge Besiddelsen over, ikke i de i Bedriften virkende Menneskers Privateje, men i offentligt Samfundseje. Intet kan derfor daarligere passe Social-Demokraterne end en saadan Delagtiggørelse af Arbejderne i Udbytteoverskudet.

Arbejdernes Andel i Ledelsen.

Den Vej, som man fra social-demokratisk Side gaar, er med visse Nuancer overalt den samme. Man søger at formindske Virksomhedernes Overskud ved at begære den størst mulige Løn til Arbejderne. I den moderate revisionistiske Lejr ser man meget vel, at den stadige Omdrejning af Skruen, den fortsatte Forøgelse af Lønningerne, fremkalder nye Prisforhøjelser og ny Dyrtid, og medens man fra syndikalistisk Side med Glæde ser noget saadant indtræde, fordi Bevægelsen formentlig fører mod Omvæltningen, saa vil man fra revisionistisk Side foretrække at skaffe sig Herredømme over Kapitalen ad anden Vej end netop gennem dens Ødelæggelse.

Et typisk Eksempel paa de Veje, man søger at følge, er det i Norge af Flertallet i den nedsatte Arbejdskomité offentlig fremsatte Forslag, som i Hovedsagen gaar ud paa at overføre en væsentlig Del af Ledelsen, af Dispositionsretten i Bedriften, fra Ejeren eller hans Repræsentanter til en Komité, et Raad, i hvilket Arbejdernes Indflydelse kan gøre sig gældende. Raadet bestaar af 3 Grupper, repræsenterende henholdsvis Arbejdsgiveren, Funktionærene («Betjente») og Arbejderne. Dette Raad har efter Forslaget beslutende Myndighed med Hensyn til større Forandringer eller Forbedringer i Bedriften (herunder Indførelse af nye Ar-

bejdsmetoder og Anskaffelse af nye Maskiner), endvidere i Spørgsmaal om Gager, Lønninger, Akkorder (Bedriftsraadet kan i denne Anledning forlange sig Regnskabsbøger og Kalkulationer forelagt), Arbejdstid, Arbejdsordning, Ferie, disciplinære Forhold mellem Arbejdsledelsen og Funktionærer eller Arbejdere, Ansættelse af Værkmestre, Opsynsmænd og Formænd, (det hedder derom særligt: Bedriftens Indehavere kan foretage midlertidig Ansættelse, indtil Raadets Beslutninger foreligger), med Hensyn til Afskedigelse eller Opsigelse af Funktionærer og Arbejdere.

Hvis der i Bedriften er indført nogen Art af Udbyttedeling, herunder Tantième, enten for Funktionærer eller for Arbejdere, kan disse kræve valgt en Kontrolkomité. Denne har da Ret til at foretage Undersøgelse af alle Bedriftens Forhold og alle Regnskaber. Finder den noget at udsætte, forelægges det for Bedriftsraadet.

Hvis Bedriftsraadet ikke vedtager sine Beslutninger med alle Grupperes Stemmer, gaar Sagen til et Distriktsraad, eventuelt til et Landsraad, som har den diktatoriske Myndighed til at træffe endelig Afgørelse.

Denne Lov skal omfatte alle norske Virksomheder indenfor Haandværk, Handel og Industri.

Hvad Virkningen af en saadan Lov vil være, er ikke vanskeligt at se.

Medens Ejendomsretten til en Bedrift, det være en Haandværkerbedrift eller en Industrivirksomhed, nu betyder, at Ejeren maa bære al Risiko, maa hefte for Arbejdsløn og Gæld og maa finde sig i, hvis Virksomheden i hans Hænder giver Underskud, at betale dette til sidste Hvid og Øre, og naar ydermere Virkningen er den, at en manglende Evne til at udrede dette Underskud bevirker, at Virksomheden erklæres Konkurs, og han kommer ind under Konkurslovgivningen med Fare for Tab af en Række borgerlige Rettigheder. saa svarer dertil paa den anden Side hans Ret til at tage Beslutninger, til at antage eller afskedige de Mennesker, som han mener at kunne bruge, til overhovedet at forvalte

sin Virksomhed og sin Handel frit og uhindret indenfor Lovens rette Grænser. Fratager man ham Bevægelsesfriheden, mister han derved tillige Evnen til frit at kunne varetage sine Interesser, og tilbage bliver da kun Risikoen. Vil man fratage den private Virksomhed dens Bevægelsesfrihed, maa man konsekvent ogsaa fritage den for Risikoen.

Skal det under en eller anden Form være Samfundet, der bestemmer, hvorledes der skal disponeres, saa maa det ende med, at Samfundet ogsaa tager Følgerne heraf i Form af et eventuelt Tab. Naar dette *ikke* er Meningen, betyder det, at man ad denne Vej simpelthen vil sætte Privatkapitalen Stolen for Døren og tvinge den til at abdicere. Der er heller ingen Tvivl om, at hvis en Ordning som den foreslaaede norske gennemføres konsekvent, saa vil den private Kapital og den private Bedrift meget hurtigt abdicere. I stort Omfang vil Bedrifternes Ejere opgive Virksomheden og tilbyde denne til det Samfund, som ønsker at gennemføre Socialiseringen.

Det staar for mig som ganske utvivlsomt, at et Forslag som det af den norske Komité's Flertal fremsatte, som inderst inde tilsigter Socialiseringen, ogsaa forholdsvis hurtigt vil medføre den, hvis det gennemføres.

Det er ikke nødvendigt i denne Forsamling at gaa nærmere ind paa det Spørgsmaal, hvad Virkningerne heraf vil være, hvorledes det overhovedet vil gaa med Produktionen i et Samfund, hvis Erhvervsvirksomheder er socialiserede. Skal jeg i faa Ord karakterisere Virkningen heraf, vil jeg sige, at medens det nuværende System med privat Ejendomsret har en overordentlig Evne til at anspore og ægge den enkelte til anstrengt Flid for at forbedre sin Stilling og forøge sine Indtægter, saa vil en gennemført Socialisering ganske tilintetgøre denne Spore, føre til almindelig Lige-gyldighed og fuldkommen Mangel paa Interesse for Bedriften som saadan, for Produktionens Forøgelse eller for egen Præstation udover det nødtørftige. Forholdsvis hurtigt vil

dette føre til Produktionens enorme Nedgang og til Samfundets relative og absolute Forarmelse.

Det er med Rette fremhævet, at alle social-demokratiske Beregninger i den af Social-Demokraterne udtænkte Samfundsmekanisme strander paa rent psykologiske Momenter. For at den socialistiske eller kommunistiske Stat skulde svare til Idealerne, maatte Menneskene være ganske anderledes, end de er, Drivfjedrene til deres Handlinger af en højere og ædlere Art, end Tilfædet er. I Opdragelse som i Samfund er det umuligt alene at regne med Altruismen, med Viljen og Trangen til at hengive sig selv for andres Lykke, der maa regnes med Egoismen som en saare stærk Magt, der vel maa tøjles og tæmmes, men umuligt kan undværes som Drivkraft.

Jeg har opholdt mig ved det norske Forslag. Det ligger nær at se paa de Forslag, som foreligger fra dansk social-demokratisk Side.

Forslagene til de tre Socialiseringslove, som de er kaldt i »Social-Demokraten«, offentliggjordes i »Social-Demokraten« den 22. September i Aar og omfatter:

1. Lov om offentligt Tilsyn med Erhvervsvirksomheder.
2. Lov om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Erhvervsvirksomheder.
3. Lov om Handelsavance m. m.

Den første Lov er en Lov om et 16 Mands Erhvervsraad, en »overordentlig Kommission«, hvis Opgave er at »følge Erhvervslivets Udvikling«, gøre Forslag til dets Fremme, paase, at Virksomhederne drives »i Overensstemmelse med Samfundets Tarv«, og stille saadanne Virksomheder under regelmæssigt Tilsyn, som formodes at give et større Overskud end rimeligt er.

Det er denne sidste Del af Tilsynet, som Loven iøvrigt nærmest beskæftiger sig med. Raadet kan kræve alle Regnskaber forelagt, i givet Fald foreskrive Regnskabsformen og kan paa alle Maader forlange Oplysninger om og Indblik i

Virksomheden. De af Raadet indhentede økonomiske Oplysninger skal være tilgængelige for alle og enhver.

Finder Raadet, at Fortjenesten er for stor, skal Priserne nedsættes, først gennem Forhandling, siden gennem af Indenrigsministeriet dikterede Maksimalpriser eller paa anden Maade.

Forslaget om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Erhvervsvirksomheder giver ikke detaillerede Regler, men optrækker Hovedlinierne. Loven gælder kun Industri og Haandværk, men til Gengæld alle Virksomheder indenfor disse med mere end 5 Arbejdere.

Arbejderne skal have *Medbestemmelsesret* i

1. Kontrollen med Overholdelsen af Arbejdsoverenskomster og Arbejderbeskyttelse.
2. Antagelse og Afskedigelse af Arbejdere og disses nærmeste Arbejdsledere.
3. Affattelsen af Virksomhedens Aarsregnskab.

I denne Anledning er Ejeren pligtig at meddele Kontroludvalget Oplysning om Virksomhedens Drift i en saadan Form, at der kan opnaas fuld Forstaaelse af, hvorledes Virksomhedens økonomiske Resultat fremkommer.

Af Kontroludvalget i hver Virksomhed vælges Halvdelen af og blandt Arbejderne, Halvdelen af Fagforeningen. Opnaas der ikke Enighed, afgør Erhvervsraadet Sagen.

Begge disse Love har det til fælles, at de søger at give Arbejderne Nøglen i Haanden til Socialiseringen. Den politiske Karakter er understreget ved de politiske Valg til Erhvervsraadet (Flertallet vælges af Minister og Rigsdag), og ved Fagforeningsvalget til Kontroludvalgene.

I deres Form er disse Love forsigtigere og mere almindeligt holdte end den norske Arbejderkomité's Flertalsforslag. Hvad de tilsigter og vil betyde efter deres Formaal er derimod ikke meget afvigende. Et enkelt dansk vilkaarligt valgt Eksempel vil bedst belyse, hvorledes disse Loves Virkning kan blive.

Lad os antage, at der klages over, at Skræderne tager for

høje Priser. Erhvervsraadet vil da indkalde alle eller et stort Antal Skræderregnskaber. Er Formen for Regnskaberne ikke tilfredsstillende, vil en ny Form blive foreskrevet. Finder Raadet, at alle eller nogle Skrædere tager for stor Avance, fastsættes Maksimalavance eller Maksimalpriser. Hos hver Skrædermester, som beskæftiger flere end 5 Personer, oprettes et Kontrolraad, hvoraf Halvdelen bestaar af Arbejdere fra hans egen Virksomhed, Halvdelen indsættes af Fagforeningen. Skrædermesteren kan nu ikke uden Enighed med Kontrolraadet, altsaa ikke uden dettes Tilladelse,

antage Folk,

afskedige Folk,

heller ikke Tilskærere, Formænd eller Kommiser. Han maa forelægge et Aarsregnskab for Raadet og forklare det i alle Enkeltheder.

Er Kontrolraadet ikke tilfreds, klager det til Erhvervsraadet, som da udsteder de fornødne Ordre, hvorefter Mesteren haver at rette sig.

Det vil ikke være nødvendigt nærmere at skildre Virkningerne af disse Love paa de Vilkaar, hvorunder Ejeren, Mesteren, vil komme til at virke, og det er ikke vanskeligt at se, at som første Trappetrin paa Vejen mod Socialiseringen er disse Love særdeles brugbare.

Vender vi os nu fra Norge og Danmark til de større Lande, fortjener ganske særligt i denne Sammenhæng England at komme i Betragtning. Der foreligger i England fra en i Løbet af Krigen nedsat Kommission, den saakaldte Whitley-Kommission, udførlige Forslag og Betænkninger, der beskæftiger sig med Spørgsmaalet om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen. Ved at studere disse Betænkninger vil man hurtigt komme til det Resultat, at det her ikke drejer sig om Forslag bestemt til at støtte de socialistiske Bestræbelser for at gøre sig til Herre over Kapitalen, men at det meget mere er Forsøg paa i det daglige Liv at forsonne Modsætningerne mellem Kapital og Arbejde. Tilsyneladende i det rent Ydre

er der en vis Lighed mellem det foreliggende engelske Forslag og den norske Kommissions Flertals Forslag, idet der foreslaas etableret works-councils, districts-councils og industrial-councils; altsaa tre Stadier som i Norge. Men hvad der saaledes foreslaas i England, er Forhandlingsformer for Arbejdernes Interesser i Bedriften. Det kan kortelig siges, at hvad der saaledes foreslaas, er kendt og i en Aarrække i det væsentlige praktiseret her i Landet.

Det danske System.

Vi har her i Danmark jo for længst gennemført de kollektive Overenskomster. De sociale Kampe, vi nu kender, drejer sig jo i Virkeligheden om, hvorvidt man skal fortsætte ad denne Vej eller, som Syndikalisterne ønsker, bortsprænge de kollektive Overenskomster og det derpaa opbyggede System for at give Plads for den fri Aktion, hvis Formaal er at trænge den private Ejendomsret og det private Erhverv tilbage og tvinge begge til Underkastelse.

Systemet af kollektive Overenskomster, der omtrent omfatter alle danske Arbejdsforhold udenfor Landbrug og Skovbrug og i den sidste Tid ogsaa breder sig i disse Erhverv, svarer til store Central-Organisationer paa begge Sider. Systemet har for længst medført Trangen til og Nødvendigheden af Forhandlingsorganer til Behandling af alle Stridsspørgsmaal, som vedrører Arbejdernes Interesse i Bedriften. Mest udformet er dette Forhandlingsystem indenfor den danske Maskin- og Metalindustri som en naturlig Følge af, at denne Industris kollektive Overenskomster hører til dem, som tidligst blev udførligt udformet. Lad mig da her kortelig anføre, hvori dette System bestaar.

Naar der paa en Virksomhed indenfor Jernindustrien fra Arbejdernes Side rejses Klage over et Forhold, der giver Anledning til Misfornøjelse, det være sig et rent Lønforhold, en Akkordprislise, en Værkførers Adfærd, Arbejdstidens Ordning, utilfredsstillende hygiejniske Forhold etc., saa kan en saadan Klage passere følgende Instanser:

1. Klage til Virksomhedens Ledelse, henholdsvis Ejerne.
2. Forhandling mellem disse og de dertil af Arbejderne valgte faste Tillidsmænd.
3. Hvis ikke Enighed opnaas ved denne, Forhandling mellem de samme Parter under Tilkaldelse af to Mæglingmænd, en valgt af Arbejdsgivernes Organisation, en af Arbejdernes Organisation (Mæglingmøde).
4. Opnaas heller ikke her Enighed, da en Forhandling mellem de to Organisationers Bestyrelser under Tilkaldelse af Parterne (Timandsmøde).
5. Og naar endelig heller ikke dette fører til Enighed, og saafremt det paaklagede Forhold drejer sig om et overenskomstmæssigt Forhold, henvises Striden til Behandling og Afgørelse for en faglig Voldgiftsdomstol.

Det vil ses, at man ogsaa her har tre Trin i Forhandlingerne samt, som Kronen paa det hele, eventuelt en voldgiftsretslig Afgørelse. Dette er nu ikke en Ordning, der kun eksisterer paa Papiret. Det er en Ordning, der i Aarenes Løb har behandlet et overordentlig stort Antal Sager. Til Belysning heraf skal jeg nævne følgende Tal: I Tiaaret 1909—18 behandledes indenfor Jern- og Metalindustrien ved Mægling ialt 2842 Sager. I et Aar som 1917 behandledes ved Mægling 446 Sager, deraf gik 102 til Behandling paa Timandsmøde, og deraf atter 15 til faglig Voldgift.

Hele dette saakaldte Tillidsmandssystem har naturligvis sine Vanskeligheder og sine Mangler. Det er et System, der kan bruges baade til at befordre Enighed og Forstaaelse og til det modsatte, men de her oplyste Tal om Antallet af Sager, der i Aarenes Løb er behandlet paa denne Maade, giver i sig selv Svaret paa Spørgsmaalet om Systemets Betydning. Naar der i denne Industri, som er en af Landets største, (det samlede Antal af Arbejdere paa Virksomheder under Jernindustriens Sammenslutning andrager for Tiden 31,475), ikke har været nogen almindelig Lønkamp siden Aaret 1903, saa ligger det nær at antage, at Forhandlings-systemet ved sin Evne til enkeltvis at bringe Stridsspørgs-

maalene ud af Verden, har været en i høj Grad medvirken-
de Faktor.

Det vil ses, at der er stor Forskel paa et System som dette, eller som det i mange Retninger tilsvarende, der anbefales af Whitley-Kommissionen, et System, der har til Opgave at etablere Forhandlinger mellem Arbejdsgiverne og Arbejderne om Spørgsmaal vedrørende Arbejdernes Interesse i Bedriften paa den ene Side, og paa den anden Side et System, der i egentlig Forstand gaar ud paa at give Arbejderne Del i Ledelsen. Forskellen svarer imidlertid til Forskellen i Formaalet, til det, man søger at opnaa ved at kræve Deltagelse for Arbejderne i Bedriftens Ledelse, og det er i Overensstemmelse hermed, at man søger at gennemføre dette ad Lovgivningens Vej og ikke ad den frivillige Overenskomsts Vej.

De kooperative Foretagender.

Naar der rejses Krav om en saa revolutionerende Lovgivning som den, der kræves saavel af norske som af danske Social-Demokrater, ligger det nær at spørge: Hvorfor ikke føre Beviset for disse Tilstandes Mulighed ad Erfaringernes Vej? Hvorfor vil man ikke foretrække at bevise i Praksis, at slikt kan ordnes og gennemføres paa tilfredsstillende Maade, og hvorfor ikke vente, indtil dette Bevis er ført, forinden man skrider til Lovgivning, hvis det ikke, hvad der vilde være det eneste naturlige, var langt bedre at overlade det til Frivilligheden og Livet selv at lade de formentlige højere Former afløse de lavere? Vi har jo ogsaa her i Landet kooperative Bedrifter, endda af ret stort Omfang, Bedrifter, som ikke tilhører Privatmand eller Aktieselskaber, men hvis Udbytte formentlig er bestemt til helt og holdent at tilfalde de i Bedriften beskæftigede. Jeg behøver kun her at nævne en saa omfattende og stor Bedrift som *Arbejdernes Byggeselskab*, der har overtaget en stedse større Del af Byggeriet her i København.

Det er naturligt at spørge: Hvilke Erfaringer er der gjort

i et saadant Selskab? Deltager ikke Arbejderne her i Virksomhedens Ledelse, og hvilke Virkninger har dette haft? Er der derigennem paavist bedre Forstaaelse mellem Virksomhedens Ledelse og Arbejderne, større Interesse hos Arbejderne for Virksomheden som saadan? Er der derigennem vist, at dette er Vejen til social Fred? Herom foreligger intet for Offentligheden. En upartisk Vurdering heraf vilde sikkert være af ikke ringe Interesse. Skulde denne vise, at der virkelig i en saadan kooperativ Virksomhed gennem Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen er opnaaet noget værdifuldt, hvorfor da ikke gaa videre ad den kooperative Virksomheds Vej?

Den kooperative Virksomhed tilsigter jo paa een Gang at forbeholde hele Udbyttet for Virksomhedens Arbejdere og Funktionærer og at gøre dem til Ejere og dermed ogsaa til Ledere af Virksomheden. Denne Vej staar frit aaben. Der har maaske været Tider, hvor det var saare vanskeligt at iværksætte Foretagender af denne Art, at skaffe Midlerne dertil, at bryde Konkurrencemodstanden mod dem, men dette er formentlig ikke mere Tilfældet. Og der er da intet i Vejen for ad Frivillighedens Vej at føre Beviset for Muligheden af en saadan Ordning, som er bestemt til at afløse den nuværende Form for Privatejendom og privat Virksomhed.

Dette Bevis skyldes endnu, og jeg nægter ikke, at jeg ikke tror, man er i Stand til at føre dette Bevis. Jeg tror ikke, at der fra de kooperative Foretagender foreligger Beviser for, at man kan indføre en Slags parlamentarisk Ledelse i Bedriften. Dette strider ogsaa mod al naturlig menneskelig Erfaring. Det, det kommer an paa i det daglige praktiske Liv, er først og fremmest Ledelse, dygtig Ledelse, Ledelse, som er i Stand til at tage de rette Beslutninger og faa dem iværksat. Et Lovgivningsmaskineri har baade Ret og Pligt til at betænke sig 10 Gange, før man udformer nye Love, i Arbejdet gælder det om, at Ledelsen er saa erfaren og dygtig, at den ikke spilder Tiden med vidtløftige Betænelig-

heder eller Diskussioner, men tværtimod véd at handle og har Myndighed dertil.

Den, der har deltaget i Forhandlinger af den Karakter, som jeg nævnede under Omtalen af Jernindustriens Forhandlingssystem, har meget ofte hørt Klager over Ledelsen. Gaar man til Bunds i disse Klager, vil en opmærksom Iagt-tager snart opdage, at det, der klages over, ikke er Ledel-sens Ret til at tage Beslutninger, men i Virkeligheden dens Mangel paa Evne til at gøre dette paa rette Maade. Vore Dages Arbejder vil selvfølgelig respekteres i sin Personlig-hed, behandles høfligt og hensynsfuldt, men han ønsker til-lige at faa klar Besked og at faa rigtig Besked. En Samling Arbejdere, der mere eller mindre alle vil tage Del i Beslut-ningerne, faar intet udrettet. Arbejdernes Deltagelse i selve Fabrikens Ledelse er en Selvmodsigelse og en Utopi.

Noget helt andet er det, at der bør gives den videst mu-lige Adgang for Arbejderne til at forhandle om deres Inter-esser, at begrunde deres Krav og at høre, hvad den anden Part dertil kan have at indvende. Hvad man end kan be-brejde Udviklingen her i Landet og Forholdet mellem Ar-bejdsgiverne og Arbejderne, det lader sig ikke gøre at grun-de denne Klage paa Forestillingen om, at danske Arbejdere ikke har vidtgaaende Lejlighed til at føre Forhandlinger om deres Interesser. Forestillingen om Arbejdsgiveren som den brutale Enevoldsmagt og Arbejderne som den uselv-stændige Skare, der ikke har noget at sige, har intet med Virkeligheden at gøre. Hvis Magten skulde søges paa den ene Side mere end paa den anden, er det for Tiden mere naturligt at regne med Overmagten hos Arbejderne, en Overmagt, som de har vidst at benytte, og som allerede har ført til Forhold i Haandværk og Industri, som rummer meget store Farer for Fremtiden, i første Linie for Arbej-derne selv.

Ligesom jeg er en Tilhænger af Tanken om at naa til *Arbejdernes Deltagelse i Udbyttet*, er jeg en Tilhænger af

Tanken om *ad Forhandlingens Vej at tilvejebringe Udjævning af Stridighederne med Arbejderne og Forstaaelse af de fælles Interesser* i Bedriftens Fremgang. De Vanskeligheder, som stiller sig i Vejen for at naa frem ad denne Vej, skriver sig imidlertid *ikke* fra Arbejdsgiverne. Man kan paa en Maade sige, at de heller ikke skriver sig fra Arbejderne, idet der utvivlsomt hos det store Flertal af Arbejdere vil være fuld Sympati for en Udvikling af denne Art; derimod skriver de sig fra de sociale og politiske Teorier, som for Tiden behersker de danske Arbejderfagforeninger. Den marxistiske Socialisme vil ikke tillade en Ordning, hvorved Arbejdsgivere og Arbejdere i en enkelt Bedrift finder hinanden i fælles Forstaaelse. Den vil holde Klassekampen vedlige, vil søge at uddybe enhver Afstand og enhver Mod-sætning mellem Interesserne, fordi den tror paa, at det gælder om at udrydde den ene Interesse, at tilintetgøre Arbejdsgiverne og den private Ejendomsret. Social-Demokraterne er for kloge til at gøre dette med eet Slag, men de er dygtige til at fastholde Maalet og nærme sig det, selv om det skal ske ad Omveje. Dertil kan man bruge et Krav om Arbejdernes Deltagelse i Fabrikens Ledelse, og dertil kan man ogsaa bruge Kravet om Statens fortsatte Tilsyn med Produktionen og Priserne.

Statens Kontrolvirksomhed (Trustloven).

De Forhold, hvorunder vi har levet under Krigen, Afspærringen af Tilførslerne, den uhyre Varemangel, har fremkaldt Tilstande, som under selve Krigen paakaldte Statsmagtens Indgriben for at forhindre store økonomiske Vanskeligheder eller omfattende Misbrug af Situationen. Vi har derved haft Lejlighed til at gøre omfattende Erfaringer om saavel Fordelene som Manglerne ved en saadan Statsadministration af Produktionen. Heldigvis er der overvejende Enighed om, at Manglerne er en Del større end Fordelene, og den Opfattelse har sejret, at det gælder om

at afvikle Krigstidens Tvangsforanstaltninger og lade Næringsfriheden genindtræde i sin Ret.

Men fra den Side, hvor man ønsker om muligt at holde Systemet af Statsindgreb vedlige, har man valgt en enkelt Vej, et enkelt Omraade, hvor man tror at kunne holde Stillingen. Jeg sigter derved til Forslaget om en Lov om *Tilsyn med monopolagtige Virksomheder*, den saakaldte Trustlov. Som bekendt gaar denne ud paa at indsætte en offentlig Kommission, som skal have Ret til at kræve alle Oplysninger, der vedrører en eller flere Virksomheder, som af en eller anden Grund antages at have Monopol, eller som ved Sammenslutning udøver en afgørende Indflydelse paa Prisansættelsen. Medens vi, som er Producenter, i Almindelighed kun er Producenter paa et enkelt Omraade, er vi jo alle Forbrugere paa en Mængde Omraader. Man appellerer derfor ikke forgæves til vore Interesser, naar man appellerer til vore Interesser som Forbrugere, som Købere. Man appellerer ikke forgæves til os, naar man regner med, at ingen af os ønsker at faa ublu Priser dikteret af den ene eller den anden Sammenslutning. Derfor har Trustloven alle Betingelser for at være en populær Lov, for at kunne gennemføres, uanset om man iøvrigt er stemt mere eller mindre for Statsindgreb eller for Næringsfrihed. Derfor maa man ogsaa være ganske særlig opmærksom paa den Lov, der her er Tale om, saa at man ikke af den berettigede Sympati for Kampen mod Misbruget lader sig føre ad andre Veje end dem, man egentlig selv har villet.

Det er denne Fare, som Trustloven frembyder i den Skikkelse, hvori den er forelagt. Det er en almen Tro, at Trustloven særlig er rettet mod Industrien, og ganske specielt mod visse Grene af Industrien, der antages i større eller mindre Grad at have Trustens Karakter og sidde inde med et Monopol. Jeg beder nu imidlertid om, at man vil lægge Mærke til, at vi her har at gøre med en Række Forhold, der under Krigen har været Genstand for indgaaende Prøvelse og Forhandling i Den overordentlige Kommission. Det er

Den overordentlige Kommission, hvem det var paalagt at gøre Indstilling om en Trustlov. Hvorfor var dette paalagt Kommissionen? Naturligvis fordi man gik ud fra, at *her* var Erfaringerne om Misbrugene, *herfra* kunde man give Oplysning om, hvad Krigsvirksomheden havde lagt for Dagen, *herfra* kunde man anvise de rette Veje og Midler. Men det er da værd at lægge Mærke til, at Kommissionen selv har benægtet at være i Stand dertil. Der foreligger ikke i Forslaget fra Kommissionen nogen Redegørelse for Erfaringerne under Krigen, som paaviser Tilstedeværelsen i Danmark af Truster eller Nødvendigheden af at lovgive mod dem. Under Forhandlinger mellem Kommissionen og Industriraadets Delegerede blev det med megen Tydelighed udtalt fra Kommissionens Ledelses Side, at der ikke under Krigen forelaa Erfaringer, som gjorde det muligt for Kommissionen at foreslaa positive materielle Retsregler til Forhindring af Overgreb fra Trusters Side. Ved positive materielle Retsregler maa der forstaas saadanne Bestemmelser, som foreskriver, hvad der er lovligt eller ulovligt. Saaledes er jo nemlig den amerikanske Trustlovgivning udformet. Den fastslaar, at visse Former for Samarbejde, Prisansættelse eller Konkurrence er ulovlige. Dermed ved da Borgerne, hvad de har at rette sig efter, dermed kan ogsaa Diskussionen om det mere eller mindre berettigede i saadanne Bestemmelser føres for Offentligheden. Saadanne Bestemmelser indeholder det foreliggende Lovforslag ikke. Heller ikke nøjes Lovforslaget med, i Lighed med hvad man har gjort tidligere her i Landet, naar man skred til social Lovgivning, at give den fornødne Bemyndigelse til Forarbejderne. Andetsteds, i Norge og England, er man gaaet denne Vej. Man har udrustet en Kommission med Ret til at kræve alle mulige Oplysninger for paa Grundlag af disse Oplysninger at bygge en Lovgivning.

Den Mellemvej, man gaar i den danske Lov, ser ret uskyl dig ud, men maa dog siges at være meget betænkelig. Den giver nemlig Kommissionen Ret til at kræve alle Oplysning-

ger, men dernæst ogsaa Ret til paa Grundlag af disse at fremsætte Udtalelser om, hvorvidt de paagældende Virksomheder har forsynet sig eller ikke. Da der ikke foreligger Lovbestemmelser, overlades det til Kommissionens Skøn selv at finde, hvad der maa anses for tilladelig og hvad for utilladelig Forretningsførelse, hvad der er berettiget og hvad der er ublu Avance, hvad der er berettiget og hvad der er uberettiget Konkurrence.

En saadan Offentliggørelse, en saadan offentlig Dom kan jo ganske vist ikke umiddelbart føre til Indgreb i Virksomheden, men ingen vil være i Tvivl om, at den vil have en saare vidtrækkende Betydning og stemple de paagældende Virksomheder, de paagældende Sammenslutninger som Samfundets Fjender. Naar der da, paa Basis af disse Offentliggørelser, af Ministeren skal fremsættes Forslag til Rigsdagen om særlig Lovgivning i denne Anledning, saa kan det saare let hænde, at denne Lovgivning vil finde Sted under Trykket af en i alle Kredse dannet offentlig Mening, der ikke har dannet sig paa Grund af en selvstændig Prøvelse af Spørgsmaalet, men er den umiddelbare Frugt af Kommissionens Erklæring.

Ifølge Forslaget bliver Kommissionen delvis politisk sammensat. Dette vil sige, at Kommissionen og dens Virksomhed kan blive benyttet af dem, der kræver den bestaaende Samfundsordning omformet, til at arbejde hen imod dette Maal, og ingen kan være i Tvivl om, at dette vil blive forsøgt. Man er i den offentlige Debat hidtil nærmest gaet ud fra, at Lovforslaget, som anført, særlig tager Sigte paa store industrielle Bedrifter og Sammenslutninger. Jeg maa i denne Sammenhæng have Lov til at gøre opmærksom paa, at der foreligger Udtalelser fra Formanden for Den overordentlige Kommission, Overformynder Friis, som er støttet fra anden Side indenfor Kommissionen, som gaar ud paa, at man under Krigen intetsteds har mødt større Forstaaelse og bedre Støtte end i Industrien. Naar jeg altsaa fremsætter disse Opfattelser om Trustloven, beder jeg bemærket, at de ikke maa

opfattes som noget Udtryk for Frygt for, at Undersøgelleskommissionens Arbejde af Industriens Prisansættelser vil bringe Materiale for Dagen, som kan stille Industrien i et uheldigt Lys, tværtimod, det modsatte vil være Tilfældet. Naar ikke desto mindre Loven med Rette møder Modstand fra Industriens Side, saa er det, fordi man ganske tydeligt har villet gøre denne Lov i *Praksis*, i sin Anvendelse, til en *Undtagelseslov for Industrien*, maaske fordi Industrien ikke antages at have en saadan politisk Indflydelse, at den er i Stand til at væрге sig og derfor egner sig særdeles godt til politisk Syndebuk. Men dernæst ogsaa fordi det, som Loven vil medføre, det, som bliver det virkelige Resultat, vil blive noget ganske andet end det, der nu tales om. Efter mit Skøn vil Loven, hvis den vedtages i den foreliggende Form, have to Virkninger. Den vil tillade systematisk at fremskaffe et Materiale, som kan bruges i Agitationen for Industriens Socialisering. Indvend ikke, at Kommissionen faar Tavshedspligt. Vi behøver ikke at gaa længere end til Forsvarskommissionen og dens Tavshedspligt for at vide, hvad Tavshedspligten er værd, naar det gælder politiske Formaal. Ved Siden heraf vil Kommissionens Arbejde have en anden Virkning. Det vil hurtigt vise sig, at det egentlige Felt, paa hvilket Sammenslutningen om Prisansættelser spiller en Rolle, ikke ligger i Fabriksvirksomhederne, hvilket beror paa, at disse altid her i Landet maa arbejde med stadigt Henblik paa Verdensmarkedspriserne, og dette hvadenten de skal møde Konkurrencen paa de fremmede Markeder for vore Eksportvarer eller paa det danske Marked overfor fremmede Importvarer. Anderledes med Mellemandelen. Den har Mulighed for ved Sammenslutning, enten lokalt eller for større Distrikter, at binde sin Avance. Den overordentlige Kommissions Resultater under Krigen vil bekræfte, hvad jeg siger, at Opmærksomheden vil komme til at dreje sig om Mellemandelen og ikke om de egentlige Producenter.

Men et saadant omfattende Tilsyn med Prisansættelsen betyder jo, at Den overordentlige Kommissions Virksomhed

fortsættes. I Stedet for at drage Fordel af den frie Konkurrences Evne til at nedbringe Priserne, vil man fortsætte med Undersøgelser og Forhandlinger, der atter fører til Overenskomster, hvis Virkning i Virkeligheden ikke vil blive Prisreduktion, men meget snarere Prisforhøjelse. Naar der under Krigen for en Vare er indført Maksimalpris, har Virkningen i mange Tilfælde vist sig at være Prisforhøjelser, idet Maksimalprisen opfattedes som en af Staten sanktioneret Pris, som ingen behøvede at gaa under. Psykologisk virkede Maksimalpriserne i mangfoldige Tilfælde ikke som det, de var bestemt til, en højere Grænse, men som en vedtaget Minimalpris.

Industriraadet har givet Udtryk for sin Opfattelse af det forelagte Problem og det forelagte Lovforslag ved i en Skrivelse til Den overordentlige Kommission at anmode om, at Loven enten maa formes saaledes, at der gives positive Bestemmelser for, hvad der er tilladt eller forbudt med Hensyn til Samvirken og Prisansættelse, eller indskrænkes til en Undersøgelse, ikke med det Formaal i de enkelte Tilfælde offentlig at fælde Dom og optræde som Kriminaldomstol, men med det Formaal at samle Materiale, hvorpaa en Lov med positive Bestemmelser kan bygges.

Industrien paakalder alle andre Erhvervs Interesse for dette Spørgsmaal. En Lov som def foreslaaede vil vende sig mod alle andre Erhverv, mod Landbruget med dets store Sammenslutninger, hvis Prisansættelser har vidtrækkende Indflydelse, mod Handelen i alle dens Former, mod Haandværket, der i ikke mindre Grad kender Fællesbehandling af Prisspørgsmaal, f. Eks. ved Arbejdsbortgivelse, ved fælles Priskuranter etc.

Den eneste Klasse, mod hvilken Loven ikke synes at vende sig, er Arbejderklassen, og det er saa meget mærkeligere, som Arbejderklassen er den eneste Stand her i Landet, der sidder inde med virkelige Monopoler, Monopoler, der er omhyggeligt omgærdede og haandhæves med den største Kraft og Styrke. Jeg behøver kun at henvise til et saadant Mono-

pol som Havnearbejdernes. Naar Havnearbejderne ikke vil stille deres Arbejdskraft til Disposition for de engang vedtagne overenskomstmæssige Priser, hævder de et Monopol, som faktisk forbyder alle andre at udføre Arbejdet. Og som det er med Havnearbejderne, er det jo paa de fleste andre Omraader.

Jeg gentager, at Industrien har ingen Frygt for Virkningen af at lægge sine Tal, sine Prisberegninger, sin Avance, paa Bordet. Dette har den nu i en Aarrække gjort overfor Den overordentlige Kommission, overfor dennes forskellige Udvalg eller overfor Bygningsmaterialenævnet. Hvad Industrien frygter af denne Lov for sit Vedkommende er meget mere saadanne Indgreb i Industriens Dispositionsret, en saadan Hemning af dens Bevægelsesfrihed, at dette vil vise sig at være skæbnesvangert for Erhvervet som saadant. Naar de ledende Mænd i Industrien skal anvende en stor Del af deres Tid paa at forklare deres Dispositioner, paa at begrunde og bevise Rigtigheden af disse, maaske til den ene Side til Arbejdernes Kontrolraad, til den anden Side til Kommissionen, og naar Kommissionen da, i Lighed med hvad der er sket under Krigen, maa tage sig Tid til disse Undersøgelser og maa bede om, at Bedrifterne intet foretager sig, inden den har endt sine Undersøgelser, saa faar vi en død Haand lagt paa Virksomheden, Tiden anvendt til vidtløftige og unyttige Diskussioner, Bevægelsesfriheden hemmet, og som Resultat af det hele, en Svækkelse og Hemning af Erhvervet. Med de Tider, vi gaar i Møde, og under de Forhold, vi befinder os, er intet mere overflødigt og unyttigt end denne Foranstaltning. Den gaar ud fra en urigtig Forestilling om, at der overhovedet her i Landet findes Truster og Monopoler, som om den udenlandske Konkurrence ingen Indflydelse havde.

Og hvorledes er saa Forholdet? Har vi Toldskranker, der tjener til at holde Udlandet ude? Er ikke meget mere Situationen den, at Toldbeskyttelsen her i Landet paa Grund af Pengenes Værdifald er sunket til et rent Minimum? Og hvad

den udenlandske Konkurrence angaar, saa vil det meget hurtigt nu aabenbare sig, at denne har en Karakter og et Omfang, som i Sandhed maa tilintetgøre de sidste Forestillinger om Monopolmuligheder for dansk Industri. Det er lykkedes os her i Landet at oparbejde en Arbejdsløn, som er højere end i noget andet europæisk Land, med hvilket vi konkurrerer, ikke alene højere, men meget betydelig højere. Dertil kommer Valutaforholdene, og Resultatet er da dette, at det Problem, som Industrien nu vil være stillet overfor, alene er dette: Kan den overhovedet blive ved at arbejde under de Konkurrenceforhold, som i alt Fald truer en meget væsentlig Del af den danske Industri med fuldkommen Standsning?

Fra Industriens Side anser vi altsaa den foreslaaede Trustlov for ganske upaakrævet med Hensyn til Regulering af Priserne, og vi ser i den i Virkeligheden et Middel til at naa et helt andet Maal, et Middel til gennem stadig Kontrol med Produktionen at arbejde henimod den af Social-Demokraterne ønskede Socialisering af de danske Erhverv. Industrien maa derfor indtrængende henstille i Erhvervenes, i Næringslivets, i Landets Økonomis Interesse, at Loven under sin Gang gennem Rigsdagen underkastes saadanne Ændringer, at *det politiske Moment fjernes*, og at Loven, saafremt man fastholder Ønsket om dens Gennemførelse, føres tilbage til *objektive og sagkyndige Undersøgelser*, uden at der tillægges det i denne Anledning nedsatte Nævn *dømmende*, navnlig *ikke fordømmende*, Myndighed.

8-Timers-Dagen.

Blandt de social-politiske Problemer findes der et enkelt, som indtager en Særstilling. Jeg sigter til Kravet om den forkortede Arbejdsdag, om *den 8-Timers Normalarbejdsdag*. Som bekendt er denne ved Lov gennemført ved Virksomheder, der arbejder kontinuerligt, Dag og Nat. Dernæst er den 8-Timers Arbejdsdag indført ved frivillig Vedtagelse mellem Fagforeningerne og Arbejdsgiverforeningen, altsaa for de

mangfoldige Fag, som omfattes af disse Organisationer, i første Linie hele Industrien. Vi har her altsaa at gøre med et Forhold, hvor Kræfternes frie Spil i Samfundslivet har ført til en Ordning. Ikke desto mindre kræves der fra social-demokratisk Side en Lov, som fastslaar dette Forhold og derved udvider det til alt og alle udenfor Vedtagelsens Kreds.

En saadan Lov tiltrænges ikke som Beskyttelseslov for Arbejderne, og der er den store Forskel mellem en frivillig Ordning og en lovfæstet Ordning, at den sidste kræver nye Embedsmandstilsyn, ny Politivirksomhed, og indfører nye Forbrydelser. Og den nye Forbrydelse er da den at arbejde udover 8 Timer.

Men Tiden turde ikke være inde til at fastsætte Straf for Arbejde, og der er liden Mening i at fratage, ikke alene Arbejdsgiverne, men ogsaa Arbejderne, Friheden til at slutte Overenskomster paa dette Omraade. Arbejdsvilkaar er saa overordentlig forskellige. Der er en himmelvid Forskel mellem forceret legemligt eller forceret aandeligt Arbejde paa den ene Side og en simpel Vagt- eller Tilsynsvirksomhed paa den anden Side, saa at en summarisk eller ensartet Afgørelse af ganske uligeartede Arbejder-Vilkaar intet har med de naturlige Forhold at gøre. Det er en kunstig teoretisk Betragtning, der oprindeligt er formet af rent agitatoriske Grunde og som saadan har haft sin Mission. I denne Sammenhæng bør man ikke glemme eller overse, at Fredstraktaten foreskriver, som en af Opgaverne for Folkenes Forbund, en international Drøftelse af Problemer af denne Art, og at den første Konference i denne Anledning netop nu er sammenkaldt i Washington. Blandt de Problemer, der staar allerøverst paa Listen, er Spørgsmaalet om 8 Timers Arbejdsdag. Det har her i Landet, hvor vi har indført den 8-Timers Arbejdsdag ad Frivillighedens Vej, ingen Hast med at lovgive paa dette Omraade. Det vil kun være naturligt og forstandigt at afvente Resultatet af de internationale Forhandlinger.

De kollektive Arbejdsaftaler.

En Prøvelse af det i Fredstraktaten opstillede Program for international Behandling af Arbejdsspørgsmaalene viser, saaledes som jeg havde Lejlighed til nærmere at udvikle under den interparlamentariske Konferéce i Stockholm i September Maaned, at en Række af de Problemer, som nu tænkes behandlet internationalt, i væsentlig Grad har fundet deres Løsning i de skandinaviske Lande. Dette gælder jo ikke mindst et Spørgsmaal som det, der nu er Genstand for aaben Kamp i De Forenede Stater, nemlig om *kollektive Arbejdsaftaler* mellem Arbejderne og Arbejdsgiverne. Et mere gennemført System af kollektive Aftaler end det, som findes i Danmark, kan ikke paavises i noget andet Land. Det er sandsynligvis kun ganske faa Lande, som i denne Henseende kan ligestilles med Danmark. Hertil slutter sig da atter det hele Forhandlingssystem, som jeg for en enkelt Industris Vedkommende har haft Lejlighed til at omtale nærmere. Gennem hele dette System har Arbejderne i Danmark skaffet sig en omfattende Lejlighed til at hævde og forsvare deres Interesser, en Lejlighed, som jo heller ikke er ladet ubenyttet, og som jo i hvert Fald paa Lønomraadet har ført til Resultater, som man kun kan se paa med stor Betænkelighed, fordi det synes tvivlsomt, om de opnaaede Fordele er holdbare.

Mod hele dette System er der nu i den sidste Tid fra syndikalistisk Side rettet voldsomme Angreb, Angreb, der er altfor velkendte til, at de behøver nogen nærmere Beskrivelse her. Den Omstændighed, at der indenfor et Aar har foreligget mere end 150 Tilfælde af Brud paa Overenskomster ved ulovlige Strejker, den Omstændighed, at den af Staten instituerede faste Voldgiftsrets Domme atter og atter er siddet overhørigé, viser, at her kæmper to Retninger mod hinanden, her er paa Arbejdsomraadet stærke Kræfter, som, hvis de fører deres Krig igennem, vil omstyrte Systemet af kollektive Overenskomster.

Midlerne, der anvendes hertil, er den pludselige Strejke,

det direkte Brud paa den bestaaende Arbejdsoverenskomst. Regeringen har da i Erkendelsen af det for Staten fuldkommen uholdbare i denne Situation for ikke længe siden nedsat et særligt Udvalg, bestaaende af Repræsentanter for Arbejdsgivere og Arbejdere samt af Lovkyndige, hvis Opgave skulde være at stille Forslag til at skaffe Respekt for Loven, til at standse det overordentlig stærkt voksende Tal af ulovlige Strejker.

Bedømmelsen af Fænomenet er noget forskellig, eftersom man tror, at de ulovlige Strejker er et øjeblikkeligt Udtryk for en ved forøget Dyrktid fremkaldt Nødstilstand, eller man i dem ser et bevidst Resultat af de ogsaa her i Landet prædikede syndikalistiske og bolchevistiske Teorier. At benægte disse sidstes Tilstedeværelse eller deres Indflydelse lader sig jo imidlertid ikke gøre.

Det vil være naturligt at afvente det Resultat, som det nedsatte Udvalg maatte komme til, og det maa haabes, at Udvalget, som utvivlsomt har det Hverv at arbejde hurtigt, ogsaa vil vise sig i Stand til at fremlægge en enig Indstilling, som omfatter alle de i Udvalget repræsenterede Parter, og som er skikket til at løse den Udvalget stillede Opgave.

Strejkerettens Begrænsning.

Hvad man i denne Sammenhæng ganske særligt maa fæste Opmærksomheden paa som selve Problemets Kerne, er ikke den egentlige *Arbejdsvægring*, skønt denne er overordentlig betydningsfuld og vidtrækkende, men derimod den med Arbejdsvægringen følgende *Arbejdsspærring*.

For at tage et praktisk Eksempel. Det er naturligvis Lovbrud og en stor Ulempe, naar f. Eks. Havnearbejderne i Kjøbenhavns Havn nægter at stille deres Arbejdskraft til Raadighed i Henhold til den af dem selv indgaaede Overenskomst, men dette bliver dog først til en katastrofal Handling derved, at det umuliggøres for andre, som maatte være villige dertil, at udføre det paagældende Arbejde. Det mægtige Vaaben i Syndikalisternes Haand er Arbejdsspærringen. Det

er den Omstændighed, at saare faa i Danmark tør vove at optage et Arbejde, som af en eller anden nok saa lille Fagforening eller Gruppe af Arbejdere er erklæret for Skruebrækkerarbejde.

Jeg har i mine Indledningsord betegnet denne uskrævne Lov som den højeste Lov i Danmark, den der staar over Danmarks Riges Grundlov. Dette er ikke for stærke Ord, og Samfundet bør være opmærksom paa dette Forhold, som man før eller senere maa tage endelig og definitiv Stilling til. Skal vi alle underkaste os denne Grundlov, eller skal vi forsøge at begrænse den indenfor rimelige og taalelige Grænser?

Med Skruebrækkerloven til Vaaben kan en hvilkensomhelst lille Gruppe i Samfundet terrorisere alle andre og, uanset hvad alle andre maatte mene, tiltvinge sig særlige Fordele. Vi har her at gøre med det uforfalskede Arbejdsmonopol, med Arbejdstrusten i dens farligste Skikkelse. Det er paa Tide, at dette Problem sættes under Debat, ikke af nogle faa særlig interesserede, men af det hele Folk. Det er det største politiske og økonomiske indre Problem, overfor hvilket vi er stillet. Det er Nøglen til Fremtiden. Det er det Middel, med hvilket man vil kunne arbejde sig hen mod Bolchevismen. Det er det Middel, hvormed man vil kunne ødelægge Landets Erhverv og Økonomi. Det er værd at lægge Mærke til, at man i de store Lande har taget Stilling til dette Spørgsmaal og gjort det paa meget bestemt Maade. Den nuværende engelske Regering har ikke alene i Ord, men i Handling meget bestemt protesteret mod Strejker, der ved at lamme Samfundet terroriserer dette. Den delvise flertalssocialistiske Regering i Republiken Tyskland har taget ganske tilsvarende Skridt. Man kan da ikke mere i Frihedens Navn og under Hensyn til demokratiske Regeringer i de store Lande kræve Arbejdsspærringsretten for en hvilkensomhelst tilfældig Gruppe af Arbejdere eller Funktionærer i dette Land.

Problemerne maa tages op til saglig Drøftelse.

Det ligger i Sagens Natur, at de her i Dag af mig berørte Problemer er saa omfattende og i sig selv rejser saa mange Spørgsmaal, at den korte Tid, der her staar til Raadighed for at behandle dem, er utilstrækkelig. Det følger deraf, at den Omtale, som jeg har kunnet skænke hvert af Problemerne, efter Sagens Natur kun kunde være saare ufuldstændig. Men vi staar jo ogsaa her midt i en Diskussion, som vil blive fortsat, indtil Klarhed er vundet eller Afgørelse truffet. I denne Diskussion tør Industriens Mænd ikke holde sig tilbage. Lad det end være saa, at de hver for sig har nok i den daglige Byrde, at de Opgaver, der foreligger, er saa vanskelige at overskue og stiller saa store Krav til hver enkelt, at det er svært at finde Tid til ogsaa at deltage i Diskussionen om de almene Problemer; her bør vi alligevel ikke holde os tilbage. Selvom vi hver for sig vilde foretrække at koncentrere Arbejdet om det nærmest foreliggende og skyde Ansvaret for, hvad Fremtiden maatte bringe af Socialreformer, fra os, saa maa vi gøre os klart, som danske Statsborgere, som gode danske Mænd, at det er vor Pligt at lægge vor Erfaring og vor Indsigt i Vægtskaalen. Der findes blandt Industriens talrige Ledere en betydelig Forstaaelse af og Indsigt i disse Problemer, som ikke kan undværes og mindst af alt erstattes af Betragtninger fra Teoretikere, de være nok saa interesserede og nok saa velmenende i deres Bestræbelser for at undersøge Problemerne.

Alle Teoretikere har en Tendens til at behandle Problemerne mekanisk. Selve den mekaniske Behandling fører endog direkte til Forestillingen om den aandelige Mekanisering. Altfor ofte glemmes her de vigtige psykologiske Momenter, som i Samspillet mellem dem, der arbejder i samme Bedrift, har saa vidtrækkende Betydning. Ogsaa dette, at den abstrakte, teoretiske og skematiske Forhandling af Problemerne overser meget vigtige Kræfter, ogsaa dette kalder paa dem, som selv er med i Samspillet.

Arbejdsgiverforeningen og Industriraadet har for nylig i

Fællesskab nedsat et social-politisk Udvalg paa 20 Mand just i Erkendelse af, at Arbejdet fra vor Side maa sættes i System, og dettes Resultater tilbydes Offentligheden. Men dette er kun et Udtryk for, at Problemerne maa tages op til Diskussion og Udredelse i vore Kredse, og at vi maa forelægge vort Syn, vore Erfaringer for Offentligheden. Selve dette Møde kalder paa et saadant Samarbejde, og det er mit Haab, at det ikke vil kalde forgæves. Som en Indledning til dette Arbejde, der har en Mission udover vore Kredse og udover den øjeblikkelige Situation, beder jeg opfattet den Oversigt over Problemerne, som jeg her har forsøgt at give.

FLENSBORG.*)

I sine Taler i Folketinget den 18. November og den 25. November har den højtærede Statsminister givet en samlet Fremstilling af Regeringens sønderjyske Politik. En saadan Fremstilling maatte siges i al Almindelighed at være i høj Grad paakrævet. Kravet om Klarhed over Regeringens Holdning til de store Spørgsmaal, som nu skal afgøres, meldte sig fra alle Sider. Det maa ogsaa siges, at den af den højtærede Statsminister givne Fremstilling paa væsentlige Punkter belyser Regeringens Politik. En saadan Belysning tiltrængtes, fordi vi staar overfor snarlige Begivenheder og Afgørelser, hvor de største Interesser staar paa Spil for det danske Folk. Det maa derfor være af afgørende Betydning for dette, udfra hvilke Principper og hvilken Opfattelse den danske Regering vil gøre sin Indflydelse gældende, paa hvilken Maade den danske Regering vil søge at paavirke Begivenhedernes Gang. Og her samler Opmærksomheden sig da i ganske særlig Grad om et enkelt Spørgsmaal, nemlig om Danmarks Ønsker og Vilje, naar den endelige Afgørelse skal træffes, naar efter Afstemningen i Sønderjylland Grænselinjen skal bestemmes, naar der skal tages Stilling til, hvor meget eller hvor lidt der under de givne Forhold kan tilkomme os. Afgørelsen heraf træffes af de allierede og associerede Magter, men enhver kan se, at denne Afgørelse ikke kan være eller blive upaavirket af danske Ønsker og Krav, af den danske Regerings Holdning.

I sin Tale i Ringsted den 9. November udtalte den højt-

---

*) Tale holdt i Landstinget den 3. December 1919.

ærede Statsminister, at vi har Krav paa at øve Indflydelse paa den Del af Freden, som direkte vedrører os, og udvikle da nærmere, hvorledes vi maa forme vore Krav og vore Ønsker. Det fremgaar heraf, at den danske Regering mener sig berettiget og forpligtet til at paavirke den Afgørelse, som i Henhold til Fredstraktaten skal træffes af de allierede og associerede Magter, og det lader sig derfor ikke gøre at afvise en Debat om Regeringens Stilling i denne Sag, indtil det Øjeblik, da selve Grænespørgsmaalet har fundet sin definitive Afgørelse ved en Beslutning fra de allierede og associerede Magters Side. Det lader sig saa meget mindre gøre, som den Fremstilling af Regeringens Politik, som den højtærede Statsminister har givet i Folketinget, paa et afgørende Punkt synes at vise en Uoverensstemmelse med den af Fredstraktaten foreskrevne Løsning af Grænespørgsmaalet. Dette er da Aarsagen til, at det ærede 9. Medlem for 2. Kreds og jeg har stillet Forespørgsel til Statsministeren om, hvorledes Statsministeren vil forene sine Udtalelser i Folketinget med Fredstraktatens Bestemmelser om den endelige Fastsættelse af Danmarks Sydgrænse.

Fredstraktaten deler Afstemningsomraadet i 2 Zoner. I 1. Zone stemmes for sig og under eet, i 2. Zone stemmes paa et senere Tidspunkt og kommunevis. Naar Afstemningsresultatet i 2. Zone foreligger, vil ifølge Artikel 110: »Grænselinjen blive fastsat af de allierede og associerede Hovedmagter efter en Linje, der hviler paa Resultatet af Afstemningen, og som foreslaas af den internationale Kommission, og tager Hensyn til de paagældende Steders særlige geografiske og økonomiske Forhold.« I sin Tale i Folketinget den 18. November har den højtærede Statsminister udtalt, at Regeringens Politik i det sønderjyske Spørgsmaal fra første Færd er gaaet ud paa at arbejde for en Deling af Sønderjylland efter nationale Linjer, og fremhævet, at dette var det Standpunkt, som laa til Grund for Regeringens Forslag til Rigsdagen af 23. Oktober 1918.

I al Almindelighed er dette et Princip, som alle er enige

om, og som alle Partier paa Rigsdagen har lagt til Grund for deres Standpunkt. Det er det samme Maal, som Fredstraktaten stiller sig, just for at opnaa Grænselinjer, som kan give enhver sit, og som kan bortrydde den stadige Kilde til Strid og stadige Fare for Uenighed, som er til Stede, hvor der findes undertrykte nationale Minoriteter.

Hvis der nu kunde paavises eller drages en Grænselinje saaledes beskaffen, at alt paa den ene Side af denne Linje var dansk, alt paa den anden Side tysk, vilde Opgavens Løsning være saare simpel og ligetil. Men saaledes er det jo ikke. I Slesvig, som i mangfoldige andre Grænselande, findes der sprogblandede Distrikter. Ja, hvad mere er, vi har i Slesvig en lang Erfaring for, at end ikke Sproget var et Udtryk for den nationale Tilhørighed. Der fandtes i Slesvig før 64 i stort Omfang dansktalende, der stemte tysk, og tysktalende, der stemte dansk.

Fredstraktaten har derfor med Rette gjort ikke Sproget, men Selvbestemmelsesretten, til det afgørende. Og da Spørgsmaalet skulde afgøres om Udstrækningen af de Distrikter, i hvilke denne Ret skulde bringes til Anvendelse, saa opnaedes der ved Rigsdagsdelegationens Forhandlinger i Paris fuld Enighed om Grænserne for dette Afstemningsomraade, saaledes som det nu er fastsat i Fredstraktaten. Denne Sydgrænse for 2. Zone var jo alt inden Delegationens Ankomst til Paris foreslaaet af Regeringens Repræsentanter, Kammerherre Bernhoft og Magister H. V. Clausen; naar det hele Afstemningsomraade er delt i en 1. og en 2. Zone, er det i klar Bevidsthed om, at 1. Zone maa opfattes som et i det væsentligste dansktalende Omraade, medens 2. Zone er et sprogblandet Grænseland. I dette sprogblandede Grænseland kan der ikke drages nogen Grænse, som rent og klart kan dele Landet efter nationale Linjer. Hvorledes end Grænselinjen her fastsættes, vil der tilfalde Danmark eller Tyskland eller begge Lande sprogblandede Distrikter.

Hvis nu Afstemningen i disse sprogblandede Distrikter

skulde give afgørende og overvældende stort Flertal til den ene eller den anden Side, vilde Afgørelsen formentlig ikke være tvivlsom. Anderledes stiller det sig, hvis der i dette Omraade kommunevis bliver vekslende Flertal og Mindretal, her lidt mere til den ene Side, hist lidt mere til den anden Side. Meget taler for, at en saadan Situation kan komme til at foreligge, og det synes da ogsaa bl. a. at være en saadan Mulighed, som den højtærede Statsminister i Tankerne har beskæftiget sig med under Udviklingen af Regeringens Politik. Ganske særlig har Statsministeren beskæftiget sig med Flensborg og derom udtalt følgende: »Hvis nu Flensborg frivilligt slutter sig til os, vil vi hilse dette med dyb Glæde, idet vi da har Lov til at gaa ud fra, at Flensborg atter ønsker at blive en dansk By, medens det modsatte vil være Tilfældet, hvis Byens Flertal erklærer sig for vedblivende Tilslutning til Tyskland.« Det synes heraf at fremgaa, at Statsministeren betragter Sagen som principielt afgjort for Flensborgs Vedkommende alene ved en simpel Majoritetsbeslutning. Hvis i Flensborg en lille Smule over Halvdelen stemte for Tyskland, vilde det, efter Statsministerens Mening, betyde, at en Genforening af Flensborg med Danmark vilde ske mod Borgernes Vilje. Ja Statsministeren betegner endog denne Mulighed med Udtrykkene »Anneksionen af Flensborg« og »Flensborgs Inkorporering i Danmark mod Borgernes Vilje« og kalder dette »en skæbnesvanger Beslutning«. Det synes mig, at den højtærede Statsminister her ganske har forset sig paa en Situation, et Problem, der ganske vist ofte atter melder sig, og maaske ganske særlig kan siges at bestemme den højtærede Statsministers personlige Stilling, nemlig det, som foregaar f. Eks. ved et Rigsdagsvalg. Naar Vælgerne i en Kreds har givet en Kandidat een Stemme over Halvdelen, er han valgt. Minoriteten, der maaske havde 49 pCt. af Stemmerne, maa trøste sig paa anden Maade. Men et saadant Mandat er jo dog kun givet paa kortere Tid. Hvis Minoriteten ikke ad andre Veje bliver repræsenteret, kan den i hvert Fald haabe

paa, at næste Gang er det dens Tur, og saaledes er der i hvert Fald Mulighed for, at Retfærdigheden sejrer og for-
 deler Indflydelsen i Tidens Løb til begge Sider. Men den
 Afgørelse, som skal træffes ved Valg i Sønderjylland, er jo
 en Afgørelse, der efter sin Natur er bestemt for at dække
 al overskuelig Fremtid, og derfor kan man ikke identificere
 den simple Majoritet af Vælgerne med »Borgernes Vilje«. Hvis
 saaledes Resultatet skulde blive en Majoritet for Dan-
 mark, medens en endnu betydeligere Minoritet stemte for
 Tyskland, vil jo dog en Genforening med Danmark ske mod
 hele denne Minoritets Vilje, mod Viljen hos en stor Del af
 Borgerne. Hvorfor skulde det derfor være en uberettiget
 »Anneksion«, hvis der for Tyskland faldt 51 pCt. Stemmer,
 men en berettiget Genforening, hvis der for Tyskland kun
 faldt 49 pCt. Stemmer.

De allierede og associerede Magters Repræsentanter paa
 Fredskonferencen har naturligvis klart forstaaet dette og
 derfor formet Fredstraktaten paa en Maade, som tydeligt
 viser, at saa simpelt er Problemet ikke. Afgørelsen kan for
 det første ikke træffes efter et enkelt Moment, derfor har
 Fredstraktaten henvist til andre afgørende Faktorer, til
 geografiske og økonomiske Betingelser. Men naar Freds-
 traktatens § 110 desuden allerede i Omtalen af Afstem-
 ningen gaar ud fra, at denne maa være et Grundlag, altsaa
 ikke i sig selv en Afgørelse, har den rigtigt forstaaet Pro-
 blemet.

Lad os tage Tilfældet Flensborg. Som Statsministeren
 rigtigt har udtalt, var »det store Flertal af Flensborgs Be-
 folkning tysktalende før 1864, og ikke desto mindre maatte
 Flensborg absolut betegnes som en dansk By.« I 1867 stemte
 Flertallet i Flensborg dansk. I 1881 gav Flensborg 1000
 Stemmers Overtal til den danske Rigsdagsmand Gustav Jo-
 hannsen. Senere er et stort tysk Element kommet til ved
 Indvandring sydfra. Denne Indvandring karakteriseres
 bedst ved følgende Tal: Ved den sidste Tælling før Krigen
 udgjorde Byens Befolkning 65,200 Personer. Deraf var

over 2000 Embedsmænd og Funktionærer, medens den præjssiske Garnison talte ca. 1200 Mand og der samtidig i Mørvig var stationeret 3500 Marinesoldater. Med Embedsmændenes Hustruer og Børn svarer dette til 11—12,000 Tyskere, af hvilke en stor Del er draget eller vil drage sydpaa igen. Hvis Afgørelsen af Flensborgs Skæbne skal bero paa dette Elements Afstemning, maa en saadan Afgørelse dog betegnes som i høj Grad unaturlig.

Ikke nok dermed. Ved Forhandlingerne i Paris mellem Kommissionen og de danske Rigsdagsdelegerede stillede der Forslag til Afstemningsregler, som ikke medtog de i Afstemningsdistrikterne fødte men udvandrede Personer. Med fuld Bevidsthed var dette Forslag formuleret saaledes fra sønderjysk Side og tiltraadt af den danske Rigsdagsdelegation. Man var paa det rene med, at man derved vilde udelukke en stor Mængde i Sønderjylland fødte Danske, som var udvandret fra deres Hjemstavn just af nationale Grunde, en Udelukkelse, der af mange af disse utvivlsomt vilde føles som saare smertelig. Naar man ikke desto mindre stillede dette Forslag, var det, fordi man var paa det rene med, at skulde Stemmeretten gives til disse, maatte den paa tilsvarende Maade gives til Tyske, som var født i Afstemningsomraadet og udvandret til Tyskland, men man vidste, at man derved vilde give Stemmeretten til et meget stort Antal Personer, der ikke havde nogen virkelig Hjemstavn i Slesvig, men hvis Forældre som Embedsmænd, Funktionærer og Militære paa kortere Tid havde været kommanderet til Nordslesvig for atter at blive forflyttet andetsteds hen i Tyskland. Det vil erindres, at ifølge Meddelelser fra tysk Side forventer man ogsaa, at et saa stort Tal som 30—40,000 Stemmer af denne Art kan tilvejebringes paa tysk Side. En ikke ringe Del af disse vil utvivlsomt netop tilfalde Flensborg.

Det vil heraf fremgaa, at Afstemningsresultatet i Flensborg ikke vil svare til de Afstemningsregler, som vi fra dansk Side, lad mig tilføje fra alle Partiers Repræsentanters

Side, har anset for de rette. Men selv om Fredstraktaten har tilstaaet Afstemning under disse Former, har den dog ikke derved i Virkeligheden begaaet nogen Uret mod det egentlige Sønderjylland, mod Folk, hvis Afgørelse paakaldes, fordi Fredstraktaten ingenlunde har bundet sig snævert til en Afgørelse alene paa Grundlag af et Flertal.

Saa meget mere paafaldende er det da at høre de Udtalelser fra den højtærede Statsminister, som synes at maatte forstaas saaledes, at for den danske Regering er dette Flertal det ene afgørende. Indtrykket heraf forstærkes, naar man sammenholder de Udtalelser, den højtærede Statsminister har fremsat i Rigsdagen den 18. November, med de Udtalelser, han fremsatte i Ringsted den 9. November. Statsministeren betegner en Genforening af Flensborg med Danmark i det Tilfælde, at der ikke i Flensborg bliver simpel Majoritet, som en *Anneksion*, Anstrengelserne derfor som *Anneksionsbestræbelser*.

Det vilde i denne Anledning være af Betydning at erfare, hvad den højtærede Statsminister forstaar ved Begrebet Anneksion. I Salmonsens Konversationsleksikon har Højesteretsassessor C. V. Nyholm om Anneksion udtalt, at »saaledes betegnes Erhvervelsen af nyt Landomraade for en Stat, i Særdeleshed naar det ikke sker ved egentlig Erobring, men ved mindelig Overenskomst med den afstaaende Magt og med den afstaaede Befolknings Indvilligelse.«

Hvis den højtærede Statsminister forstaar Begrebet Anneksion paa samme Maade, som det i sin Tid er opfattet af Højesteretsassessor Nyholm, vil der fra min Side ikke være noget at indvende imod, at Statsministeren bruger denne Betegnelse, men hvor rigtig denne Fortolkning muligvis kan være rent historisk, tror jeg alligevel ikke, den svarer til den almindelige Opfattelse af Begrebet Anneksion. I det daglige Sprog opfattes Anneksion utvivlsomt som meget nær beslægtet med Erobring, i hvert Fald i den Forstand, at der ikke spørges om Befolkningens Vilje, altsaa ganske modsat Nyholms Forklaring, og det synes mig at

fremgaa, at det netop er saaledes, Statsministeren bruger Ordet, at han netop mener, at hvis de allierede og associerede Magter, trods en Afstemning, hvorved det danske Stemmetal ikke naar 50 pCt., trækker Grænsen syd for Flensborg, saa vil det danske Folk, hvis det da modtager denne Grænse, have annekteret Flensborg i dette Ords populære Forstaaelse.

Det er formentlig den samme Opfattelse, som Statsministeren har udtrykt i sin Ringstedtale, naar han taler om »Inkorporering af Flensborg i Danmark mod Borgernes egen Vilje.« Det synes, som om det for den højtærede Statsminister i denne Sammenhæng kun kommer an paa Viljen hos den Del af Flensborgs Befolkning, som ved Afstemningen faar Flertallet. Men har da ikke de af Borgerne, som maatte blive Mindretallet, og maaske bliver dette dem, som stemmer for Danmark, har ikke de Krav paa, at deres Vilje kommer i Betragtning?

Ved Fredstraktaten er Afstemningsomraadet i Sønderjylland stillet frit, i Virkeligheden staar Befolkningen der nu saaledes, at den kan vælge mellem Danmark og Tyskland. Ved Fredstraktaten er for hele denne Del af Sønderjyllands Vedkommende i Virkeligheden Wienerfreden ophævet, Prøjsens Erobringsret tilintetgjort. Til den ene Side drager nu Danmark med sin tusindaarige Ret, med sit Krav paa den Befolkning, der er Kød af dets Kød, Blod af dets Blod. Paa den anden Side drager Tyskland gennem de indvandrede Elementer og deres Efterkommere, gennem det tyske Sprogs Indflydelse, gennem de geografiske og økonomiske Betingelser, som muligvis maatte knytte større eller mindre Dele af Afstemningsomraadet til Landet sydpaa. Jeg spørger da: Hvis Flensborg, uagtet et stort Mindretal viste sig at stemme for Danmark, nu maatte blive indlemmet i Tyskland, vilde dette da efter den højtærede Statsministers Mening *ikke* være en Inkorporering mod Borgernes Vilje?

Hvorfor har Fredskonferencen og Fredstraktaten overhovedet villet give Sønderjylland tilbage til Danmark, til

os, som ikke har deltaget i Krigen, som ikke direkte har baaret dens tunge Ofre, som under Krigen har bestræbt os for at holde os neutrale, for at holde os lige gode Venner med begge Parter? Er dette en Tanke, som er opstaaet i Gaar eller i Dag for at genere Tyskland? Er det for at hjælpe en Grænsbefolkning, som er i økonomisk Nød, og hvis Fremtidsudsigter som tilhørende Tyskland vilde være ligesaa tunge og alvorlige, som de er det for Rigets øvrige Befolkning, for at hjælpe denne Befolkning til at slippe for sin Part af Nøden, Lidelsen og Tabene?

Ingen kan være i Tvivl om, at saaledes forholder det sig ikke. Ingen i Danmark er uvidende om, at der ingensinde i Fredstraktaten vilde have været Tale om Sønderjyllands Genforening med Danmark, hvis ikke Slesvig var vort Land, hvis ikke Slesvig i 1864 var erobret fra Danmark. Men naar saaledes Fredstraktaten for Afstemningsomraaets Vedkommende tilintetgør Wienerfreden, hvorledes kan man da betegne en Tilbagegivelse af gammelt dansk Land, af en gammel dansk By, saaledes som Statsministeren har kaldt den, som Anneksion i den Betydning, hvori Statsministeren har brugt Ordet?

Om en Afstemningsmajoritet i Flensborg, der eventuelt gav tysk Flertal, vilde man med Rette kunne sige, at en saadan Majoritet efter sin Natur kun var en midlertidig Majoritet. Ingen kan tvivle om, at en Genforening af Flensborg med Danmark vil styrke Byens danske Element i overordentlig Grad. I Stedet for at Nordslesvigs Befolkning udvandrer til Danmark eller Amerika, vil vi se en Tilbagevandring af danske Elementer til Sønderjylland. Det Overskud, som selve Sønderjyllands Landbefolkning maatte have, vil ikke mere af nationale Grunde søge udover Grænsen, men vil drage til sine egne Byer. Genforenes Flensborg med Danmark, er det kun et Tidsspørgsmaal, naar der ad denne Vej, ad Frivillighedens Vej, vil være en afgørende og stor Majoritet af Stemmer for Danmark, saaledes som der var i 1867 og 1881. Skulde da denne midlertidige Majoritet, som

skyldes selve den i 1864 begaaede Uret og det siden da udøvede Tvangsregimente, være bestemmende for selve Flensborgs Skæbne?

Hvis den højtærede Statsminister imidlertid mener, at et Flertal af 51 pCt. tyske Stemmer vilde give Tyskland moralsk Ret til at beholde Flensborg, spørger jeg: Hvor er i saa Fald Retten for de 49 pCt., som stemte for Danmark? Hvor er den Ret, som vil udelukke disse fra deres Fædres Land? Fra det Land, som de statsrétslig tilhørte indtil 1864, som de ikke forlod ved en frivillig Handling, derom taler Afstemningerne i 67 og 81 et tydeligt Sprog, men som de forlod, fordi de blev tvunget ved Vaabenmagt, ved Vold, ved den samme prøjsiske Militarisme, hvorimod Verdenskrigen førtes, og mod hvilken store Dele af det tyske Folk nu selv fører en haard Kamp. Skulde da denne prøjsiske Militarisme tage Stikket hjem, fordi det er lykkedes som Resultat af selve Erobringen og af Erobringsregimentet at forøge Flensborgs Indbyggerantal med et stort Tal af Indvandrede, hidkaldte bl. a. ved omfattende militære Foranstaltninger, ved Garnison og Flaadestation?

Jeg har søgt at paavise, at Fredstraktaten med Rette kræver Afstemning og vil tage Hensyn til Afstemningen, men at dette umuligt kan betyde, at et simpelt Flertal paa den ene eller den anden Side skal være det ene afgørende. Fredstraktaten har yderligere henvist til en Række andre for Afgørelsen bestemmende Momenter. Den har saaledes med Rette henvist til det økonomiske Moment. En Grænselinje draget uden Hensyntagen til Befolkningens økonomiske Forhold, til dens Mulighed for at genrejse sig økonomisk efter Krigens svære Slag, vilde i Sandhed være en skæbnesvanger Gave. I ganske særlig Grad maa dette Hensyn blive tiltrængt, naar Flensborgs Skæbne skal afgøres. Flensborg var før 1864 næst København den betydeligste danske Havn og Handelsby. Ingen kan være i Tvivl om, at Muligheden for, at Flensborg atter kan blive dette, nu er inde, medens et Flensborg med Rigsgrænsen udenfor sine Mure, afskaa-

ret fra den allervæsentligste Del af sit Opland og henvist til en hensygnende Tilværelse i Konkurrencen med Hamborg, Kiel og Lübeck, vil være økonomisk dødsdømt. Lidet kan det nytte, at man fra tysk Side har tildelt Flensborg Rollen som Støttepunkt, som det aandelige Centrum for de tyske Minoriteter i det genforenede Sønderjylland. Flensborgs Fremtidsrolle bør ikke være den at sidde udenfor Porten og i afmægtig Bitterhed kræve ny Nationalitetskamp, ny Grænsestrid mellem Tyskland og Danmark. Meget mere maa Flensborgs Fremtidsopgave være den i det danske Rige at være det naturlige Bindeled, hvor Tysk og Dansk mødes til Pleje af fælles Interesser og venligt Naboskab. Indenfor det danske Rige vil Flensborg i stort Omfang have den kommercielle Opgave, som tidligere var Hamborgs eller Lübecks, den *nationale* Opgave at bidrage til Udsoningen mellem Tysk og Dansk. Og dette vil være saa meget naturligere, som Danmark er sig fuldt bevidst, at den Politik, som vi vil føre overfor de tyske Elementer i det danske Rige, vil være den ubetingede Modsætning til den Politik, som Prøjsen førte mod den dansksindede, dansktalende Befolkning i Slesvig. Den tysktalende Befolkning i Flensborg saavel som i andre sønderjyske Byer vil, uanset om de har stemt eller ikke stemt for Tilslutningen, finde den fulde Respekt for den personlige Frihed, for Sprogets og Kulturens Ret. Vi vil modtage dem ikke med Tvang og Undertrykkelse, men med Frihed og Selvstyre.

Hvorledes vil man kunne betegne en Genforening med Danmark paa disse Vilkaar af de dansksindede Flensborg Borgeres Efterkommere eller af hine Kongens Frisere, der indtil 1864 uantastet for Sprog og Frihed havde tilhørt det danske Rige, som en Anneksion?

Statsministeren udtalte i sin Ringstedtale: »Vi vil en national Stat, som omfatter saa vidt muligt alle Danske, men ogsaa saa vidt muligt *kun* alle Danske, og som ikke optager flere fremmede Elementer, end det efter Omstændighederne er absolut tvingende nødvendigt.« Og Ministeren til-

føjede: »Der kan ikke ske Danmark noget værre end, om vi nu fik en betydelig tysk Befolkning ind i vort Land.« Disse Udtalelser for sig og sammenholdt maa forekomme højest mærkværdige. Vilde den højtærede Statsminister virkelig ikke finde, at det var værre, hvis vi ikke fik det danske Sønderjylland tilbage? Værre, hvis en stor Minoritet af Danske kom under prøjsisk Herredømme, end hvis en tilsvarende Minoritet af Tyske kom under dansk Herredømme? Værre ikke alene for de paagældende selv, men navnlig først og fremmest for de Danske og værre for Danmark?

Fredstraktaten har med Rette peget paa de geografiske Betingelser. En Grænselinje kan ikke som en Slange bugte sig ud og ind uden Hensyntagen til de praktiske Forhold. Den bør ikke lægges paa en saadan Maade, at den i sig selv giver Anledning til daglige Vanskeligheder for Parterne paa begge Sider af Grænsen. Ligesom den ikke, naar det paa nogen Maade kan undgaas, bør afskære en stor By fra dens naturlige Opland, bør den heller ikke gaa midt ad en daglig befærdet Vejlinje. Man kan ikke sætte Grænsegendarmer i Midtlinjen af en Hovedlandevej, og man kan ikke uden at udsætte sig for særdeles mange Vanskeligheder trække Grænselinjen midt ad den daglig befærdede Landevej, som hedder Flensborgfjord. Ogsaa den geografiske Tilhørighed stiller sine Krav, og geografisk tilhører Flensborg Lillebæltomraadet. Dengang Prøjsen bemægtigede sig Sønderjylland, tog det ogsaa paa afgørende Maade sin Part af Lillebælt. Det vil være naturligt, og det vil være heldbringende for Fremtiden, at Lillebæltomraadet i sin Helhed falder tilbage til Danmark.

Men hvorledes har nu den højtærede Statsminister stillet sig til disse Fredstraktatens Bestemmelser? Han har i denne Sammenhæng udtalt, at naar man betænker, at Byen Flensborgs Befolkning alene udgør henimod Halvdelen af hele Befolkningen i 2. Zone, kan det dermed næppe have været Hensigten, at denne store Kommunes Afstemning ikke skulde respekteres. Betyder dette, at Statsministeren formener,

at en Majoritet af tyske Stemmer i Flensborg maa udelukke Flensborg fra Genforeningen med Danmark, selv om den øvrige Del af 2. Zone giver dansk Majoritet? Eller betyder det muligvis, at Flensborgs Flertalsafstemning skal være afgørende for hele 2. Zone? Hvis dette sidste ikke er Tilfældet, synes det mig heraf at maatte følge, at Statsministeren ved sin Udtalelse har søgt at drage Flensborg ud af Sammenhængen, den økonomiske og geografiske Afstemnings-sammenhæng med den øvrige Del af 2. Zone, altsaa at udskille Flensborg som en selvstændig 3. Zone. I intet af disse Tilfælde synes det mig, at Statsministerens Udtalelse kan bringes i Overensstemmelse med Fredstraktatens Bestemmelser.

I sin Tale i Folketinget den 25. November har Statsministeren rørt ved det Spørgsmaal, som her er rejst, idet han i sin Replik til Folketingsmand Neergaard har talt om et Tilfælde, som han betegner som et højst usandsynligt Grænsetilfælde, nemlig dette, at der bliver et lille tysk Flertal i Flensborg. Jeg tror imidlertid at turde sige, at dette Tilfælde ingenlunde er usandsynligt.

Efter alt hvad der nu foreligger, maa det anses for udelukket, at der i Flensborg bliver en lille dansk Minoritet og en hertil svarende meget stor tysk Majoritet. Det mulige og sandsynlige Tilfælde vil netop dreje sig om et mindre Flertal, et lille Flertal til den ene eller til den anden Side.

Herom siger nu den højtærede Statsminister, at dertil maa først den internationale Kommission tage Stilling, og først derefter den danske Regering, den danske Rigsdag, og forsaavidt der opstaar Tvivl om Rigsdagens Stilling til Sagen, da det danske Folk. Den højtærede Statsminister forudsætter herved den Mulighed, at den danske Regering vil mene, at den Grænselinje, som de allierede og associerede Magter maatte ønske at fastsætte, paa et eller andet Punkt skulde fremkalde Betænkeligheder fra dansk Side. Det er med disse Ord, at Regeringen motiverer Muligheden af Rigsdagens Medvirken. Gennem disse Udtalelser af Statsministe-

ren er vi naaet netop til den Uvished, den Tilsløring af Regeringens Hensigter og Politik i det afgørende Tilfælde, som foranlediger Spørgsmaal og kræver Svar. Det er om disse Betæneligheder, om denne Mulighed for at afslaa den tilbudte Grænse, at Statsministeren har udtalt sig paa Mødet i Ringsted, da han i forsigtige Ord talte om, at vi har vor egen Mening angaaende vore egne Forhold og maa opretholde denne Mening som frit og selvstændigt Folk. Spørgsmaalet er netop dette: Hvad er Regeringens, hvad er Statsministerens egen Mening i det Tilfælde, at der i Flensborg ikke opnaas dansk Flertal, men en betydelig dansk Minoritet, og den internationale Kommission da under Hensyn til alle Omstændigheder, derunder økonomiske og geografiske Forhold, skulde ville sætte Grænsen syd for Flensborg?

SELVSTÆNDIGHED OG SAMARBEJDE.*)

Den hvide Race, Europa, ja hele Verden er som ombord paa et Skib paa Havet i Uvejr. Barometret er sunket til et Minimum. Taifunen raser. Selvom Stormen for en Tid lægger sig, er Havet, som bærer os, i Oprør, og vi ved ikke, om der ikke pludselig fra en ny Kant bryder en Storm løs, som er farligere end den, vi sidst var i. Under saadanne Forhold spejder man efter Tegn til, at Stormen for Alvor skal høre op, for atter at komme i roligt Farvand og under Medbør.

Og saaledes spejder vi efter Tegn i det forbigangne og i det nærværende, som kan varsle os den Historie, vi gaar i Møde. Vi spørger: Af hvilken Natur er de Kræfter, der er i Bevægelse? Vi spørger: Hvilke Erfaringer har vi, hvorpaa vi kan bygge?

Dette Spørgsmaal om Kræfternes egentlige Natur vil blive besvaret forskelligt af de enkelte, men om visse store Linjer kan man dog maaske uden større Vanskelighed blive enige. Det vil næppe møde megen Modsigelse, naar jeg hævder, at den hvide Race er optaget af Forsøg paa at organisere Kræfterne under helt nye Former. I den primitiveste Form ser vi Nationer, der hidtil var holdt sammen af en overleveret Statsmagt, organisere sig som selvstændige Enheder bygget paa Sprog og Nationalitet. Og indenfor de enkelte nationale Grupper ser vi nye Organisationer opstaa paa rent økonomisk Grundlag, Sammenslutning af dem, som

---

*) Tale bestemt til at holdes i Januar 1920 paa den norske Forening »Norden«s Møde i Kristiania.

har samme økonomiske Fællesinteresser, med den Virkning, at den ene Organisation optager Kampen mod de andre under forskellige Former, mest i Strejkens Tegn. Men paa samme Tid som vi ser Virkningen af alle disse Kræfter, der synes mest at være opløsende og spaltende, har Krigen givet os de hidtil største Eksempler i Verdenshistorien paa Sammenslutning, Centralisation af Kræfterne og Koncentration mod enkelte Maal. Og var end Endemaalet for dette Fællesarbejde Modstandernes Ødelæggelse, saa var dog Mellemstadierne indenfor de enkelte Nationer karakteriseret ved Kræfternes Sammenslutning i rent produktive Øjemed.

Hvorledes nu alt dette vil ende, til hvilket Resultat det vil føre Jordens Folk og Europas Nationer, derom kan man have højst forskellige Meninger. Der er nok af Farer, som kan begrunde et pessimistisk Skøn. Der er maaske ogsaa et og andet, som giver Haab for Fremtiden. Den Mening, som den enkelte danner sig, vil nok til syvende og sidst mest bero paa hans Temperament. Optimisten vil regne med, at alt nok til sidst ordner sig til det bedste, og at der ud af Krig og Revolution vil udforme sig lykkeligere Tider. Pessimisten vil mindes, hvorledes Verdenshistorien gennem 10,000 Aar har vist os højt udviklede Civilisationer og Verdensriger, der gik til Grunde, vil mindes Romerrigets Fald og Middelalderens lange Tusmørke. Pessimisten vil pege paa Rusland, hvis Historie i de sidste Aar synes at godtgøre, hvor umuligt det er ved sociale Teorier bygget paa den oprigtigste Idealisme i en Hast at ville omforme en Nation. Man har overset, at selvom man har et Fællesnavn, som hedder »Mennesker«, saa er det dog med Menneskene som med Kornsorterne, det er ikke nok at give Jord Bearbejdning, Gødning, Sol og Vind for at avle Hvede; man maa ogsaa saa Hvedekorn, og ingen Landbrugskundskab kan avle Hvede paa Havrestraa. En Omformning af de nedarvede Anlæg indefra kræver, om det nogensinde sker, saa lange Perioder, at ingen Mennesker kender deres Udstrækning. Folkenes Skæbne gror langsomt, og selv den mest

optimistiske, som haaber og tror paa Udvikling og Fremskridt, paa stedse lykkeligere Forhold, gør dog klogt i først og fremmest at holde sig til Erfaringerne og regne med den overleverede Arv som et meget væsentligt Element i Kræfternes S sammenspil. Det, vi derfor trænger til i Øjeblikket, er ikke saa meget nye Teorier for Omformningen af Samfund og Nationer som Studium af og Kendskab til, hvad der er foregaaet om os og for vore Øjne.

Det Hovedproblem, som nu, da Freden er sluttet, behersker alle andre, og hvis Løsning er afgørende for hele Europas Fremtid, er Spørgsmaalet om Europas Økonomi. Vil Europa kunne generhverve den overordentlig store Udførsel af europæiske Varer, hvormed Indførslen fra andre Verdensdele skal betales, og uden hvilken det vil være umuligt at genopbygge de store tæt befolkede centraleuropæiske Landes Næringsliv? Vil Europa, som før Krigen trak til sig enorme Indtægter fra oversøiske Lande til delvis Dækning af disse Landes Vareleverancer, kunne genvinde eller bevare disse Indtægter? Det er tydeligt for enhver, at hvis der ikke i dette Forhold sker en snarlig Forandring til det bedre, hvis Handelsbalancerne i Frankrig, Italien, Tyskland, Skandinavien, ja endog i England fremtidig skal frembyde samme Billede som i Aaret 1919, saa gaar Europa meget sørgelige Tider i Møde. De store Hovedspørgsmaal, vi staar overfor, er af økonomisk Art, og enhver Behandling af de sociale Problemer, som nu overalt rejser sig med stor Styrke, maa bero paa den Retning, som de økonomiske Bevægelser tager. At forkorte Arbejdstiden og hæve Lefefoden for Nationernes overvejende Flertal forudsætter en Fremgang og ikke en Tilbagegang i Velstand. Hvert af de tre nordiske Lande staar her overfor de samme Opgaver, de samme Vanskeligheder. Som mindre Dele af Europa og af den hvide Race maa vi følge dennes Skæbne, og meget vil for os afhænge af de Begivenheder, der udformer sig andetsteds. Med Rette maa vi have Opmærksomheden intensivt fæstet paa, hvad der foregaar paa det europæiske Kontinent, i

Storbritannien eller i Nordamerika. Klarer Vejret op her, saa lysner det ogsaa for os, gaar det nedad Bakke her, drages vi med.

Men under selve disse Vilkaar rejser der sig da det Spørgsmaal: Kan de nordiske Nationer være hinanden til nogen Nytte under disse Forhold? Eller klarer enhver sig bedst for sig selv uden Samvirken med Naboen? Bidrag til Besvarelsen af dette Spørgsmaal kan maaske søges i Krigens Historie, saaledes som den formede sig for hvert af de tre nordiske Lande, thi der er den Lighed mellem Situationen i Øjeblikket og Situationen ved Krigens Udbrud, at vi i begge Tilfælde staar ved Begyndelsen af en Verdenskrise, dengang af krigerisk Art, nu af økonomisk Art.

Da Krigen brød ud i 1914, var der jo ingen Samvirken eller intet Samspil mellem de tre nordiske Lande. Jeg formoder, at den almindelige Tanke i Norge saavel som i Sverige har været den, at nu var Danmark i Fare, medens Norge og Sverige var forholdsvis sikre. Utvivlsomt var Faren ogsaa stor for Danmarks Vedkommende. I Augustdagene i 1914 var der Øjeblikke, da Danmark truedes med en lignende Skæbne som Belgien. Naar det ikke gik saaledes, beror det formentlig paa, at den Opfattelse sejrede i Tyskland, at Danmark som neutralt Land dækkede den tyske Østersøfront, og at en Udvidelse af denne Front til Skagen vilde være til mere Skade end Gavn. Men ved Siden af denne strategiske Opfattelse har sikkert ogsaa en anden Betragtning været af afgørende Betydning. Det maatte for Tyskland være af den største Interesse fremdeles at kunne drage Forsyninger til sig dels direkte fra Danmark og dels saa længe som muligt af Transitvarer over Danmark. Der var enkelte Tidspunkter under Krigen, da Spørgsmaalet om Ønskeligheden af at besætte Danmark paany rejstes fra tysk militær Side, og alle Forberedelser dertil blev truffet, men hver Gang sejrede den Opfattelse, at Tyskland havde større Fordel af Danmarks Neutralitet end af dets Besættelse. For Storbritannien som den ledende Sømagt gjorde der sig en

ganske tilsvarende Dobbeltstrømning gældende. Der var i Marinen kraftige Ønsker om at føre Krigen over til Østersøen, men de besindige Elementer indsaa, at dette var halsbrækkende Gerning, fordi Tyskerne i en Haandevending kunde fylde Østersøen og Bælterne med Miner. Og desuden stred disse Ønsker mod det Program, under hvilket England var gaaet ind i Krigen: Forsvaret af de europæiske neutrale Smaastater. Englands Interesse i, at Østersøen ikke blev et lukket tysk Hav, krævede Opretholdelsen og Understøttelsen af Danmarks Neutralitet. Og endelig var det for England ej heller uden Værdi at opretholde Tilførslerne af Levnedsmidler fra Danmark, der før Krigen spillede en betydelig Rolle i den engelske Fødemiddelforsyning.

Der er en vis Lighed mellem de historiske Betingelser for Belgiens og Danmarks Selvstændighed. De er begge ligesom Randstater til Fastlandsstormagterne. Hvis disse sejrede, og hvis Storbritannien udslettedes som Verdensmagt, vilde deres Skæbne være beseglet. De vilde drages ind under Kontinentalstormagternes Herredømme. Det var dette, som Kejser Wilhelm atter og atter betonede i sine Breve til Kejser Nicolaus, dengang han søgte at vinde ham for en tysk-russisk Kontinental-Alliance. Og begge disse Staters Skæbne vil være nøje sammenknyttet med Storbritanniens og dets Stilling som Stormagt og Herre paa Havet. Danmarks politiske Situation under Verdenskrigen beroede da paa Opretholdelsen af Balancen til begge Sider. Til Hjælp i dette Spil havde Danmark sin betydelige Udførsel af Levnedsmidler. Før Krigen gik praktisk talt alt Smør, Æg og Flæsk til England, Kød af Kreaturerne væsentligst til Tyskland. Med den tyske Flaade som Herre i alle danske Farvande lige op til Skagen var en fortsat Udførsel af danske Levnedsmidler til England kun mulig i Forstaalse med Tyskland. Men da en Afskæring af denne Udførsel tillige vilde betyde en Afskæring af al Indførsel til Danmark, var det i Tysklands Interesse paa dette Omraade at respektere vor Handel for til Gengæld at faa sin Part af vor Udførsel. Under disse Forhold lykke-

des det os under de første Krigsjaar, 1914—1915—1916, i alt væsenligt at opretholde den sædvanlige Udførsel til England og den frie Indførsel af Varer til Danmark.

Men allerede da Blokaden oprettedes i 1914, greb den i sin første Skikkelse med sine Klausuler stærkt ind i Handelen, og i Løbet af de sidste Maaneder af 1914 var der stærke Tegn til, at de engelske Myndigheder gennem Klausuler og gennem disses Hævdelse vilde etablere et Tilsyn med dansk Handel i selve Danmark. Samtidig kom Efterretningerne om, at der i Holland var oprettet et Kontrolinstitutt, som maatte antages i ikke ringe Grad at være afhængigt af England. Jeg sigter herved til »Netherland Oversea Trust«. For den opmærksomme Iagttager frembød der sig her straks et saare vigtigt Problem: At forhindre Forsøg fra de krigsførende Magters Side paa i selve Landet at føre Kontrol med og Administration af Handelen. Engelske Indgreb og engelsk Administration i Danmark maatte utvivlsomt drage tyske Forholdsregler efter sig, og hvor hurtigt kunde da ikke vor Selvstændighed i eget Land blive saa begrænset, at vor Selvbestemmelsesret og derved vor Neutralitet kom i Fare. Disse Betragtninger førte da til, at vore Centralorganisationer paa Handelens og Industriens Omraade sluttede sig sammen om at tilbyde England at overtage den fulde Kontrol med Overholdelsen af Klausulerne. De engelske Blokademyndigheder saa meget vel, at de derved kunde opnaa en langt sikrere og mere gennemført Kontrol, de indsaa, at de derved undgik pinlige og politisk betænkelige Indgreb i vor Selvstændighed, og gik derfor ogsaa villigt ind paa Planen. Men fra vor Side maatte vi da ganske naturligt kræve noget til Gengæld, nemlig kontraktmæssig Tilsikring af vor Indførsel og en saadan Begrænsning af Klausulerne, at vi kunde hævde dem i Praxis og derfor finde det forsvarligt at paatage os dem. I Efteraaret 1915 kom den endelige Ordning i Stand, og det lykkedes os ved denne Lejlighed at faa begrænset Rationeringen af vore Tilførsler, saa at den bl. a. ikke omfattede de store og vitale

Poster af f. Eks. Korn og Foderstoffer til Landbruget. Samtidig med at disse Forhandlinger førtes med England, førtes i Løbet af 1915 tilsvarende Forhandlinger med Tyskland og Østrig ogsaa med det Resultat, at det blev de to Organisationer, Grosserer-Societetet og Industriraadet, som overtog Kontrollen med Hævdelsen af de tyske Klausuler. For den danske Regering medførte hele denne Ordning den Fordel, at det ikke var selve Regeringen, som paa denne Maade varetog de krigsførende Parters Interesser mod hinanden. Det var en politisk og folkeretlig Fordel, at Regeringen ikke direkte kunde drages til Ansvar, men der var tillige opnaet den store Fordel, at fremmed Administration i selve Danmark var ganske undgaaet.

Under de afsluttende Forhandlinger om denne Handelsoverenskomst, der førtes i November 1915 i London, var det første Skridt, som Bankdirektør Clausen og jeg, der var de danske Forhandlere, foretog os, at henvende os til den norske Gesandt. Vi vidste, at tilsvarende Forhandlinger om en Handelsoverenskomst førtes mellem de engelske Blokade-myndigheder og Norge. Vi tænkte os, at hvis det ene af Landene fik en mindre gunstig Ordning, vilde det reflektere paa en uheldig Maade paa det andet Lands Forhold. Vi mødte stor Elskværdighed og Forstaaelse hos den norske Gesandt, og efter at vi var kommet hjem til København, modtog vi Henvendelser fra norsk Side med Anmodning om at give Oplysninger om den Generaloverenskomst, vi havde afsluttet. Det viste sig, at den Overenskomst, der var foreslaet Norge, led af de samme Fejl som det Forslag, vi havde modtaget fra England, men som det var lykkedes os at faa væsenligt forandret, og det saa da ud til, at man fra norsk Side paatænkte ligesom vi at søge gennemført en general Ordning og en eventuel Begrænsning af Rationeringen. Dette kom ikke til Udførelse, fordi der efter Afslutningen af den engelsk-danske Overenskomst, paavirket fra engelsk Marine-Side, af Oppositionen i Presse og Parlament rejstes en skarp Kritik mod Overenskomsten som hindrende en

Gennemførelse af Blokaden, og dette førte da til, at man fra engelsk Side afbrød Forhandlingerne med Norge og fortsatte ad den hidtil fulgte Vej, nemlig ved Overenskomster mellem de engelske Myndigheder og de enkelte norske Brancheforeninger.

Den samtidige Udvikling i Sverige var af en helt anden Karakter. Statsminister Hammerskiöld stillede sig paa det strengt folkeretslige Standpunkt, hævdede ligesom de andre nordiske Regeringer, at de nye Former for Blokaden stred imod Folkeretten, forbød svenske Undersaatter at lade sig binde ved vidtgaende Klausuler og nægtede at anerkende disses bindende Natur i Sverige. Heraf udviklede sig et meget bittert Forhold mellem den svenske Regering og den engelske Regering, og Resultatet var bl. a. en stærk Begrænsning af Tilførslerne til Sverige.

Denne korte Oversigt viser Billedet af tre Lande, der under en saare vigtig international Verdenssituation, under hvilken de har ganske parallelle Interesser, hver føres ad sin Vej. Før hvert af Standpunkterne kan der gives gode Grunde, og det er ikke min Hensigt her i mindste Maade at ville indlade mig paa en Kritik af, hvad hvert Lands Regering fandt det rigtigt at foretage, men det Spørgsmaal, som synes mig at rejse sig ud af denne Situation, er dette: Kunde de tre nordiske Lande have opnaaet gunstigere Forhold, større Frihed og bedre økonomiske Vilkaar, hvis de havde arbejdet sammen i Stedet for at optræde hver for sig?

I Løbet af Krigen indtraadte der en Forskydning i disse Forhold. Medens Danmark i Aarene 1915—16, takket være den her skitserede Ordning, var i Stand til at opretholde meget omfattende Tilførsler og en meget betydelig Udførsel saavel af Landbrugsprodukter som af Industriprodukter, forværredes Forholdene overordentlig stærkt, efter at den hensynsløse Undervandsbaadskrig var etableret i Februar 1917. Dermed brød hele det danske System sammen, forsaavidt angik Overenskomsten med Vestmagterne, alle Tilførsler standsede i Løbet af Foraaret og Sommeren 1917, og

Danmark henvistes til en ny Overenskomst med De Forenede Stater som Betingelse for, at Tilførslerne atter kunde genoptages. Denne Gang førtes Forhandlingerne ikke af Organisationerne som saadanne, men af den danske Regering, og det viste sig, at den danske Regering her følte sig i et politisk Dilemma, den veg tilbage for at indgaa paa en Overenskomst, som prisdav en Del af den danske Handelsflaade til Brug for de Allierede, idet den frygtede for Repressalier fra tysk Side. Forhandlingerne slæbte sig hen lige til langt hen i Aaret 1918, og først umiddelbart forud for Tysklands Sammenbrud opnaaedes ved en Overenskomst i Washington en Fornyelse af Overenskomsterne og en Genoptagelse af Landets Tilførsler. Derfor betegner Aarene 1917—18 en stærk økonomisk Tilbagegang og en sukcessiv Lammelse af de fleste danske Erhverv og ganske særligt af det Erhverv, der fremkaffer en overvejende Hovedmasse af vore Udførselsprodukter, nemlig Landbruget.

Anderledes med Norge og Sverige. Det politiske Systemskifte i Sverige havde banet Vej for Forhandling med Vestmagterne og skaffede Sverige allerede hurtigt en efter Omstændighederne tilfredsstillende Handelsoverenskomst, der genaabnede Tilførslerne til dette Land. Og hvad Norge angaar, naaede dette Land som bekendt et Resultat i Washington længe før Danmark.

Ser vi paa den her i korte Træk gengivne Udvikling, møder vi atter et Billede af tre Lande, der under en ensartet Situation forhandler med den samme Modpart hver for sig, og atter rejser sig naturligt det Spørgsmaal: Vilde det ikke have været muligt ved samtidige og parallelle Forhandling at opnaa hurtigere og bedre Resultater end dem, der fremkom? At der tiltrængtes hurtigere og bedre Resultater, derom kan ingen, der mindes Aarene 1917—18 være i Tvivl. Det var jo disse Aar, der skabte de store Ernæringsvanskeligheder i Sverige og Norge, og som tilføjede det danske Erhvervsliv et saa haardt Stød.

Det var under disse Forhold, at den særlige Vareudveks-

ling kom i Gang, som har faaet Navn af den skandinaviske Vareudveksling. Set fra et dansk Synspunkt betød denne, at vi fik en Række ikke ubetydelige Kvanta af ikke uvigtige Varer fra Norge og Sverige, som forhindrede Standsning af danske Erhverv og paa anden Maade var os til Nytte, men den betød tillige, at vi af vore Levnedsmiddelforsyninger stillede til Raadighed for Norge og Sverige alt det, som vi paa nogen Maade kunde skaffe fri. Denne Opgave mødte to store Vanskeligheder. For det første beroede vort hele politiske og økonomiske System under Krigen paa en Deling af vore Udførselsmængder af Fødemidler mellem de to krigsførende Grupper, og selvom Handelsoverenskomsten med England var suspenderet, vilde England paa ingen Maade give Afkald paa det Kvantum, som var reserveret for dette Land. Det var da ogsaa kun ved meget bestemt Optræden fra den danske Regerings Side, at det lykkedes at frigøre de Kvanta af Smør, Æg, Flæsk og Kød, som vi i Aarene 1917—18 sendte til Norge og Sverige. En anden Vanskelighed var den, at de norske og svenske Krav paa Forsyninger fra Danmark tog Sigte paa Brødkornet. Nu havde vi i Danmark vel nok tilstrækkeligt Brødkorn til en rationeret men fuldt tilstrækkelig Brødforsyning, men vi havde paa ingen Maade Korn nok til vore Husdyr. Følgen heraf var, at først maatte derfor omtrent hele Svinebestanden forsvinde, og dernæst maatte Hestene sættes paa Sultekost, og Køerne maatte undvære Kraftfoder. Følgen deraf var en uhyre Nedgang i Produktionen af Flæsk og Smør, en Nedgang, som havde saa varige Følger, at vi først ad Aare kan vente at se dem overvundet, og som sætter sine dybe Spor i hele vor nuværende økonomiske Situation, idet vi faktisk mangler en stor Del af de Udførselsvarer, med hvilke vi skulde betale vor Indførsel. Det blev ikke altid rettelig forstaaet i Norge eller Sverige, hvor vanskeligt det var for de danske Ernæringsmyndigheder at frigøre Korn til Brødforsyning for Norge og Sverige. Det er ikke saaledes at forstaa, at vi fra dansk Side kræver en særlig Tak her-

for, men jeg tror, at det for det gode Forhold mellem Nationerne er af ikke ringe Betydning, at Sandheden paa dette Omraade fuldt opklares, saa at der ogsaa ydes os Retfærdighed for, hvad vi i denne Sag har udrettet. Jeg har som Formand for det danske Udvalg i den skandinaviske Vareudvekslingsdelegation nogen Ret til at fremhæve denne Sag, men jeg skylder da ogsaa at tilføje, at vore Anstrengelser har mødt en uforbeholden Anerkendelse fra svensk Side. Naar dette ikke i saa høj Grad har været Tilfældet fra norsk Side, turde forskellige Momenter have været medvirkende hertil. Som et af disse skal jeg fremhæve, at vi i Forholdet til Norge havde nogen større Vanskelighed ved at opretholde det vedtagne Grundprincip for Vareudvekslingen, end vi havde i Forholdet til Sverige, det Grundprincip, som gik ud paa, at her skulde ikke være Tale om en ren og skær Forretning, om en Kompensationsudveksling, men at Principet skulde være dette, at hvert Land skulde efter Evne hjælpe det andet uden smaalige Hensyn til, om den ene derved til Slut kom til at yde mere end den anden. Hvad der her i nogen Grad virkede hemmende, var den i Danmark indførte af Regeringen etablerede Politik, som gik ud paa at yde Statstilskud i stort Omfang til Nedsættelsen af Prisen paa visse Fødemidler. Naar man da søgte at opretholde Eksportprisen paa de samme Varer mere i Overensstemmelse med Verdensmarkedsprisen, men til den anden Side ikke indrømmede Producenterne en hertil svarende Pris, saa kom det til at se ud, som om man søgte at tjene stærkt paa Udførselsvarerne til Fordel for de indenlandske Konsumenter. Og som et andet Moment skal jeg nævne, at da Norge ønskede Kornforsyning fra Danmark, var man tilbøjelig til at kræve denne ydet til Priser, der svarede til Verdensmarkedspriserne udenfor Blokaden, medens vore Priser indenfor Blokaden var af en helt anden Højde, saa at f. Eks. de danske Landbrugere med Glæde vilde have givet meget mere for det udførte Korn, end Norge eller Sverige faktisk betalte for det. Jeg har her ikke villet paa nogen Maade lægge Skjul

paa, at ogsaa Vareudvekslingen havde sine Vanskeligheder, men jeg vil som sagt ønske, at det, der paa dette Omraade er sket, vurderes efter Fortjeneste, thi den skandinaviske Vareudveksling var dog trods alt ikke alene et Forsøg paa Samarbejde paa tværs af Nationalegoismen, men den var ogsaa et Forsøg, som hjemførte store betydningsfulde Resultater i denne Retning.

Under Forhandlingerne mellem Vareudvekslingsdelegationerne kom de nye Overenskomster, som hvert af de tre Lande havde sluttet med de allierede og associerede Magter, til Forhandling, idet disse tre Overenskomster, der hver havde sin Form og sine Regler, faktisk kom til at virke som en stærk Hemsko paa Varehandelen mellem de tre Lande.

Blokadekomiteen i London havde som bekendt Lokalkomiteer i Kristiania, Stockholm og København, Lokalkomiteer, der ønskede at kontrollere Handelen mellem de skandinaviske Lande med Varer, der paa en eller anden Maade var klausuleret, hvilket snart sagt var Tilfældet med de fleste Varer. Et saadant Indgreb i Vareudvekslingen mellem de tre Lande kunde ikke være noget af dem behageligt. Den fælles Opgave blev da taget op gennem Vareudvekslingsdelegationerne med det Resultat, at de tre Regeringer tiltraadte Delegationernes Forslag om fælles Forhandling i London mellem Delegerede fra hvert af de tre Lande og Blokadekomiteen. Det lykkedes ved disse Forhandlinger at naa til et tilfredsstillende Resultat, idet man i London fandt megen Forstaaelse, og der var endvidere derved opnaaet, at saa længe Forhandlingerne stod paa, kunde man med Virkning modsætte sig de lokale Blokadekomiteers vidtgaaende Krav. For den, der, saaledes som jeg, deltog i Forhandlingerne i London, staar det klart, at en saadan Fællesoptræden havde en ikke ringe Vægt og betød en Del mere end en Aktion af hvert af Landene for sig.

Det var under Krigens sidste Stadium, at man naede til en saadan fælles Aktion og gennemførte denne med godt Resultat. Det Samarbejde under Krigen mellem de tre nor-

diske Lande, som aabnedes ved Kongemødet i Malmø, har utvivlsomt haft en stor Betydning. Meningsudvekslingerne paa Ministermøderne mellem Regeringerne har sikkert virket i Retning af et godt Samspil mellem de tre Lande, men den saare forskellige Handelsoverenskomstpølitik, som førtes i Aarene 1915—16, viser tilstrækkeligt, at dette Samspil ikke betød Samvirken eller virkelige parallelle Aktioner. Endnu saa sent som ved Forhandlingerne i Washington, som Danmark og Norge førte omtrent samtidig, medens Sverige førte Eneforhandlinger i London, tog man sig meget i Agt for enhver Art af Samarbejde. I Washington blev det udtalt fra den amerikanske Ledelses Side, at man meget maatte frabede sig en saadan Samvirken, som man vilde se paa med den største Mistænksomhed. Af en saadan Opfordring kunde der drages forskellige Slutninger. Det laa maa-ske ikke saa fjernt deri at se et Vidnesbyrd om, at en Samvirken vilde give de samvirkende større Chancer. De, som fører Forhandlinger paa en Stormagts Vegne overfor et Antal Smaastater, regner næppe fejl, naar de appellerer til hver enkelt af Smaastaternes Selvstændighedstrang og søger at faa dem til at tro, at naar de blot staar alene, saa vil de blive behandlet med et særligt Hensyn og nyde en begunstiget Stilling, medens de ved at slutte sig sammen og derved virke med større Masse og større Koncentration udsætter sig for mindre Velvilje fra Stormagtens Side. Det forekommer mig, at dette er et udmærket Program til Brug for at fange Smaastater.

Verdenskrigen begyndte for de tre nordiske Riger under Forhold, der i manges Øjne gav hvert af dem sin Plads, Danmark som den mest udsatte Stat, hvis Skæbne under Tysklands Kanoner syntes saare farlig, Sverige, som ønskede Tysklands Fremgang paa Ruslands Bekostning, og Norge, der med sin store Flaade paa Verdenshavet og sin Atlanterhavskyst, maatte føle sig tiltrukket af Ententen og i samme Grad fjernet fra de to andre Magter, der paa hver sin Vis syntes at gravitere mod Tyskland. Men Begivenhedernes

Gang viste, at denne Forestilling om de tre Stater som havende tre forskellige Fronter var kortsynet og urigtig. Det forekommer mig at være Kong Gustafs store Fortjeneste, at han paa et tidligt Tidspunkt greb ind og viste Vejen til Sammenhold mellem de tre neutrale Stater, som i Virkeligheden har vist sig at svare til deres strategiske og historiske Rolle. Man har talt om denne forskellige Orientering af de tre nordiske Riger, som om det kunde være foreneligt med Sveriges eller Danmarks Interesser at støtte sig til en kontinental Militærstormagt. Sandheden er den, at det altid i Historien har været kontinentale Stormagter, som truede de nordiske Rigers Selvstændighed. For Danmarks Vedkommende var det i 1914 Tyskland, saaledes som det i 1807 var Frankrig, som dengang var Herre helt op til Østersøen. For Sverige var det Rusland, der i 1721 erobrede de svenske Østersøprovinser og i 1809 Finland, det samme Rusland, der over svensk Lapland truede Norge. Men det Perspektiv, som frembød sig for de svenske Aktivister, der ønskede at kaste sig ind i Krigen paa Tysklands Side, tabte dog atter sin Glans paa det Tidspunkt, da Tyskland sad inde med Østersøkysten til den finske Vig og ved Kontrakter havde bundet Finland til sig som Vasalstat. Havde Aktivisterne naaet at drage Sverige ind i Krigen, og var Krigen endt med Tysklands Sejr, saa vilde Tysklands Magt i dette Øjeblik have strakt sig fra Kattegat og Øresund rundt om Østersøen til Torneå og derfra sandsynligvis til Ishavets Bred. Men med Østersøen som et tysk Indhav, med Stormagten Tyskland som Herre i begge Flanker, vilde Sveriges Selvstændighed have været alt andet en betrygget, og Norges politiske Situation lidet misundelsesværdig.

Det er den militære Fastlandsstormagt, der nu som for 100 Aar siden var Truslen mod de nordiske Rigers Selvstændighed. Tænk denne Selvstændighed tilintetgjort for et af Rigerne, og se hvilken farlig Situation dette vilde medføre for de andre. Strategisk og politisk saavel som kommercielt har de tre Riger ikke tre forskellige Arter af Vilkaar, men

kun eet og det samme. Det er Verdenskrigens synlige Lære for os alle, at saaledes er Forholdet, og der er derfor god Grund til paany at rejse det Spørgsmaal: Hvad kan de tre Riger være for hinanden? Kræver deres selvstændige Interesser Samvirken, eller hævdes Selvstændigheden bedst, naar hver gaar sin Vej? Det er med Rette paavist og fremhævet af den svenske nationaløkonomiske Forfatter, Professor Eli Heckscher, at de nordiske Landes store Handelsinteresser knytter sig til Vareudvekslingen paa Verdensmarkedet, ikke mindst til den oversøiske Vareudveksling. Utvivlsomt er dette Faktum i den Grad indgaaet i norsk Bevidsthed, at man ikke vil være i Tvivl i saa Henseende for Norges Vedkommende. Derimod er man i Norge muligvis ikke i samme Grad paa det rene med, at det samme gælder Danmark saavel som Sverige. Tiden vil ikke tillade mig i dette korte Foredrag nærmere at dokumentere, at saaledes er Tilfældet. Jeg skal for Danmarks Vedkommende kun tillade mig at henvise til, at vor Vareudveksling med Ulandet hidtil har hvilet paa vort intensive Landbrug og den dertil knyttede Industri, og at denne atter er afhængig af Tilførslerne vestfra. Vi indførte før Krigen af Korn og Foderstoffer $1\frac{1}{2}$ Mill. Tons, og af Raaprodukter til Fremstilling af Margarine 130,000 Tons. Det er Standsningen under Krigens sidste Aar af hele denne Tilførsel og Vanskeligheden ved atter at faa den i Gang paa Vilkaar, som tillader en lønnende Produktion, der i Øjeblikket gør Danmarks økonomiske Stilling saa vanskelig. Og lignende Forhold kan paavises for Sveriges Vedkommende, Sverige, som ikke er i Stand til at brødføde sig af egen Avl.

For nordisk Handelspolitik kommer saaledes for alle tre Lande Forholdene til Verdensmarkedet i allerførste Linje. Vareudvekslingen under Blokaden var en Nødhjælp, som havde sin Tid og sin Begrænsning. De tre nordiske Lande kan ikke paa nogen Maade erstatte hinanden Adgangen til Verdensmarkedet. Anerkendelsen af denne Sandhed kan imidlertid let føre til den Opfattelse, at hvert Land bør passe

sit, at det alene er Forholdet til Storbritannien, De Forenede Stater eller til andre store Verdensmarkeder, som det kommer an paa, og at overfor disse opnaas det bedste Resultat ved ikke at sammenrode det enkelte Lands Skæbne med Nabolandenes. Hertil er at sige, at vi ikke staar overfor et *enten-eller*; intet kan forhindre hvert af Landene i med størst mulig Kraft at varetage sine Tarv paa Verdensmarkedet og dog samtidig drage de Fordele af Forbindelsen med Nabolandene, som en saadan Forbindelse kan yde. Og vi har nu meget Materiale paa Haanden paa det handelspolitiske Omraade, paa Næringsvejenes Omraade, som viser, at det er ikke ubetydelige Fordele, som kan opnaas ved en Samvirken. Jeg skal til Belysning heraf fremdrage et Par Eksempler paa Omraader, paa hvilke en Samvirken kunde tænkes uden dermed paa nogen Maade at ville betragte Emnet som udtømt. Jeg vil for det første pege paa den store Betydning, som en gennem Samvirken opnaaet Udvidelse af Hjemmemarkedet vilde have. For de store Udførselsartikler, for Træ og Trævareprodukter, for Malm etc. har dette mindre Betydning, men desto større Betydning har det for de mangfoldige Industrier, Produktioner og Næringsveje af anden Art, som ved Siden af de store Næringsgrene giver Befolkningerne Brødet. Mod en stærk Konkurrence fra store Verdensmarkeder og Industrier kan man jo ganske vist rejse en Mur af Toldskranker, men bedre og langt sikrere er det dog, om Virksomhederne frit kan udfolde sig, saa at de ikke alene formaar at erobre deres eget Hjemmemarked i Konkurrencen med Verdensmarkedets Varer, men ogsaa i egentlig Forstand kan konkurrere paa selve Verdensmarkedet med andre Landes Varer. Men for det lille Land ligger den største Vanskelighed i Hjemmemarkedets ringe Omfang. Kan man ved passende Former for Samarbejde udvide dette Hjemmemarked fra at omfatte et af Landene til i nogen Grad at omfatte alle tre Lande, saa vil det betyde en væsentlig Styrkelse af de paagældende Virksomheder overfor den Konkurrence, der maatte true udefra.

Jeg tænker mig ikke et saadant Maal naaet gennem en Toldunion, og jeg vil gerne væрге mig imod den Opfattelse, at dette for mig skulde staa som et opnaeligt Maal. En Toldunion kræver fælles Institutioner og i sidste Instans fælles Styre. Noget vil maaske kunne naas ad Handelstraktaternes Vej. Mest tror jeg dog paa, at det direkte Samarbejde mellem Erhvervene vil være den Vej, som fører til Maalet. Det var det karakteristiske for Vareudvekslingen under Krigen, at Forhandlingerne søgtes ledet paa den mest umiddelbare og direkte Maade mellem Erhvervsgrupper eller Virksomheder i de tre Lande, og det er min Tro, at hvis Erhvervene selv vilde tage Sagen i Haanden, saa vilde det i stort Omfang vise sig muligt at forene de ellers tilsyneladende saa modsatte Interesser, og den fjendtlige Konkurrencestemning vilde vige for Forstaaelsen af de større Maal og af det, der kan opnaas gennem direkte Samarbejde. Heller ikke Erfaringerne før Krigen taler mod dette. Det vil ikke være saa vanskeligt at gribe Eksempler. Jeg skal f. Eks. henlede Opmærksomheden paa den Vekselvirkning, der har fundet Sted mellem svensk og dansk Landbrug med Hensyn til Fremavl af gode Sædsorter og Frø, en Virksomhed, der netop er fremmet gennem direkte Forhandlinger mellem det svenske og det danske Landbrugs Organer. Det gælder om, at Samarbejdet søges saa direkte som muligt og helst udenom det officielle Apparat, endog udenom Pressen, der altfor ofte tror, at man bedst styrker sit Land ved at fremhæve Modsætningsforholdet til Naboen. De tre nordiske Landes Produktioner supplerer dog paa mange Maader hinanden, og der er derfor paa mange Omraader en god naturlig Basis for Forholdsregler, hvorved det enkelte Lands Hjemmemarked kan søges styrket ved, at Nabolandene aabner Plads for Udvidelsen af det.

En anden Fællesopgave, paa hvilken jeg vil pege, er Forholdet til de store Landes Handelspolitik. Det er let at se, hvad der vil være Ledetraaden i de store Lande. Regeringer og Parlamenter staar overfor store og vanskelige finansielle

Opgaver af overordentlig Rækkevidde. Det gælder om at betale Gælden, nedbringe Inflationen af Pengemidler, om muligt genopbygge Guldmøntfoden, skaffe Indtægter ved Eksport til andre Lande og ad denne Vej føre nogle af Byrderne over paa Varernes Modtagere. Hvad enten Landene historisk er Beskyttelseslande eller Frihandelslande, bliver Maalet det samme. De Veje, ad hvilke man søger at naa det, kan være forskellige, men til syvende og sidst bliver for os Virkningen den samme, nemlig høje Priser for de Varer, vi skal købe, smaa Priser for dem, vi skal sælge. Eksempler er der nok af. Vi behøver kun at tænke paa Kullene. Medens engelske Forbrugere og engelsk Industri betaler 30—40 sh. pr. Ton, maa vi i de neutrale Lande betale det tredobbelte, og inden Kullene naar hjem, koster de os paa Grund af de høje Fragter fire Gange saa meget, som den engelske Industri betaler. Dette betyder en overordentlig finansiel Byrde, som vi overhovedet i Længden ikke kan bære, og samtidig en stærk Svækkelse af vore Industriers Konkurrenceevne.

Et andet Eksempel. Allerede før Krigen var der selv i Frihandelslande Bestræbelser fremme for at beskatte Udlændinge, som drev Forretning paa vedkommende Land. Det gav sig f. Eks. i Storbritannien Udslag deri, at man søgte at beskatte Dampskibsselskaber, der drev Rutefart paa dette Land. Ganske tilsvarende Planer var fremme i De Forenede Stater. Krigen bragte ligesom en Standsning heri, men Spørgsmaalene henstaar stadig uafgjorte, og det synes, som om Skattemyndighederne i begge disse Lande med de bestaaende Love i Haanden vil være i Stand til at gennemføre en saadan Beskatning. Det er overflødigt her at paapege, hvor uheldigt og uretfærdigt dette vil virke. Nu har de nordiske Regeringer hver for sig, saa vidt jeg ved, beskæftiget sig med dette Spørgsmaal og søgt at støtte Skibsfartens Modstand mod en saadan Ordning. Her er altsaa ganske ensartede og fuldkomment parallelle Interesser. Her er et Eksempel paa Forhold, hvor Samvirken og Fællesoptræden kun kan styrke den enkelte Stats Anstrengelser.

Erkendelsen af den store Interesse, der knytter sig til Spørgsmaalet om Samvirken mellem de tre nordiske Lande paa Handelspolitikens Omraade, har som bekendt ført til, at de tre nordiske Regeringer har vedtaget at undersøge de herhenhørende Problemer gennem Samarbejde mellem Handelstraktatudvalg fra de tre Lande. Disse Udvalg har begyndt deres Arbejde og har just imorgen og de følgende Dage Sammentræde her i Kristiania. Det vil let forstaas, at et Spørgsmaal som det sidst berørte om Skibsfartens Beskatning i Udlandet er et af de Problemer, som disse Udvalg beskæftiger sig med ved Siden af mange andre. Det maa haabes, at Udvalgene vil være i Stand til inden altfor længe at forelægge Resultater af deres Arbejde for Offentligheden, og at Offentligheden i de tre nordiske Lande da vil modtage de Resultater, der maatte naas gennem dette betydningsfulde Arbejde, med Velvilje og Interesse. Men inden dette kan ske, maa jo Arbejdet være naaet til en vis Afslutning, og dette vil jo tage nogen Tid. Tiden er imidlertid kostbar. De handelspolitiske Vanskeligheder er for alle Europas Stater store, Fremtiden usikker, og det sidste Aars Begivenheder viser, med hvilken rivende Fart Lande, der tilsyneladende sidder i Velstand og Overflod, pludselig kan føle Grunden vakle under sig og se deres økonomiske Grundlag og deres Erhvervsinteresser truet. Ogsaa i denne Retning er Forholdene i Norge, Danmark og Sverige ganske parallelle. Det gaar da ikke an at udskyde den *offentlige Debat* om en mulig Samvirken paa det handelspolitiske Omraade mellem de tre nordiske Lande, indtil Kommissionerne kan afslutte deres Arbejde. En offentlig Debat er nødvendig, fordi et handelspolitisk Samarbejde kun kan blive til Virkelighed, hvis det bæres frem af en offentlig Mening i hvert af de tre Lande. Det er derfor nødvendigt at sætte Problemerne under offentlig Debat, og det er nødvendigt for dem, der tror paa, at her bør der tilstræbes en Samvirken, at gøre et Arbejde i denne Retning.

Naar den norske Forening »Norden« har gjort mig den

Ære at indbyde mig til at holde et Foredrag, er jeg meget taknemmelig for denne Lejlighed til at fremdrage disse Spørgsmaal, idet det forekommer mig, at paa dette aktuelle Omraade foreligger der en stor og betydningsfuld Opgave for Foreningen. Nordisk Samarbejde har jo mange Former og har Hævd paa mange Omraader. Der kan vises tilbage paa megen betydningsfuld Virksomhed, og nye Former for nordisk Samarbejde udvikler sig stadig. Naar man ikke desto mindre i Norge som i Sverige og Danmark har følt Trang til at danne nye Foreninger med et større og mere alment omfattende Program, saa er dette i Virkeligheden ogsaa en naturlig Frugt af de tre Landes politiske og økonomiske Situation, et Resultat af de under Verdenskrigen gjorte Erfaringer. De tre Foreninger »Norden« har til Formaal at bringe Arbejdet ind paa en bredere Bane, mere omfattende, mere almindelig, mere henvendende sig til hele Folket end det hidtidige Samarbejde paa de specielle Omraader. Et af Midlerne hertil er at tilvejebringe mere direkte Forhandlingsforbindelser mellem Interesserne i de tre Lande. Dette er bl. a. nødvendigt, fordi der kan tvivles om, hvorvidt de officielle Organer, Regeringerne, Centraladministrationerne, ikke snarere virker til at hemme end til at fremme Samarbejdet. Trods de officielle venlige Udtalelser, trods Kongemøder og Ministersammenkomster sidder Regeringer, Politikere og Centraladministrationer og vogter med nogen Skinsyge hver paa sit Omraade. Der er i alle tre Lande fremragende Kræfter indenfor disse Lejre, som har gjort den nordiske Samvirken de største Tjenester, men de turde snarere karakterisere Undtagelsen end Reglen. Heller ikke Pressen kan siges fri for at rejse Mure og grave Grøfter mere end at bygge Broer. Det gaar med Pressen som med Folketalerne, begge falder undertiden for Tilbøjeligheden til at smigre Læserne ved at ægge deres Egoisme og vække Mistanken til de fremmede. Alt dette forsvinder nu hurtigt og let, naar de virkelig interesserede Parter bringes i Forbindelse med hinanden. Tillad mig at fremdrage et Eksempel

herpaa fra et mindre Omraade. I den Periode, da vi udviklede Organisationen af den danske Industri, var den første Opgave at bringe de industrielle Virksomheder indenfor samme Branche, der navnlig for de store Virksomheders Vedkommende ofte følte sig som smaa Stormagter, til overhovedet at arbejde sammen i Arbejderspørgsmaal. Jeg mindes den Tid, da tre eller fire betydelige industrielle Virksomheders Ledere overhovedet ikke kunde være i samme Stue, men da det først var lykkedes at bringe dem i samme Stue og faa Forhandlingen om de fælles Interesser i Gang, saa dampede Uviljen og Mistænksomheden hurtigt bort, og det varede ikke længe, før man kom til det Resultat, at Samvirken var nødvendig, og at Samarbejdet ikke var til Skade for Selvstændigheden, men tværtimod styrkede denne. Under den skandinaviske Vareudveksling har vi en lang Række gode Erfaringer i de Resultater, der er opnaaet ved direkte Forhandling mellem Erhvervenes Repræsentanter. Naar den skandinaviske Vareudveksling overhovedet gav gode Frugter, beror det for Danmarks Vedkommende efter mit Skøn paa, at Bevægelsen rejstes fra de private Erhvervsorganisationers Side og under hele sin Udvikling blev støttet og baaret frem herfra. Vi fandt megen og forstaaende Medvirking fra vore Regeringsmyndigheder, men vi stødte ogsaa paa visse Vanskeligheder, som det da atter blev de private Erhvervs Opgave at overvinde, hvilket i de fleste Tilfælde lykkedes. Jeg ser det som de tre Foreninger »Norden«s Opgave at optage denne Arv og føre dette Arbejde videre, og sker dette, vil det være i Pagt med noget af det bedste, som er fremme i Tiden, med den Del af Fredstraktaten, hvortil de smaa Nationer fremmest knytter deres Forhaabninger, nemlig hele Afsnittet om Folkenes Forbund. Der kan jo være god Grund til at tvivle om, hvorvidt de Idealer og Idéer, som bærer denne Del af Fredstraktaten, vil sejre. Jeg hører til dem, som tror, at de, omend langsomt, vil trænge igennem. Jeg tror, at der af Folkenes Forbund vil udvikle sig et nyt og bedre internationalt Samarbejde paa fredeligt

Grundlag. Det første Skridt er allerede gjort, Konferencen i Washington om Arbejderspørgsmaal, hvis Resultater nu foreligger, vil sikkert vise sig at være af den største Betydning, og det trods de store Vanskeligheder, som mødte den, trods den Omstændighed, at hverken De Forenede Stater, Tyskland eller Østrig deltog i Konferencen og dens Beslutninger. Som et karakteristisk Udslag af den Virkning, som Konferencen havde paa Deltagerne, og af de Strømninger, som den fremkaldte, skal jeg nævne Dannelsen af en international Arbejdsgiverforening. Efter alt, hvad der foreligger, kan man sikkert vente, at denne i Løbet af nogle Maaneder vil være en haandgribelig Virkelighed. Denne Nydannelse er ikke uden Forbillede. De centraliserede Arbejdsgiverforeninger i de tre nordiske Lande har allerede i en Aarrække haft et intimt sagligt Samarbejde, og det, der nu vil ske internationalt, kan da paa en Maade siges at være bygget paa vore Erfaringer her i Norden. Men Samarbejdet mellem de nordiske Arbejdsgiverforeninger eller mellem de nordiske Fagforeninger er jo kun et enkelt Eksempel paa det omfattende Samarbejde, som paa mange Omraader har udviklet sig mellem de tre nordiske Lande.

Naar Spørgsmaalet om udvidet nordisk Samarbejde har været oppe, har der, maaske mest i Norge, hævet sig Røster, som mente, at Samarbejde mellem de tre nordiske Riger egentlig var i Strid med hele Idéen om Folkenes Forbund. Ja, hvis man tænker sig Folkenes Forbund som en Centralmyndighed i Nærheden af Trafalgar Square, til hvem man har at henvende sig for at opnaa Begunstigelse paa Verdensmarkedet, saa vil man ganske vist kunne betragte et Samarbejde mellem tre Nationer som de nordiske som et Slags Oprør. Det vilde være i Overensstemmelse med den samme Tankegang, ud fra hvilken man i Washington under Forhandlingerne om Handelstraktaterne lod forstaa, at et Samarbejde mellem de tre Landes Delegationer ikke var velset, men en saadan Opfattelse er jo kun berettiget, hvis

man anser Folkenes Forbund for Camouflage, som et Skalkeskjul for en eller to Stormagters Imperialisme.

Men jeg anser Folkenes Forbund for at have andre og større Maal og bedre Livsbetingelser, Livsbetingelser, der ikke alene beror paa de høje Idealer, af hvilke Planen er baa-ret frem, men som ogsaa bæres af den Trang og Nød, der nu er i Verden, og som kun kan overvindes i Samarbejde. Den hele hvide Races Fremtidsskæbne beror paa, at Folkene finder hinanden i Samarbejdet, og Frygten for, at dette skulde betyde Vejen til den nationale Selvstændigheds Ophør, denne Frygt, som ikke er uden Begrundelse i Europas Historie fra Tiden før Krigen, den kan og vil sikkert blive overvundet.

Det er interessant at lægge Mærke til, at saavel paa den Konference i Paris i Marts 1919, paa hvilken Spørgsmaalet om Folkenes Forbund forhandlede mellem Fredskonferencen og Repræsentanter fra de neutrale Stater, som nu sidst paa Arbejderkonferencen i Washington fandt de mindre neutrale Staters Repræsentanter og ganske særlig de tre nordiske Landes hurtigt hinanden. Dette kommer som en naturlig Følge af Trangen til at tilvejebringe Balance ogsaa i de fredelige Forhandlinger, til at virke for, at ikke enkelte Stormagters Interesser tager Styret. Gennem Samvirken arbejder de neutrale Stater sikrest og bedst for at gøre Folkenes Forbund og det internationale Samarbejde levedygtigt efter sin Idé. Erfaringerne vil hurtigt vise dette, de vil vise, at selve Realisationen af Folkenes Forbund kræver Samarbejde mellem de neutrale Magter for at betrygge deres selvstændige Indsats i det internationale Samarbejde.

Stiftelsen af de tre Foreninger »Norden« er en umiddelbar Frugt af de tre Landes Oplevelser i Krigsaarene. Den hviler paa Forstaaelsen af, at de tre nordiske Nationer bedst hævder deres selvstændige og frie Udvikling i Samarbejdet. Dette Samarbejde er en logisk Følge af de fælles politiske og strategiske Vilkaar og derfor af afgørende Betydning, hvis Fremtiden maatte bringe nye Krige i Europa, saaledes som Sammenslutningen om den fælles Neutralitet bragte de

tre Folk sammen under Verdenkrigen; men det er i ikke mindre Grad en logisk Nødvendighed, hvis Folkenes Forbund bliver en praktisk Virkelighed, og hvis den hvide Races Folk nedlægger Vaabnene overfor hinanden, thi da vil der endnu være en lang og besværlig Vej tilbage, forinden Kræfternes Ligevægt tilvejebringes paa retfærdig Maade, og da vil det være af afgørende Betydning, at de mindre Nationer og Stater ikke enkeltvis skydes til Side og forfordes økonomisk.

Dannelsen af de tre Foreninger »Norden« var tænkt som et stort og betydningsfuldt Skridt, der skulde vinde Forstaaelse og Tilslutning i vide Kredse i hvert af de tre Folk. Det vilde være urigtigt at sige, at dette naaedes, bedst maaske i Sverige, hvor Sansen for de store Linjer i Folkenes Liv er særlig udpræget. Hos os i Danmark kom Dannelsen af Foreningen »Norden« paa en Tid, da det sønderjyske Spørgsmaal overskyggede alt andet. De store for os saa betydningsfulde Begivenheder samlede al Opmærksomheden om sig. Og hvad Norge angaar, har jeg det Indtryk, at man her har været og maaske fremdeles er i Tvivl om, hvorvidt det nordiske Samarbejde overhovedet bør udvides i synderlig Grad. Man har henvist til et Oplysningsarbejde, et Arbejde for at udbrede gensidigt Kendskab til Folk og Forhold. Dette er en fortræffelig Sag, som bæres frem af alles Sympati, men det er en Opgave, hvis Berettigelse er saa almindeligt anerkendt i alle tre Lande, at der mere synes at være Nutid end Fremtid i den. Og stilles Opgaven ikke som et Fremtidsmaal, formaar den ikke at samle Kræfterne indenfor Foreninger som disse.

Det staar da for mig saaledes, at det er større Opgaver af mere aktuel Karakter end almindelig og gensidig Oplysning, som kalder paa os. Vi er nu kommet til det Punkt, hvor vi kan se, at den nationale Selvstændighed ikke hemmes af internationalt Samarbejde, at den for Nationer, der lever under de Vilkaar som de nordiske, tværtimod fremmes ad denne Vej, thi dette Samarbejde kan gennemføres uden no-

gen Art af Union, uden Forsvarsforbund, uden Toldunion, det kan gennemføres under de frie Former, hvorunder de nordiske Folk allerede i en Aarrække har lært at følges ad. Det trives maaske bedst uden nogensomhelst Art af politiske Former, det udvikler sig stærkest, jo mindre det behøver at stille Krav til politiske Organer eller Regeringsmyndigheder. Naar de tre Foreninger »Norden« gaar ad denne Vej, vil de heller ikke behøve at være bange for at tage de store Problemer op til Behandling og til Drøftelse i Fællesskab. De store Problemer er for de tre Lande i Øjeblikket Forholdet til den øvrige Verden, de Forhold, som Folkenes Forbund er bestemt til at beskæftige sig med, og da ikke mindst de økonomiske Forhold. Paa Vareudvekslingens, paa Handelspolitikens Omraade vil i mange Henseender vor Skæbne blive afgjort. Derfor maa vi være aarvaagne, derfor maa de Problemer, der her er Tale om, ikke skjules i Departementernes Forhandlinger og i Kommissionernes Aktbunker, men drages frem til Behandling i det fulde Dagslys. At medvirke dertil, synes mig at være Foreningerne »Norden«s fornemste Opgave i Tiden.

Mange nordiske Tænkere og Digtere har drømt om, at de tre nordiske Folk skulde gaa fremmest i Spidsen, naar det gjaldt om at skabe en ny og bedre Tid. Det synes mig, at denne Drøm er gaaet i Opfyldelse. Lige siden disse tre Folk traadte frem paa Historiens Skueplads som selvstændige Nationer, har de, grupperet paa forskellig Maade, udkæmpet mangfoldige Kampe om Herredømmet i Norden, men for mere end Hundrede Aar siden bragtes disse Kampe til Ophør, og hvad Strid, der i de forløbne Aar har været mellem de nordiske Folk, er bragt til Afslutning paa fredelig Maade. Og i disse Hundrede Aar er da i alle tre Folk den Opfattelse trængt igennem, at Krige mellem de tre nordiske Folk er en Umulighed. En Krig mellem Nordens Nationer vilde i vore Folks Bevidsthed være samme Forbrydelse som Borgerkrigen indenfor den enkelte Nation. Og jævnsides med den Tryghedsfølelse i det indbyrdes Forhold, som denne dybt

rodfæstede Opfattelse har avlet, er da gaaet et stadigt udviklet Samarbejde, en stedse øget gensidig Forstaaelse. Er ikke dette Folkenes Forbund i det smaa? Kan ikke de nordiske Folk med Stolthed pege paa, at de har vist den hele hvide Race, ja hele Jordens samlede Folk, hvilken Vej der maa følges?

Menneskeslægtens Skæbne gror langsomt. Ingen kan være i Tvivl om, at der er langt tilbage, inden et Gensidighedsforhold som det, der er mellem de tre nordiske Folk, kan udvikle sig mellem alle Jordens Folk, eller blot mellem Europas, men et kan vi se, at vi er paa den rette Vej, og at kun denne ene Vej fører fremad. Det er til dette store Arbejde, at de tre nordiske Foreninger har viet deres Kræfter. Jeg slutter med Ønsket om, at de hver for sig maa have Held og Lykke til at se Opgaven, som den er, og til at yde betydningsfulde Bidrag til dens Løsning ved gennem Samvirken at styrke hvert af de tre Folks Selvstændighed.

